

LIETUVOS
NEPRIKLAUSOMYBĖS
AKTO
SIGNATARŲ
KLUBAS
D O V A N O J A

JONAS
MAČYS

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai

ANDRIUS GRYGELAITIS

JONAS
MAČYS

VILNIUS 2019

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJA

*Projektas iš dalies finansuojamas
Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos lėšomis*

Knyga parašyta ir išleista vykdant 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Akto signatarų 2002 m. kovo 10 d. visuotinio susirinkimo nutarimą.

Signatarų klubo redakcinė kolegija:

Irena Andrukaitienė,
Virgilijus Juozas Čepaitis,
Bronislovas Kuzmickas,
Leonas Milčius,
Zigmas Vaišvila.

Remiantis 2003 m. spalio 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų statuso įstatymu Nr. IX-1789, šios knygos viršelyje ir tituliname lape keičiamas serijos pavadinimas: vietoj „1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Akto signatarai“ – „Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai“.

Prieštituliniame puslapyje – Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Jonas Mačys. 1997 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

2019 11 25. 17,5 sp. l. Tiražas 2000 egz.

Išleido Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubas

Gedimino pr. 53, LT-01109 Vilnius

Spausdino uždaroji akcinė bendrovė „Petro ofsetas“,

Naujoji Rionų g. 25C, 03153 Vilnius

Turinys

Redaktorių kolegijos žodis	11
Pratarmė	13
Vaikystė. Šeima.	15
Studijos. Darbas. Šeimos sukūrimas	23
Veikla Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdyje	41
Rinkimai į LTSR Aukščiausiąją Tarybą	64
Darbas Aukščiausiojoje Taryboje	69
1990 metai	69
1991 metai	104
1992 metai	131
Rūpestis Lietuvos kaimo likimu	152
Aukščiausiosios Tarybos Akto „Dėl Lietuvos Nepriklausomos valstybės atstatymo“ signataro Zigmo Vaišvilos prisiminimai.....	152
Aukščiausiosios Tarybos Agrarinės komisijos pirmininko Eimanto Grakausko prisiminimai apie J. Mačio darbą minėtoje komisijoje.....	153

Gyvenimo etapas, baigus darbą Aukščiausiojoje Taryboje: Vilkaviškio rajono meras	160
Paskutinis gyvenimo etapas	189
Paskutiniai žodžiai, signatarui iškeliaus į amžinybę	198
<i>Irena DEGUTIENĖ, tuometinė Seimo Pirmininkė</i>	198
<i>Andrius KUBILIUS, tuometinis Ministras Pirmininkas</i> ...	198
<i>Vilkaviškio rajono savivaldybės taryba ir administracija</i> ...	199
Petro Auštrevičiaus kalba, skirta signatarui Jonui Mačiui atminti, skambėjusi Seimo posėdžių salėje, minint 75-ąsias jo gimimo metines: signataras Jonas Mačys rodė doros ir atsidavimo valstybei pavyzdį.....	200
Artimųjų, draugų ir bendražygių prisiminimai	203
Roma Mačienė, žmona	203
Dainius Mačys, sūnus	206
Aušra Mačytė, duktė.....	209
Rasa Mačytė, duktė.....	212
Martynas Mačys, anūkas	214
Elena Rupeikienė, istorikė, Vilkaviškio krašto muziejaus muziejininkė	216
Antanas Žilinskas, istorikas, muziejininkas.....	221
Gintautas Sakalauskas, ilgametis bendražygis, patarėjas Aukščiausiojoje Taryboje	222
Algimantas Mackevičius, buvęs padėjėjas-sekretorius Aukščiausiojoje Taryboje.....	227
Leonas Apšega, bendražygis Aukščiausiojoje Taryboje	230

Gintas Bakūnas, Vilkaviškio rajono Šeimenos seniūnijos seniūnas.....	232
Rimas Murinas, Gudkaimio globos namų direktorius	234
Santrumpos ir paaiškinimai	237
Svarbiausios gyvenimo ir veiklos datos	239
Asmenvardžių rodyklė.....	241
Bibliografijos rodyklė.....	247
Pratarmė	247
J. Mačys – straipsnių autorius	247
Publikacijos apie J. Mačį	248

DĖL LIETUVOS NEPRIKLAUSOMOS VALSTYBĖS ATSTATYMO

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba kaip suvereninių galių reiškėja šiuo aktu pradeda realizuoti visą Valstybės suverenitetą.

Vilnius, 1990 m. kovo 11 d.

L. SABITIS

Lietuvos Respublikos
 AUKŠČIAUSIOJO TARYBOS SEKRETORIUS
 Vilnius, 1990 m. Kovo 11 d.

Redaktorių kolegijos žodis

Knyga apie Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarą Joną Mačį – tai žodis apie paprastą ir nuoširdų šeimos žmogų, tačiau atkaklų ir tvirtą, savo nuomonę turintį ir ginantį, nuėjusį nelen-gvą – kupiną atsakomybės kelią nuo žemdirbio iki sąjūdininko, paskelbusio Nepriklausomybės Aktą ir jį gynusio, Vilkaviškio rajono vadovo.

Jono Mačio, Vilkaviškio rajono žemdirbių atstovo ir istorinės Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos deputato, gyvenimas ir veikla padeda suvokti, kad istorinė rinkėjų misija – atkurti Lietuvos Nepriklausomybę – buvo ne tik paskelbti Nepriklausomybės Atkūrimo Aktą, bet ir atkurti valstybę. Skaitytojas turės galimybę suvokti ne tik 1990 m. kovo 11 dienos įvykius, bet ir šį sudėtingą virsmą. J. Mačio nueitas kelias prasidėjo sprendžiant rinkėjų ir žemdirbių klausimus, tęsėsi atstovaujant minėtiems asmenims per skausmingus valstybės įvykius – Nepriklausomybės Akto moratoriumą, apie kurį vengiama rašyti, Sausio 13-osios įvykius, priimant kompromisinę Lietuvos Konstituciją, ir baigėsi, kai anksčiau laiko buvo paleista Aukščiausioji Taryba.

Žmonių lūkesčiai buvo dideli, J. Mačys nuoširdžiai siekė juos įgyvendinti. Dirbdamas Aukščiausiosios Tarybos Agrarinės komisijos pirmininko pavaduotoju, jis ne tik nuolat susitiko su rinkėjais, bet ir visos Lietuvos žemės ūkio darbuotojais, specialistais. Skaitytojas turės galimybę įsigilinti ir suprasti ne tik sudėtingus politinius įvykius, bet ir visuomenės gyvenimo perėjimo nuo visuomeninės ūkio sistemos į privačia nuosavybe grindžiamą rinkos ekonomikos sistemą, šio kelio paieškas, klaidas ir atradimus, praradimus. Visa tai atskleidžiama per Jono Mačio asmenį, jo išgyvenimus ir skausmą, per parlamento ir Vyriausybės darbą.

Šis pasakojimas apie signatarą padės suprasti ir 1992 m. spalio 25 d. įvykusių – jau Nepriklausomos Lietuvos Seimo – rinkimų rezultatus, Sąjūdžio žmonių pralaimėjimą. Galbūt tai buvo kaip sumokėta kaina už vykdytas reformas ir jų padarinius.

Ši knyga – tai ir istorijos pamoka apie Vilkaviškio rajono Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdį, kurio pirmininku buvo išrinktas Jonas Mačys, apie 1990 metų rinkimus į istorinę tuometinę dar Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą, paskelbusią istorinį Kovo 11-osios Aktą, apie rinkimus į atkurtos Lietuvos Seimą ir Vilkaviškio rajono tarybą.

Jonas Mačys dvi kadencijas buvo išrinktas Vilkaviškio rajono meru. Jo supratingumas ir atkaklumas lėmė, kad buvo įamžintas Jono Basanavičiaus ir Vinco Kudirkos atminimas, J. Basanavičiaus gimtinėje atsirado Atgimimo Ažuolynas. Kaip Vilkaviškio rajono vadovas, jis matė, kokia svarbi rajono ateitis, kad būtina pritraukti investicijas, atlikti Lietuvos administracinio suskirstymo pertvarką. Ši veikla neatsiejama nuo jo veiklos Tautininkų partijoje.

Jonas Mačys netikėtai paliko mus. Jis nespėjo parašyti savo memuarų, tačiau jo darbai, įrašytas ir atspausdintas žodis padėjo sukurti ir atskleisti labai svarbius istorinius Lietuvos ir Vilkaviškio rajono įvykius, juos paaiškinti ir suprasti.

Pratarmė

Kovo 11-osios Akto signataras Jonas Mačys jį pažinojusių bičiulių, bendražygių ir artimųjų atmintyje visada išliks kaip labai darbštus, atkaklus ir veržlus, optimistinės prigimties žmogus. Šie, tikriausiai su tėvų genais paveldėti ir dėl gana sunkios vaikystės bei jaunystės įgyti bruožai, J. Mačiui padėjo siekti žinių, išsilavinimo, o paskui tapti vienu iš tų, kurie, Lietuvoje prasidėjus Atgimimui, net nesvarstydami apie gresiančius pavojus atsидurti kokiam nors Rusijos pakraštyje esančiame lageryje arba psichiatrijos ligoninėje, telkė apie save tuos, kurie, kaip ir jis, svajojo apie nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimą ir stovėjo priešakinėse dainuojančios revoliucijos mitinguotojų gretose. Atkaklumo šiam didžiam žmogui gyvenime turbūt niekada netrūko – nei rengiantis rinkimams į Aukščiausiąją Tarybą ar vietos savivaldą, nei dirbant parlamente ar vadovaujant Vilkaviškio rajono savivaldybei.

J. Mačys į savo rajono bei šalies istoriją įėjo ne tik kaip Nepriklausomybės Akto signataras bei Vilkaviškio rajono meras – jis taip pat buvo agrarinių mokslų daktaras, sudėtingiausių laikotarpių Vilkaviškio rajono Sąjūdžio vadovas. Be viso to, J. Mačys buvo ir paprastas ūkininkas, kaimo žmogus. Būtent tai greičiausiai jam padėjo suprasti ir bendrą kalbą rasti su visais žemdirbiais, sunkiai dirbančiais kaimo gyventojais. Kaip pasakojo jį pažinojusieji, J. Mačį dažnai buvo galima sutikti per atostogas ar laisvesnį šeštadienį traktoriumi vežantį į laukus karvėms vandenį, prie šienapjūtės, bulviakasio ar kitų žemiškų darbų. Jis visada gerai pažinojo kaimiškąjį gyvenimą, niekada nuo jo nebuvo atitrūkęs.

Kovo 11-osios Akto signataras visada išsiskyrė meile savo Tėvynei, nuo vaikystės svajojo apie laisvą Lietuvą, tą nuolat be baimės deklaravo ir viešai. Galbūt dėl to po Nepriklausomybės

atkūrimo jis 1990-ųjų kovo 11-ąją pavadino laimingiausia diena savo gyvenime.

1990 metais išrinktas į Aukščiausiąją Tarybą J. Mačys ten dirbo iki 1992 metų. Kiek vėliau, 1995–2000 metais, jis buvo Vilkaviškio rajono meras. Pasitraukęs iš didžiosios politikos signataras keletą metų vadovavo Šiaulių banko Vilkaviškio skyriui, vėliau pradėjo nuosavą kaimo turizmo verslą.

2000 metais už nuopelnus atkuriant ir įtvirtinant nepriklausomą Lietuvos valstybę J. Mačys buvo apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės medaliu.

Svajonių ir planų jis turėjo nemažai. Deja, netikėtai nutrūkus gyvenimo stygai, ne viską iš jų spėjo įgyvendinti.

Rengiant medžiagą knygai apie J. Mačį daugiausia buvo remtasi jį pažinojusių žmonių – bendražygių, artimųjų, šeimos narių – prisiminimais, pasakojimais bei asmenine patirtimi, įvairių spaudos straipsnių publikacijomis. Gal ir ne visa surinkta informacija nugulė į šią knygą, bet tai labai pagelbėjo ją rašant.

Dėkoju J. Mačio atminimui įprasminti nelikusiems abejingiems žmonėms: žmonai Romai Mačienei, jo vaikams Dainiui, Rasai ir Aušrai, anūkui Martynui, buvusiems bendražygiams Gintautui Sakalauskui, Algimantui Mackevičiui, Gintui Bakūnui, Rimui Murinui, Eimantui Grakauskui, Birutei Valionytei, Zigmui Vaišvilai bei Leonui Apšegai, Vilkaviškio rajono istorikams Antanui Žilinskui ir Elenai Rupeikienei, „Santakos“ laikraščio (buv. „Pergalė“), Vilkaviškio rajono savivaldybės viešosios bibliotekos ir šio rajono krašto muziejaus kolektyvų nariams, savo šeimai. Be jų pagalbos ir supratimo ši knyga galėjo ir neišvysti dienos šviesos.

Autorius

Vaikystė. Šeima.

Jonas Mačys gimė 1938 m. balandžio 18 d. Igliškėlių kaime, Marijampolės apskrityje. Iki Antrojo pasaulinio karo pradžios jo tėvai ūkininkavo. Žemdirbystė vertėsi ir jo seneliai. Šeimoje be Jono augo dar penki vaikai – keturi broliai ir sesuo. Jonas buvo ketvirtas pagal amžių vaikas šeimoje. Pats vyriausias brolis – Vitas. Vėliau gimė Arvydas, Algis, Jonas, Gediminas ir Regina. Beje, pastarieji du – dvyniai.

J. Mačio vaikystė buvo gana sunki. Jo šeima buvo pavyzdinga. Tėvas, taip pat Jonas, gimė 1905 metais. Jis tarpukariu dirbo Igliškėlių seniūnu. Būtent šiame kaime Mačiai ir gyveno. Vyresnysis J. Mačys, jo tėvui mirus, paveldėjo tėvo dar 1913 metais pirktą sodybą ir ūkį su 16 hektarų žemės. J. Mačys žmoną Oną Prūsaitytę, po vestuvių tapusią Mačiene, vedė būdamas 24 metų. O. Mačienei, gimusiai 1910 m. lapkričio 10 d., tada buvo 19 metų.

Deja, prasidėjus karui ir sovietinei Lietuvos okupacijai, J. Mačys vyresnysis buvo priverstas trauktis į Vakarus. Iš pradžių būsimo Nepriklausomybės Akto signataro tėvas buvo išvežtas priverstiniais darbais į Vokietiją, kur iki 1949 metų gyveno įvairiose stovyklose. Kaip pats 1991 metais darytame vaizdo įrašė pasakojo J. Mačys vyresnysis, prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, jis iš Igliškėlių patraukė į Vilkaviškio rajone esantį Pajevonį. Ten sutikęs būrį vokiečių kareivių iš jų sužinojo, kurias vietas yra užėmę rusų okupantai. Vėliau, pakliuvęs į Vokietiją, J. Mačys vyresnysis dirbo statybose, sandėliuose, nuolat kraustėsi iš vienos pabėgėlių stovyklos į kitą. Lietuvoje likusi šeima ilgus metus nieko apie J. Mačį vyresnįjį nežinojo.

Po kelerių metų jis persikėlė į Jungtines Amerikos Valstijas (JAV), kur jau nuo seniau gyveno keletas jo giminaičių. J. Mačys

Jono Mačio broliai. Iš kairės – Algis, Arvydas ir Vytas. Igliškėliai, 1940 metai.
Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

vyresnysis žinojo, kad jis, norėdamas patekti į JAV, privalo gauti iškvietimą iš giminaičių, kurie jam, atvykusiam už Atlanto, užtikrintų gyvenamąjį būstą bei darbą. Norėdamas apsidrausti, jis parašė laiškus ne vienam, o iš karto dviem giminaičiams: vienam – iš Pensilvanijos valstijos, kitam – iš Konektikuto. Įdomu tai, kad abu artimieji atsiuntė jam kvietimus atvykti į Ameriką, tačiau J. Mačys vyresnysis pasinaudojo brolienės pasiūlymu. Jis pas ją nuvykęs ir apsigyveno – Konektikuto valstijoje, Niuheiveno mieste, esančiame netoli Niujorko.

Deja, po kelerių metų, brolienei išėjus Anapilin, jam teko ieškoti kitos gyvenamosios vietos. Jis nuolat keitė savo gyvenamąsias vietas, nuomojosi kambarius vis pas skirtingus svetimus žmones, kol galiausiai nusipirko nuosavą namą.

Amerikoje J. Mačys vyresnysis vertėsi kaip išgalėjo. Jis net 16 metų dirbo statybose, vėliau ėmėsi nuosavo verslo: puselčiui pirkto namus, juos remontavo ir po to brangiau pardudavo. J. Mačys vyresnysis pats yra prisipažinęs, kad sunkiausia buvo pačioje pradžioje – pinigų, reikalingų namams pirkti, jis neturėjo, todėl teko skolintis. Iš pradžių namus jis remontavo dažniausiai vakarais ir savaitgaliais. Sutvarkęs ir gražiai įrengęs būstus lietuvis juos pardudavo vietiniams amerikiečiams. Pabaigęs tvarkyti vieną namą, griebdavosi kito, po to dar kito ir taip gyveno ne vienus metus. Galiausiai J. Mačys vyresnysis išsimokėjo visas skolas, pats prasigyveno.

Nors kurį laiką su Lietuvoje likusia šeima būsimo signataro tėvas nebendravo, tačiau apie 1960 metus jis vėl su tėvynėje likusia žmona ir vaikais susisiektė, ėmė juos remti materialiai. Vis dėlto pats gyventi į tėvynę J. Mačys vyresnysis taip ir negrįžo. 1977 metais pas jį už Atlanto persikėlė ir žmona Ona Mačienė. Vėliau ji prisipažino visada norėjusi grįžti į Lietuvą, tačiau negalėjusi palikti vieno vaikų tėvo be priežiūros. Nors vaikai O. Mačienę nuolat ragindavo parvažiuoti į gimtinę bent pasisvečiuoti, ji jiems atkirsdavo, kad tai padaryti jai būtų per sunku. Ji sakė, kad jei jau grįš, tai tik visam laikui.

Dingus vyrui, Igliskėliuose likusi O. Mačienė viena užaugino visus šešis vaikus. 1991 metais darytame vaizdo įrašė ji yra pripažinusi, kad tuo metu jai svarbiausia buvo, jog visi vaikai liko su ja. Be to, sunkiausiomis akimirkomis jai labai padėdavo netoliese gyvenęs brolis.

Motinai ne tik teko nelengva dalia vienai rūpintis gausia šeima. Ji taip pat buvo ir partizanų ryšininkė.

„Gera pamenu sunkų pokario gyvenimą, kada likome šeši vaikai su motina ir teko viską pradėti iš naujo. Patys neturėdami ką valgyti, turėjome dažnai maitinti neprašytus svečius iš valsčiaus su sribukų palyda. Kai jie pavalgę išeidavo, šokdavome laižyti maisto likučius“¹, – taip yra pasakojęs J. Mačys, prisimindamas vaikystę.

Kituose savo atsiminimuose J. Mačys pasakojo, kad, po karo grįžus į savo ūkį, mamai teko atstoti ir tėtį, ir mamą.

„Tai buvo sunkūs laikai. Žmonės sako, kad dabar sunku, tačiau tais laikais niekas neteikė jokios paramos, jokių pensijų, jokių pašalpų, jokios labdaros, reikėjo verstis kaip kas išmano“², – kalbėjo J. Mačys.

O. Mačienė buvo giliai tikinti, energinga, stipraus, doro, tačiau gana valdingo charakterio moteris, daug ko pasiekusi vien savo užsispyrimu. Panašaus charakterio buvo ir jos sūnus Jonas. Dėl šios priežasties būsimas signataras ne visada gerai sutardavo su motina – jų nuomonės kartais išsiskirdavo, o nusileisti viena kitai abi pusės nebuvo linkusios. Nepaisant visko, Jonas visuomet gerbė savo mamą, vertino jos atsidavimą šeimai.

„Mamai teko būti ir diplomate, nes mes, kaip sakoma, kabojome ant plauko ir buvome ruošiami vežti į Sibirą, kadangi tėtis buvo dingęs ir mes net patys nežinojome, jog jis pasitraukė į

¹ Interneto nuoroda: https://www.lrs.lt/datos/kovo11/signatarai/www_lrs.signataras-p_asm_id=168.htm

² Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

Vakarus. Tarybų valdžia įtarė, kad tėtis gali būti partizanas, kur nors slapstytis, nes smetoniniais laikais [1]* jis buvo kaimo seniūnas. Nors jis ir nebuvo nieko padaręs, bet tada buvo galvojama, kad jis veikia prieš tarybų valdžią kur nors slaptai.

Dieną pas mus ateidavo ir maisto reikalaudavo įvairūs valdžiaus valdininkai, o naktimis užsukdavo ir partizanai. Buvo sudėtingas gyvenimas. Vyko karas tarp partizanų ir okupacinės valdžios. Teko viską išgyventi ir iškentėti. Mama netgi buvo įskūsta, uždaryta į daboklę ir porą savaitių mes, vaikai, buvome likę vieni. Po to mamai pavyko ištrūkti ir tai daugiau nepasikartojo⁴³, – apie vaikystę yra pasakojęs signataras.

Jam atmintyje visą gyvenimą buvo įstrigusi ir dar viena istorija, susijusi su motina. J. Mačys yra pasakojęs, kaip jo mama su viena partizanų ryšininke kartą nuvyko į Prienų miškus, kur buvo ir daugiau partizanų. Ten jie turėjo savo bunkerius. Besilankydama viename iš tų bunkerių, O. Mačienė nusifotografavo su partizanais. Po kurio laiko tie partizanai buvo užpulti, bunkeris likviduotas, o daugelis miško brolių tiesiog išžudyti vietoje. Su partizanais susidoroję saugumiečiai rado nuotraukas, kuriose O. Mačienė užfiksuota su partizanų ryšininke. Jie tas nuotraukas išklįjavo Prienuose ant stulpų ir stengėsi išsiaiškinti moteris, kurios nufotografuotos. Saugumiečiai siekė jas surasti ir suimti. Laimei, šios nuotraukos buvo išklįjuotos tik Prienuose, o ne Iglirkėliuose, kur ir gyveno Mačiai. Saugumui taip ir nepavyko susekti O. Mačienės.

Prisimindamas šią istoriją, J. Mačys yra pasakojęs, kad gilūs įspūdžiai jam yra išlikę dėl matytų vaizdų, kai nukauti partizanai buvo guldomi ant grindinio, – išniekinti, žiemos metu išrengti, o negyvus žmonių kūnus net šunys tampė. Vėliau tie kūnai būdavo sumetami į duobę, esančią netoli miestelio. Kurį laiką ant jų buvo pilamos įvairios atliekos.

* Visus paaiškinimus, suskliaustus laužtiniais skliaustais, žr. 237 puslapyje.

³ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

„Mes, būdami vaikai, eidavome pažiūrėti tų kūnų. Visiems doriems žmonėms tai kėlė gailėtį ir pasišlykštėjimą okupacine valdžia. Mums, vaikams, taip pat“⁴, – yra sakęs J. Mačys.

J. Mačys, kaip ir jo motina, buvo gana užsispyręs. Tai rodo faktas, kad 1954 metais, baigęs Igliškėlių septynmetę mokyklą, jis neketino daugiau tęsti mokslų. Nors iki tol Jonas mokėsi labai gerai, jis, pabaigęs septynias klases, planavo tapti traktorininku, dirbti kolūkyje ir padėti motinai tvarkytis šeimos ūkyje. Tiesa, pati motina to nenorėjo leisti, jai buvo svarbu, kad visi jos vaikai siektų mokslo aukštumų.

„Man vyras yra pasakojęs, kad jei ne mama, greičiausiai jis nebūtų pasiekęs to, ką pasiekė. Pabaigęs septynias klases jis buvo tvirtai pasiryžęs daugiau nebesimokyti. Mamai teko net prievarta išsireikalauti, kad jis jai pažadėtų pakeisti savo planus. Vėliau Jonas ne kartą dėkojo mamai už šį momentą ir teigė, kad būtent ši situacija jį padarė tikru žmogumi“, – asmeniniame pokalbyje prisiminimais dalijosi J. Mačio žmona Roma Mačienė.

Panašiai buvo pasielgęs ir J. Mačio brolis Vitas. Jis taip pat motinai buvo pareiškęs, kad nesimokys, o geriau eis šerti kiaulių. Tiesa, kelias dienas padirbęs kiaulių fermoje jis persigalvojo ir paklausęs mamos nusprendė mokytis toliau.

Lygiai taip pat pasielgė ir J. Mačys. Priverstas nusileisti motinos reikalavimams, Jonas tais pačiais 1954 metais įstojo į Kauno sodininkystės ir daržininkystės institutą. Jį baigė su pagyrimu. Vėliau, 1959–1964 metais, neakivaizdiniu būdu studijavo Lietuvos žemės ūkio akademijos Ekonomikos fakultete, kur įgijo agronomo-ekonomisto kvalifikaciją.

Dar ankstyvoje jaunystėje J. Mačys susidomėjo ir politiniais dalykais, ėmė galvoti apie laisvą Lietuvą. 2009 metais, bendraudamas su Vilkaviškio „Aušros“ gimnazijos mokiniais, jis prisipažino, kad dalies išpūdžių iš vaikystės jis taip niekada ir nepamiršo.

⁴ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

Tuomet J. Mačys pasakojo, kaip grįžęs po karo rado sugriautus savo namus, Vilkaviškio aikštėje gulinčius išniekintus partizanų kūnus. Matyti vaizdai ateityje jį paskatino imtis veiksmų, kad Lietuva būtų laisva, kad žmonės galėtų laisvai reikšti savo mintis, kad daugiau nepasikartotų tokie tragiški įvykiai.⁵

„Teko regėti trėmimus į Sibirą, tyčiojimąsi iš žuvusių laisvės gynėjų. Štai tada gimė neapykanta okupantams, pradėjau galvoti, kodėl Lietuvą valdo svetimi, kodėl mes negalime būti laisvi. Dar būdamas vaikas pradėjau domėtis Lietuvos praeitimi, žavėjaisi kiekvienu partizanų išpuoliu prieš okupantus. Didelę įtaką formuojantis mano pasaulėžiūrai turėjo užsienio radijo laidos, transliuojamos okupuotai Lietuvai“⁶, – prisiminimais yra pasidalijęs J. Mačys.

Jis ne kartą svarstė, kad politiko kelią greičiausiai pasirinko vedamas iš tėčio paveldėtų genų. Nors tėtis ir nebuvo garsus politikas, tačiau vietiniu lygmeniu jis kovojo už tvarką, tiesą ir teisingumą.

„Aš, vienintelis iš vaikų, žengiau tėčio pramintu keliu. Visada kėliau klausimą, kodėl mus turi valdyti rusai, kodėl negalime savarankiškai tvarkytis. Iš pradžių šiuos klausimus kėliau pokalbiuose su mama. Ji mane ramindavo, sakydavo, kad negalima taip kalbėti, nes prišauksiu bėdą. Reikėjo kartais prikąsti liežuvį, kad išliktume, kad nebūtume ištremti į Sibirą“⁷, – yra sakęs J. Mačys.

O. Mačienė darė viską, kad ne tik Jonas, bet ir kiti jos vaikai siektų mokslo aukštumų. Ji, kaip ir kiekviena motina, norėjo, kad jiems gyvenime tektų dirbti kuo lengvesnius darbus.

Arvydas ir Algis įgijo kūno kultūros mokytojų specialybes, Gediminas tapo zootechniku, o Regina baigė prekybos mokslus.

⁵ Vilkaviškio krašto laikraštis „Santaka“ (toliau – „Santaka“), 2009 m. gruodžio 22 d.

⁶ Interneto nuoroda: https://www.lrs.lt/datos/kovo11/signatarai/www_lrs_signataras-p_asm_id=168.htm

⁷ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

Visi jie įsikūrė ir dirbo Lietuvoje. Vienintelis Vytas buvo išsiųstas tarnauti į sovietų armiją Kazachstane, kur sukūrė šeimą ir liko visam laikui gyventi.

O. Mačienė 1991 metais darytame vaizdo įrašė prisipažino, kad pati visą laiką labai norėjo mokytis, tačiau kadangi šeimoje buvo vyriausia iš 6 vaikų, jos tėvai neišgalėjo sau to leisti. Be to, jai nuolat reikėjo prižiūrėti jaunesnius brolius ir seseris. Būtent dėl to ji siekė, kad jos vaikai galėtų žengti kitu keliu.

Studijos. Darbas. Šeimos sukūrimas

Pabaigęs Igliškėlių septynmetę mokyklą, 1954 metais J. Mačys įstojo į Kauno sodininkystės ir daržininkystės institutą, kurį baigė su pagyrimu. Nuo 1959 metų iki 1964 metų jis neakivaizdiniu būdu studijavo Lietuvos žemės ūkio akademijos Ekonomikos fakultete, kuriame įgijo agronomo-ekonomisto specialybę.

„Apie 1960 metus atsiliepė tėtis, kuris gyveno JAV. Mes, vaikai, jau buvome gerokai ūgtelėję. Tėtis mums pradėjo tiekti materialinę pagalbą. Aš jau mokiausi buvusiam Kauno sodininkystės technikumui, kiti vaikai taip pat jau studijavo aukštesiose mokyklose. Tada buvo kolūkiai, mama dirbo viename iš jų, teko ir kiaules jai šerti, ir kitus darbus dirbti. Tokiu būdu mus išlaikė, leido į moks-
lus. Sąlygos buvo sunkios. Vasaromis mes taip pat eidavome dirbti į kolūkius, kad galėtume pragyventi žiemą“⁸, – prisiminimais yra pasidalijęs J. Mačys.

Dar studijuodamas (1958–1962 metais) J. Mačys dirbo Marijampolės rajono „Dovinės“ ir „Naujo gyvenimo“ kolūkiuose vyriausiuoju agronomu. Teko dirbti ir Šakių teritorinėje žemės ūkio valdyboje. Šioje darbovietėje J. Mačį, kaip jauną specialistą, norėta padaryti vyriausiuoju agronomu. Būdamas sąžiningas žmogus ir norėdamas ateityje išvengti nereikalingų nemalonumų jis nusprendė prisipažinti, kad jo tėtis gyvena JAV. Pats J. Mačys vėliau ne kartą nukentėjo dėl šio sprendimo, tai dar ilgą laiką turėjo pasekmių. Prisipažinęs būsimas signataras staiga tapo netinkamas vyriausiojo agronomo pareigoms, pasidarė tarybų valdžios priešin-
gas.

Pabaigęs aukštojo mokslo studijas tais pačiais 1964 metais J. Mačys įsidarbino dėstytoju Aukštadvario žemės ūkio tech-

⁸ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

Kauno technikume su draugais. Jonas Mačys – antras iš dešinės. 1956 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

nikume. Vėliau dirbo ir administracinį darbą – buvo šio technikumо mokomosios dalies vedėjas.

Aukštadvario žemės ūkio technikumас buvo įkurtas dar 1923 m. balandžio 25 d., kai Lietuvos Respublikos žemės ūkio departamentas leido Lietuvos moterų kultūros draugijai įsteigti privačią žemesniąją žemės ūkio mokyklą Aukštadvaryje. Mokykla buvo įkurta buvusio Dominikonų vienuolyno, įsteigto 1629 metais, patalpose.

Steigėja buvo Moterų kultūros draugija, todėl ilgą laiką ten mokyta universalios namų ūkio šeiminkės profesijos, kuri buvo ir pagrindinė. Pokario metais ugdymo įstaigoje plėtotas žemės ūkio specialybių tinklas. Buvo mokoma žemdirbystės, sodininkystės, daržininkystės, gyvulininkystės, pienininkystės, paukštininkystės,

Kauno sodininkystės ir daržininkystės technikumai. Jonas Mačys – trečioje eilėje pirmas iš dešinės. 1958 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

maisto gaminimo, konservavimo, produktų laikymo ir kitų dalykų. Nemažai valandų buvo skiriama praktikos darbams.

1959 metais dviemėtės mergaičių mokyklos pagrindu įsteigtas Aukštadvario žemės ūkio technikumai, kuriame buvo rengiami agronomai ir zootechnikai. 1964 metais, kai įstaigoje pradėjo dirbti J. Mačys, ten buvo pastatytas teorinio mokymo korpusas – centriniai rūmai. Vos pradėjęs dirbti Aukštadvaryje, J. Mačys iš karto ir čia pasisakė apie visus su tėvu susijusius dalykus. Deja, po kelių metų dėl to taip pat teko nukentėti.

„Ten mokomojo ūkio direktorius ir technikumo direktorius piktnaudžiavo tarnybine padėtimi: girtuokliavo, darė įvairias machinacijas. Aš tuo metu buvau ir profsąjungos pirmininkas. Į mane kreipdavosi nukentėję žmonės. Kaip doras žmogus

Iš dešinės – Jonas Mačys, mama Ona Mačienė, brolis Arvydas Mačys. Igliškėliai, Marijampolės rajonas, 1958 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Iš dešinės – Jonas Mačys, mama Ona Mačienė, brolis Gediminas Mačys, tupi mamos Onos krikšto sūnus Jonukas. Igliškėliai, Marijampolės rajonas, 1960 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas Mačys, dirbdamas Marijampolės rajono kolūkyje „Dovinė“, vaidino spektaklyje „Še tau, kad nori“. Jonas Mačys – penktas iš kairės. 1961 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Tautinių šokių kolektyvas. Jonas Mačys – trečioje eilėje antras iš kairės. 1961 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

pradėjau tuos klausimus kelti į viešumą ir sakyti, kad jie neteisingi. Būtent tada mano prisipažinimas ir buvo panaudotas prieš mane. Greitai buvau apkaltintas antitarybine veikla, mane ėmė spausti, kad skleidžiu propagandą... Buvau priverstas atsisakyti dėstytojo pareigų ir baigti darbą technikume. Jie manęs nepagaidavo, sakė, kad dingčiau iš akiračio, darė visokias kliūtis ir man neliko kitos išeities, kaip tik grįžti į kolūkę dirbti vyriausiuoju agronomu⁹, – apie gyvenimo etapą Aukštadvaryje yra kalbėjęs J. Mačys.

Dar dirbdamas Šakiuose J. Mačys sukūrė šeimą. 1963 m. kovo 14 d. vedė Romą Daubaraitę, po vestuvių tapusią Mačienę. Su ja jis buvo susipažinęs lygiai prieš mėnesį. Pati R. Mačienė prisiminė, kad jų pažinties galėjo ir nebūti. Tuo metu Roma Šakiuose dirbo matematikos mokytoja, o jos kolegė įkyriai ją bandė supažindinti su vienu iš savo brolių. Išėjo taip, kad vietoj jo R. Mačienė pasirinko kito kolegės brolio draugą – J. Mačį. Tuomet Romai buvo 21 metai, Jonui – 25 metai.

„Marijampolėje baigusi pedagoginę mokyklą buvau paskirta dirbti į Šakių rajoną. Ten po vienerių metų ir susipažinau su Jonu. Jis buvo gražus vyras. Atrodė geras, paprastas, nuoširdus. Netrukus išsikėlėme į Aukštadvarį, kur gimė pirmas sūnus Dainius. Po to vėl grįžome į Šakių rajoną. Ten dirbau Voverių pagrindinėje mokykloje. Šakiuose gimė dukra Aušra. Po to persikėlėme į Vilkaviškį, čia susilaukėme dar vienos dukros Rasos“, – prisiminimais dalijosi R. Mačienė.

Vyriausiasis poros sūnus Dainius pasaulį išvydo 1965 metais, Aušra gimė 1972 metais, o Rasa – 1976 metais.

Aukštadvaryje J. Mačys dirbo iki 1967 metų. Vėliau jis persikėlė į Šakių rajoną, kur iki 1976-ųjų dirbo šio rajono „Aušros“ kolūkio vyriausiuoju agronomu. Čia jis buvo atsakingas už visą žemės ūkio gamybą: pradedant sėja bei pašarų paruošimu, baigiant derliaus

⁹ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

Jonas Mačys prie savo namų Igliskėliuose. 1963 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas Mačys su draugais Kostu ir Broniumi. 1964 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Lietuvos žemės ūkio akademijos (dabar – Aleksandro Stulginskio universitetas) studentai neakivaizdininkai prie naujųjų akademijos rūmų. Iš kairės – Šakių rajono Katilių kolūkio pirmininkas B. Šimkūnas, Mažeikių melioracijos statybos valdybos ekonomistas G. Giedraitis, Kėdainių gamybinės valdybos viršininko pavaduotojas V. Jakštys, Šakių gamybinės valdybos agronomas Jonas Mačys, Žemės ūkio akademijos mokomojo ūkio vyriausiasis agronomas S. Kašys, Kėdainių gamybinės valdybos inspektorius-organizatorius G. Kutra ir Molėtų gamybinės valdybos partinio komiteto inspektorius-organizatorius O. Malinauskas. Akademijs, Kauno rajonas, 1964 metų balandis. Fotografas Ch. Ingelis. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Baigus Lietuvos žemės ūkio akademiją. Jonas Mačys – trečioje eilėje pirmas iš dešinės. 1964 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

nuėmimu ir pasiruošimu naujai sėjai. Jis taip pat buvo kolūkio profsąjungos komiteto pirmininkas.

Kaip savo prisiminimuose rašė ilgametis jo bendražygis Gintautas Sakalauskas, per dešimtmetį J. Mačys prieš tai buvusį atsilikusį „Aušros“ kolūkį sugebėjo pakelti į tokį lygį, kad jis įsiveržė į visos TSRS [2] lyderių gretas.

G. Sakalausko teigimu, J. Mačys buvo puikus specialistas, bet per savo darbo laiką Šakiuose negavo nei didelių apdovanojimų, nei kitokių palankumo ženklų. Nors jis kaip niekas kitas buvo to vertas! Tik iš Maskvoje vykusių žemės ūkio pasiekimų parodų jis yra parsivežęs visus įmanomus apdovanojimus: ir aukso, ir sidabro, ir bronzos medalius.¹⁰

Iš tikrųjų dirbdamas Šakiuose J. Mačys buvo gavęs keletą apdovanojimų. 1968 m. spalio 9 d. Lietuvos TSR žemės ūkio ministerija jį apdovanojo už pasiektus laimėjimus organizuojant žemės ūkio darbus 1968 metais. Vos po trijų dienų, 1968 m. spalio 12 d., J. Mačiui atiteko dar vienas garbės raštas už gerą žemės ūkio darbų organizavimą. Šįsyk jį apdovanojo Lietuvos komunistų partijos Šakių rajono komitetas ir rajono DŽDT [3] vykdomasis komitetas.

1969 m. birželio 20 d. Lietuvos TSR žemės ūkio ministerija jam įteikė diplomą už gerą tų metų artojų varžybų organizavimą. Tų pačių metų spalio 12 dieną Lietuvos TSR žemės ūkio ministerija garbės raštu J. Mačį apdovanojo už geriausiai eksportuotą stendą 1969 metų parodoje, kurioje buvo užimta pirma vieta.

1970 m. vasario 12 d. J. Mačys gavo padėkos raštą už aktyvų dalyvavimą paskaitiniame darbe. Jį savo draugijos nariui įteikė Lietuvos TSR „Žinijos“ draugijos valdybos prezidiumas.

1971 m. spalio 6 d. Lietuvos TSR Šakių rajono DŽDT vykdomojo komiteto žemės ūkio valdybos sprendimu jis buvo apdovanojamas už aukštus ir nuolatinius bulvių derlius.

¹⁰ Žr. Gintauto Sakalausko atsiminimus apie J. Mačį.

1973 m. spalio 11 d. jam buvo įteiktas Žemės ūkio ir paruoštų darbininkų bei tarnautojų profsąjungos Lietuvos respublikinio komiteto garbės raštas už aktyvų dalyvavimą tvarkant aplinką. Tais pačiais 1973 metais J. Mačiui atiteko ir „Tiesos“ laikraščio redakcinės kolegijos įsteigtas garbės ženklas už aplinkos tvarkymą.

Pats signataras apie laikotarpį „Aušroje“ yra kalbėjęs, kad tuo metu darbas sekėsi labai gerai, žmonės juo pasitikėjo. Per savo gyvenimą J. Mačys ne kartą buvo sulaukęs pasiūlymų bendradarbiauti su KGB [4], tačiau visada jų atsisakė. Pirmąjį kartą jis buvo verbuojamas taip pat, kai dar darbavosi Šakiuose.

„Vieną kartą vyko valdybos posėdis. Į jį atvykęs kažkoks nepažįstamas vyriškis pakalbėjo su pirmininku, o pastarasis po šio pokalbio kreipėsi į mane ir pranešė, kad atvažiuo rajono atstovas ir nori pasikasti vyšnių sodinukų. Man buvo liepta išeiti iš posėdžio kartu su juo. Bevažiuojant ieškoti vyšnių, jis man prisipažino, kad atvyko visai ne to. Pranešė, kad jis yra Šakių skyriaus KGB kapitonas. Jo teigimu, jis matė, kad aš tarp vietinių gyventojų turiu didelį pasitikėjimą, todėl davė man užduotį – stebėti ateinančią savaitę į ūkį pas gimines atvažiuosiantį vieną asmenį iš Kanados, o kitą – iš Lenkijos ir informuoti, kada jie atvyks. Buvo pasakyta, kad jie neturi jokio leidimo čia lankytis, todėl apie jų vizitą liepė informuoti KGB. Iš karto pasakiau, kad tai ne mano darbas ir nieko neketinu daryti. Nepaisydamas to, jis vis tiek liepė man apie tai pranešti. Ėmiau sukti galvą, kaip man pasielgti. Kitą dieną nuvažiavau pas tuos žmones ir liepiau būti atsargiems, pranešiau, kad jie yra sekami. Kai mane vėliau kvotė, ar kas buvo atvažiuavęs, pasakiau, kad nieko nemačiau. Paskui mane dar porą sykių buvo pasikvietę, kalbino, kad sutikčiau jiems dirbti, bet vis atsisakinėdavau. Vėliau kuriam laikui jie mane paliko ramybėje“¹¹, – apie bandymus užverbuoti dirbti KGB struktūroje pasakojo J. Mačys.

¹¹ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

Kiek vėliau su KGB atstovais jis susidūrė tvarkydamas motinos išvykimo pas tėvą į Ameriką dokumentus. Jam tuomet su mama teko vykti į Maskvą ir jai padėti užpildyti būtinas paraiškas, sutvarkyti kitus reikiamus dokumentus. O. Mačienė viena negalėjo to padaryti, nes nemokėjo rusų kalbos. Prie JAV ambasados Maskvoje saugumiečiai pareikalavo J. Mačio dokumento. Tuomet jis parodė savo, o ne motinos pasą. Vėliau šio sprendimo jam teko gailėtis.

„Mūsų, aišku, į tą ambasadą neįleido, o duomenis perdavė Šakių saugumui. Dar nespėjau grįžti, o manęs jau ieškojo, ėmė kamantinėti, ko buvau Maskvoje, vėl ėmė verbuoti, kad turiu padėti KGB“¹², – yra pasakojęs J. Mačys.

Dar vienas jo susidūrimas su KGB atstovais įvyko šiek tiek vėliau – kai mama jau gyveno pas tėvą Amerikoje, o pats Jonas jau dirbo Vilkaviškio rajono Rumokų bandymų stotyje. Tuomet ir jis su šeima norėjo visam laikui išvykti gyventi už Atlanto. Vis dėlto tokiems planams nebuvo lemta išsipildyti. Saugumas neleido to padaryti. Tada J. Mačys ėmėsi paskutinio šiaudo – jis ėmė į Ameriką rašyti laiškus, koneveikdamas tarybų valdžią ir prašydamas tėvų atsiųsti iškvieta, kuris suteiktų galimybę visam laikui su šeima apsigyventi JAV. Akivaizdu, kad tuos laiškus skaitė ir saugumiečiai. Jiems neliko nieko kita, kaip tik pasikviesti J. Mačį ir šiek tiek „pauklėti“, tačiau vis dėlto suteikti galimybę išvykti už Atlanto. Tiesa, tik vienam, be šeimos. Suteikiant leidimą J. Mačiui buvo patikėta ir viena užduotis – pažiūrėti, ką Amerikoje veikia ir kuo užsiima tam tikri asmenys, o grįžus apie tai parašyti išsamią ataskaitą. Vis dėlto J. Mačys neketino nieko sekti ir iš karto apie tai informavo saugumiečius. Nepaisydami to, šie leidimą išvykti vis dėlto suteikė.

„Grįžau po mėnesio iš JAV. Tada dirbau Rumokų bandymų stotyje. Vos grįžęs nuvažiavau į darbovietę, o išėjus iš pastato mane pasveikino saugumietis. Tikriausiai sekė. Ėmė klausinėti, kaip

¹² Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

sekėsi, teiravosi, kada atvažiuosiu pas juos, kada paruošiu ataskaitą. Aš jiems pasakiau, kad nieko nemačiau ir nieko nerašysiu“¹³, – prisiminimais dalijosi J. Mačys.

Tąkart, kad šiek tiek apramintų nepatenkinto saugumiečio emocijas, J. Mačys pakvietė jį užsukti pas save į svečius, kur įteikė iš JAV parvežtų lauktuvių.

1976 metai J. Mačys su šeima persikėlė į Vilkaviškio rajoną, kur dirbo šio krašto kolūkio „Į komunizmą“ pirmininko pavaduotoju gamybai. Pats J. Mačys yra pasakojęs, kad pakilti į aukštesnes pareigas jam nebuvo galima, nes jis laikytas liaudies priešu. Tuometinis šio kolūkio pirmininkas Antanas Marcinkevičius asmeniniame pokalbyje prisiminė, kad Jonas pasižymėjo kietu ir tvirtu charakteriu, buvo atsakingas už ūkio sėjas, tręšimus ir kitus panašius darbus. 1978 metais, kai atsisakė bendradarbiauti su KGB, J. Mačys buvo atleistas iš šių einamų pareigų.

„Tuomet neturėjau kito pasirinkimo. Man buvo pasakyta, kad arba aš turiu atleisti jį, arba pats būsiu atleistas“, – prisiminė tuo metu kolūkiui „Į komunizmą“ vadovavęs A. Marcinkevičius.

Vos atvykęs į Vilkaviškio rajoną J. Mačys greitai įgijo vietinių žmonių pasitikėjimą. Tuo metu šiame rajone ėjo slapti leidiniai „Rūpintojėlis“ ir „Katalikų bažnyčios kronika“, o J. Mačys gana greitai, apie 1976 metus, ėmė juos platinti. Taip pat jis tapo vienu iš šių laikraščių leidėjų rėmėjų.

„Tada buvo problemos ir su spausdinimo, ir su kalkiniu popieriumi. Kadangi tuo laiku ruošiausi gintis disertaciją, tai su ta intencija, kad man tų prekių reikia, jų pirkdavau daugiau ir taip parėmiau tuos leidėjus“¹⁴, – atsiminimuose yra pasakojęs J. Mačys.

Kartą dėl šių laikraščių platinimo jis vos neįkliuvo saugumo pareigūnams. Vieną iš leidinių davęs paskaityti savo pažįstamam, J. Mačys greitai buvo įskustas. Laimei, apie būsimą saugumiečių

¹³ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

¹⁴ Ten pat.

vizitą jis sužinojo dar prieš šiemis ateinant į jo namus, tad visą turėtą „Kroniką“ spėjo sunaikinti. Kai saugumiečiai krėtė jo namus, nieko nerado.

Suvalkijos regione leidžiamam laikraščiui „Suvalkietis“ signataro žmona R. Mačienė yra prisipažinusi, kad jos vyras iki 1990-ųjų sovietų valdžios buvo laikytas nepatikimu žmogumi ir dėl to ne sykį nukentėjo. Viena iš priežasčių buvo ta, kad Antrojo pasaulinio karo metais nacių priverstiniais darbais į Vokietiją išvežtas jo tėvas į sovietų okupuotą Lietuvą taip ir nebegrižo, o pasitraukė į JAV. Tačiau pagrindinė priežastis vis dėlto buvo kita: agronomo specialybę įgijęs ir kolūkiuose žemės ūkį kėlęs J. Mačys niekada nesistengė slėpti savo minčių ir požiūrio į tuometinę santvarką. R. Mačienės teigimu, labiausiai jos vyras sovietams „nusidėjo“, kai šiek tiek atšilus Sovietų Sąjungos ir JAV santykiams 1975 metais į Lietuvą aplankyti šeimos buvo leista atvykti J. Mačio tėvui.

„Tėvo apsilankymo proga buvo surengtas visos didelės giminės susitikimas. Jonas, žinoma, nepraleido progos išrėžti patriotinę kalbą. Be to, visiems girdint jis tėvui pasakė nepatariantis visam laikui grįžti gyventi į okupuotą Lietuvą. To užteko, kad nuvykęs į darbą Vilkaviškio rajono kolūkyje „Į komunizmą“ sužinotų, kad jis atleistas iš kolūkio pirmininko pavaduotojo gamybai pareigų. Gero, kai vėliau sužinojome, kad tarp susitikime dalyvavusių giminaičių buvo infiltruotas KGB agentas, vienos giminės moters sutuoktinis. Tiesa, ta giminaitė vėliau su juo išsiskyrė“¹⁵, – su laikraščio „Suvalkietis“ skaitytojais prisiminimais pasidalijo R. Mačienė.

Pats J. Mačys taip pat yra pasakojęs apie šią situaciją. Jis prisiminė, kad tuo metu, kai tėtis norėjo pasisvečiuoti Lietuvoje, čia buvo draudžiama zona, nieko iš kitų valstybių neįleisdavo. Vis dėlto iš pažįstamų valdininkų J. Mačys gavo žodinį leidimą, kad jo tėtis porą dienų gali apsilankyti tėviškėje. Deja, saugumas jau buvo

¹⁵ Marijampolės apskrities laikraštis „Suvalkietis“ (toliau – „Suvalkietis“), 2017 m. liepos 22 d.

informuotas, kad vyresnysis Mačys į tėviškę grįš be leidimo, žinojo vietas, kur jis turi lankytis. Vienoje iš jų saugumiečiai sustabdė naujos laidos automobilį „Volga“, kuria tuo metu važiuo Alytuje gyvenantis J. Mačio dėdė. Jie pamane, kad šiuo automobiliu važiuoja jų ieškomas atvykėlis iš Amerikos. Sustabdę J. Mačio dėdę saugumiečiai liepė jam parodyti pasą, ėmė klausinėti, kas jį leido atvykti į Lietuvą. Tik vėliau jie suprato, kad sustabdė ne tą asmenį. Tuo metu vyresnysis J. Mačys svečiavosi pas savo sūnų Joną.

Supratę, kad apsikvailino, saugumiečiai tąkart neturėjo jokio kito pasirinkimo, kaip tik atvažiuoti į Mačių giminės susitikimą. Tuomet jie iš už stalo pakėlė J. Mačio tėtį, prisistatė, kas jie tokie yra, nusitempė į atskirą kambarį ir ilgai tardė. Tardymų neišvengė ir J. Mačio brolis.

„Saugumiečiai patampė ir brolių ir jis, aišku, išsigando. Vėliau jis atsistojo iš už stalo ir ėmė sakyti tostą apie tai, kad čia, Tarybų Lietuvoje, labai gera gyventi, ragino tėtį grįžti čia. Atėjus mano eilei šnekėti, atsistojau ir pasakiau, kad tėtis neklausytų tokių kalbų, jis puikiai informuotas, turi savo gyvenimą, o mes – savo, tad liepiu jam gyventi ten, kur jam gerai. Niekas nepagalvojo, kad tarp gimiinių buvo infiltruotas saugumietis. Kai taip pakalbėjau, tas infiltruotas asmuo ėmė mane provokuoti teigdamas, kad negalima taip elgtis. Aš dar labiau užsivedžiau ir išsakiau viską, ką galvoju apie tarybų valdžią. Pasirodo, jis turėjo diktofoną ir viską įrašė. Tada buvo šeštadienis. Sekmadienį grįžau į Vilkaviškį, o jau pirmadienį kolūkio pirmininkui buvo įsakyta mane išvyti lauk. Likau be darbo“¹⁶, – yra pasakojęs J. Mačys.

Atleistas iš kolūkio „Į komunizmą“ J. Mačys perėjo dirbti į Vilkaviškio rajono Rumokų bandymų stotį. Ten jį dirbti vyriausiuoju moksliniu bendradarbiu pasikvietė tuometinis jos vadovas Mindaugas Šalčius. Pats J. Mačys laikotarpį, kai buvo atleistas iš kolūkio „Į komunizmą“, prisiminė, kaip gana sunkų ir neramų.

¹⁶ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

Ieškodamas darbo jis iš pradžių vyko į Šakių rajoną, kuriame dirbo anksčiau. Deja, kolūkio pirmininkas pasakė, kad nieko negalintis padėti. Kaip tik tuo metu J. Mačys rašė disertaciją kandidato laipsniui įgyti, tad buvo nuvykęs ir pas savo disertacijos vadovę. Ji taip pat nesiruošė ištiesti pagalbos rankos, o tik atkirto, kad „ką prisidirbai, tą ir turėk“.¹⁷

Pats J. Mačys yra prisipažinęs, kad tuomet jautėsi visiškai vienas. Nežinodamas, ką daryti, jis prisiminė, kad Rumokuose yra cukrinių runkelių tyrimais užsiimanti bandymų stotis. Jis žinojo, kad ten kaip tik dirba Lietuvos patriotas M. Šalčius. Nuvykus pas jį prašyti darbo, šiam pagailo J. Mačio ir jis liepė jam parašyti prašymą priimti į darbą, tačiau niekam garsiai apie tai neskelbti. Jonas taip ir padarė. Jam buvo pasakyta, kad iš pradžių jis bus priimtas laikinai, o jei per mėnesį niekas nepaprieštaraus, bus priimtas nuolatiniam darbui. Galiausiai taip ir atsitiko. Pirmasis mėnesis praėjo gana ramiai, tad J. Mačys į Rumokų bandymų stotį buvo priimtas nuolatiniam darbui.

Būtent dirbdamas Rumokuose būsimas signataras apsigynė disertaciją. 1980 metais už tiriamąjį mokslinį darbą „Herbicidų veikimo priklausomumas nuo azotinių trąšų, miežių sėklos normų ir kukurūzų sėjos būdų“ jam buvo suteiktas agrarinių mokslų daktaro laipsnis.

J. Mačys yra pasakojęs, kad disertacijos gynimas net buvo pakibęs ant plauko. Laimei, būsimas signataras ne pirmą kartą susidūrė su dorais ir sąžiningais žmonėmis, kurie padėjo apeiti kai kurias kliūtis.

„Artėjo disertacijos gynimas. Jis turėjo būti birželį, tačiau iš Žemės ūkio akademijos anksčiau gavau kvietimą atvažiuoti pas tarybos pirmininką. Vos atvykus, pastarasis pranešė, kad dėl manęs yra gautas didelis skundas. Laimei, vėl susidūriau su doru žmogumi. Jis ištarė, kad mane puikiai supranta ir man matant

¹⁷ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

suplėšė skundą ir išmetė jį į šiukšlių dėžę. Mano disertacijos gynimas net buvo paankstintas iš birželio į gegužės mėnesį, kad niekas apie tai nesužinotų. Galiausiai apsigyniau tą disertaciją.¹⁸

Per savo darbo laikotarpį J. Mačys prisidėjo prie kelių mokslinių tyrimų. Jis kartu su kolega Jurgiu Povilaičiu buvo vienas iš 1979–1981 metais Dotnuvoje ir Rumokuose tirtos herbicido [5] lenacilo [6] normos vykdytojų. J. Mačys buvo atsakingas už Rumokuose vykdytą mokslinio tyrimo dalį. Jo metu atlikti tyrimai skelbė, kad, išpurškus prieš sėją 1,5 kg lenacilo į vieną hektarą, jo efektyvumas buvo didesnis, palyginti su piraminu [6]. Pavasarį sausoje dirvoje jo poveikis pailgėdavo (susidvejinus su betanalo [6] poveikiu) ir stresuodavo runkelius. Jeigu prieš sėją runkeliai nebuvo nupurkšti piraminu arba jo mišiniu su lenacilu, tai sudygsius runkelius buvo rekomenduojama purkšti betanalo ir pusės normos piramino arba fenazono [6] mišiniu. Rumokuose tyrimo metu taip pat nustatyta, kad, naudojant 5 kilogramus į hektarą gol-tikso [6], runkeliai stresavo mažiau nei tame pačiame plote naudo-jant 4 kilogramus piramino.

J. Mačys kartu su Dotnuvoje dirbusia kita kolege Irena Devei-kyte vykdė ir dar vieną mokslinį projektą. 1988–1990 metais cukrinių runkelių pasėliuose atliktais tyrimais nustatytas dides-nis piktžolių sunaikinimo efektyvumas, herbicidus panaudojus su mineraline alyva.

J. Mačys dirbdamas Rumokuose paliko ryškų įspaudą. Jis nuo-lat minimas tarp žymiausių šios įstaigos darbuotojų.

Pačios Rumokų bandymų stoties susikūrimo data laikoma 1927 m. spalio 20 d. Būtent tada Vilkaviškio apskrityje, Žaliosios valsčiuje, Rumokų kaime, tuometinė Žemės ūkio įstaiga išpirko iš grafo Gavronskio 67,6 ha palivarko [7] ūkį su keletu apleistų gyvenamųjų namų, ūkiniais pastatais ir nedideliu sodu. Pirmuoju vadovu tuomet buvo paskirtas agronomas Juozas Andriulis.

¹⁸ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

Pradžią nebuvo lengva. Pavyzdžiui, pavasario sėjai sėklas arkliais reikėjo parsivežti net iš Kėdainių rajone esančios Dotnuvos.

Iki 1947-ųjų Rumokų bandymų stotis priklausė Žemės ūkio rūmams. Įdomu tai, kad ji veikė net 1941–1944 metais, okupacijos metais. Tiesa, 1944 metais derlius dėl karo nebuvo nuimtas. Nuo 1945 metų dešimtmetį įstaiga priklausė Žemės ūkio ministerijai, o 1956–1992 metais – Žemdirbystės institutui. Vėliau Rumokų bandymų stotis buvo pavaldi Švietimo ir mokslo ministerijos Žemdirbystės institutui, o nuo 2010 metų ji yra Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro padalinys.

Rumokų bandymų stotis labai daug prisidėjo prie Lietuvos žemdirbystės istorijos. Čia buvo atliekami patys įvairiausi tyrimai: žemės dirbimo, įvairių augalų auginimo, jų apsaugos priemonių, linų agrotechnikos, o svarbiausia, kad čia vykdyta cukrinių runkelių selekcija, buvo sukurtos lietuviškų cukrinių runkelių veislės.

Rumokuose yra dirbę maždaug keturios dešimtys mokslininkų. Tarp žinomiausių yra profesoriai Vladas Čeikauskas, Regina Žulienė bei Juozas Staniulis, signataras J. Mačys, įstaigos vadovai Mindaugas Šalčius, Juozas Kaunas bei Antanas Marcinkevičius. Čia praktiką kažkada atliko net buvęs žemės ūkio ministras Vytautas Vazalinskas.¹⁹

¹⁹ „Santaka“, 2017 m. rugsėjo 13 d.

Veikla Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdyje

1988 m. birželio 3 d. mokslinės ir kūrybinės inteligentijos iniciatyva Vilniuje buvo įkurta Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinė grupė. Jos nariai atėjo su aiškia pozicija, kuri jau buvo anksčiau užgimusi lietuvių širdyse – tai laisva, nepriklausoma, demokratiška Respublika. Žmonėms šios idėjos, be abejo, patiko ir jie Sąjūdį palaikė. Sąjūdis veikė labai protingai ir prieš komunistus kovojo tik konstituciniais metodais. Lietuvos, kaip ir daugelio TSRS okupuotų šalių, buvo sudėtinga situacija. Sąjūdis nuolat jautė stiprų spaudimą ir žinojo, kad bet koks drąsesnis žingsnis išprovokuotų TSRS agresiją. Dėl to Sąjūdis veikė labai atsargiai ir protingai. Sąjūdžio žmonės žinojo, kad nėra vieniši. Buvo remiamasi natūraliais sąjungininkais, esančiais kaimyninėse Vidurio ir Rytų Europos šalyse. Pagrindinė strategija buvo kiekvienos kaimyninės šalies demokratinio judėjimo palaikymas: buvo bendradarbiaujama su Latvija, Estija, Lenkijos „Solidarumu“, Rusijos, Baltarusijos, Ukrainos „Ruh“ demokratais.²⁰

Troškimas buvo tikrai labai stiprus, laisva Lietuva lietuviams buvo aukščiausia vertybė ir siekis. Klaidinga būtų teigti, kad Sąjūdžio dėka mes dabar esame nepriklausomi. Sąjūdis tiesiog buvo tautos atstovas, kuris protingai ir tinkamai realizavo Lietuvos žmonių norus. Sąjūdis buvo kaip didžiulė galinga upė, plukdžiusi savo vandenį į beribį okeaną, o tų vandenų ištakos radosi Lietuvos žmonių širdyse ir dvasioje. Kaip neįmanoma suskaičiuoti visų šaltinių, kurių vandenys sudaro tą galingą upės srovę, taip neįmanoma įvertinti ir suskaičiuoti visų Lietuvos patriotų darbo, pastangų, ryžto, drąsos bei pasišventimo siekiant atkurti laisvą ir

²⁰ Bartulis S. Naujausių amžių Lietuvos istorija. Kaunas, 2007, p. 470.

nepriklausomą Lietuvą. Taip, kaip natūraliai ir laisvai bėga upės vanduo į okeaną, lygiai Sąjūdžio visuomeninis judėjimas veržėsi pirmyn į laisvę – kurios visų jos narių širdys buvo ištroškusios.²¹

Lietuvos filosofo, politinio ir visuomenės veikėjo Romualdo Ozolo žodžiais, Sąjūdis – tai ne partija, ir, ko gero, net ne organizacija, o banga, kuri išnyksta, atlikusi savo misiją.²² Sąjūdis tapo tuo veiksmu, kuris ne tik akumuliuojo ir išreiškė daugumos nuotaikas, bet ir sutelkė žmones, sukūrė organizacinę struktūrą, surado legalų viešos veiklos būdą ir savo veiklą tikslingai nukreipė politiškai.

Vilkaviškyje, kaip ir visoje Lietuvoje, Persitvarkymo Sąjūdis pamažu įgavo pagreitį 1988 metų antroje pusėje. Prie jo, nors ne iš karto, prisidėjo ir J. Mačys.

Jis dar sovietmečiu buvo išvažiavęs į JAV pas tėvą. Tuo metu, kai Lietuvoje prasidėjo Atgimimas, JAV viešėjęs J. Mačys, žmonos pasakojimu, sužinojęs, kokie įvykiai prasidėjo gimtinėje, nieko nelaukdamas parsikrido namo ir iš karto ištraukė į Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio veiklą, buvo vienas iš Vilkaviškio iniciatyvinės grupės narių, o vėliau buvo išrinktas Sąjūdžio Vilkaviškio rajono tarybos pirmininku.

Vilkaviškiečius organizuoti Persitvarkymo Sąjūdžio grupę įkvėpė Vilniaus Vingio parke įvykęs mitingas. 1988 m. liepos 12 d. vilkaviškiečiai Kostas Janulaitis, Valentinas Piečiukaitis ir gydytojas Vidas Mickevičius, susirinkę Kosto Janulaičio bute, nutarė imtis iniciatyvos ir Vilkaviškio rajone organizuoti Sąjūdžio veiklą. Jie rajono vykdomajam komitetui parašė pareiškimą, kuriame prašė įregistruoti iniciatyvinę grupę ir leisti organizuoti Vilkaviškyje mitingą. Buvusi rajono vadovybė leidimą organizuoti mitingą išdavė tik tuomet, kai į iniciatyvinę grupę pavyko įfiltruoti savo atstovus. Po ilgoko vilkinimo pavyko įregistruoti koordinacinę Sąjūdžio tarybą. Be anksčiau minėtų Kosto Janulaičio, Valentino

²¹ Bartulis S. Naujausių amžių Lietuvos istorija. Kaunas, 2007, p. 465.

²² Tininis V. Sovietinė Lietuva ir jos veikėjai. Vilnius, 1994, p. 119.

Piečiukaičio ir Vido Mickevičiaus, koordinacinėje taryboje buvo Artūras Simanavičius, Algimantas Zeikus, Saulius Vabalas, Birutė Pavloviienė bei Pijus Kiliukevičius.

Pirmąjį laisvų žmonių mitingą Vilkaviškio rajone susiruošta surengti Vilkaviškio miesto stadione 1988 metų rugpjūčio pabaigoje.

„Pirmųjų sąjūdiečių sąrašė buvo, berods, keturiolika pavardžių. Kovo 11-osios Akto signataras Jonas Mačys, vėliau išrinktas vadovauti Sąjūdžio tarybai, į grupę įsijungė ne iš karto“²³, – prisiminimais apie Sąjūdžio pradžią Vilkaviškyje „Santakos“ laikraštyje yra pasidalijęs istorikas Antanas Žilinskas.

Antanas Žilinskas buvo ne tik istorinių įvykių stebėtojas, bet ir jų dalyvis. Jis prisiminė, kad 1988 m. birželio 3 d. Lietuvos mokslų akademijoje įvykęs Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio įkūrimasis susirinkimas nebuvo išviešintas vietinėje Vilkaviškio žiniasklaidoje. Nors tuomet per Lietuvą su Trispalvėmis ant dviračių keliavo žygeiviai, ekologinių žygių pradininkai, tam tikri sujudimai vyko ir Vilniuje, tačiau Vilkaviškyje buvo tylu.

„Liepos pradžioje apsilankiau sostinėje ir patekau į mitingą prie Martyno Mažvydo bibliotekos [Tuo metu ji vadinta Respublikine biblioteka]. Plazdėjo Trispalvės. Kalbėtojai kėlė ekologines problemas: uždaryti Visagino atominės elektrinės trečiąją bloką, saugoti Baltijos jūrą ir kt. Kažkokie vaikinai, gal saugumiečiai, į mitingą su tautinėmis vėliavomis einančius žmones ragino jas nuleisti ir suvynioti.

Susitikau su kurso bičiuliu istoriku Albinu Visockiu. Jis dirbo dėstytoju tuometiniame Vilniaus valstybiniame pedagoginiame institute. Kalbėjome apie Lietuvos istorijos „baltąsias dėmes“, iš jo plačiau sužinojau apie valstybėje kylančią atgimimo bangą“²⁴, – pasakojo Antanas Žilinskas.

²³ „Santaka“, 2018 m. rugsėjo 17 d.

²⁴ „Ten pat, 2018 m. rugsėjo 26 d.

Jis prisiminė, kaip grįžęs iš Vilniaus ėmė svajoti apie Sąjūdžio grupės įkūrimą Vilkaviškyje. Kartą, gatvėje sutikęs radijo žurnalistę Birutę Pavlovičienę, jos buvo paklaustas, ar nenori prisidėti prie kuriamos Sąjūdžio grupės.

Pirmą kartą Vilkaviškio rajono sąjūdininkai susirinko ankštame kambarėlyje tuometinės „Rajkoopsąjungos“ pastate. Į susitikimą atvyko Gižų Kazimiero Baršausko vidurinės mokyklos direktorius Algirdas Bagušinskas, gydytojas Vidmantas Mickevičius, mokytojai iš Vinco Vitkausko vidurinės mokyklos: Artūras Simanavičius, Leonas Čeplevičius, Valentinas Piečiukaitis ir kiti.

Vėliau Sąjūdžio pradininkai rinkdavosi Vinco Vitkausko vidurinėje mokykloje, kuriai tuo metu vadovavo būtent Antanas Žilinskas. Mokykloje įvyko ir pirmasis platesnis viso Vilkaviškio rajono Sąjūdžio besikuriančių grupių susirinkimas. Grupėje dalyvavo mokytoja Stasė Dambravienė, mokytojai Algimantas Zeikus, Artūras Simanavičius, Saulius Vabalas, mokytojai iš Kybartų Genia ir Juozas Jurkynai, bartninkietis P. Dadurkevičius. Vėliau Vilkaviškio viešosios bibliotekos direktorė Asta Velioniškienė pasiūlė pirmiesiems sąjūdininkams rinktis bibliotekos patalpose.

1988 metų lapkričio mėnesį Vilkaviškio krašto laikraštyje „Pergalė“ J. Mačys apie kai kuriuos Sąjūdžio pradininkus Vilkaviškio rajone rašė: „Turėtume didžiuliotis ir džiaugtis tokiais žmonėmis, kaip mokytojai Algimantas Zeikus ir Artūras Simanavičius, kurie vieni iš pirmųjų pralaužė stagnacijos ledus rajone.“²⁵

J. Mačio paminėti literatas ir oratorius Algimantas Zeikus bei pedagogas Artūras Simanavičius, kaip ir Kostas Janulaitis, buvo pirmieji iniciatyvinės grupės lyderiai. Kartu su jais pirmąją branduolį sudarė gydytojas Vidmantas Mickevičius bei mokytojas tremtinys Valentinas Piečiukaitis.

²⁵ Vilkaviškio krašto laikraštis „Pergalė“ (toliau – „Pergalė“), 1988 m. lapkričio 15 d.

1988 m. rugpjūčio 27 d. Vilkaviškio miesto stadione įvyko pirmasis mitingas.²⁷

Pirmajame mitinge buvo kritikuojama politinė nomenklatūra, pasmerkta okupacija, bažnyčios ir tikėjimo persekiojimas. Šią dieną Vilkaviškio 300-osioms įkūrimo metinėms skirtame leidinyje „Dvižiedė Lelija“ prisiminė ir jos autoriai istorikas Arūnas Serneckas bei literatas Algimantas Zeikus.

„Tai buvo didingas renginys. Keliolikos tūkstančių minia užtvindė miesto stadioną. Ant stiebo didingai plevėsavo Trispalvė, šimtais mažų vėliavėlių pražydo aikštė. Beje, rajono Vykdomasis komitetas duoti leidimą šiam mitingui ilgai delsė. Į Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinę grupę įsiterpė ir Partkomo siųstieji, kurie norėjo, jog ant aukščiausiojo stiebo plevėsotų ne Trispalvė, o raudonoji – taigi virš Trispalvės.“²⁸

Istorikas Antanas Žilinskas taip pat prisiminė, kad tarp pirmųjų sąjūdininkų kilo abejonių, kad gal į grupę yra pasiūsta ir partijos komiteto „palaimintų“ atstovų.

„Negaliu nei neigti, nei tvirtinti. Tiesa, mudu su Juozu Jurkynu, kaip komunistų partijos narius, pokalbiui į partijos komitetą pasiūsiu sekretorius Vaclovas Kurmis. Pasiūlė apie tai, kas vyksta grupėje, informuoti, prilaikyti karštesnius sąjūdininkus. Apie šį pokalbį su Juozu papasakojome bičiuliams ir jokios informacijos neteikėme. Rajono vadovai V. Kurmis ir Edmundas Žemaitaitis, mano manymu, Sąjūdžio plėtrai netrukde“²⁹, – pasakojo A. Žilinskas.

Minėtame 1988 m. rugpjūčio 27 d. mitinge pilnas Vilkaviškio miesto stadionas audringais plojimais sutiko delegatus iš Vilniaus – Sąjūdžio atstovus: rašytoją Virgilijų Čepaitį, filosofus

²⁷ Interneto nuoroda: <http://suduvis.lt/2013/06/03/lietuvos-persitvarkymo-sajudzio-25-metis-proga-prisiminti-jo-iniciatorius-ir-veikla-vilkaviskio-rajone/>

²⁸ Serneckas A., Zeikus A. „Dvižiedė lelija“. Vilkaviškio miesto apybraiža. Vilnius. 1997 m., p. 79.

²⁹ „Santaka“, 2018 m. rugsėjo 17 d.

Romualdą Ozolą ir Mečį Laurinkų, architektą Algimantą Nasvytį, kino režisierių Arūną Žebriūną. Greta jų stovėjo ir rajono vadovai – Vilkaviškio rajono pirmasis sekretorius Vaclovas Kurmis, komiteto sekretorius Justinas Tėvelis, rajono vykdomojo komiteto pirmininkas Edmundas Žemaitaitis, kiti atsakingi darbuotojai.

Praėjus 30 metų nuo Sąjūdžio įkūrimo, prisimindamas 1988 metų įvykius, Antanas Žilinskas „Santakos“ laikraštyje rašė:

„Susitikimą su Sąjūdžio atstovais pradėjo Vilkaviškio miesto vykdomojo komiteto pirmininkas Zenonas Bagdonas. Pirmininkauti ėmus Sąjūdžio Vilkaviškio grupės atstovui Artūrai Simanavičiui, nuskambėjo Pilviškių etnografinio ansamblio „Šešupė“ (vadovė Birutė Bakaitienė) pradėta ir visų pakylėtai sudainuota „Lietuva brangi“. Po svečių iš Vilniaus kalbų emociškai į susirinkusiuosius kreipėsi mokytojas Algimantas Zeikus.

Vienas iš Vilkaviškio Sąjūdžio kūrėjų ir iniciatorių Kostas Janulaitis savo jėgas skyrė istorijos „baltosioms dėmėms“ likviduoti. Jis inicijavo Budavonės ir Vyčio paminklų atstatymą, puoselėjo viltį pastatyti dr. Jono Basanavičiaus paminklą miesto centre. Oponentai siūlė paminklą statyti prie Vilkaviškio kultūros centro arba lėšas skirti butų statybai.

Artūras Simanavičius ir Algimantas Zeikus kibo į Sąjūdžio laikraščio „Dobilas“ leidybą. Tuometinis oficiozas [9] „Pergalė“ leido įsteigti Sąjūdžio puslapį „Persitvarkymo keliu“.

Ruošiantis pirmajam mitingui buvo nuspręsta, jog jį ves Artūras Simanavičius. Bus renkamos ir aukos Sąjūdžiui remti, tvarką mitinge palaikys Arvydo Žardinsko parinkti žaliariaiščiai, bus iškelta Trispalvė vėliava.

Artūras Simanavičius manęs ir Juozo Jurkyno paprašė budėti netoli mikrofono, kad neįvyktų kokia nors provokacija.

Pirmojo mitingo metu įvyko mažas incidentas. Iš minios prie mikrofono veržėsi buvę pogrindininkai, disidentai. Teresėlę Briūtę raminau: „Dar ne laikas Jums kalbėti, palaukite, ateis ir Jūsų valanda.“ Bijota išprovokuoti valdžios ir saugumo rūstybę.

Tačiau vienas drąsuolis pasiekė mikrofoną. Tai – jaunas kybartietis Romas Žemaitis. Buvome girdėję, kad tai jis 1987 m. įvarė baimės saugumiečiams, iškeldamas trispalvę vėliavą Kybartuose. Pamenu, kaip Kybartų mokykloje lankėsi saugumiečiai ir audringame mokytojų susirinkime buvo nutarta už chuliganizmą (neva pertraukus metu sumušę mokinį) Romą Žemaitį pašalinti iš mokyklos. Po posėdžio Romo Žemaičio motina man ištare: „Sūnus sovietinėje kariuomenėje netarnaus, o jei gaus automata, žinos, į ką jį atsukti.“

Kiek pamenu Romo Žemaičio kalba buvo patriotinė, bet sąmysio nesukėlė.³⁰

Pažymėtina, kad pirmojo mitingo metu Vilkaviškio miesto stadione, kaip ir Vilniaus Vingio parke, kalbėjo panaši grupė žmonių, užimanti panašias pareigas ar besiverčianti panašia veikla. Mitingo pobūdis ir scenarijus buvo taip pat panašūs, nes mitingo Vilkaviškyje organizatoriai rėmėsi būtent kiek anksčiau vykusiu mitingu Vingio parke. Tai buvo tarsi mitingo atkartojimas mažesniame miestelyje su mažesniu dalyvavusiųjų skaičiumi. Mitingas paspartino po jo įvykusius procesus. Vilkaviškio Sąjūdis ėmė dirbti vis aktyviau ir drąsiau, procesai įgijo masiškumą.

Po Vilkaviškyje įvykusio mitingo prasidėjo įtemptas, rizikos kupinas darbas. Buvo kuriamos Sąjūdžio grupės visame rajone, sąjūdininkams teko daug važinėti po rajoną, drąsinti žmones, iškeliant dienos švieson tuometinės rajono valdžios juodus darbelius. Rajone gana sparčiai daugėjo Sąjūdžio grupių, iš kurių aktyviausiai dirbo Kybartų, Pilviškių, Keturvalakių ir kt.

Vienoje iš aktyviausių – Kybartų Sąjūdžio taryboje buvo 15 narių. Šioje taryboje dirbo Arūnas Abramavičius, Alfonsas Belickas, Kajetonas Eismontas, Jonas Laniauskas, Gintaras Matieka, Albinas Simonaitis, Dalija Agota Karkienė ir kiti.

1988 m. spalio 16 d. Vilkaviškyje buvo surengtas ir antrasis Sąjūdžio mitingas. Jį vedė Antanas Žilinskas. Audringais plovimais

³⁰ „Santaka“, 2018 m. rugsėjo 17 d.

mitingo dalyviai palydėjo emocingas Artūro Simanavičiaus ir Algimanto Zeikaus kalbas. Į sceną kopė eiliniai vilkaviškiečiai, liejosi emocijos ir nuoskaudos, kai kurios – itin smulkmeniškos. Buvo renkama Sąjūdžio rajono koordinacinė taryba. Į ją slaptu balsavimu buvo išrinkti Artūras Simanavičius, Saulius Vabalas, Vidmantas Mickevičius, Algimantas Bielskis, Valentinas Piečiukaitis, Juozas Jurkynas, Vytautas Grinius, Kostas Janulaitis, Kazimieras Baršauskas, Pijus Kilikevičius, Raimondas Dapševičius, Algimantas Zeikus, Dalytė Šileikienė, Romas Eidukevičius, Stasys Dambrava ir Arvydas Žardinskas.

1988 m. spalio 22–23 dienomis Vilniuje vyko steigiamasis Sąjūdžio suvažiavimas. Į jį važiavo ir keli vilkaviškiečiai. Dalis aktyvistų tuomet liko namuose, nes tą pačią dieną Vilkaviškyje vyko Lietuvos komunistų partijos Vilkaviškio rajono konferencija.

Istorikas Antanas Žilinskas prisiminė, jog tą dieną turėjo Sąjūdžio programą skleisti vietos komunistų partijos nariams, kurie nepritarė naujam judėjimui.

„Sąjūdis aštriai kritikavo *kolchozinę* sistemą, kolūkių pirmininkus, „Agropromą“ ir pan. Pedagogas iš Paežerių Vytautas Grinius negailėjo karčių žodžių kaimo alintojams, man teko kritikuoti partijos sekretorių Justiną Tėvelį, raginant jį atsistatydinti iš sekretoriaus posto.

Tokia partinių veikėjų kritika ritosi per visą Lietuvą. Kai kuriuose rajonuose buvo perrinkti partiniai vadovai. Spalio 21-ąją išgirdome, kad Lietuvos komunistų partijos pirmuoju sekretoriumi išrinktas Algirdas Mykolas Brazauskas. Iki Tarybų Sąjungos Komunistų partijos subyrėjimo dar buvo likę ištisi metai. Tai buvo nuostabus laikas.³¹

1988 metais lapkričio mėnesį Vilkaviškyje įvyko ir dar vienas mitingas. Jis, ko gero, buvo pats audringiausias iš visų. Jame nutarta pasiųsti Vyriausybei reikalavimą paleisti iš kalėjimo

³¹ „Santaka“, 2018 m. rugsėjo 28 d.

nuteistą „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos“ leidėją Kybartų kleboną kun. Sigitą Tamkevičių, Vilkaviškio centrinėje aikštėje pastatyti paminklą dr. Jonui Basanavičiui, pateikti rajono vykdomajam komitetui reikalavimą dėl gatvių pavadinimų pakeitimo senaisiais Nepriklausomoje Lietuvoje buvusiais vardais, leisti Sąjūdžio laikraštį ir įrengti miesto centre informacinį stendą.

Mitinge priimti nutarimai nedelsiant pradėti vykdyti. Miestuose ir kaimuose, per renginius ir aktyvistams einant į įstaigas pradėti rinkti pinigai paminklo J. Basanavičiui statybai. Surinktos žmonių aukos buvo laikomos mokytojos Stasės Dambravienės vardu atidarytoje sąskaitoje. Sąjūdžio patriotinėmis idėjomis užsikrėtė daugelis rajono gyventojų.

Tais pačiais 1988 metais spalio mėnesį Rumokų bandymų stotyje įkurtas ir dar vienas – Žemdirbių Sąjūdis, kurio vadovu buvo išrinktas jo įkūrėjas, neseniai iš viešnagės JAV grįžęs J. Mačys. Šiame Sąjūdyje aktyviai dalyvavo kai kurių ūkių vadovai, žemės ūkio specialistai ir eiliniai žemdirbiai. Aktyviai Žemdirbių Sąjūdyje dalyvavo buvęs „Pergalės“ kolūkio pirmininkas Petras Sveikata, šio ūkio zootechnikas Bronius Šalčius, teisininkas Jonas Zinkevičius ir kiti.

1989 m. sausio 28 d. Vilkaviškio profesinės technikos mokyklos salėje įvykusioje Žemdirbių Sąjūdžio rėmėjų konferencijoje buvo nemažai kalbama apie žemdirbių teises. Konferencijoje kalbėjęs Šeimenos kolūkio pirmininkas Remigijus Žemaitaitis pabrėžė, kad Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis turi ginti ne tik atskirų žmonių, bet ir ūkių interesus. Jo teigimu, ūkiai kasmet valstybei sumoka dideles sumas privalomų draudimo mokesčių, o kai reikia iš draudėjų gauti bent dalį sumos už žuvusius pasėlius, prasideda kryžiaus keliai. Priimtoje konferencijos rezoliucijoje buvo rašoma, kad konferencijoje dalyvavę 155 delegatai iš 19 rajono ūkių mano, jog pagrindinis Žemdirbių Sąjūdžio rėmėjų tikslas – siekti Respublikos suvereniteto, demokratizuoti visas veiklos sritis, įteisinti žemės ūkyje įvairias ūkininkavimo formas ir siekti ūkinės veiklos

savarankiškumo. Pagrindinis rezoliucijos reikalavimas buvo padidinti žemės ūkio produkcijos supirkimo kainas ir panaikinti įvairius valstybei mokamus mokesčius, o vietoj jų įvesti vieną žemės ūkio mokestį, atsižvelgiant į žemės kokybę.³²

Būtent po šio suvažiavimo Žemdirbių Sąjūdis susijungė su anksčiau įkurta iniciatyvine grupe, o J. Mačys buvo išrinktas viso rajono Sąjūdžio pirmininku. Jis vadovavo iki 1990 vasario mėnesio, kai buvo išrinktas į Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą. Pirmąją Sąjūdžio sekretore ilgą laiką dirbo Dalytė Šileikienė.

Ilgiau nei vienus metus taryba posėdžiavo daugiau nei du kartus per mėnesį. Posėdžiams tarybos nariai pirmininkavo iš eilės, buvo išrinktas ir aktyviai dirbo tarybos prezidiumas. Savo būstinės koordinacinė taryba neturėjo, ilgą laiką posėdžiavo Vinco Vitkausko vidurinėje mokykloje, vėliau tapusios „Aušros“ gimnazija, aktų salėje. Tik 1991 metais tarybai buvo paskirtas namas, esantis Vilkaviškyje, Gedimino gatvėje 19.

Vinco Vitkausko vidurinės mokyklos aktų salė buvo didelė, todėl ten tilpdavo daug Sąjūdžio narių, jo šalininkų. Tai istorinė vieta vilkaviškiečiams, nes ten užgimė ir buvo realizuojama daugelis Sąjūdžio idėjų. Sąjūdžio susirinkimus ir kitą jų veiklą įamžino vilkaviškiečiai fotografai Romas Čėpla bei Romas Eidukevičius.

Tapęs rajono Sąjūdžio iniciatyvinės grupės vadovu J. Mačys nieko nelaukdamas ėmė kontroliuoti visus rajono Sąjūdžio veiksmus. Sąjūdžio veikla dar labiau pagyvėjo. Pagrindinis visų sąjūdininkų uždavinys buvo susitikti su žmonėmis, aiškinti, kas vyksta Lietuvoje, kurti Sąjūdžio iniciatyvines grupes. J. Mačys dalyvavo daugybėje susirinkimų, per kuriuos tos grupės ir buvo kuriamos. Aišku, darbas nebuvo lengvas, nes daugybė kolūkių pirmininkų tam paprasčiausiai priešinosi.

„Vykdamo ataskaitiniai susirinkimai, tad mes pasinaudodami proga vykdavome į juos. Pamenu, kad kartą nuvažiavęs į vieną

³² „Pergalė“, 1989 m. vasario 9 d.

kolūkį buvau neįleistas. Nors ir prisistačiau kaip Rumokų bandymų stoties mokslinis darbuotojas, bet jau visi žinojo, kad buvau įsitraukęs į Sąjūdį. Mano užduotis tame susirinkime buvo pristatyti iniciatyvinę grupę. Deja, buvau išprašytas. Kad daugiau tokia situacija nepasikartotų, sugalvojome mane įforminti „Dobilo“ laikraščio korespondentu. Žurnalisto pažymėjimą patvirtino ir partkomo pirmasis Vilkaviškio rajono sekretorius Vaclovas Kurmis. Su tuo pažymėjimu įgijau teisę dalyvauti visuose susirinkimuose. Puikiai prisimenu, kaip dalyvavau Pilviškiuose veikusio „Šešupės“ kolūkio visuotiniame ataskaitiniame susirinkime. Mane kaip specialistą norėjo išprašyti, bet kai parodžiau pažymėjimą, kaip korespondentą teko palikti. Tada ragino žmones pasilikti po susirinkimo ir prisidėti prie Sąjūdžio iniciatyvinės grupės kūrimo. Nors buvo didelis pasipriešinimas, bet trečdalis žmonių liko ir grupė buvo įkurta bei sėkmingai veikė.

Mūsų Sąjūdžio veikla buvo gerai organizuota, turėjome nemažai aktyvių tarybos narių, rinkdavomės bent kartą per savaitę, o reikalui esant – ir dažniau. Turėjome būstinę, buvusiame komunalinio ūkio Vilkaviškyje pastate. Bet tuo metu mums reikėjo didesnių patalpų, tad didžiausią paslaugą padarė „Aušros“ vidurinė mokykla ir tuometinis jos direktorius Antanas Žilinskas. Ten ir rinkdavomės, aptardavome įvairius klausimus. Aišku, į mūsų susirinkimus buvo siunčiami ne vien Sąjūdžio rėmėjai, bet ir tarybiniai aktyvistai. Bet aktyvių agresyvių veiksmų prieš Sąjūdį nebuvo imtasi. Artėjo rinkimai į Aukščiausiąją Tarybą, Sąjūdis stiprėjo, tad greičiausiai jie suprato, kad kovą vis tiek jau pralaimėjo“, – prisiminimais yra pasidalijęs J. Mačys.³³

Būdamas rajono Sąjūdžio pirmininkas ir burdamas Sąjūdžio grupes, daugiausiai pasipriešinimo J. Mačys sulaukė būtent iš kolūkių pirmininkų, nors neretai šie būdavo patys įsitraukę į Sąjūdžio veiklą. Nelengva buvo dirbti ir todėl, kad į Sąjūdžio grupes

³³ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

buvo siunčiami žmonės, tapdavę savotiškais šnipais ar informatoriais. 2008 metais duodamas interviu laikraščiu „Vilkaviškio kraštas“ J. Mačys teigė, kad kai kurie gyventojai skųsdavo vieni kitus, bet patys jokios iniciatyvos nesiimdavo dėl kokių nors sumetimų. Pavyzdžiui, dar buvo negavę paskyros automobiliui, todėl turėjo tylėti. Tame pačiame straipsnyje J. Mačys prisiminė, kad daugeliui stovėti už veikliųjų nugaros buvo „daug patogiau“, negu ką nors padaryti patiems. J. Mačį stebino nepaprastas žmonių naivumas, pasidavimas propagandai arba tikėjimas, kad, vos tik Lietuvai atgavus nepriklausomybę, žmonių gyvenimas iš karto pasidarys lengvas ir pilnas visokiausių gėrybių.³⁴

Sąjūdžio laikotarpiu J. Mačiui teko patirti ir vieną įsimintiniausių gyvenimo epizodų. 1989 m. rugpjūčio 23 d., minint penkiasdešimtąsias Molotovo–Ribentropo [10] pakto, panaikinusio Baltijos šalių nepriklausomybę, metines, jis kartu su gausia vilkaviškiečių delegacija vyko į Baltijos kelią, stovėjo 650 kilometrų ilgio susikibusių žmonių grandinėje, sujungusioje trijų Baltijos šalių sostines – Vilnių, Rygą ir Taliną. Apie šią dieną J. Mačys yra pasakojęs:

„Vilkaviškiečių delegacija buvo labai didelė ir aktyvi. Daug žmonių ten važiavo. Juos parėmė ir vietinės žmonės, gamyklos, kolūkiai davę transportą. Dėl to mums buvo šiek tiek lengviau. Visiems, kas dalyvavo Baltijos kelyje, tai paliko neišdildomą įspūdį. Nors tais laikais automobilių jau buvo, bet man dar nebuvo tekę matyti tokios automobilių grūsties. Bene pati didžiausia grūstis buvo važiuojant iš Kauno pusės. O jau tos žmonių minios! Iš tos dienos išlikę neišdildomi įspūdžiai. Visa tai simbolizavo didžiulį pasiryžimą, siekiant Nepriklausomybės. Tokia ir buvo ta Sąjūdžio veikla iki 1990-ųjų.“³⁵

Vilkaviškiečių, norinčių dalyvauti Baltijos kelyje, buvo labai daug. Labiausiai jų organizuotumu tada rūpinosi Kazimieras

³⁴ Vilkaviškio krašto laikraštis „Vilkaviškio žinios“ (toliau – „Vilkaviškio žinios“), 2008 m. gegužės 27 d.

³⁵ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

Baršauskas. Apie vilkaviškiečių dalyvavimą Baltijos kelyje jo dalyvis Stasys Rožka parašė straipsnį tuometiniame rajono laikraštyje „Pergalė“:

„Trečiadienį visi skubėjome į Baltijos kelią, kad drauge su latviais, estais ir kitų Pabaltijyje gyvenančių tautybių geros valios žmonėmis pasmerktume gėdingą Molotovo–Ribentropo paktą. Džiugu, kad gyvojoje grandinėje buvo daug Suvalkijos krašto ir mūsų gimtojo rajono žmonių. Negalėjo nejaudinti didelis vilkaviškiečių noras dalyvauti šioje akcijoje. Daug norinčių važiuoti žmonių taip ir liko mieste, nes transporto priemonių buvo per mažai. Šiltais rankų pamojavimais lydimi, judėjome link kelio Ukmergė–Širvintos–Vilnius 252–254 km ruožo. Nesuskaičiuojama, neaprepiama mašinų virtinė sudarė įspūdį, kad į Baltijos kelią važiuoja visa Lietuva. Visi tokie pakylėti, santūriai mandagūs ir draugiški. Ši akcija dar kartą parodė, kad mokame susitelkti, galime būti vieningi. Nepamirškime tos brangios dienos, šios skaudžios datos. Pergventą jausmą neškime per gyvenimo dienų kasdienybę. Susitelkimas ir susiklausymas taip reikalingi Lietuvos žmonėms. Ne visi iki 19 val. suspėjo į gyvąją grandinę, tačiau kartėlio dėl to, manau, nebuvo. Susikibome rankomis Baltijos kelyje, šalia jo, namuose, šeimoje... visoje Lietuvoje. Susikibome ir susimąstėme: kur nuves mus Baltijos kelias?“³⁶

Pats J. Mačys, jau prabėgus 20 metų po Sąjūdžio, svarstė, kad mūsų šalyje Sąjūdžio judėjimas buvo per greitai sugriautas, per greitai pradėta vadovautis skirstymo politika. J. Mačio teigimu, užuot priėmus desovietizacijos įstatymą ir ėmusis vienijamos politikos, tuoj pat prasidėjo skirstymasi į partijas bei valdžios dalijimasis.³⁷

2008 metais duotame interviu „Vilkaviškio žinioms“ J. Mačys teigė, kad Sąjūdį galima drąsiai laikyti antru pagal svarbą dvidešimtojo amžiaus Lietuvos istoriniu įvykiu. Pirmasis – 1918 metais

³⁶ „Pergalė“, 1989 m. rugpjūčio 26 d.

³⁷ Ten pat.

paskelbta Lietuvos nepriklausomybė. Tame pačiame straipsnyje J. Mačys prisiminė ir kodėl apskritai jis prisidėjo prie Sąjūdžio. Anot jo, šis noras kilo natūraliai, greičiausiai dėl potyrių vaikystėje. Straipsnyje Nepriklausomybės Akto signataras prisiminė, kad dar būnant vaiku jam kilo klausimų, kodėl Lietuvą valdo svetimi. Jaunystėje jis pats su draugais dažnai šnekėdavo apie to meto Lietuvos skaudulius. Tai labai nepatiko ir gąsdino jo artimuosius.

1995 metais, duodamas interviu „Santakos“ laikraščiu, J. Mačys prisiminė ir baimę, su kuria susidūrė Sąjūdžio metais:

„Branginu laisvę. Nesigyriau niekam – teko platinti „Lietuvos katalikų bažnyčios kroniką“, patirti įtarinėjimus, visą laiką jausdavausi nepilnavertis, norėdavau kažką sakyti, bet turėdavau nutylėti, reikėjo juk gyventi. Kaiėjome į Sąjūdį, tai iki rugpjūčio pučo [11] buvo didžiulė rizika. Juk buvo ir vienutės kalėjime paruoštos, ir sąrašai – 100 aktyviausių dešiniųjų turėjo būti sušaudyti. Tad man brangiausia laisvė. Turint laisvę – tai jau 50 procentų geram gyvenimui.“³⁸

J. Mačys yra pasakojęs, kad Sąjūdžio metais labai dažnai klausydavo užsienio radijo stočių. Daugiausiai – „Amerikos balso“ ir „Laisvės radijo“ iš Vakarų Europos.

„Visada mane labai gaudindavo, kad Lietuva yra okupuota. Laukdavau vasario 16 d., kai būdavo minėjimai, montažai per radiją. Tiesiog su ašaromis akyse klausydavau, kai grodavo Lietuvos himną. Buvau visada įsitikinęs, kad Lietuva turi kažkada būti laisva, turime patys tvarkytis, patys valdyti. Svajonės mano nenuėjo veltui, išsipildė“³⁹, – prisiminimais dalijosi signataras.

Sąjūdžio laikotarpiu Vilkaviškio rajone buvo leidžiami net keli leidiniai. Kaip yra teigęs vienas iš aktyviausių Vilkaviškio krašto Sąjūdžio veikėjų Kostas Janulaitis, bet koks judėjimas be spaudos nebūtų buvęs sėkmingas. Vilkaviškio rajonas – ne išimtis.

³⁸ „Santaka“, 1995 m. kovo 11 d.

³⁹ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

1988 metų rugsėjį pasirodė pirmasis Vilkaviškio sąjūdininkų laikraštukas „Sąjūdžio balsas“. Jo apimtis – du mašinraščio lapai. Tiražas – vos keliasdešimt egzempliorių. Nuo 1989 metų „Sąjūdžio balsas“ – jau keturių lapų žurnalo formato leidinys. Tiražas – 2–3 tūkstančiai egzempliorių. Šis laikraštukas pagal parengtą maketą tuomet dar slaptai buvo dauginamas Vilniuje, Fizikos institute. Jį daugino būsimasis Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos deputatas Petras Vaitiekūnas.

1989 m. gegužės 19 d. Vilkaviškio rajone pradėjo eiti dviejų lapų sąjūdininkų laikraštis „Dobilas“, kuris buvo leidžiamas iki 1992 metų pabaigos. Tūkstantiniais tiražais buvo išleisti 65 numeriai. „Dobilą“, kaip ir „Sąjūdžio balsą“, redagavo Artūras Simanavičius ir Algimantas Zeikus. Pagrindinė „Sąjūdžio balso“ ir „Dobilo“ tematika – kultūra, taip pat ir rezistencija, partizanų dainos, tremties žiaurumai, politika ir pan.

Algimantas Zeikus – literatūrą išmanantis ir ja besidominantis žmogus, todėl jis puikiai susitvarkė su savo pareigomis, kas lėmė tai, kad spauda buvo populiari ir kokybiška. Jis dirbo vien iš patriotinių paskatų, nors jį slėgė okupacinė neteisybė. 2010 metais vilkaviškietis Mantas Šitkauskas, rašydamas savo bakauro darbą apie Sąjūdžio metus Vilkaviškyje, pakalbino Algimantą Zeiką:

„Tas režimo slėgis... Visados jaučiausi per tarybmetį prislėgtas tos kolektyvinės tironijos, laisvo žodžio stokos. <...> net Remarko romanai būdavo iškarpomi. Pats mačiau Remarko sekretoriaus laišką atsiųstą vienam vilkaviškietėiui, kuriame jis skundėsi ir piktinosi, jog jo kūriniai Tarybų Sąjungoje iškarpomi. Žmogui, kuris mėgsta kultūrą, literatūrą, jau tai buvo pretekstas nemėgti [Tarybų valdžios]. Be to, visa tai, kas žinoma: ta kolektyvinė tironija, ta praeitis – rezistencijos metai, vežimai, trėmimai... kadangi pats visą laiką mokykloje dirbau – tas dirbtinumas, prievartinis tarybinio patriotizmo ugdymas. Visa tai vedė į nepasitenkinimą ir aš, netgi nebūdamas optimistu, pasijutau savotiškai ant sparnų, žvelgdamas

į tas minias, kurios susirinkdavo į mitingus, pats dažnai kalbėdamas iš tribūnų. Atrodė, kad pavyks sumegzti tą nutrūkusį mazgą. Tada egzistavo dvi partijos: sąjūdininkai ir tie, kurie alsavo praeities tvaiku.

<...> „Sąjūdžio balsas“ buvo pradėtas leisti, rodos, vasarą, rugpjūčio mėnesį, bet tai buvo ne laikraštis, o atspausdintas mašinraščio lapelis. Tada sugalvojome leisti keturlapį, jį maketuodavome čia, pas mane namuose, ant kartono lipindavome atraižas, klijuodavome, o paskui tą maketą veždavome į Vilnių, į Fizikos institutą, ir ten rotaciniu būdu daugindavome. Šitokio tipo išėjo septyni numeriai. Prieš tai dar trys buvo išėję, bet ten jau ne laikraščiai, bet lapeliai, ir jis ėjo iki 1988 m. pabaigos. Buvo laisvai platinaamas, žmonės mielai pirkdavo. Vėliau „Sąjūdžio balsas“ buvo pervadintas „Dobilu“. Kostas Janulaitis turėjo spausdinimo mašinėlę, tai mokytojas Leonas Čeplevičius spausdindavo ant skiaučių, po to gydytojas Vidas Mickevičius lipindavo, o aš daugiausiai rinkdavau medžiagą, rašydavau, apdorodavau, o Artūras Simanavičius dirbdavo su administracija, palaikė ryšius su Vilniumi. Jis sutvarkė „Dobilo“ leidybą, buvo iniciatorius, jis buvo pirmasis redaktorius. Buvau jo pavaduotoju. Paskui jis išėjo dirbti biurokratinį darbą, o aš iki galo likau redaktoriumi.“⁴⁰

Tiek „Sąjūdžio balsas“, tiek „Dobilas“ buvo griežtai antikomunistinės krypties leidiniai, nukreipti prieš partinę nomenklatūrą, okupaciją, bažnyčios ir tikėjimo persekiotojus. „Dobilą“ skaitė daugelis rajono gyventojų, straipsnius ir žinutes rašė daugiausia redaktorių kolegija, kai kurie aktyvūs sąjūdininkai, inteligentai. Laikraštyje buvo aprašoma Sąjūdžio veikla, sovietmečiu patirtos gyventojų skriaudos, iškeliamos socialinio, ekonominio ir politinio gyvenimo problemos, kritikuojama rajono valdžia, spausdinama žodžio meistrų kūryba.

⁴⁰ Mantas Šitkauskas „Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio veikla Vilkauskis 1988–1990 metais“, bakalauro baigiamasis darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, Istorijos studijų programa, Kaunas, 2010 m.

Beje, „Dobilas“ bene pirmasis Lietuvoje publikavo straipsnius apie rezistenciją ne tik Vilkaviškio rajone, bet ir visoje Lietuvoje, todėl buvo platinamas net kituose rajonuose.

„Sąjūdžio balso“ ir „Dobilo“ straipsniai dažnai buvo skaitomi per „Laisvosios Europos“ radiją. 1989 metais „Dobilas“ išleido specialų leidinį „Dainos Vasario 16-ajai“, kur pirmą kartą Lietuvoje buvo publikuotos partizanų dainos. Tas susilaukė didelio rezonanso – vieniems tai buvo brangi dovana (tiražą teko netgi padauginti), o kitiems tai buvo deguto šaukštas į praeities viralą.

„Mūsų Sąjūdžio laikraščius buvo galima nusipirkti Kauno kioskuose. Pavyzdžiui, „Sąjūdžio balso“ net 700 egzempliorių pasiliko Vilnius. Nuolatos veždavome į Prienus, Marijampolę... „Sąjūdžio balso“ ir „Dobilo“ straipsniai buvo skaitomi per „Laisvosios Europos“ radiją. Tas byloja, kad mintimis buvo siejama su Vakaraais. Buvo naiviai žvelgiama, kad Vakarai mums padės greitai išbristi. Mes „Sąjūdžio balsą“ kartais išleisdavome net 7 tūkstančių tiražu, o „Dobilą“ – net 9 tūkstančių“⁴¹, – yra pasakojęs Algimantas Zeikus.

Į laikraštį „Dobilas“ kartais savo mintis įvairiomis temomis rašydavo ir J. Mačys. Daugiausia – susijusiomis su žemės ūkiu. Pavyzdžiui, 1989 metais, dar būdamas Vilkaviškio rajono Žemdirbių Sąjūdžio tarybos pirmininkas, jis rašė, jog Lietuvai daug kainavo primestas žemės ūkio kolektyvizavimas, prirėkė nemažai laiko, kad būtų įsitikinta kolūkinės santvarkos neperspektyvumu.

„Liūdniausia, kad per praėjusius metus buvo suspėta sunaikinti daugelį vienkiemių, ir viena iš pagrindinių jų išgriovimo priežasčių buvo politinė. Bendro tautų „katilo“ šalininkai Lietuvoje puikiai suprato, kad lietuvybė tvirčiausiai išsiskynusi ir saugoma kaimo pirkiose, laiku suspėjo atlikti savo juodą darbą – sunaikinti Lietuvos kaimą. Tai buvo antras, bet daug žiauresnis Lietuvos kaimo buožinimas, kurio lietuviai per amžius neužmirš.

⁴¹ Mantas Šitkauskas „Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio veikla Vilkaviškyje 1988–1990 metais“, bakalauro baigiamasis darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, Istorijos studijų programa, Kaunas, 2010 m.

Šiais tautinio atgimimo laikais lietuviško kaimo griovėjai turėtų stoti prieš tautos teismą. Prireikė dar ir kelerių persitvarkymo metų, kol galutinai supratome, kad būtina atgaivinti senas ūkininkavimo formas ir individualų valstiečių ūkį. <...> Ne per seniausiai atkurta iki Lietuvos aneksijos 1940 m. veikusi Lietuvos Ūkininkų Sąjunga. Šios Sąjungos skyrius įkurtas ir Vilkaviškio rajone. Šių metų balandžio 30 d. Profesinės technikos mokyklos salėje įvykusiame susirinkime dalyvavo per šimtą žemdirbių atstovų iš įvairių rajono vietų. Būti Ūkininkų Sąjungos nariais ir individualiai šeiminkauti pareiškė norą 25 susirinkimo dalyviai. Būsimieji ūkininkai susirinkime su nuoskauda guodėsi bėdomis, pasakojo apie dirbtinai rajono ir ūkio vadovų daromas kliūtis. <...> Matome, kad pietu prieš naują stoja ūkių vadovai, naudojamos visos priemonės, kad tik atgrasins žemdirbius nuo noro kurti individualius ūkius. Žinoma, jeigu žemė bus išdalinta valstiečiams, nereikės ir ūkių vadovų su gausia specialistų armija. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis tvirtai remia ir remis atgimstančios Lietuvos ūkininkus, nes tik individualūs ūkiai gali išspręsti gyventojų aprūpinimą maisto produktais. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Vilkaviškio rajono taryba kreipiasi į visus rajono žemdirbius, prašydama kelti viešumon tuos rajono ir ūkio vadovus bei specialistus, kurie priešinasi individualių valstiečių ūkių kūrimui rajone ir siūlo ateityje jiems nepatikėti vadovų pareigų.“

Sąjūdžio ir vėlesniais metais nemažai kritikos strėlių iš J. Mačio tekdavo komunistų partijai ir jos nariams. Pavyzdžiui, tame pačiame „Dobilo“ laikraštyje 1990 m. sausio 19 d. J. Mačys minėtą partiją sutapatino su didžiausiomis nelaimėmis.

„Daugeliui mūsų žodžiai „Komunistų partija“ asocijuojasi su melu ir prievarta, ašaromis, didžiulėmis žmonių kančiomis, nekaltai pralietu krauju, dideliu mūsų. Jau 47 metai kai įsakinėjama, nurodinėjama, išžiliai meluojama, apgaudinėjama. Per visą šį laikotarpį žmonėmis vadintis turėjo teisę tik komunistų partijos nariai, likusieji buvo tik pigi darbo jėga. Partija nieko sau negailėjo:

nei šviesių rūmų, nei gerų atlyginimų, nei gausybės privilegijų. Aukso amžius partiniams funkcionieriams buvo velionio L. Brežnevo laikais, kada visuose didesniuose darbo kolektyvuose, o juose vos keliolika partijos narių, buvo įteisinti partinių organizacijų sekretorių etatai. Sekretorių uždavinys – kuo greičiau ištirpdyti lietuvius bendrame TSRS tautų katile. Paskutiniu metu ūkiuose šios organizacijos sekretoriai buvo slepiami po gražiai skambančia priedanga – pirmininko pavaduotojas kultūriniam-masiniam darbui. Jiems iš visų žemdirbių sūriu prakaitu uždirbtų pinigų buvo mokami solidūs atlyginimai. Negaila būtų jiems išmokėtų pinigų, jeigu kai kurie iš jų savo demagogija, įžūliu melu nebūtų taip skaudžiai pakenkę Lietuvai, nebūtų gausybės žmonių ištūmę į moralinę liūną, nebūtų padėję valdžiai mus ekonomiškai apiplėšti. <...> Vis stipriau pučia gaivūs pertvarkos vėjai. Lietuvos Respublika pirmoji iš SSRS atsisakė komunistų vadovaujančio vaidmens. Ačiū, komunistai, jūs jau prisivadovavote. Palengva ir rajono ūkiuose atsisakoma apmokamų partinių organizacijų sekretorių paslaugų. Tai jau padarė „Gegužės pirmosios“, Pašeimenių, Keturvalakių, Šeimenos, „Šilupės“, „Taikos“, Vištyčio ir kiti ūkiai.“

Sąjūdžio metais komunistų partiją J. Mačys kritikavo ir kituose leidiniuose. Štai 1990 m. vasario 20 d. išspausdintame „Pergalės“ numeryje būsimas Nepriklausomybės Akto signataras rašė, kad iki šiol gerai gyventi galėjo tik šiai partijai lojalūs asmenys.

„Per penkiasdešimt metų svetimųjų okupacijos jaučiamės ekonomiškai apiplėšti, fiziškai suluošinti, dvasinio genocido išvarginti. Trūksta paprasčiausių gyvenimo reikmenų, bet svarbiausia, kad kai kurie iš mūsų nužmonėjome, tapome egoistais, mus apleido gailėstingumas, tapome materialinių vertybių vergais. Iki šio laiko normalias gyvenimo sąlygas mūsų valstybėje turėjo kompartijos funkcionieriai, įvairaus rango vadovai, taip pat įvairūs kombinatoriai, visuomeninio turto grobstytojai. Kiti visuomenės nariai, kurie norėjo pasiturinčiai gyventi iš sąžiningo darbo, savanoriškai tapo tarybiniais „vergaus“. Jiems darbo diena tęsiasi

14–16 valandų. Žemdirbiams nuo pat kolektyvizacijos pradžios niekaip nesibaigia arklio metai. Čia vis dar klesti stalinistiniai darbo organizavimo metodai, pagrįsti nepasitikėjimu žmogumi. 4–5 dirbantiesiems tenka po vieną brangiai apmokamą kontrolierių. Pagal veikiančius įstatymus visų gėrybių „liūto“ dalį gauna įvairaus rango valdžios vyrai.“

Tų pačių 1990 m. vasario 20 d. išspausdintame „Pergalės“ laikraščio numeryje J. Mačys nušvietė, kokią Lietuvą jis įsivaizduoja. Jo teigimu, ateityje reikia kurti tokią visuomenę, kad kiekvienas žmogus būtų laisvas ir būtų vertinamas ne pagal priklausymą vienui ar kitai partijai, o pagal darbą. „Dauguma mūsų nori gyventi sąžiningai, kaip mokė mus tėvai, kaip moko dešimt Dievo įsakymų“, – tuomet kalbėjo J. Mačys.

Jis yra prisipažinęs, kad jį ir komunistų partijos atstovus visada skyrė tam tikra linija:

„Teko su jais bendrauti, bet visada turėjau būti atsargus ir niekada jais nepasitikėjau. Aišku, tarp jų buvo ir priverstinai tapusių komunistų partijos nariais, tačiau buvo labai daug ir karjeristų, kurie siekė turėti kažkokią naudą. Buvimą svetimos šalies kruvinoje partijoje aš vertinau neigiamai.“⁴²

Be „Dobilo“ ir „Sąjūdžio balso“, Vilkaviškyje taip pat kurį laiką buvo leidžiamos „Sąjūdžio žinios“, o Kybartuose – „Sąjūdžio tribūna“.

Prisimindama 1989–1991 metais Vilkaviškyje vykusius įvykius, geriausiai visą Sąjūdžio laikotarpį apibūdino Vilkaviškio krašto muziejaus vyriausioji fondų saugotoja Elena Rupeikienė.

„Sąjūdiečių iniciatyva buvo atkasti ir perlaidoti partizanų palaikai, atstatyti partkomo aktyvistų įsakymu nugriauti Nepriklausomybei, Budavonės kankiniams tarpukaryje pastatyti paminklai, kryžiai prie Mažučių šaltinėlio ir Didvyžių kaimo kryžkelėje. Kosto Janulaičio iniciatyva buvo suprojektuotas ir iš

⁴² Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

laukų akmenų pastatytas paminklas sovietinio genocido aukoms prie Vilkaviškio miesto bibliotekos. Akmenis su partizanų, tremtinių ir politkalinių pavardėmis iš įvairių rajono vietų suvežė nukentėjusių tremtinių ir rezistentų artimieji. Vieta paminklui prie bibliotekos parinkta ne atsitiktinai, pokaryje šio pastato (tuo metu gimnazijos) rūsiuose buvo uždaryti ir kankinami suimti partizanai ir politiškai nepatikimi žmonės. Gaila, kad tuo metu buvo nepagalvota apie užrašų išlikimą, daugelis pavardžių užrašytos guašu ar akvarele, todėl neišliko. Aktyvus Keturvalakių kaimo sąjūdielis Kęstutis Melnikas savo iniciatyva ir lėšomis prie kelio, kuriuo į tremtį buvo vežami Keturvalakių krašto žmonės, pastatė akmenį genocido aukoms atminti.

Vilkaviškio krašto gyventojai vieningai su visos Lietuvos patriotais stovėjo Baltijos kelyje. Organizuodamas žmones, jų nuvežimą, ruošiant atributiką, daug darbo įdėjo Bronius Šalčius, kiti sąjūdininkai.

1990 metai taip pat pažymėti svarbia istorine veikla. Sąjūdininkai prieš rinkimus vykdė aiškinamąjį darbą, iškėlė savo kandidatų į Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą, vietines valdžios institucijas. Jie suorganizavo viešą sovietinių karinių bilietų grąžinimo akciją, prieštankinio pabūklo iš profesinės mokyklos Karinės šlovės kambario pergabenimą į karinį komisariatą, inicijavo tremties ir rezistencijos tyrimą, partizanų žūties ir užkasimo vietų paiešką, rajono jaunuolių atsisakymą tarnauti sovietinėje kariuomenėje. Minint Sąjūdžio metines, Baltijos kelio ruože, kur stovėjo Vilkaviškio rajono žmonės, Kostas Janulaitis, Vytautas Judickas, Valentinas Piečiukaitis ir Bronius Šalčius pastatė kryžių, kurį pagamino „Pergalės“ kolūkio darbininkai. Sąjūdžio veiklą rajoniniame laikraštyje „Pergalė“, vietinio radijo laidose nušvietė žurnalistė Birutė Pavloviėnė.

1991 metų sausį ir vėlesniais mėnesiais sąjūdininkai telkė vilkaviškiečius važiuoti į Vilnių ginti ir saugoti svarbiausių sostinės objektų. Artūras Simanavičius, Bronius Šalčius, Valentinas

Piečiukaitis rūpinosi transportu, gynėjų maitinimu, sausio įvykius nufotografavo aktyvus sąjūdininkas Romas Eidukevičius.

Dėl Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio aktyvios veiklos rajono gyvenimas tapo viešesnis, demokratiškesnis, valdžios pareigūnai daugiau rūpinosi visuomeniniais poreikiais, paisė gyventojų nuotaikų ir interesų. Paprasti žmonės – darbininkai, žemdirbiai, mokytojai – pamatė, kad ir jie gali daug ką nuveikti savo Tėvynės labui, kad jie – „ne „darbo jėga“, o savo krašto šeimininkai“.⁴³

⁴³ Interneto nuoroda: <http://suduvis.lt/2013/06/03/lietuvas-persitvarkymo-sajudzio-25-metis-proga-prisiminti-jo-iniciatorius-ir-veikla-vilkaviskio-rajone/>

Rinkimai į LTSR Aukščiausiąją Tarybą

1990 metais Persitvarkymo Sąjūdis rengėsi Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos rinkimams, kurie turėjo vykti vasario 24 dieną. Šiuose rinkimuose Vilkaiviškio rajonas buvo padalintas į dvi apygardas, kuriose turėjo būti išrinkta po vieną deputatą. Vilkaiviškio rinkimų apygardos rinkimų apylinkėse balsavo Vilkaiviškio miesto, Bartninkų, Gižų, Keturvalakių ir Vilkaiviškio apylinkių gyventojai. Tuo tarpu Kybartų rinkimų apygardoje savo balsus atidavė žmonės iš Kybartų ir Virbalio miestų, Klausučių, Pajevonio, Pilviškių, Vištyčio ir Kybartų apylinkių. Būtent pastarojoje apygardoje varžėsi ir J. Mačys.

Tuo metu Vilkaiviškio rajono gyventojai sprendė dilemą, kiek kandidatų derėtų iškelti. Buvo manoma, jog būsią demokratiška, jei dėl vieno mandato varžysis bent keletas kandidatų. 1989 m. lapkričio 11 d. įvykusios Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio konferencijos nutarimu buvo aprobuotos šešių sąjūdininkų kandidatūros – po tris į kiekvieną apygardą. Kiek vėliau prisiminta, kad savo kandidatus, aišku, iškels ir Sąjūdžio oponentai – savarankiškoji Lietuvos komunistų partija. Supratus, kad varžovų pakaks ir rinkimai bus demokratiški, Vilkaiviškio rajono sąjūdininkai į abi apygardas vis dėlto nusprendė iškelti tik po vieną kandidatą.

1989 m. gruodžio 28 d. įvykusiame Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Vilkaiviškio koordinacinės tarybos susirinkime, kuriam pirmininkavo tuometinis Vilkaiviškio MSV (Melioracijos statybos valdyba) darbininkas G. Ivinskas, už J. Mačio kandidatūrą pasisakė visi 22 susirinkime dalyvavę tarybos nariai. Taip J. Mačys buvo iškeltas kandidatu į Lietuvos TSR Aukščiausios Tarybos deputatus Kybartų 135-ojoje rinkimų apygardoje.

Tuo tarpu Vilkaviškio 134-ojoje rinkimų apygardoje slaptu Sąjūdžio Vilkaviškio koordinacinės tarybos narių balsavimu tapo Artūras Simanavičius.

J. Mačys kandidatu į Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatus Kybartų 135-ojoje rinkimų apygardoje deputatus įregistruotas 1990 m. sausio 4 d. Jo kandidatūrą priėmė ir protokolą pasirašė komisijos pirmininkas J. Navikas, jo pavaduotojas J. Reinkievičius, komisijos sekretorė Z. Galinienė bei nariai V. Bačinskas, J. Barkauskas, J. Butkevičius, R. Šalčiūnaitė, J. Povilaitis ir V. Teresevičienė.

Nors ir buvo jau oficialiai įregistruotas kandidatu į Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatus, J. Mačys palaikymo sulaukė ir po kelių dienų. 1990 m. sausio 6 d. Pavištyčio kultūros namuose vykusiame Vištyčio kolūkio narių visuotiniame susirinkime už jo iškėlimą kandidatuoti į Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatus Kybartų 135-ojoje rinkimų apygardoje balsavo visi 268 susirinkime dalyvavę asmenys. Nei pasisakiusiųjų prieš, nei susilaikiusiųjų nebuvo.

Kandidatuodamas į Aukščiausiąją Tarybą J. Mačys teigė manantis, jog Lietuvos parlamentarams turi būti neatsiejamomis savybėmis ne tik sąžiningumas, kompetencija, bet ir žmoniškumas. 1990 m. vasario 20 d. išspausdintame „Pergalės“ laikraščio numeryje būsimas Nepriklausomybės Akto signataras džiaugėsi, kad jis išlaikė gailestingumą ir meilę skriaudžiamiems žmonėms net tamsiaisiais stagnacijos laikais, kai, pats persekiojamas už tiesos žodį, jis sugebėjo ištiesti pagalbos ranką jos prašiusiems.

Kandidatuodamas į Aukščiausiąją Tarybą J. Mačys žadėjo daryti viską, kad būtų kuriamos darbo vietos, nes nedarbas, anot jo, stumia į neviltį, nusikalstamumą, griūva šeimos, degraduoja asmenybės. Jis savo rinkimų kampanijoje nežadėjo tuoj pat padidinti pensijų ir atlyginimų. Pasak J. Mačio, tai būtų buvusi apgaulė ir melas. 1990 metų pradžioje, jo teigimu, pirmiausia buvo būtina atgaivinti ekonomiką, mokesčių ir investicijų,

įstatymų reguliuojamaisiais svertais skatinti pramonės ir žemės ūkio gamybą.

1990 m. vasario 24 d. įvykusiuose rinkimuose Kybartų 135-ojoje rinkimų apygardoje J. Mačys triuškinančia persvara įveikė savo varžovus ir buvo išrinktas deputatu į Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą. Šios apygardos sąrašuose buvo įrašyti 17 867 rinkėjai, iš jų balsavime dalyvavo 12 929, arba 72,4 proc.

Už J. Mačį balsavo 8 165 rinkėjai (63,1 proc.), prieš – 4 526. Antroje vietoje iš kandidatų šioje rinkimų apygardoje liko Romas Tamoševičius. Už jį balsavo 1 994 rinkėjai (15,4 proc.), prieš – 10 697. Trečias pagal rezultatus buvo Klemensas Kazlauskas. Už jį balsavo 1 967 rinkėjai (15,2 proc.), prieš – 10 724.

Tuo tarpu Vilkaviškio 135-ojoje rinkimų apygardoje Sąjūdžio kandidatui A. Simanavičiui nesisekė taip gerai. Jam teko varžytis dar su trimis kandidatais: A. Čelkevičiumi, V. Jasukaityte bei E. Žemaitaičiu. Surinkęs už 4 443 (32,4 proc.) bei prieš – 9 042 rinkėjų balsus, A. Simanavičius liko antroje vietoje ir nusileidęs V. Jasukaitytei (4 957 – už (36,1 proc.), 8 526 – prieš) pateko į antrąjį rinkimų turą. Jo metu rinkėjai vėl daugiau palaikymo balsų atidavė V. Jasukaitytei.

„Žinojome, kad Mačį išrinks, o Jasukaitytė buvo didelis klausukas. Bet ji žmonės sugėbėdavo pavergti malda. Po rinkimų ji čia beveik nesilankė. Net kreiptis į ją nebuvo galima, tad Mačiui vėliau teko spręsti ir savo, ir jos rinkėjų problemas“⁴⁴, – prisiminimais dalijosi vienas iš aktyviausių Vilkaviškio rajono Sąjūdžio dalyvių Kostas Janulaitis.

Pats J. Mačys yra pasakojęs, kad tuo metu pinigų rinkimų kampanijai nei jis, nei jį remianti aplinka neturėjo. Viskas vyko pačių lėšomis, šiek tiek padėjo žmonės. Į susitikimus su gyventojais J. Mačys ir jo bendraminčiai prieš rinkimus važinėjo savo transportu. Ilgametis jo bendražygis Algimantas Mackevičius teigė, kad

⁴⁴ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

pagrindinės lėšos rinkimų kampanijoje buvo entuziazmas. Būtent jis lėmė daugiau nei pinigai. Nepaisant konkurentų skleistos demagogijos, pilamo purvo ir šmeižto, rinkėjai patikėjo J. Mačiui.

„Šioje rinkimų kampanijoje aš aktyviai dalyvavau. Joną išlėmė į kandidatus vien už jo darbus. Jis aktyviai dirbo Sąjūdžio taryboje, buvo tarybos pirmininku, nevaržomai reikšdavo savo mintis ne tik per spaudą, bet ir susitikimuose, aktyviai važinėjo po organizacijas, dalyvavo įvairiuose susitikimuose. Jis taip pat buvo geras žemės ūkio specialistas, o Vilkaviškio rajonas – žemdirbių kraštas. Gal visa tai ir paveikė rinkėjus. Jie norėjo veiklaus, ūkiško žmogaus, kuris galėtų pasakyti tiesų žodį, kartu pakritikuoti tuos, kuriuos reikėjo. Jonas mokėdavo atsakyti į visus klausimus, gebėdavo viską paaiškinti savo būsimiems rinkėjams“⁴⁵, – pasakojo A. Mackevičius.

Apie Vilkaviškio rajone pasibaigusius rinkimus į Aukščiausiąją Tarybą 1990 m. kovo 15 d. laikraštyje „Dobilas“ rašęs vilkaviškietis mokytojas Algimantas Zeikus labiausiai apgailestavo ne dėl to, kad nepavyko abiem Sąjūdžio kandidatams tapti Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatais, o dėl to, kad daug rinkėjų taip ir neatėjo balsuoti: „Ir taip, deputatus, atstovaujančius Vilkaviškiui, jau turime, nebuvome užklupti jokio didesnio netikėtumo, nes viskas klostėsi, kaip ir buvo laukta. Kalbėkime šiaip ar taip, bet antrasis turas 134-ojoje apygardoje net didžiausiam optimistui iš Sąjūdžio remiamo Artūro Simanavičiaus šalininkų negalėjo kelti daug vilčių: Respublikoje garsi rašytoja, visuomenės veikėja – ant vienos svarstyklių „lėkštės“ ir provincijos mokytojas, energingas, veiklus, bet jaunas, būtent jaunas, – ant kitos. Be to, dar kaip priedas priesvoriai: ant pirmosios – gerb. B. Brazdžionio, vyskupo Žemaičio šilti žodžiai apie gerb. rašytoją V. Jasukaitytę, ant antrosios – TSRS liaudies deputato Juozo Oleko paraginimas ir Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio remiamųjų sąrašas su A. Simanavičiaus pavarde. Ir jeigu

⁴⁵ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

abu oponentai būtų varžęsi Kaune, beveik neabejoju – ten laimėjimą švęstų Sąjūdis, nes kauniečiai galingai pakilo Sąjūdžio banga, nušlavusia visus oponentus. Kaunas buvo pavydėtina vieningas!

Tačiau ar Sąjūdis pralaimėjo Vilkaviškyje? Ką jūs – jokių būdu ne! Apie tai byloja ryžtinga ir ženkli J. Mačio pergalė Kybartų 135-ojoje rinkiminėje apygardoje (63 proc.) ir tie 5 597 balsai, kuriuos gavo 134-ojoje A. Simanavičius. Tik Sąjūdžio įspūdžiui galime dėkoti, kad mūsų kandidatas kovojo kaip lygus su lygiu pirmajame ture, o ir antrajame surinko 42,1 procento balsų.

Taigi Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio mintis Vilkaviškio rajone neparklupdyta ir nerimą visiems kelia kiti dalykai. O būtent: apie pusvienuolikto tūkstančio galinčių balsuoti prie urnų taip ir neatėjo (134-ojoje apygardoje 5 944; 135-ojoje 4 746). Sakysite – normalu: juk ir Vakarų demokratija džiaugiasi, jei balsuoja 60–70 procentų galinčiųjų. Vakarams tai normalu, o mums – ne! Kodėl mums – ne? Vakarų šalys nebuvo integruotos į melo ir smurto imperiją, ten negalioja žmogaus prigimčiai priešingi įstatymai (ir dėsniai), o daugeliui visai nesvarbu, kas laimės, nes žmonės žino, kad niekas negraso „iš pačių pamatų suardyti pasaulį seną“ („Internacionalas“). Kitaip sakant, sąlygos laisvai pasireikšti individui bus kaip buvę. O mes, vargšai, tik siekiame to, ką kiti jau seniai turi. Deja, kaip matome, tarp mūsų daug tokių, kuriems nieko nereikia.“

Pats J. Mačys yra sakęs, jog jam buvo kiek netikėta išgirsti savo pavardę per radiją, kai skelbė rinkimų į Aukščiausiąją Tarybą rezultatus.

„Net nustebau, kai ryte po rinkimų atsikėliau ir įsijungiau Lietuvos radiją, o ten paskelbė, kiek išrinkta Sąjūdžio deputatų, ir pateikė pavyzdį, kad vienas iš jų – Kybartuose išrinktas Jonas Mačys. Taip pat pasakė, kiek rinkėjų už mane balsavo. Būtent tada ir supratau, kad teks žmonėms atstovauti didžiausiuose istoriniuose įvykiuose“⁴⁶, – prisiminė signataras.

⁴⁶ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

Darbas Aukščiausiojoje Taryboje

1990 metai

Rinkimai į Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą vyko 1990 m. vasario 24 d. Juos triuškinančiai laimėjo Sąjūdžio remti kandidatai. Rinkimuose dalyvavę 71,72 procento rinkėjų iš 90 išrinktų deputatų 72 išrinko Sąjūdžio atstovus. Kol nebuvo išrinktas reikiamas Aukščiausiosios Tarybos deputatų skaičius, ji darbo nepradėjo. Pakartotiniai rinkimai vyko kovo 4 dieną. Juose išrinkti dar 26 deputatai, iš jų – 18 sąjūdininkų. Kai kuriose rinkimų apygardose papildomi balsavimai vyko ir kitomis dienomis.

Jau po pirmojo Aukščiausiosios Tarybos posėdžio, įvykusio kovo 10 dieną, Sąjūdžio remti kandidatai Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo salėje rinkosi pasitarti, ar skelbti Nepriklausomybę jau rytojaus dienos posėdyje, ar ne. Šis klausimas įvairių grupelių ne kartą buvo aptariamas ir anksčiau. Po karštų diskusijų ir konsultacijų su Lietuvos ambasadoriumi JAV Stasiu Lozoraičiu, nutarta neatidėlioti.

Nors tarp deputatų vyravo įvairių nuomonių, tačiau apsispręsti skelbti Nepriklausomybę įtakos turėjo ir kovo 12-ąją turėjęs prasidėti TSRS liaudies deputatų suvažiavimas, kuris ruošėsi svarstyti išstojimo iš TSRS įstatymą.

Kovo 11-osios posėdyje dalyvavo 130 į Aukščiausiąją Tarybą išrinktų deputatų. Aukščiausiosios Tarybos Pirmininku išrinktas Vytautas Landsbergis: už jį balsavo 91 deputatas, už jo oponentą Algirdą Brazauską – 38. Ministrų Tarybos Pirmininke vieningai išrenkama Kazimira Prunskienė.

Tame pačiame posėdyje, Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui V. Landsbergiui pateikus deklaraciją „Dėl Lietuvos TSR

62

Vardinio balsavimo kortelė

Balsuojama dėl Atlas dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo

Balsuota: ☐ Už ☒ Prieš ☒ Susilaikė

Deputato pavardė, vardas, apygardos Nr. Mačys Jonas, apygarda Nr. 153

Parašas [Signature] Data 1990.03.11

Jono Mačio vardinio balsavimo kortelė „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“ (kopija). Vilnius, 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Seimo archyvas.

Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų“, deputatai balsavo už. Šiame dokumente pabrėžiama, kad Lietuvos rinkėjai, suteikdami deputatams tautos įgaliotinių statusą, įpareigojo juos atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę per šią Aukščiausiąją Tarybą, „kuri nuo 1990 m. kovo 11 d. 18 val. bus vadinama Lietuvos Aukščiausiąja Taryba“.

Vėliau buvo priimtas įstatymas „Dėl valstybės pavadinimo ir herbo“, kuriuo nutarta valstybę vadinti „Lietuvos Respublika“ ir nuo šiol vartoti oficialų Lietuvos Respublikos valstybės herbą ir ženklą – Vytį.

Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pavaduotojas Česlovas Vytautas Stankevičius deputatams taip pat pateikė nutarimo „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“ ir įstatymo „Dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo“ projektus. Įvykus diskusijai ir suredagavus šiuos dokumentus, Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas V. Landsbergis

vardiniam deputatų balsavimui pateikė Aktą „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“. Deputatams užpildžius balsavimo biuletenius, 22 val. 44 min. paskelbti istorinio balsavimo rezultatai. Už Nepriklausomybės Akto priėmimą, užpildę balsavimo korteles, balsavo 124 deputatai, susilaikė 6, prieš balsavusiųjų nebuvo.

Po istorinės akimirkos sustoję deputatai ir svečiai sugiedojo Lietuvos valstybės himną, salėje kilo ovacijos, sveikinimai.

J. Mačys buvo vienas iš tų, kurie 1990 m. kovo 11 d. balsavo už Aktą „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“. Pats suvalkietis šią datą yra įvardijęs kaip laimingiausią dieną savo gyvenime. Prisimindamas šią visai šaliai svarbią dieną, J. Mačys rašė: „Niekada nepamiršiu to didžiulio pakilimo, didžiulio džiugesio ir laimės ašarų, sulaukus Kovo 11-osios. Mano kelias į Kovo 11-ąją, kaip ir daugelio patriotiškai nusiteikusių lietuvių, buvo ilgas ir sudėtingas.

<...> Teko regėti trėmimus į Sibirą, tyčiojimąsi iš žuvusių laisvės gynėjų. Štai tada gimė neapykanta okupantams, pradėjau galvoti, kodėl Lietuvą valdo svetimi, kodėl mes negalime būti laisvi. Dar būdamas vaikas pradėjau domėtis Lietuvos praeitimi, žavėjaisi kiekvienu partizanų išpuoliu prieš okupantus. Didelę įtaką formuojantis mano pasaulėžiūrai turėjo užsienio radijo laidos, transliuojamos okupuotai Lietuvai. Kiekvienais metais nekantriai laukdavau Vasario 16-osios Nepriklausomybės dienos minėjimo, kuris buvo transliuojamas iš Vašingtono. Išgirdus giedant Lietuvos himną, negalėdavau sulaikyti ašarų.

Bėgo metai ir mano įsitikinimai, kad Lietuva turi būti laisva, vis stiprėjo. Tai patvirtino Vengrijos ir Čekoslovakijos įvykiai. Laisvės idėjas propagavau tarp draugų, pažįstamų ir bendradarbių. Įsijungiau į pagrindinės literatūros platinimą. Mano veikla pradėjo domėtis KGB, buvau išvartytas iš darbo. Po daugelio metų papūtė pirmieji laisvės vėjai. Džiaugsmo ašaros byrėjo Vilniuje, Sąjūdžio mitinge, pamačius po tiek okupacijos metų plevėsujančią trispalvę. Kūrėsi Sąjūdis visoje Lietuvoje, neatsilikome ir

mes, Sūduvos krašto vaikai, dirbome iš peties ir širdies Laisvės reikalui.

Vėliau pustrečių metų įtemptas, atsakingas, įdomus ir kūrybingas darbas Aukščiausiojoje Taryboje. Čia kiekvieną dieną norėjosi padaryti kiek galima daugiau įtvirtinant Lietuvos Nepriklausomybę, pateisinant rinkėjų lūkesčius. Laisvomis nuo darbo Aukščiausiojoje Taryboje dienomis buvo gausybė susitikimų su Lietuvos žmonėmis rajonų centruose, kaimuose. Visur buvome laukiami svečiai. Žmonės norėjo kuo daugiau išgirsti ir sužinoti iš pirmųjų lūpų.

Man daugiausia teko bendrauti su kaimo žmonėmis, nes buvau Agrarinės komisijos pirmininko pavaduotojas.

Dauguma Aukščiausiosios Tarybos deputatų buvo dideli Lietuvos patriotai ir patikėtą darbą garbingai atliko. Gaila, kad dėl kai kurių mūsų kolegų intrigų ir nepelnytos garbės troškimo negalėjome dirbti iki kadencijos pabaigos. Gerai pradėtas darbas po mūsų buvo sužlugdytas, Lietuvos turtas išvogtas, Lietuva praskolinta. Žmonės tarpusavyje sukiršinti, nuskurdinti, begėdiškai sumenkinta Lietuvos Nepriklausomybė. Tokios įvykių eigos nei aš, nei dauguma Lietuvos žmonių nesitikėjome.

Atėjo laikas, kai vėl viską turėsime pradėti iš naujo, reikės daug ir tam pagrindas yra atkovota Laisvė bei Nepriklausomybė 1990 metų kovo 11-ąją.⁴⁷

Prisiminimais apie 1990 m. kovo 11 d. J. Mačys pasidalijo ir lygiai po penkerių metų – 1995 m. kovo 11 d.: „Turbūt lemiamas posūkis į Nepriklausomybę buvo dar tą vasario mėnesį vykę rinkimai. Pagrindinė kova buvo tarp LKP [12] ir Sąjūdžio. Ne visi deputatai iškart buvome išrinkti – tik 126. Buvome sukviesti į Vilnių. Kai laimėjo Sąjūdžio kandidatai, iškilo Lietuvos Nepriklausomybės klausimas. Pasitarimuose buvo svarstoma, ar

⁴⁷ Interneto nuoroda: https://www.lrs.lt/datos/kovo11/signatarai/www_lrs.signataras-p_asm_id=168.htm

reikalauti nepriklausomybės, ar tik autonomijos, ar dabar skelbti, ar palaukti. Kadangi dauguma buvo Sąjūdžio deputatai, o jie nusi-teikę ryžtingai, nežiūrint, kokie grasinimai būtų, kovo 11 dieną buvo du posėdžiai. Reikėjo atlikti gausybę formalumų: aptarti ir priimti nutarimus, išrinkti Aukščiausiosios Tarybos pirmininką, skelbti, kad atstatoma 1938 m. Konstitucija, ją atšaukti, priimti lai-kinąjį įstatymą... Tad Nepriklausomybės Aktas buvo priimtas tik vėlai vakare. Įspūdį paliko tai, kad tokio mūsų sprendimo laukė dauguma Lietuvos žmonių, o prie Aukščiausiosios Tarybos pas-tato būriavosi minios, visi džiūgavo. Džiaugėsi ir LKP, ir Sąjūdžio atstovai, vyravo vienybė, nusiteikimas dirbti Lietuvos labui. Dalis žmonių tikėjo, kad Nepriklausomybė savaime duos ir materialinių vertybių, ir gyvensime kaip gyvena kapitalistinės šalys.⁴⁸

Jau paskelbus atkurtą Lietuvos Nepriklausomybę, 1990 m. kovo 20 d. J. Mačys buvo patvirtintas Aukščiausiosios Tarybos Agrarinės komisijos nariu, komisijos pirmininko Eimanto Gra-kausko pavaduotoju.

Asmeniniame pokalbyje E. Grakauskas atskleidė, kad J. Mačį šiek tiek pažinojo iš seniau, dar iš Sąjūdžio laikų, todėl kai buvo išrinktas Agrarinės komisijos pirmininku, jis vienu iš savo pava-duotojų ir pasirinko būtent J. Mačį.

„Patekę į Aukščiausiąją Tarybą iš karto pasiskirstėme, kas ir kokiose srityse esame „stipriausi“, kas ką išmanome geriausiai ir kur galėtume duoti didžiausią naudą Lietuvai. Į Agrarinę komisiją norėjo patekti net 18 žmonių. Aišku, vėliau jų liko mažiau. Iš pra-džių jų buvo 10, vėliau 11... Iki kovo 11-osios dar ne visi deputatai buvo išrinkti. Vėliau prie mūsų prisijungė dar keturi nariai. Agra-rinėje komisijoje vyko labai karštos diskusijos, kas turėtų tapti jos pirmininku. To labai norėjo Jonas Pangonis, bet kiti nariai pirmi-ninku išrinko mane. Tada Jonas Pangonis apskritai pasitraukė iš šios komisijos. Tapęs pirmininku iš karto pasiūliau J. Mačiui tapti

⁴⁸ „Santaka“, 1995 m. kovo 11 d.

mano pavaduotoju. Jis, aišku, sutiko. Jonas buvo puikus organizatorius, geras oratorius. Jis nepaprastai gerai ir įtaigiai mokėjo perteikti visuomenei tai, ką norėjo. Aš, Jonas ir dar vienas mano pavaduotojas Mečislovas Treinys, kuris buvo geras teisininkas ir puikiai išmanė ekonominius dalykus, sudarėme tarsi vieną vienetą, nuostabiai papildėme vienas kitą. Mūsų komisijai Nepriklausomybės pradžioje teko sunki užduotis – parengėme vienuolikos įstatymų paketą, kuris sudarė agrarinės reformos pagrindus. J. Mačys labai prisidėjo prie to, kad apie visus šiuos įstatymus, dar projektinėje stadijoje, sužinotų Lietuvos visuomenė. Jis važinėjo po visą šalį ir skleidė žinias. Jonas buvo puikus žmogus, atviras, doras ir sąžiningas draugas bei bendražygis, tikras Lietuvos patriotas“, – apie J. Mačį atsiliepė E. Grakauskas.

Agrarinė komisija – 15 deputatų buvo patvirtinta Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimu 1990 m. kovo 20 d. Šią komisiją sudarė šeši Sąjūdžio ir trys jo programą palaikantys deputatai bei šeši Lietuvos komunistų partijos (vėliau tapusios LDDP – Lietuvos demokratine darbo partija) nariai. Agrarinėje komisijoje dirbo: E. Grakauskas, J. Mačys, Leonas Milčius, Algirdas Ražauskas, Rimvydas Survila, Mečislovas Treinys, Povilas Aksomaitis, Mykolas Arlauskas, Albertas Miškinis, Petras Poškus, Kęstutis Rimkus, Algimantas Ulba, Petras Papovas ir Edvardas Tomaševičius.

Komisijos nutarimu, jos nariai pasiskirstė pagrindines veiklos agrarinėje sistemoje kuruojamas bei koordinuojamas sritis. J. Mačio veiklai teko žemės ūkio mokslo ir mokymo sistemos reikalai.

Dirbdamas Aukščiausiojoje Taryboje J. Mačys Seimo posėdžių metu daugiausiai kalbėjo žemės ūkio reformos klausimais. Signataro žmona R. Mačienė pasakojo, kad jos vyras yra teigęs, jog dirbdamas Aukščiausiojoje Taryboje jis kasdien norėjo padaryti kuo daugiau įtvirtindamas Lietuvos Nepriklausomybę, pateisindamas rinkėjų lūkesčius. R. Mačienės teigimu, jos vyras, būdamas

Agrarinės komisijos pirmininko pavaduotojas, pritarė toli gražu ne visiems Agrarinės reformos matmenims. Signataro žmona pasakojo, kad J. Mačys visiškai nepritarė skubotai griauti kolūkius, nes tai atvėrė kelią išgrobstyti kolūkių turtus. Todėl jam, kaip teigė jo sutuoktinė, kietakakčiui, tai buvo itin sunkus metas. Signatarui teko ieškoti kompromisų su savo sąžine, nes pagrindinis siekis buvo valstybingumą atkūrusiai Lietuvai pastatyti bent pamatus.

Pats J. Mačys taip pat yra prisipažinęs, kad dirbant Aukščiausiojoje Taryboje pavyko toli gražu ne viskas: „Teko prie žemės grąžinimo dokumentų padirbėti, prie kitų... ne viskas sklandžiai tada vyko. Sakydavau ir perspėdavau, kad gal neverta taip staigiai ir nepasiruošus daužyti buvusius kolūkius. Vėliau visi pamatėme, kas iš to išėjo. Kol dar nebuvo įstatyminės bazės ir turtas buvo kurį laiką be priežiūros, visą jį išgrobstė ir pasisavino buvę kolūkių pirmininkai, specialistai. Galų gale dėl to buvo apkaltintas Sąjūdis, V. Landsbergis. Vyravo nuomonė, kad būtent mes sugriovėme kaimą, kad mes viską išgrobstėme. Sakiau, kad reikėjo nuvainikuoti kolūkių pirmininkus, bet gal nereikėjo remti tų kolūkių ir jie savaime būtų sužlugę, nes jie jau buvo atgyvenę.“⁴⁹

2017 metų liepą „Suvalkiečio“ laikraštyje išspausdintame interviu R. Mačienė prisiminė, kad tuo metu, kai J. Mačys dirbo Aukščiausiojoje Taryboje, jis kiekvieną savaitgalį iš sostinės grįždavo traukiniu, o paskui lygiai taip pat traukiniu vėl važiuodavo į Vilnių.

„Dažniausiai jis grįždavo šeštadieniais. Jau tą pačią dieną į mūsų namus prigužėdavo daugybė žmonių. Atvykdavo ir kiti signatarai, žemdirbiai, rinkėjai. Pavyzdžiui, dažnai atvažiuodavo signataras Balys Gajauskas. Jiedu buvo ne tik bendraminčiai, bet ir draugai. Jonas visus priimdavo mūsų namuose, nes tuomet deputatams niekas neskirdavo patalpų biurams įsirengti“⁵⁰, – prisimini-
mais dalijosi R. Mačienė.

⁴⁹ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

⁵⁰ „Suvalkietis“, 2017 m. liepos 22 d.

Pats J. Mačys, duodamas interviu „Santakos“ laikraščiui, teigė, kad per visą laiką, kai dirbo Aukščiausiojoje Taryboje, namuose priėmė ne vieną tūkstantį interesantų:

„Per visą darbo laiką Aukščiausiojoje Taryboje stengiausi deputato pareigas atlikti sąžiningai. Pagal galimybes dalyvavau daugumoje plenarinių posėdžių. Neplenarinių posėdžių metu dirbau Agrarinėje komisijoje, savaitgaliais susitikinėjau su rinkėjais. Jų įvairiais klausimais vien tik savo namuose priėmiau per 3 750. Turiu pasakyti, kad dauguma klausimų, kur reikėjo mano pagalbos, išsprendė teigiamai. Tačiau norėčiau pridurti, jog esu tik deputatas, bet ne daugiau, ir galiu priminti vykdomajai valdžiai dėl įvairių įstatymų bei kitų normatyvinių aktų ignoravimo. Su mūsų rajono savivaldybės vykdomąja valdžia bendrą kalbą rasdavau. Nors apgailėstauju, kad nebuvo tikros vietinių deputatų paramos. Todėl man dažnai tekdavo dirbti už juos. Parlamente kalbėdavau, teikdavau pasiūlymus, dalyvavau įstatymų agrariniais klausimais ruošime.“⁵¹

Netrukus po to, kai buvo išrinktas Aukščiausiosios Tarybos deputatu, J. Mačys išvyko į JAV. Ten jis viešėjo 1990 metų balandžio bei gegužės mėnesiais ir lankė sunkiai sergantį tėvą. Iš viso už Atlanto vandenyno vilkaviškietis praleido maždaug septynias savaites. Per šį laiką jis ne tik slaugė tėvą, bet kartu sprendė ir Lietuvai svarbius klausimus. Tuo metu, prasidėjus Lietuvos ekonominei blokadai, J. Mačys kalbėjo JAV lietuvių mitinge Vašingtone, prie Kapitolijaus rūmų, pasisakė už Lietuvos Nepriklausomybės pripažinimą.

Apie šią kelionę, jau grįžęs iš jos, J. Mačys papasakojo laikraščio „Dobilas“ skaitytojams: „Gavau telegramą: sunkiai serga tėvas. Jam, beje, jau 85-eri. Taigi reikalai lyg ir asmeniniai. Kadangi netikėtumas užklupo ir laikas lipo ant kulnų, man, kaip parlamentarui, galimos veiklos plano plačiau aptarti nebuvo kada. Bet Lietuvos Parlamento Žemės ūkio komisija, kurios pirmininko pavaduotojas

⁵¹ „Santaka“, 1992 m. spalio 21 d.

esu pats, įpareigojo, esant galimybei, užmegzti ryšius su atitinkamomis instancijomis, prazonduoti nežinią.⁵²

Tame pačiame straipsnyje J. Mačys papasakojo ir apie tai, kaip JAV žiūrима į Kovo 11-osios Aktą. Anot jo, ten gyvenantys lietuviai šį dokumentą sutiko ir sveikino su džiaugsmo ašaromis akyse. Nėgana to, signataro teigimu, daug svarbiau už tai, kad net įžymiausieji Amerikos teisininkai į Nepriklausomybės atkūrimą žiūrėjo kaip į labai laiku įvykusį procesą.

„Trumpai: sugebėjome prasmukti pro beužsitrenkiančias duris; estai ir latviai pavėlavo – Kremlius spėjo užmesti ant jų painiuosius savo tinklus – tą garsųjį išstojimo iš TSRS mechanizmą. Taigi teisiškai mes apsidraudėme“⁵³, – į Lietuvą iš JAV grįžęs kalbėjo J. Mačys.

Jis taip pat pasakojo, kad tuo metu Amerikoje Maskvos pasiuntiniai bandė skleisti sau palankią propagandą. Kaip pavyzdį J. Mačys pateikė TSRS spaudos konferencijų vedėjo Gerasimovo pasakytą kalbą Harvardo universitete. Signataro teigimu, ne vienas susižavėjęs šia kalba galėjo net paploti už „išminties krislus“. Savo kalboje minėtas Gerasimovas sėjo dvejones. Jis vertė amerikiečius pamąstyti, kas būtų, jei kuri nors JAV valstija imtų ir sugalvotų paskelbti savo nepriklausomybę. Šią hipotetinę situaciją jis prilygino tuo metu prasidėjusios Sovietų Sąjungos skilimo situacijai.

„Manęs, beje, į tą susitikimą neįleido. Motyvas: nesu JAV pilietis. Bet auditorija svečią kapojo – prelegentas taip ir nepajėgė įrodyti, kad Kremliaus politikų sukurtas mechanizmas išstoti iš TSRS yra teisiškai pagrįstas. Kadangi durys man buvo uždarytos, įsijungiau į piketo minią. Taip vietos lietuviai (ir ne tik jie!) pasitiko maskviškį svečią. Daviau interviu ir JAV radiui, ir televizijai. O Kremliaus siųstinio demagogija klatinga: tapatindamas „laisvųjų respublikų“ tarybiškąjį lipdinį su JAV administracinių vienetų

⁵² Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Vilkaviškio koordinacinės tarybos laikraštis „Dobilas“ (toliau – „Dobilas“), 1990 m. birželio 8 d.

⁵³ „Dobilas“, 1990 m. birželio 8 d.

(*štatų*) jungtimi naiviai ir tiesiog begėdiškai stengiasi įrodyti Lietuvos siekių beprasmiškumą. Antrasis Gerasimovo perliukas, kurį, beje, man teko vėliau pašlifuoti, – tai tas valkiotas ir nuvalkiotas teiginys: girdi, ekstremistų Sąjūdis naktį, slapčia – taigi nelegaliai! – paskelbė Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo Aktą. Bet prelegentas nutylėjo, kad posėdis prasidėjo 9 val., jog balsavo teisėtai išrinkti tautos parlamentariai, kad Lietuva prigludusi prie televizorių viską regėjo pati.

Matyt, aukštojo svečio žodžiai daugeliui pasirodė įtartini ir to paties universiteto buvau pakviestas pakomentuoti Maskvos pasiuntinio teiginį. Čia ir suvokiau būtinybę – Sąjūdžiui reikia čia turėti nuolatinį savo informatorių. Nes... JAV Lietuvos Nepriklausomybės Aktui nebuvo pasiruošta. Pokalbis su universiteto auditorija buvo šiltas ir štai rezultatai: ir profesoriai, ir studentai kreipėsi į visas JAV aukštąsias mokyklas, kad vieningai paremtų mūsų norą būti nepriklausomiems. Beje, susitikimas su gerb. Gerasimovu universitetui kainavo 10 000 dolerių. Tiek, matyt, buvo pareikalauta. Maskva savo „apaštalavimą“ labai jau vertina. Ką gi – pinigų verkiant reikia⁵⁴, – apie savo vizito JAV rezultatus pasakojo J. Mačys.

Jis teigė, kad šios viešnagės metu jam teko ir akis į akį susidurti su siųstiniais iš Maskvos. Tai įvyko Kolumbijos universitete. Ten auditoriją „švietė“ SSRS atstovas iš Tarptautinių santykių instituto Maskvoje, pavarde Golovničenko. Išklausęs jo skleidžiamą propagandinį pranešimą, J. Mačys ir pats paprašė žodžio kaip Lietuvos parlamento atstovas. Oponentą šis prašymas, aišku, užklupo netikėtai.

Tame pačiame interviu „Dobilo“ laikraščiui J. Mačys teigė, kad dėl nuolatinės skleidžiamos dezinformacijos Sąjūdžio atstovas JAV – tiesiog būtinas. Jis atskleidė, kad vietiniai lietuviai jam net sutiktų mokėti metinį 50 tūkst. dolerių atlyginimą.

⁵⁴ „Dobilas“, 1990 m. birželio 8 d.

Viešėdamas už Atlanto J. Mačys buvo susitikęs ir su šešiais JAV kongresmenais bei vienu senatoriumi. Jo teigimu, šie politikai buvo labai palankūs Lietuvai ir palaikė Lietuvos Nepriklausomybę. Apskritai, J. Mačio teigimu, visų senatorių dauguma tuo metu, kai jis viešėjo JAV, palaikė Lietuvos Nepriklausomybę ir smerkė prezidento Džordžo Bušo pasyvumą.

„Netgi atvirai kalbama, kad SSRS ir JAV prezidentų sutartys bus neratifikuotos, jeigu nebus atsižvelgta į Lietuvos reikalus“⁵⁵, – vos grįžęs iš JAV pasakojo J. Mačys.

Laikraščio „Dobilas“ atstovo Algimanto Zeikaus paklaustas, kaip už Atlanto sekėsi vykdyti tiesiogines pareigas, signataras teigė, jog įspūdingi susitikimai buvo su Konektikuto bei Jeilio universitetų profesoriais – žemės ūkio bei miškininkystės ir gamtosaugos specialistais. Prieš grįždamas į Lietuvą, J. Mačys gavo Konektikuto universiteto atstovų raštą, kuriame teigiama, jog šie sutinka bendradarbiauti su mūsų šalies atstovais. Sutartyje buvo įrašyti punktai apie norus vietoje susipažinti su esama padėtimi, apie galimybę keistis studentais. Konektikuto universitetas mūsų šalies atstovams netgi pažadėjo finansinę paramą ir įsipareigojo tarpininkauti, kad Lietuvą remtų tam tikri pasauliniai fondai.

„Jų universitetas, kur kalbėjau su miškininkystės-gamtosaugos, ekonomikos ir politologijos profesūra, turi gražią tradiciją: universitetą baigusieji įkūrė fondą, pastoviai papildomą, kuris šiandien disponuoja dešimt milijonų dolerių. Jei viskas klostysis gerai, tai to fondo lėšos bus skiriamos ir Lietuvai, įvairiems tiriamiesiems darbams atlikti. Beje, jų nuomone, Lietuvoje šiandien dar nėra žmonių, vakarietiškai išmanančių ekonomiką, todėl būtina (o amerikiečiai žmonės praktiški!), kad lėšos nebūtų sumestos į balą. Jų pačių specialistams įsijungti į darbą kuriant intensyvaus žemės ūkio vystymo planą. Jie pasiruošę noriai.

⁵⁵ „Dobilas“, 1990 m. birželio 8 d.

JAV žemės ūkio departamento atstovas pareiškė, kad kol kas įmanoma bendradarbiauti tik su privačiomis firmomis. Mat JAV dar nepripažino Lietuvos Nepriklausomybės. Jeigu JAV Nepriklausomybę pripažintų oficialiai, tada, nepaisant Maskvos norų ar nenorų, į ekonominį bendradarbiavimą atsivertų plačiausi keliai⁵⁶, – 1990 m. birželį kalbėjo J. Mačys.

Signataras tuomet pasidalijo ir savo mintimis apie išeivijos jaunimą. Anot jo, JAV gyvenantis jaunimas buvo nusiteikęs labai patriotiškai, jie visa širdimi palaikė Lietuvos Nepriklausomybę. J. Mačio teigimu, JAV gyvenantiems jaunuoliams nieko netrūksta, jie auklėjami pragmatiškai.

„Jaunimas trokšta kilnesnių tikslų, todėl ošia galingai. Jie šiauriasi prieš senos orientacijos įvairiausių komitetų vadovus, dažniausiai buvusius Lietuvos kariškius, kurie nesuvokia laiko dvasios, puoselėja vakarykščias idėjas. Ir ne tik jie, bet ir šiaip piliečiai nepatenkinti dabartine VLIK-o [13] veikla, jų vadovų trumparegiškumu.

Tautiečiai noriai aukotų Lietuvai, bet nenori, kad tos aukos plauktų per VLIK-o ar kitų komitetų sąskaitas. Nepasitiki. Beje, juos šokiruoja ir tai, kad premjerė Kazimira Prunskienė aukų Lietuvai sąskaitą Švedijoje atidarė savo vardu. Jie nesuvokia, kad kitaip kol kas negalima“, – kalbėjo J. Mačys.

Jau prabėgus keleriems metams, jis dar kartą pasidalijo prisiminimais apie šį vizitą į JAV:

„Buvau pirmas Aukščiausiosios Tarybos deputatas, kuris lankėsi Amerikoje. Viešint pas tėvus sužinojo, kad esu atvažiavęs. Po dviejų dienų buvau nugabentas į Vašingtoną, prie Kapitolijaus, kur vyko demonstracijos prieš blokadą. Ten režiau kalbą. Vėliau prasidėjo televizijos. <...> Kai reikėjo grįžti namo, man daug kas patarė jau nevažiuoti, nes kelionė turėjo tęstis per Maskvą. Ne vienas mane perspėjo, kad Vilniaus turbūt nepasieksiu. Iš JAV buvau

⁵⁶ „Dobilas“, 1990 m. birželio 8 d.

išlydėtas labai iškilmingai. Susitarėme, kad tam tikri žmonės mane lydės iki Maskvos ir žiūrės, kas man bus. Bet nieko nebuvo. Grįžau į Vilnių ir visas baigėsi laimingai. Tada buvo įtemptas laikotarpis. Lietuvą kaustė blokada, tad aš organizavau, kad mūsų šaliai būtų pasiūsta humanitarinė pagalba. Deja, to padaryti nepavyko.⁵⁷

Grįžęs iš JAV, signataras apie šio vizito metu pasiektus rezultatus papasakojo ir 1990 m. gegužės 13 d. įvykusiame Aukščiausiosios Tarybos posėdyje. Jis ragino kitus parlamentarų, kurie vieši užsienyje, stengtis užmegzti ryšius su užsienio partneriais ir išnaudoti visas įmanomas galimybes, siekiant įtvirtinti Lietuvos valstybės nepriklausomybę.

„Turiu pasakyti, kad mūsų žemės reforma užsienio šalyse labai domisi. Buvau nuvykęs pas gimines į Jungtines Amerikos Valstijas. Tačiau negalėjau ramiai sėdėti ir ieškojau ryšių su Amerikos žemdirbiais, su mokslininkais, norėjau padiskutuoti šiais klausimais. Mane globoję tautiečiai patriotai labai padėjo. Iš pradžių susitikau su Konektikuto universiteto mokslininkais. Į susitikimą buvo pakviesta apie 10 žymiausių mokslininkų iš visos Amerikos. Pagrindinis pokalbio klausimas – kaip pasikeisti studentais bei mokslininkais mums prieinamomis sąlygomis. Tai buvo suderinta. Prieš išvykdamas, gavau oficialų raštą, kurį pasirašė universiteto rektorius. Jie sutinka bendradarbiauti. Pirmiausia jie nori atsiųsti vieną žmogų, kuris susipažintų su mūsų žemės ūkio padėtimi. Už kelionę moka patys. Mums belieka juos pamaitinti, pavežioti ir viską parodyti. Tokios būtų sąlygos. Vėliau nuspręsimė, kuriose srityse bendradarbiausime.

Kongrese taip pat teko susitikti ir kalbėtis su kongresmenu, kuris buvo atvykęs į Lietuvą stebėti rinkimų. Tai – Bill Sarpalius. Jis labai domisi mūsų žemės ūkio reforma. Greta įvairių politinių reikalų jis sutiko padėti, kai tik susidarys sąlygos išvykti ir atvykti į Lietuvą, keistis mokslininkais. Žinoma, iš pradžių vienas, galbūt

⁵⁷ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

du mokslininkai galės išvažiuoti stažuotis į bandymų stotis, į institutus. Tai būtų gera pradžia.

Taip pat mes turime didžiulių galimybių pasinaudoti mokslinėmis žiniomis ir ekonomine pagalba, kuri sutelkta daugybėje egzistuojančių pasaulinių fondų. Jais labai plačiai naudojasi Pietų Amerikos, Afrikos šalys ir mūsų kaimynai lenkai. Kol kas mes į tuos dalykus nekreipiame dėmesio. Tuose fonduose glūdi didelės lėšos. Jie taip pat pasirenge mums padėti. Kalbėjau su tokio fondo direktoriumi. Spalio mėnesį jis keliaus į Lenkiją, kuriai fondas teikia mokslinę bei ekonominę pagalbą, ir, jeigu mes pakviesime, jis sutinka atvažiuoti į Lietuvą aptarti mūsų reikalų, užmegzti konkrečių ryšių⁵⁸, – kalbėjo J. Mačys.

Jis pabrėžė, kad Amerikos lietuviai bei jų organizacijos taip pat turi įvairių pasiūlymų, kaip padėti mūsų šalies žemės ūkiui bei ūkininkams.

„Išvažiuodamas iš Klivlendo gavau laišką. Jame rašoma: „Siunčiu šį laišką, kaip patvirtinimą mano nusistatymo padėti Lietuvos ūkininkams bei bendrai žemės švarinimui, kad ypač maistas būtų nepavojingas žmonių sveikatai. Pradedu žygius nuo Ohajo valstijos. Ketinu ten surinkti komisiją. Tikiuosi, kad šis projektas pasiseks. Laukiu iš jūsų laiško, pakviesiančio šiam darbui.“ Tokia komisija šioje valstijoje jau kuriama. Taip pat susitarėme, kad lietuviai visoje Amerikoje organizuos komisijas, kurios teiks pagalbą mūsų besikuriantiems ūkininkams. Štai ką nuveikiau, dėl ko susitariau. Norėčiau palinkėti kitiems, kurie bus užsienyje, nebūti išdidžiais elgetomis, bet siekti užmegzti ryšius, išnaudoti tas galimybes, kurių kitos valstybės nė kiek nesigėdija.“⁵⁹

Šią viešnagę JAV J. Mačys prisiminė ir šiek tiek vėliau – 1990 m. birželio 7 d. įvykusiame Aukščiausiosios Tarybos posėdyje. Jis dar kartą pabrėžė, kad būtina Lietuvos atstovus siųsti į užsienį, jog šie

⁵⁸ 1990 m. gegužės 30 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

⁵⁹ Ten pat.

skleistų gerąją informaciją apie mūsų šalį, užmegztų su kitomis valstybėmis glaudžius bendradarbiavimo santykius.

„Aš ilgą laiką praleidau JAV. Tai buvo mano privati kelionė. Pas savo gimines išbuvau tik vieną iš tų septynių savaičių. Visą kitą laiką teko būti politinių įvykių sūkuryje, nes aš, kaip parlamento narys, negalėjau sėdėti vietoje, matydamas, jog stokojama naujausios informacijos apie Lietuvą bei kokia didžiulė dezinformacija skleidžiama iš Tarybų Sąjungos. Visą laiką teko aiškinti apie tikruosius įvykius Lietuvoje, susitikinėti su Kongreso, Senato nariais, dalyvauti mitinguose. Manau, jog daroma didžiulė klaida, kai kalbama, kad kelionės į užsienį brangiai kainuoja, kad jų nereikia. Pasakysiu, jog, man nuvykus į JAV, maždaug 10–15 Senato narių rėmė Lietuvos Nepriklausomybę. Per tas septynias savaites, man jau išvykstant, kai buvo gerokai padirbėta, kai padirbėjo lietuviai patriotai, lankydami savo kongresmenus, senatorius (per 2 savaites iš 100 Amerikos senatorių lietuvių bendruomenės atstovai aplankė net 70), jau daugiau nei pusė senatorių pradėjo remti Lietuvos Nepriklausomybę. Sakyčiau, buvo padaryta gera pradžia ir dabar reikia tęsti tą darbą. Lietuviai išvažiuojant manęs prašė perduoti, kad jie nori, jog vienas parlamento narys nuolat būtų JAV. Jie sudarytų tam sąlygas, suteiktų lėšas, kad šie žmonės dirbtų ir aiškintų apie dabartinę Lietuvos padėtį. Kai nuvažiuoji į užsienį kaip deputatas, atsivertia visos vyriausybinių įstaigų durys. O paskui eina visos kitos organizacijos ir žmonės. Todėl tie, kurie kalba, kad nereikia žmonių siųsti į užsienį, turbūt nežino tikrosios padėties. Dabar labai svarbus momentas, nes mūsų žmonės turi būti užsienyje. Jeigu tai apleisime, galime šiuose reikaluose ir pralaimėti.“⁶⁰

Vos signatarui grįžus iš JAV, plenariniuose Aukščiausiosios Tarybos posėdžiuose buvo pradėti svarstyti žemės ūkio reformos klausimai. Apie tai taip pat buvo diskutuojama ir Agrarinės

⁶⁰ 1990 m. birželio 7 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

komisijos posėdžiuose, o J. Mačys teikė ne vieną pasiūlymą, kaip, jo nuomone, ta reforma turėtų būti vykdoma. Nors deputatą ir džiugino prasidėjusios diskusijos dėl agrarinės reformos, tačiau jis nepritarė idėjai, kad reformos projektą ir ją pačią galima taip greitai parengti ir įvykdyti, kaip kad siūlė kai kurie deputatai. J. Mačys teigė, jog viskas turi būti apsvarstyta, nes tiek jam, tiek gyventojams kyla daugybė neaiškumų. Jis teigė, kad žemės reforma turi būti vykdoma kartu su viso liaudies ūkio ekonomine reforma.

Jį stebino faktas, kad nors parlamente dar tik buvo pradėti svarstyti žemės ūkio reformos klausimai (buvo parengti keturi minėtos reformos projektai), o rajonų vietinės valdžios jau buvo davusios nurodymus ruoštiis blogiausiam scenarijui. J. Mačys teigė, kad žmonėms kyla daug neaiškumų, tad parlamentarai su pirmininku priešakyje privalo važiuoti pas gyventojus ir pasakoti apie realią situaciją, juos šviesti.

„Ilgai nebuvau pas savo rinkėjus, kadangi buvau išvykęs į užsienį, todėl man teko tris dienas iš eilės prakaituoti. Turėjau daugybę susitikimų, taip pat priėmimų ir labai nustebau, kaip per tą laiką mano rinkiminėje apygardoje pasikeitė kaimas. Jeigu anksčiau žmonės vieningai rėmė naująją Vyriausybę bei parlamentą, tai per tą laiką, kol buvau išvykęs, gerokai padirbėjo jėgos, nusištačiusios prieš mūsų Vyriausybę ir parlamentą. Jie dabar „lošia“ vadinamąja valstiečio korta. Kaimas labai domisi būsima žemės reforma ir jos laukia. Iš tikrųjų ši reforma jau pribrendo“⁶¹, – pabrėžė signataras.

J. Mačį stebino faktas, kad parlamente dar tik buvo pradėtos svarstyti pirmosios būsimos žemės reformos gairės, tačiau, nuvykęs į savo rinkimų apygardą, jis jau rado rajono valdžios nurodymą visuose ūkiuose apsvarstyti šį klausimą ir pateikti savo pasiūlymus.

„Keisčiausia, kad diskusijose mes turėjome bent keturis projektus, o mano rinkiminėje apygardoje duotas nurodymas svarstyti

⁶¹ 1990 m. birželio 7 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

patį blogiausią projektą, kuris buvo daugiausiai kritikuojamas ir kuris daugiausia gąsdina kaimo žmones. Man teko dalyvauti J. Janonio kolūkio susirinkime ir ten tiesiog nustebau, išgirdęs aiškinimą, kad, neatsižvelgiant į žemdirbių norus, kolūkiai bus išardyti, žmonės prievarta išvaryti iš kolūkių į vienkiemius, valstiečių ūkius. Kalbama, kad iš užsienio bus kviečiami kapitalistai ir dalis žemės jiems bus parduota, o tie kaimo gyventojai, kurie nenorės imti žemės, lenks nugarą nuo ryto iki vakaro sutemų. Žmonės iš tikrųjų labai nepatenkinti. Jie labai priekaištavo, kol nepaaiškinau, jog iš tiesų šis klausimas tik pradėtas diskutuoti ir kad jokių nurodymų dėl tokio visuotinio svarstymo tikrai nebuvo. Mes parlamente dar nieko nepriėmę. Po to aiškinasi, kas davė tokį nurodymą apsvarstyti blogiausią scenarijų. Rajono valdytojas Ščelkevičius pasakė, kad toks nurodymas gautas iš Žemės ūkio ministerijos, iš V. Knašio. Įdomu būtų išsiaiškinti, ar iš tikrųjų taip buvo? Aš norėjau sutikti V. Knašį ir išsiaiškinti, bet iki šio laiko man nepavyko su juo susisiekti. Jeigu taip iš tikrųjų daroma, tai manau, jog tai – sąmoningas kaimo žmonių pjudymas prieš parlamentą, prieš mūsų Vyriausybę. Būnant susitikimuose, turbūt mums visiems į tai reikėtų atkreipti dėmesį.

Taip pat žmonės pageidauja, kad mūsų Vyriausybė, mūsų Pirminkas, jo padėjėjai atvažiuotų ir susitiktų su rinkėjais. Jie labai nori tų susitikimų ir dabar turbūt Lietuvai atėjo tas kritiškas momentas, kai reikia daugiau bendrauti su žmonėmis. Aš suprantu, kad mūsų Vyriausybė yra labai užsiėmusi, turi daug darbų, bet vis dėlto šis darbas taip pat labai svarbus. Reikia išvažiuoti į rajonus, kalbėtis. Ypač to pageidauja žemdirbiai. Jie niekaip nesupranta, kodėl mes pamažu siauriname ryšius dėl prekių tiekimo su Sovietų Sąjunga. Kaip mes žinome, anksčiau viskas iš mūsų – ir pramoninės prekės, ir maisto produktai – buvo išvežami, žmonėms buvo paliekama tik maža dalis. Ir jie dabar niekaip nesupranta, kodėl iki šiol negalima nusipirkti paprasčiausių pramoninių prekių, nėra baldų, nėra įvairių elektros prietaisų. Pavyzdžiui, mano rinkiminėje apygardoje

Kybartuose žmonės negauna net pažadėto mėsos priedo. O juk buvo nutarta, kad mėsos pardavimas gyventojams bus padidintas bent 25 procentais. Į tai turbūt taip pat reikėtų atkreipti dėmesį.⁶²

Būnant deputatu ir dirbant Agrarinėje komisijoje J. Mačiui ir jo kolegoms teko priimti ne vieną žemdirbių delegaciją. Vieni iš pirmųjų pas jį atvažiavo Vilkaviškio krašto žemdirbiai. Jie Agrarinės komisijos posėdyje buvo sutikti 1990 m. birželio 27 d. Į sostinę pas savo rajono išrinktą deputatą atvyko 11 Vilkaviškio krašto atstovų: R. Deltuvas, V. Mikutėnas, A. Čelkevičius, J. Baltrušaitis, J. Totoraitis, B. Šalčius, R. Gagas, J. Zinkevičius, A. Būbnaitis, V. Judickas bei S. Matonis. Posėdžio metu jie J. Mačiui ir kitiems Agrarinės komisijos nariams pateikė daugybę klausimų bei pasiūlymų. Jie išreiškė nuomonę, kad turto denacionalizacija ir privatizacija turi būti sprendžiamos visame Lietuvos ūkyje, nes, svarstant atskirai, žemdirbiai būtų nuskriausti, nes valstybės turtas žemės ūkiui ir pramonei padalytas nevienodai. J. Mačio kraštiečiai taip pat pabrėžė, kad žemės ūkio technika bloga, traktoriai susidėvėję, jų tiekimu kaimui visai nesirūpinama, o Respublikos pramonė apskritai menkai tenkina kaimo poreikius. Vilkaviškiečiai siūlė žemę privatizuoti neatsižvelgiant į buvusią nuosavybę, o žemės ūkio turtą – ne pagal atskirus ūkius, o bendrai. Jie taip pat reikalavo agrarinės reformos atskirai, be pramonės, nesvarstyti ir kuo greičiau parengti įmonių įstatymą, taip pat priimti įstatymą, draudžiantį ūkių turto išpardavimą, daugiau pasitikėti savivaldybėmis ir rajonų deputatais, neleisti monopolizuoti tiekimo, pramonės bei statybų trestų, o ūkių turtą dalyti pagal stažą ir gautą atlyginimą. Agrarinės komisijos posėdyje dalyvavę suvalkiečiai siūlė išdirbtą stažą diferencijuoti, o žemę duoti tik tiems, kas dirba žemės ūkyje, o visiems kitiems – kompensacijas.

Minėtame Agrarinės komisijos posėdyje Vilkaviškio žemdirbių delegacija išsakė ir daugiau įvairių pasiūlymų bei pastabų,

⁶² 1990 m. birželio 7 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

įvardijo opiausias kaimo problemas. J. Mačys jas bandė spręsti kaip įmanydamas, nuolat stengėsi kovoti už žemdirbių interesus. 1990 m. rugpjūčio 8 d. Agrarinės komisijos posėdyje jis reikalavo imtis priemonių stabdyti ūkių išvogimą, teigė, kad valstybės kontrolierius turėtų kontroliuoti ir ūkius. Tuomet jis taip pat svarstė, kad kaimuose reikia skatinti kurti patarnavimo-serviso stotis.

1990 m. rugsėjo 26 d. Agrarinės komisijos posėdyje J. Mačys su kolegomis priėmė dar vieną delegaciją iš Suvalkijos. Šįkart – dešimties žmonių grupę iš Marijampolės. Posėdyje jie taip pat kėlė opiausias žemės ūkio problemas, pateikė nemažai vertingų pasiūlymų. Pavyzdžiui, skirti žemę tik tam, kas ją noriai dirbs, rajone pagaminą produkciją realizuoti be apribojimų, kelti mėsos supirkimo kainas, kad didžioji dalis gyvulių nebūtų išvežama už Lietuvos ribų, dalį valiutos, gautos už realizuotą žemės ūkio produkciją, skirti žemdirbiams, daugiau dėmesio skirti melioruotoms žemėms prižiūrėti, remti kompetentingus ūkininkus, juos konsultuoti ir kt. J. Mačys šias ir kitas problemas vėliau ne kartą kėlė Aukščiausiosios Tarybos posėdžiuose, ragino kitus deputatus labiau atkreipti dėmesį į žemės ūkį.

1990 metais J. Mačiui, kaip ir kitiems Aukščiausiosios Tarybos deputatams, teko nagrinėti ir daugiau itin svarbių mūsų tautai klausimų. Vienas iš jų – kaip išspręsti TSRS dar 1990 m. balandžio 18 d. paskelbtos ekonominės blokados Lietuvai pasekmes. Iš viso ši blokada truko 76 dienas.

1990 m. balandžio 13 d. SSRS lyderis Michailas Gorbačiovas ir TSRS Ministrų Tarybos pirmininkas Nikolajus Ryžkovas paskelbė Lietuvai ultimatumą, kuriuo reikalavo per dvi dienas atšaukti priimtus įstatymus ir atkurti 1990 m. kovo 10 d. buvusią padėtį. Balandžio 18 dieną 21:30 valandą grasinimas buvo įgyvendintas: Lietuvai visiškai nutrauktas naftos tiekimas, 80 procentų sumažintas dujų tiekimas, apribotas degalų pardavimas, sustabdyti ešelonai su jau siunčiamomis prekėmis ir žaliavomis. Iš viso buvo nustota tiekti 40–60 rūšių žaliavos ir produktų.

1990 m. gegužės 17 d. tuometinė Lietuvos premjerė Kazimira Prunskienė susitiko su M. Gorbačiovu ir N. Ryžkovu, kurie kategoriškai reikalavo panaikinti arba sustabdyti Kovo 11 dienos Aktą. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba jau po šešių dienų, gegužės 23 dieną, priėmė nutarimą, kad bus pristabdomi tie iš Kovo 11 dienos Akto kylantys sprendimai, kuriuos abi pusės apibrėžtų kaip derybų objektą. To neužteko. Blokada tęsėsi.

Tų pačių metų birželio 27 dieną M. Gorbačiovas susitikime su Lietuvos atstovais dar kartą pasiūlė jiems kokia nors forma pristabdyti Kovo 11 dienos Akto galiojimą, žadėjo tokiu atveju nutraukti blokadą ir pradėti derybas. Po poros dienų, birželio 29-ąją, Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė pareiškimą, pagal kurį buvo skelbiamas 100 dienų moratoriumas [15] (sustabdyti teisiniai veiksmai, kylantys iš Akto „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“) nuo tarpvalstybinių derybų su TSRS pradžios. Tą pačią dieną, dar prieš paskelbiant moratoriumą, buvo panaikintas ir kiek anksčiau, gegužės 23 dieną, priimtas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas pristabdyti iš Kovo 11-osios Akto kylančius kai kuriuos sprendimus.

Aukščiausiosios Tarybos pirmininko V. Landsbergio teigimu, toks moratoriumo paskelbimas turėjo keletą saugiklių. Pirma, pareiškimas turėjo mažesnę teisinę galią, negu būtų turėjęs nutarimas. Antra, moratoriumas buvo skelbiamas ribotam laikotarpiui, prasidedančiam ne paskelbimo momentu, o tik nuo derybų pradžios, ir tik nuo tarpvalstybinių derybų pradžios. Be to, tokių derybų tikslai turėjo būti fiksuoti atskiru protokolu, kuriam, patvirtindama, kad derybos yra tikros, turėtų būti pritarusi ir Lietuvos pusė. Savo ruožtu tokios derybos turėjo savaime reikšti Lietuvos Nepriklausomybės pripažinimą. Trečia, moratoriumas turėjo sustabdyti ne paties akto galiojimą, o tik iš jo kylančius teisinius veiksmus. Ketvirta, moratoriumas turėjo netekti galios, jei jį priėmusi Aukščiausioji Taryba negalėtų normaliai vykdyti savo funkcijų. Kitą dieną TSRS blokadą nutraukė.

Aukščiausiosios Tarybos posėdyje vykstant diskusijoms dėl pasiūlymo skelbti laikinąjį moratoriumą savo žodį tarė ir J. Mačys:

„Iš karto turiu pasakyti, kad esu už derybas, už judėjimą, nes ir vanduo stovėdamas rūgsta. Reikia ieškoti, reikia judėti, reikia eiti į derybas! Bet šiandien balsuosiu prieš tokį moratoriumą, kurį pasiūlė Vyriausybė. Mūsų Respublikai priimtinas toks dokumentas, kuriame garantuojama, kad vykstant deryboms vienoje stalo pusėje sėdės Lietuvos Respublikos delegacija, o kitoje – Tarybų Sąjungos. Pasiklausius kai kurių oratorių kalbų, susidarau nuomonę, kad mūsų didžiosios, galingosios kaimyninės valstybės vadovas yra Senelis Šaltis, kuris mums siūlo kalėdines dovanas, o mes tokie nedėkingi, neimame jų, spyriojamės, visaip atsikabinėjame. Pagalvokime, ar iš tiesų taip yra? Man atrodo, kad per ilgametę savo patirtį įsitikinome, kas ko vertas. Turėjome įvertinti ir mūsų kaimyninės valstybės prezidento M. Gorbačiovo galimybes. Jeigu moratoriumas reikalingas, tai man atrodo, kad šiuo momentu jam jis reikalingas labiau nei mums. Ir štai dėl ko: visi puikiai žinome, kad Tarybų Sąjungos ekonomika yra prie kracho ribos ir turbūt išgelbėti jos jau niekas nebegali, nors yra viena didelė viltis – dolerių injekcija iš Amerikos. Man lankantis Jungtinėse Amerikos Valstijose ir susitinkant su kongresmenais, dar prieš M. Gorbačiovo derybas su Dž. Bušu, buvo pasakyta ir užtikrinta, kad Tarybų Sąjunga negaus jokios paskolos ir jai nebus suteiktas palankus prekybinis statusas, jeigu Lietuvos blokada nebus nutraukta ir neprasisdės derybos. Matomai, dabar to ir siekiama. Čia, žinoma, mano nuomonė. Ačiū mūsų tautiečiams, visiems mūsų geros valios žmonėms, kurie Lietuvos klausimą padėjo paversti tarptautinės reikšmės klausimu.“⁶³

J. Mačys kalbėjo ir svarstė, kad dabar turbūt norima, jog šis klausimas iš tarptautinio vėl pasidarytų vietinės reikšmės.

⁶³ 1990 m. birželio 29 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

„Matėsi, kai prezidento Dž. Bušo būdavo klausama apie Lietuvą, jis tiesiog griebdavosi už galvos – jau jam visa tai buvo nusi-bodę. Jis ir taip turi pakankamai rūpesčių. Kaip visi žinome, yra pranašysčių, kad Amerika vėl žengia į depresiją. Reikalų, ir gana sunkių, pakankamai turi ir Vakarų Europos vadovai. Kai mes nueisime nuo arenos, jiems tų rūpesčių tik sumažės.

Jeigu mes patvirtinsime moratoriumą, priimsime tokį, koks yra siūlomas, kokios bus mūsų tolesnės vystymosi galimybės? Tai būtų atnaujintoje federacijoje arba Suomijos pavyzdys? Bet man atrodo, jog nebuvo paminėta dar viena galimybė – tai LTSR – skambiausioji styga, kuri buvo iki šiol, kol mes kovo 11 d. priėmėme Nepriklausomybės Aktą. Būkime visi galvojančios ir supraskime, kad dabar atėjo tokie laikai ir pačioje Sovietų Sąjungoje. Sėdamės, kaip sakoma, ant savo sėdynės, todėl reikia pradėti *gaspadoriauti*, o ne laukti, kad kažkas iš kažkur kažką duotų. Ir jeigu mes priimsime šį dokumentą, tikriausiai mūsų niekas neapipils visomis gėrybėmis. Jau dabar turime dirbti ir tik tuomet kada nors ką nors gausime. Norėčiau dar priminti, kad man labai gaila, jog šiuo metu visos viltys, visi mūsų žvilgsniai nukreipti tik į Rytus. Vakarus mes kažkodėl užmiršome. Po sėkmingų kelionių niekas ten toliau nedirba to darbo, kuris buvo pradėtas. Turime laukti pripažinimo ne tik iš Rytų, bet ir iš Vakarų. Ir jeigu šito nedarysime, mes pralaimėsime.

Dar kartą kartoju, jei balsuočiau už tokį pasiūlytą moratoriumą, atimčiau viltį iš savo vaikų, iš visų Lietuvos gyventojų būti laisviems ir gyventi pasiturinčiai. Pažeminčiau tuos žmones, kurie nešė kryžius į Meškuičius ir tikrai išduočiau lūkesčius mūsų tautiečių lietuvių, kurie tiek daug dėl mūsų dirbo, padarė, kurie kartojo, jog žino, kaip mums sunku. Būkite žmonės, išlaikykite, neatsisakykite Nepriklausomybės.⁶⁴

Nepaisant emocingos J. Mačio kalbos, daugelis deputatų visgi pasisakė už laikino moratoriumo paskelbimą. Už tai balsavo 69

⁶⁴ 1990 m. birželio 29 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

parlamentarai, prieš – 35, 2 susilaikė. J. Mačys, kaip ir žadėjo, balsavo prieš laikino moratoriumo paskelbimą. Nors priėmus šį sprendimą Lietuvos ūkiniai ryšiai su TSRS imti gaivinti, bet TSRS atstovai realių derybų nenorėjo, jas simuliuavo – tikėjosi sau palankių jėgų, siekė atkurti savo valdžią Lietuvoje.

1990 m. liepos 11 d. Aukščiausioji Taryba sudarė komisiją deryboms parengti, o rugpjūčio 21 dieną – derybų delegaciją. Spalio 2 dieną įvyko pirmasis susitikimas dėl derybų. Protokolas turėjo būti pasirašytas per antrąją delegacijų susitikimą, bet dėl jo nebuvo sutarta.

Gruodžio 28 dieną Aukščiausioji Taryba priėmė nutarimą, kuriame buvo atsisakyta reikalauti protokolo. Numatytos Lietuvos ir TSRS derybos neprasisėjo, todėl moratoriumas taip ir neišsigaliojo. Tą daug vėliau iš dalies pripažino ir Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje „Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius prieš Lietuvą“, kurioje ieškovai (Juozas Kuolelis, Leonas Bartoševičius ir Mykolas Burokevičius) teigė, kad už jų veiklą negalėjo būti baudžiama, nes jos metu buvo priimtas Lietuvos Nepriklausomybės moratoriumas. Lietuvos pusė teigė, kad moratoriumas taip ir neišsigaliojo, nes numatytos Lietuvos ir TSRS derybos neprasisėjo. 2008 m. vasario 19 d. Europos Žmogaus Teisių Teismas priėmė sprendimą, kuriuo ieškinys buvo atmestas. Taip Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažino, kad TSRS kolaborantai nuteisti teisėtai, kad tai neprieštarauja Europos žmogaus teisių konvencijai, ir patvirtino, kad, įvertinus TSRS kariškių veiksmus Lietuvoje 1990–1991 metais, turėjo būti taikomi Lietuvos Respublikos, o ne TSRS įstatymai. Šiuo sprendimu taip pat konstatuota, kad nuo Kovo 11-osios TSRS kurį laiką dar vykdė agresiją prieš Lietuvos valstybę.

Kiek anksčiau TSRS vykdytas karines operacijas prieš Lietuvos Vyriausybę savo nutartyse, kai nagrinėjo Sausio 13-osios bylą, buvo pripažinę ir Lietuvos teismai – 1999 m. rugpjūčio 23 d. Vilniaus apygardos teismas, 2001 m. vasario 20 d. Lietuvos

apeliacinis teismas bei 2001 m. gruodžio 28 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

1990 m. rugpjūčio 21 d. Aukščiausiojoje Taryboje sušaukus neeilinę sesiją, kurioje buvo diskutuojama dėl derybų tarp Lietuvos Respublikos ir TSR Sąjungos, J. Mačys taip pat turėjo ką pasakyti. Jis pripažino, kad tiek ekonominė, tiek politinė padėtis Respublikoje yra tikrai sudėtinga ir, jo teigimu, jeigu nebus imtasi kokių nors priemonių, ta padėtis gali darytis dar sudėtingesnė. Pagrindinės tokios padėties priežastį signataras įvardijo 50 metų užtrukusią okupaciją ir Maskvos atsiųstą blokadą.

„Gal tokios padėties mes būtume ir išvengę, jeigu pas mus Respublikoje būtų bent elementari tvarka ir ją būtų palaikę tie organai, kuriems tą tvarką palaikyti priklauso“⁶⁵, – svarstė J. Mačys.

Tame pačiame posėdyje deputatas ne pirmą sykį kalbėjo apie komercinę prekybą, kuri paprastiems gyventojams tuo metu kėlė didžiulį pasipiktinimą:

„Užėjau į Vilkaviškio universalinę parduotuvę ir pamačiau, kas pardavinėjama komercinėmis kainomis. Pavyzdžiui, moteriški bateliai kainuoja iki 300, paprasčiausi importiniai vyriški bateliai – 180 rublių. Jau nekalbu, kad paprasčiausi marškiniai – 60 rublių. Turbūt galime suprasti, kodėl žmonės tai piktina. Pavyzdžiui, 180 rublių yra visas atlyginimas. Žmonės teisėtai klausia, kodėl atlyginimai nėra komerciniai. O kas gi perka tas komercines prekes? Perka tie, kurie turi sukaupti didžiulį kiekį pinigų. Dažnai tie pinigai būna sukaupti nesąžiningu būdu. Tie žmonės dabar atsikrato rublių, viską verčia prekėmis. Paskui bus litai, jie tas prekes vėl parduos, kaups litus. Toks procesas vyksta. Turbūt komercinė prekyba galėtų egzistuoti, tik tokiomis kainomis neturėtų būti parduodamos pirmo būtinumo prekės. Tikriausiai sutiksime, kad avalynė, drabužiai yra pirmo būtinumo prekės ir jos turėtų būti parduodamos valstybinėmis kainomis, o, sakykime, brangūs paltai, kvepalai,

⁶⁵ 1990 rugpjūčio 21 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

kad ir lengvosios mašinos – komercinėmis. Manau, žmonės nieko dėl to nesakytų.⁶⁶

Jis taip pat piktinosi tuomet vykusia spekuliacija, neproporcingai didelėmis turguose buvusių prekių kainomis, galybe į užsienį iš Lietuvos sandėlių išvežamų įvairaus tipo gaminių. Parlamentas tada stebėjosi, kad spekuliuojama viskuo, o valstybės biudžetas nepilnėja. Šioje J. Mačio kalboje neliko nepaminti ir tuometinė šalies kooperatyvų situacija:

„Žmonės supranta, kad kooperatyvai turi egzistuoti, bet tokie kooperatyvai, kurie ką nors gamina, kuria ir vėliau parduoda. Bet turbūt būtina imtis priemonių, ar labiau apmokestinti, ar išvis uždrausti tuos kooperatyvus, kurie verčiasi gryna spekuliacija, kurie, pavyzdžiui, supirkinėja iš parduotuvių maisto produktus, paruošia savo gaminius ir parduoda komercinėmis kainomis. Arba, sakykime, siuva kokius gaminius. Išperka medžiagas, išperka kitas priemones, ir žmonės negali parduotuvėse įsigyti paprasčiausių reikmenų. Taip atrodo įteisinta spekuliacija. Vieni žmonės lobsta, o kiti tiesiog neturi ką daryti.“⁶⁷

Jis tvirtino, kad būtina tobulinti kooperacijos įstatymą, nes Respublikoje tiesiog išsidalijami kai kurie ūkiai, o privatizacija vyksta anksčiau laiko.

„Įstatymų nėra, o privatizacija vyksta. Pavyzdžiui, Vilkaviškio rajone, aš nesunkiai suskaičiuosiu ant pirštų, 4–5 ūkiuose privatizacija vyksta jau visai neblogai. Ir jeigu mes tos reformos nevykdysime, tai turbūt nebus ir ką dalyti. Kilnojamojo turto vargu ar bėrėsime. Tam turbūt reikia demokratijos, bet reikia ir griežtumo“⁶⁸, – kalbėjo J. Mačys.

Atrodo, jog deputato išsakytos pastabos ir komentarai nepraslydo pro jo kolegų ausis. Praėjus maždaug trimis savaitėmis po šių pasisakymų, 1990 m. rugsėjo 13 d. įvykusiame Aukščiausios

⁶⁶ 1990 m. rugpjūčio 21 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

⁶⁷ Ten pat.

⁶⁸ Ten pat.

Tarybos posėdyje J. Mačys jau džiaugėsi diskusijų, įvykusių rugpjūčio 21–22 dienomis, rezultatais – buvo priimti konkretūs dokumentai, kurie turėjo padėti stabilizuoti tiek ekonominę, tiek prekybos padėtį Respublikoje.

Nepaisant jau nuveiktų darbų, signataras ragino dėmesį atkreipti į dar vieną problemą – šalyje labai išplitusį girtavimą ir naminės degtinės gamintojus, kurie degtinę gamina ne tik iš cukraus, saldinių, įvairių džemų, bet ir iš kitų produktų. Anot jo, tai daro Respublikai didžiulę žalą. J. Mačys siūlė surasti būdų, kaip padidinti pigesnės valstybinės degtinės gamybą, kad kuo mažiau būtų gaminama naminės degtinės.

Kalbėdamas apie tuometinę ekonomikos padėtį Respublikoje, jis siūlė Lietuvos nepriklausomybės ir ekonomikos stabilizavimo reikalus spręsti Lietuvoje, o ne kažkur Maskvoje, nes, anot jo, tuomet viskas priklausytų nuo mūsų pačių.

„Mes turime gerą pavyzdį – Estijos Respubliką, kaip jie darniai dirbdami eina į priekį. Paimkime kad ir užsienio prekybą. Pas juos jau veikia 150 įvairių bendrų su užsieniu įmonių, kai kurios jau duoda produkciją. Kiek man teko teirautis Ministrų Taryboje, pas mus tokių įmonių yra vos 30, o iš viso sutarčių su užsieniu sudaryta 90. Man atrodo, trūksta nuoširdaus darbo, kad tie reikalai pajudėtų į priekį“, – svarstė deputatas.

Estijos pavyzdžiu remtis lietuviams J. Mačys patarė ne tik ši kartą, tačiau tą darė ir vėliau. Jis pats 1990 metų lapkričio mėnesį buvo išvykęs į komandiruotę šioje šalyje, o grįžęs apie kelionę atskaitą pristatė Agrarinės komisijos posėdyje, įvykusiame 1990 m. lapkričio 21 d.

Didžiąją laiko dalį Aukščiausiojoje Taryboje J. Mačys kalbėjo, reiškė savo nuomonę ir teikė pasiūlymus dėl žemdirbiškų klausimų. Pavyzdžiui, svarstant privačių asmenų pajamų mokesčio įstatymo projektą, jis pabrėžė, kad šis įstatymas paveiks visų Respublikos darbuotojų darbo nuotaikas, tačiau savo kalboje išskyrė žemdirbių sektorių. Jo teigimu, priėmus šį įstatymą žemdirbių

pajamos sumažėtų, o juos ir taip kankina daug negandų bei rūpesčių: nepalankios oro sąlygos, mažos užaugintos produkcijos supirkimo kainos ir net artėjanti žemės reforma.

„Netolimoje ateityje mūsų laukia dar ir Žemės įstatymas. Tai bus papildomi mokesčiai. Taigi žemdirbiui turbūt tektų mokėti mokesčių daugiau negu kitoms gyventojų kategorijoms. Todėl aš remiu anksčiau kalbėjusių žemdirbių pasiūlymą, kad jiems būtų daromos bent 50 proc. nuolaidos. Taip pat noriu pasiūlyti palikti iki šio laiko galiojusį įstatymą, kai pajamų mokesčių už kolūkiečius mokėjo ūkiai“⁶⁹, – posėdžio metu mintimis su kolegomis dalijosi J. Mačys.

Tą patį rugsėjį deputatas su darbo Aukščiausiojoje Taryboje rezultatais nusprendė supažindinti ir Vilkaviškio rajone leisto laikraščio „Dobilas“ skaitytojus. Šiame leidinyje jis turėjo savo rubriką, pavadintą „Deputato tribūna“. Joje signataras nevaržomai reiškė savo mintis ir nuomonę pačiais įvairiausiais klausimais. Vienas iš jų – ekonominė reforma. 1990 metų rugsėjį jis kritikavo kai kurių ministerijų darbus ir ragino kuo greičiau pradėti ekonominę reformą, dar kartą kalbėjo apie spekuliaciją, kooperaciją ir „mus pralenkusius estus“.

„Aukščiausioji Taryba – įstatymų leidžiamoji valdžia, o vykdomoji valdžia – Ministrų Taryba. Deja, kol kas ji plečia tik biurokratinį aparatą. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įsakymo 14 straipsnis skelbia, kad Vyriausybė įgyvendina priemones, garantuojančias Respublikos gyventojams minimalų gyvenimo lygį, imasi priemonių aprūpinti maisto produktais, pramoninėmis prekėmis, paslaugomis. Žinoma, tiek ekonominė, tiek socialinė padėtis galėjo būti žymiai geresnė, jeigu Lietuvos Vyriausybė būtų atlikusi jai patikėtas funkcijas, o parlamentas reikliai kontroliavęs jos veiklą. Deja, planingumo trūksta visur – ir siekiant stabilizuoti ekonominę bei politinę padėtį, ir tinkamai pasiruošti ekonominei reformai, ir bandant įgyvendinti rinkos santykius, Parlamento

⁶⁹ 1990 m. rugsėjo 27 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

noras sekti Vyriausybės veiklą traktuojamas kaip kišimasis, kaip trukdymas Vyriausybei dirbti. O Vyriausybė iki šio laiko nesiteikė pateikti parlamentui tvirtinti savo veiklos programas.“⁷⁰

Dalydamasis su laikraščio skaitytojais savo mintimis J. Mačys pabrėžė, kad kuo greičiau reikia pradėti ekonominę reformą, nors parlamentas dar net nesupažindintas su jos projektu. Anot jo, ekonominė reforma būtina, nes šalyje klesti spekuliacija, o parduotuvių lentynos – tuščios.

„Bene didžiausias Prekybos ministerijos ir ministro A. Sinevičiaus „nuopelnas“ – komercinė prekyba, sukėlusį teisėtą Lietuvos gyventojų pasipiktinimą. Per komerciją Vyriausybė tikėjosi papildyti Respublikos biudžetą, bet iš to išėjo didelis „pišas“. Iki šio laiko iš prekybos komercinėmis kainomis gauta vos 2,7 mln. rublių pelno, tuo tarpu Prekybos ministerijai nesugebant aprūpinti buteliais Kauno degtinės gamyklos valstybės biudžetas negavo daugiau kaip 30 mln. rublių.

Vidaus reikalų ministerija nesugeba įvesti tvarkos savame kieme, o šoka talkinti Maskvai gaudant lietuvių „dezertyrus“. O ryšiai su užsieniu? 90 sutarčių, bet realizuojama tik 30. Estai su Vakarų Europa jau tiesiogiai susisiečia oro linijomis, turi kai kurių užsienio valstybių prekybos atstovybes, o mes spręsti reikalus tik ruošiamės.“⁷¹

Apie sunkią politinę bei ekonominę šalies situaciją J. Mačys nevengė kalbėti ir vėliau. 1990 metų lapkritį Aukščiausiojoje Taryboje pasakytoje kalboje jis pabrėžė, kad nepateisinamai vėluojama su ekonomikos reforma, o dėl to kenčia ir Lietuva, ir jos žmonės. Nors dalį kaltės jis siūlė prisiimti ir parlamento nariams, tačiau vis dėlto didesnę kaltės dalį jis priskyrė Vyriausybei, kuri parlamentui nepateikė tinkamai parengtų įstatymų, kad juos būtų galima pavirtinti.

⁷⁰ „Dobilas“, 1990 m. rugsėjo 7 d.

⁷¹ Ten pat.

„Rinkėjai dažnai klausia, kodėl iki šiol tie įstatymai „kabo pakabinti ore“, kodėl dar nepaskelbti pagrindiniai agrarinės reformos principai. Sunku jiems paaiškinti ir įtikinti, kad tai yra sunkus ir kruopštus darbas. Žmonės iš karto randa kontrargumentų, klausdami, kodėl, ruošiant įstatymus, į talką nepasikviečiame Ekonomikos, Žemės ūkio ekonomikos institutų, kodėl nedirba Žemės ūkio ministerija, kurioje yra 330 žmonių, kodėl nuo įstatymų ruošimo yra nušalintas Žemdirbystės institutas? Į tuos klausimus atsakyti sunku, nes iš tikrųjų taip ir yra. Ir mes vieni greitai nesugebėsime tų įstatymų paruošti.

Panašiai yra ir su bendru ekonomikos reformos įstatymu. Vis dėlto yra Ekonomikos ministerija, kurioje dirba daugiau nei 300 žmonių, yra Ekonomikos institutas. Taigi negalima suprasti, kodėl taip paviršutiniškai yra paruošiami įstatymų projektai?

Dar konkrečiai noriu pakalbėti apie Agrarinės reformos įstatymo projektą. Prieš mano akis yra dokumentas, priimtas 1990 m. liepos 3 d. Jame trečiuoju punktu buvo rašyta: „Pavesti Lietuvos Respublikos Vyriausybei apibendrinti gautus pasiūlymus ir iki š. m. rugsėjo 1 d. pateikti Lietuvos Respublikos Aukščiausiajai Tarybai Agrarinės reformos įstatymo projektą.“ Tai buvo iki rugsėjo 1 d. Dabar, ačiū Dievui, jau praėjo du mėnesiai ir šiandien vėl mums pateikiamos svarstyti alternatyvos, kurios buvo paskelbtos šitame Agrarinės reformos įstatymo projekte. Ir vėl viskas maišoma, vėl viskas iš naujo. Ir taip toliau žaidimas vyksta tarp parlamento bei Vyriausybės. Kyla klausimas, kada mes visa tai baigsime ir pradėsime rimtai dirbti?⁷² – nepasitenkinimo tuomet neslėpė J. Mačys.

Beveik po mėnesio, 1990 metų gruodžio pradžioje, deputatas dar sykį kreipėsi į Aukščiausiojoje Taryboje dirbusius kolegas ir pakartojo, kad Respublikoje padėtis tapo įtempta dėl to, kad yra padaryta nemažai klaidų, kurių galbūt buvo galima išvengti, jeigu laiku būtų buvusi paskelbta Vyriausybės programa, jeigu būtų

⁷² 1990 m. lapkričio 8 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

buvę atlikti kiti dalykai. Jis dar sykį, apibūdindamas situaciją Lietuvoje, kaip pavyzdį pateikė šalies žemdirbius.

„Kaip mes žinome, sudėtinga situacija Respublikoje susidarė ne tik dėl gyventojų aprūpinimo maisto produktais, pramoninėmis prekėmis, bet ir pramonėje, taip pat ir žemės ūkyje. Žemdirbius gąsdina tas faktas, kad nepakankamai paruošta pašarų, konkrečiai – koncentratų. Mums trūksta pusės reikiamo kiekio, ir šios bėdos greičiausiai būtume išvengę, jei iš karto Ministrų Taryba būtų patvirtinusi tokias kainas, kokios buvo rekomenduotos. O kada kainos buvo sumažintos ir pasidarė mažesnės nei kaimyninėje, pavyzdžiui, Latvijos Respublikoje, tada dalis grūdų ne tik kad neliko mūsų Respublikoje, bet ir buvo išvežta bei parduota kitur. Dabar mes dedame daug vilčių į tai, kad derlius Respublikoje buvo geras, kad ūkių aruodai pilni. Tačiau, pasižiūrėjus į didžiulius kiaulių bei paukščių kompleksus, padėtis iš tikrųjų atrodo liūdna. Ir viltys, dedamos į pilnus aruodus, gali išgaruoti, jeigu artimiausiu laiku nebus imtasi atitinkamų priemonių. Lankantis Respublikos turguose matyti, kad juose stovi daug grūdų pilnų sunkvežimių, jais intensyviai prekiaujama. Dėl šios priežasties grūdai iš aruodų gali greitai laiku iškelti.

Žadėta didinti kainas, kad grūdai būtų parduodami. Mes visi puikiai suprantame, kad Respublikoje vyksta karas, kaip sakoma, kol kas be aukų, be šuvių, be lavonų, bet jis vyksta. Ir jeigu yra karas, tai turėtų būti ir griežtesni įstatymai.

Paskelbus Lietuvoje Kovo 11-osios Nepriklausomybės Atstatymo Akta, mes iš karto iš, taip sakant, griežtai tvarkomų reikalų perėjome į demokratiją. Tas pat atsitiko ir žemės ūkio įmonėse – viskas buvo paleista, galima sakyti, visiškai demokratiškai. Nebuvo žiūrima ir reikalaujama, kad būtų parduodamas nustatytas grūdų kiekis valstybei, kad apsirūpintume kiek galima daugiau duoniniais grūdais. Jeigu būtų to reikalaujama, tikriausiai būtų daugiau buvę ir pašarinių grūdų. O dabar padėtį jau bus sunku atitaisyti⁷³, – kalbėjo J. Mačys.

⁷³ 1990 m. gruodžio 4 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

Toje pačioje kalboje deputatas tvirtino negalintis pasakyti, kad Vyriausybė visiškai nieko neveikia, nedaro. Jis pabrėžė, kad dažniausia bėda yra ta, kad viskas daroma pavėluotai:

„Dabar galima tik pasigirti, kad pas mus jau veikia 44 pasienio punktai, bet bėda vėl, mano manymu, ta, kad ne nuo to galo pradėta. Kokia dabar reali padėtis? Kiek girdėjome, atvažiuoja žmonės prie sienos, veža uždraustas prekes, bet punktų darbuotojai negali tų prekių konfiskuoti, jeigu nėra milicijos darbuotojų. O muitinė dar neveikia, ji galėtų šias operacijas atlikti ir tas draudžiamas prekes konfiskuoti, realizuoti. Tokiais atvejais tie žmonės grąžinami atgal ir ima ieškoti kitų kelių, kuriais galėtų tas prekes išvežti. Ir jie randa. Jie ieško miško keliukų, lauko keliukų, ir plačiai jais naudojami. Uždraustos prekės keliauja į užsienį.

<...> Rugsėjo mėnesį Vilniuje per parą sviesto buvo parduodamos 9 tonos, o dabar – iki 15 tonų. Matome, kad eilės kiekvieną dieną didėja. Galbūt reikėtų pasižiūrėti, patikrinti, kaip čia yra iš tikrųjų. Dabar žmonės tiesiog sako, kad sviestas yra vežamas jau ne lengvom mašinom, bet tiesiog kraunamas į vagonus, o kai kada ir lėktuvais dideliais kiekiais išskraidinamas ten, kur jis yra brangesnis. O sviesto, pavyzdžiui, kaina Estijoje jau yra 7 rubliai. Ne taip jau toli čia – keli šimtai kilometrų, o kaina yra dviguba. Visa tai reikėtų patikrinti ir, jeigu taip yra, imtis priemonių, kad tuos kelius uždarytume. Priešingu atveju, mes galėsime per dieną parduoti ir 30 tonų sviesto, bet jo vis tiek neturėsime. O padėtis su maisto produktais kiekvieną dieną blogėja.“⁷⁴

Vėliau savo kalboje signataras išreiškė nuomonę, kad Lietuva greičiausiai vėl susidurs su dar viena, jau antra, blokada. Jo nuomone, šįkart ji bus padaryta šiek tiek gudriau:

„Mes visi turbūt girdėjome, kad nuo Naujųjų metų Tarybų Sąjunga reikalaus už teikiamas žaliavas mokėti tvirta valiuta. Ir, pavyzdžiui, visai nesunkiai, atėjus Naujiesiems metams, gali

⁷⁴ 1990 m. gruodžio 4 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

pareikalausti iš mūsų tvirtos valiutos, o jei mes jos neturėsime, gali užsukti mums naftos tiekimo sklendes. Ir viskas bus padaryta labai korektiškai: mes neturime pinigų, negalime mokėti, o jie mums neduoda žaliavų. Ir mes niekam negalėsime pasiguosti. Ir čia, sakyčiau, mes tikrų duomenų neturime, ir norėčiau pabrėžti, kad šiandien mūsų parlamentas yra mažai informuojamas. Mes turime ieškoti papildomų šaltinių, kad gautume kažkokią informaciją, privalome turėti tikras žinias.⁷⁵

J. Mačys svarstė, kad ruošiantis žiemai galbūt buvo galima pasirūpinti naftos produktams supilti reikalingais rezervuarais ir juos įrengti kiekviename rajone.

„Grįžus į rajoną, pavyzdžiui, Vilkaviškio, ir jame pasižvalgius, matosi, kad tie ūkiai, kurie rūpinasi darbu ir galvoja apie rytojų, rado tam tikrų kelių, vežė cisternas net iš Kaliningrado srities, įvairiai mainė ir sukaupė kuro atsargas. Ir jie, žinoma, *nebėdavos* žiemą. Jie gerai apsirūpino žiemai ir sėkmingai vykdys pavasario sėją. Jeigu šis darbas būtų daromas organizuotai, greičiausiai mūsų negąsdintų tie dalykai. Mane jaudina ir klausimas dėl lietuviškos naftos panaudojimo. Teko juo domėtis vasarą, ir sužinojau, kad jeigu Lietuvoje būtų paleisti visi gręžiniai, kurie jau dabar yra išgręžti, būtų galima savo naftos gauti iki 500 kubinių metrų per dieną. O dabar per dieną gaunama tik 30 kubinių metrų naftos. Aš nežinau, kokios priežastys, bet jau vasarą buvo aišku, kad vis dėlto mūsų santykiai bus įtempti. Deja, siekiant to išvengti, iki dabar nieko nepadaryta. Kaip mane informavo departamente, kurio darbuotojai rūpinasi naftos išgavimu, buvo ir švedų pasiūlymai. Tikriausiai mes patį geriausią laiką praleidome... Bet vis dėlto reikia pasakyti, kad lietuviška nafta šiuo momentu turbūt yra Dievo siųstas išsigelbėjimas Lietuvai. Prašyčiau, kad nors ir pavėluotai, į tai būtų atkreiptas ypatingas Vyriausybės dėmesys.“⁷⁶

⁷⁵ 1990 m. gruodžio 4 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

⁷⁶ Ten pat.

Apie gresiančią dar vieną ekonominę blokadą J. Mačys perspėjo ir Vilkaviškio krašto laikraščio „Santaka“ skaitytojus. 1990 m. gruodžio 15 d. išspausdintame numeryje publikuotame jo interviu signataras teigė, kad šalies politinė situacija vis labiau komplikuojasi, o ekonomika toliau smunka. Tuomet jis prognozavo, kad dar viena ekonominė blokada iš Maskvos Lietuvai būtų sunkiai pakeliama. Jis pripažino, kad situaciją sunkina ir vidiniai politikų „karai“ – įvairūs sąskaitų suvedimai, vienų deputatų grupių užsipuolimai ir kaltinimai kitoms grupėms, o pasiūlymų iš esmės dėl išeities iš susidariusios padėties ne tiek daug ir buvo. Tąkart J. Mačys teigė, kad diskusijos parlamente bus tęsiamos ir toliau, o atitinkami nutarimai tiek dėl ekonominės, tiek dėl politinės situacijos šalyje bus priimti. Jis svarstė, kad tik žinant, kaip tokioje situacijoje reikia elgtis, ką daryti, galima toliau įtvirtinti savo Nepriklausomybę.

„Ir dar dėl situacijos perdėto dramatizavimo... Kad ir vienoje „Atgimimo bangoje“ [15] per televiziją jos dalyviai gąsdino žmones, ragino vos ne už ginklų griebtis. Taip, situacija sudėtinga, bet ji nėra kraštutinė, tai kam šito reikia. Būtų mano valia, aš tokių pašnekovų į televizijos studiją neįsileisčiau“⁷⁷, – tuomet apie padėtį Lietuvoje kalbėjo signataras.

Tame pačiame interviu J. Mačys papasakojo ir apie Lietuvos ekonomikos reformą. Jo teigimu, tada situacija šalyje buvo labai sudėtinga, o ją dar labiau apsunkino asmeninės politikų ambicijos.

„Situacija sudėtinga pirmiausia vien tuo, kad Gediminas Vagnorius ir Kazimieras Antanavičius šnekasi tik mikrofono pagalba: vienas priėjęs prie mikrofono užduoda klausimą, kitas tokiu pat būdu atsako. Tikriausiai skaitėte spaudoje grupės ekonomistų pranešimą, jog ignoruojama jų nuomonė, o G. Vagnoriaus pasiūlymai ekonomikos srityje priimami be svarstymų. Štai tokios

⁷⁷ „Santaka“, 1990 m. gruodžio 15 d.

ambicijos. Aukščiausiosios Tarybos Ekonomikos komisijoje įvyko skilimas. Ekonomikos įstatymo priėmimas pristabdytas. Man atrodo, kad ir vieni, ir kiti ekonomistai neteisūs. Sakyčiau, jog profesoriaus vardas dar nieko nepasako, pasako jo darbai. Manau, kad pavojaus akivaizdoje šios ambicijos išnyks arba bent jau sumažės. 30–40 procentų pramonės numatoma privatizuoti⁷⁸, – interviu „Santakos“ laikraščiui tuomet pasakojo J. Mačys.

Su šio leidinio skaitytojais jis pasidalijo mintimis ir apie žemės ūkio reformavimo reikalus. Signataras pasakojo, kad jį, kaip žemės ūkio specialistą, labiausiai ir jaudina žemės ūkis. Kai vyko pokalbis, įstatymai šioje srityje jau buvo baigiami rengti. J. Mačys atskleidė, kad jų, susijusių su žemės ūkiu, bus trys: Agrarinės reformos programa, kuri Aukščiausiajai Tarybai tuo metu jau buvo pristatyta, Žemės reforma bei Privatizacijos įstatymas.

„Projektai jau paruošti, bet ir čia yra nesusipratimų. Yra kelios grupės, kurios kelia nepriimtinus reikalavimus. Žemės savininkų sąjunga nori, kad būtų grąžintas visas turtas ir žemė buvusiems jos savininkams, nesvarbu, ar jie ją dirbs. Žemdirbių sąjunga siūlo grąžinti žemę buvusiems jos savininkams, kurie grįš ir dirbs ją, o kitą atiduoti jos norintiems žemdirbiams veltui, po lygiai.

Aukščiausiosios Tarybos Agrarinė komisija laikosi vidurio ir siūlo žemę buvusiems savininkams, kurie grįš *gaspadoriauti*, grąžinti nemokamai, o kurie nesiruošia grįžti – išmokėti kompensaciją. Tie, kurie dabar paimtų žemę, už ją turėtų mokėti, sakyčiau, simbolinę mokestį: nuo 300 iki 1 000 rublių už hektarą. Išsimokėtų lengvatinėmis sąlygomis – per 20 metų. Vieni mokėtų už žemę, kiti gautų kompensaciją.

Kodėl nepriimtinas buvusių žemės savininkų siūlymas? Saky-sime, jie išsidalina žemę, išdrasko kolūkius, po to išnuomoja ją. O su nuomota žeme kaip?.. Ji nualinama, apleidžiama piktžolėmis ir paliekama.

⁷⁸ „Santaka“, 1990 m. gruodžio 15 d.

Žemdirbių sąjungos siūlymas netinka todėl, kad jis yra bolševikinis – iš vienų atimkime, atiduokime kitiems... nemokamai. O kai daiktas gaunamas nemokamai, jis nevertinamas.

Žemės ūkį galvojama privatizuoti apie 80 procentų. Iki 1956 metų žemdirbiui už darbą buvo „atlyginama“ darbadieniais. O tai reiškia, kad jis dirbo veltui. Taip, kad žemę iš dalies užsidirbo“⁷⁹, – apie laukiančias reformas žemės ūkyje kalbėjo signataras.

Tų pačių metų gruodžio 29 dieną Lietuvos Respublikos Aukščiausiojoje Taryboje iš Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio remtų deputatų – tautininkų bei šiai idėjai pritariančių – buvo sudaryta Tautininkų frakcija, kurioje buvo 12 narių – steigėjų. Tarp jų – ir J. Mačys. Kartu su juo frakcijai priklausė Aleksandras Ambrazevičius, Kęstutis Grinius, Klemas Inta, Vytautas Kolesnikovas, Jonas Mačys, Leonas Milčius, Rolandas Paulauskas, Rasa Rastauskienė (Juknevičienė), Algimantas Sėjūnas, Mečislovas Treinys, Povilas Varanaskas ir Vidmantas Žiemelis. Vėliau į frakciją įstojo Arūnas Degutis. Frakcijos seniūnu buvo išrinktas Mečislovas Treinys. Ši frakcija vėliau aktyviai prisidėjo – populiarino konsolidacijos Aukščiausiojoje Taryboje bei visuomenėje idėją per 1991 metų sausio įvykius, pateikė reikšmingų pasiūlymų formuojant antrąją Vyriausybę, aktyviai dalyvavo komisijų (ypač Agrarinės, Savivaldybių, Kultūros ir švietimo bei kitų) veikloje.

Deja, vėliau, 1991 metų pabaigoje, tarp frakcijos narių ėmė ryškėti nesutarimai dėl veiklos strategijos ir ypač taktikos klausimų, todėl nutarta frakciją padalyti į dvi ir kiekvieną jų papildyti naujais nariais. Sąjungos programą pasiryžo vykdyti ir ją remti 7 Tautininkų frakcijos deputatai, tarp kurių buvo ir J. Mačys. Jo bendražygiais tapo Klemas Inta, Leonas Milčius, Rasa Rastauskienė (Juknevičienė), Algimantas Sėjūnas, Mečislovas Treinys ir Povilas Varanaskas. Jie pasiliko reorganizuotoje Tautininkų frakcijoje ir tęsė anksčiau pradėtą darbą. Reorganizacijos metu frakciją papildė

⁷⁹ „Santaka“, 1990 m. gruodžio 15 d.

3 tautininkų rėmėjai: Irena Andrukaitienė, Jonas Liaučius ir Algimantas Vincas

Kiti deputatai, išėję iš Tautininkų frakcijos, įkūrė Tautos pažangos frakciją. Vėliau jie nutraukė ryšius ir su Tautininkų sąjunga.

1991 metai

Prasidėjus 1991 metams, situacija Lietuvoje buvo labai įtempta ir grėsmingai kryo į atvirą konfliktą su TSRS. Sausio 4 dieną Lietuva informavo Tarybų Sąjungos prezidentą, kad tikrai nepasirašys Respublikos ekonominio savarankiškumo sutarties ir išsakė savo ketinimus siekti pažangos ir normalizuoti Lietuvos bei TSRS santykius. Tuo tarpu Maskva svarstė karinės galios panaudojimą, pradėjo aktyvinti promaskvietiškas jėgas maištingose Respublikose ir norėjo tas Respublikas priversti paklusti. Sustiprėjo kariuomenės ir KGB aktyvumas.

1991 m. sausio 10 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba gavo M. Gorbačiovo ultimatumą, reikalaujantį atšaukti pagrindinius Lietuvos Nepriklausomybės dokumentus. Įtampa augo. Jau kitą dieną TSRS kariuomenės tankai ir šarvuočiai užgrobė Spaudos rūmus. Lietuvos valdžia kreipėsi paramos į žmones. Aikštė greitai buvo pilna žmonių. Deputatas J. Mačys taip pat kvietė savo kraštiečius vykti į sostinę – ir čia sugužėjo daugybė Vilkaviškio rajono gyventojų.

Apie šiuos įvykius J. Mačys yra pasidalijęs ir savo prisiminimais. Jis bandė užstoti du dabar visuomenėje prieštaringai vertinamus politikus: Antaną Terlecką bei Audrių Butkevičių.

„Dabar Antaną Terlecką daug kas vadina išdaviku, kolaborantu, bet kai vyko „Jedinstvos“ [16] mitingai, kai veržtasi į Aukščiausiąją Tarybą, laužtos durys, būtent Terleckas organizavo gynybą. Kalbant apie Audrių Butkevičių, tik jo sumanumo ir iniciatyvos dėka galbūt ir buvo išgelbėta Aukščiausioji Taryba. Tarp jedinstvininkų

pirmose gretose buvo čekistai [17] po „plosčiai“ pasikišę automatus. Jie buvo pasiruošę mus „išstratinti“. Mūsų užsienio valstybės tada dar nepripažino ir stebėjo, kas čia bus. Manau, kad būtų tiesiog paskelbę, kad liaudis sukilo, patvarkė išsišokėlius [deputatus] ir viskas. Gera, kad buvo smėlio maišai. Bet Butkevičius dar sugalvojo nuo radiatorių pajungti ir vandenį. Kai jedinstvininkai išlaužė duris, ant jų imtas pilti vanduo, jie išsigando ir šoko atgal į lauką. Kaip tik tuo metu buvo užblokuotos išlaužtos durys, o prie Aukščiausiosios Tarybos pradėjo rinktis žmonės. Taip jedinstvininkai nespėjo įgyvendinti savo sumanymų. Buvau viso to liudininkas.

Dar kai buvo ruošiamasi ginti Aukščiausiąją Tarybą, retas kuris turėjo šautuvą. Pagrindinis ginklas – išardyti laiptai ir iš jų paimti metaliniai strypai. Visi buvo pasiruošę, jei įsiverš kariuomenė ar saugumiečiai, duoti su tuo metaliniu strypu per galvą. Pamenu, kai gynėjai ruošė Molotovo kokteilius. Jie tai darė antrame aukšte. Per langus skverbėsi saulės spinduliai, kai kurie nevengė dar ir užsiriškyti. Nepaisydami to, laisvės gynėjai tą mišinį pilstė į butelius. Pamenu, kaip tikėjau koridoriumi, kuris visas buvo persismelkęs benzino kvapu. Sakau, vyrai, ką jūs darote, maža kibirkštėlė ir mes visi išlėksime į orą, nereikės net rusų! Liečiau eiti kur nors į rūsį, kur būtų galima bent langą pradaryti, pravėdinti. Jie manęs paklausė.⁸⁰

1991 m. sausio 13 d. Tarybų Sąjunga įvykdė ginkluotą kruviną agresiją prieš Lietuvą ir siekė jėga nuversti jos piliečių demokratiškai išrinktą teisėtą valdžią. Ankstų sausio 13 dienos rytą specialiosios pajėgos ir KGB specialioji grupė „Alfa“ užgrobė Vilniaus televizijos bokštą bei Radijo ir televizijos pastatą. Per šiuos veiksmus žuvo keturiolika pastatus gynusių žmonių, beveik tūkstantis buvo sužaloti.

Tą pačią dieną į Vilnių atvyko TSRS Aukščiausiosios Tarybos Tautybių Tarybos delegacija: Borisas Oleinikas, Levonas Ter

⁸⁰ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

Petrosianas, Nikolajus Dementijus bei Vladimiras Fotijevas. Jie apsilankė Aukščiausiojoje Taryboje, kur buvo supažindinti su įvykiais, vėliau nuvyko į Vilniuje esantį Šiaurės miestelį, kuriame dar devynioliktame amžiuje statytose kareivinėse buvo įsikūrusi TSRS armijos tankų dalinio karinė bazė. Maskvos delegacijos atvykimas suvaidino pozityvų vaidmenį atkuriant rimtį.

Naktis praėjo ramiai. Tarybinės armijos kareiviai bandė kontroliuoti gatves, tačiau žmonės į juos žiūrėjo kaip į okupantus. Įtampa buvo didelė ir nežadėjo nieko gera.

Prabėgus daugiau nei dešimtmečiui po sausio 13 dienos įvykių, J. Mačys taip pat pasidalijo savo prisiminimais apie juos:

„Pamenu, iš vakaro viskas aprimo. Dvi naktis prieš tai vyko „Jedinstvos“ mitingai. Mes, Aukščiausiosios Tarybos deputatai, buvome pasiskirstę ir budėjome, jog, reikalui esant, mūsų būtų pakankamas kiekis ir galėtume priimti būtinus nutarimus. Svarbiausia buvo užtikrinti, kad Aukščiausioji Taryba būtų veiksminga. Mes su gynėjais budėjome per naktį. Iš vakaro pas mus atvažiavo Armėnijos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko vadovaujama delegacija. Manėme, kad viskas aprimo ir kad nieko daugiau nebus... Tuo metu aš jau buvau dvi naktis budėjęs. Be to, dar šiek tiek ir sirgau. Man pasiūlė važiuoti pailsėti į Fabijoniškes, kur galėčiau ramiai išsimiegoti. Parvažiavęs į namus nuėjau gulti, tačiau jau po vidurnakčio paskambino ir pranešė, kad užpulta televizija, vyksta šaudymas, priešai veržiasi pulti Aukščiausiąją Tarybą. Pasakyta, kad Aukščiausiojoje Taryboje trūksta deputatų, tad reikia grįžti. Greitai susiruošiau. Manęs atvažiavo paimti vairuotojas. Tada dar pas mane gyveno dukra Aušra, kuri tuo metu studijavo Vilniuje. Bijodamas, kad dukrai kas neatsitiktų, nuvežiau ją pas sūnų, kuris taip pat gyveno sostinėje. Pats nedelsdamas nuvykau į Aukščiausiąją Tarybą. Kai ten nusiglavau, turbūt jau buvo po pirmos valandos. Televizijos įvykiai buvo pasibaigę, visi laukė Aukščiausiosios Tarybos puolimo. Aplink būriavosi didžiulės minios žmonių, važiuo tankai, vyko karinis judėjimas. Visi įėjimai į Aukščiausiąją Tarybą

buvo užblokuoti, visur pastatytos barikados. Buvo tik vienas įėjimas, prie kurio budėjo tuometinės milicijos kapitonas. Prieš įeidamas parodžiau jam savo mandatą-leidimą. Puikiai pamenu, kai jis man liepė gerai pagalvoti, ar tikrai noriu eiti vidun. Jis sakė, kad į vidų tai įleis, o atgal jau neišleis. Atkirtau jam, kad esu seniai apsigalvojęs. Po tų žodžių milicijos kapitonas atidarė duris ir aš įėjau į Aukščiausiąją Tarybą. Visą naktį vyko posėdžiai. Kiek galėjome, posėdžiavome, tarėmės. Buvo šalta, visi sėdėjome su paltais.

Dabar būna labai keista, kai artėja Kovo 11-oji, o visuomenėje imamos pilti pamazgos ant signatarų. Teigiama, kad tada iš Aukščiausiosios Tarybos buvo padarytas slaptas išėjimas į biblioteką ir mes niekuo nerizikavome. Aš tik dabar iš spaudos išgirdau, kad buvo toks tunelis. Gal kas ir žinojo apie tai, bet tikrai buvome visi vietoje ir jei kas, mus visus būtų ten išgalabiję.⁸¹

Dėl sausio įvykių J. Mačys iš dalies kaltino tuometinę premjerę Kazimirą Prunskienę. Jis teigė, kad ši vykdė išdavikišką politiką ir ruošėsi šalyje kelti kainas, nors dauguma Aukščiausiosios Tarybos deputatų tam kategoriškai prieštaravo.

„Kad neįvyktų tai, kas įvyko Lietuvoje, aš ir Rimvydas Survila buvome iniciatoriai, kurie paruošėme nutarimo projektą, įpareigojantį Prunskienę nekelti kainų. Paskutiniame 1990 metų posėdyje balsų dauguma tai ir buvo priimta – uždrausta Prunskienei kelti kainas. Bet ji tai ignoravo ir kainas vis tiek pakėlė. Tai vėliau tapo pretekstu sausio įvykiams, juos išprovokavo. Kai vyko sausio įvykiai, Prunskienė dingo iš akiračio. Pasirodo, ji buvo išvykusi į Maskvą. Grįžusi į Aukščiausiąją Tarybą ji pareiškė, kad Maskvoje buvo aiškintis, ar mūsų jaunuolius ims į tarybinę armiją, ar ne. Nieko jai nebeliko, kaip tik gėdingai pasitraukti. Gerai, kad taip padarė, nes tai, ką ji vykdė, buvo išdavikiška politika“⁸², – kaltinimų tuometinei premjerei turėjo J. Mačys.

⁸¹ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

⁸² Ten pat.

Per kruvinuosius sausio 13 dienos įvykius J. Mačys darbavosi Aukščiausiojoje Taryboje, tuo tarpu jo žmona Roma buvo likusi namuose Vilkaviškio rajone ir ilgai apie neramumus nieko net nenutuokė. Kai ji nuėjo miegoti, jai paskambino pažįstami asmenys ir liepė greitai keltis ir kuo greičiau važiuoti iš namų. Kol moteris laukė jos pasiimti atvažiuojančių pažįstamų, ji įsijungė televizorių, kur buvo transliuojami kraupūs įvykiai. Vienas pranešimas jai labai įstrigo. Jame buvo teigiama, kad vyksta susišaudymai, o Aukščiausiojoje Taryboje yra aukų. Jai tuo metu buvo labai baisu. Palikusi namus, tąakt R. Mačienė miegojo Marijampolėje.

Kruvinuosius sausio įvykius J. Mačys prisiminė ir daugiau nei po dešimtmečio. Tada jis atkreipė dėmesį, kad tuomet lietuvius palaikė ir jiems padėjo keletas Tarybinės armijos kareivių.

„Kartą, dirbant Aukščiausiojoje Taryboje, teko dalyvauti susitikime su rinkėjais Kaune. Ten dalyvavo ir kitataučių. Pamenu, kai vienas karininkas paprašė žodžio. Jis solidarizavosi su Sąjūdžiu. Kai kurie agresyviai nusiteikę sąjūdiečiai įsikišo ir reikalavo, kad kitataučiai čia nedalyvautų. Tuomet teko įsikišti ir man. Pasakiau savo nuomonę, kad kitataučių yra visokių ir juos reikia gerbti, pasirinkti juos ir su jais rasti bendrą kalbą. Pamenu, kaip sausio krizės metu kitataučiai mus rėmė, padėjo“⁸³, – prisiminimais dalijosi J. Mačys.

Vilniaus skerdynės buvo siurprizas Vakarams. Nors užsienio ambasados Maskvoje buvo informuotos, kad jėga buvo panaudota be M. Gorbačiovo žinios, tačiau ir taip buvo akivaizdu, kad tokie veiksmai negalėjo būti suorganizuoti be Kremliaus įsikišimo.

Pasibaigus gedulo dienoms Aukščiausiosios Tarybos darbas vėl tapo tam tikra rutina, toliau buvo svarstomi įstatymų projektai, sprendžiami tuo metu iškilę klausimai.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 15 d. nutarimu buvo įsteigtas Lietuvos Respublikos nepriklausomybės gynimo fondas. Jį sudarė Lietuvos Respublikos ir kitų

⁸³ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

valstybių gyventojų, įmonių, įstaigų, visuomeninių organizacijų ir judėjimų savanoriškos įmokos. Jos buvo naudojamos Nepriklausomybės gynėjų aukų šeimoms bei nukentėjusiems nuo agresijos šelpti, taip pat krašto apsaugos sistemai stiprinti. Lėšas į šį fondą aktyviai rinko ir J. Mačys. 1991 metų sausio pabaigoje, besilankydamas Vilkaviškio rajone Rumokų eksperimentiniame ūkyje vykusiame žemdirbių susirinkime, jis iš ūkininkų gavo nemažai pinigų, kuriuos į Lietuvos Respublikos nepriklausomybės gynimo fondą perdavė vasario pradžioje vykusio Aukščiausiosios Tarybos posėdžio metu.

„Žemdirbiai, nors ir sunkūs buvo praėjusieji metai, gavo menkas premijas – paskatinimą už savo darbą. Daug žemdirbių prašė tas premijas perduoti į Lietuvos nepriklausomybės gynimo fondą. Aš taip ir padarysiu.

Vienas mano rinkėjas iš Vilkaviškio, kuris prašė neskelbti pavardės ir pasivadino „Sūduviu“, prašė perduoti Lietuvos nepriklausomybės gynimo fondui 150 JAV dolerių. Praėjusį penktadienį gausus būrys Vilkaviškio rajono žmonių (iš viso 30 autobusų) atvažiavo budėti prie Aukščiausiosios Tarybos. Čia jie buvo visą naktį. Vienas iš tų dalyvių perdavė man laišką, kurį prašė perskaityti Aukščiausiosios Tarybos deputatams:

„Gerbiamieji Aukščiausiosios Tarybos deputatai, sveikinu jus visus, linkiu jums pasiaukojimo, ištvermės ir ryžto šiame kilniame darbe kuriant demokratinę nepriklausomą Lietuvą. Nėra, manau, pasaulyje baisesnio žvėries kaip raudonoji hidra, kuri maitinasi dorų žmonių prakaitu ir krauju. Neužteko jai per 40 metų žudyti mūsų tėvus, brolius ir seseris, gerti jų kraują. Ji vėl sausio 13 dieną prišliaužė prie Vilniaus spaudos rūmų ir prie televizijos bokšto, prigirė Lietuvos didvyrių kraujo. Bet jai to nepakako: ji apsilankė ir pas mūsų kaimynus latvius. Ne veltui žmonės sako: „Bolševizmas – tautų nelaimė.“ Bet mes, gerbiamieji Lietuvos piliečiai, broliai ir sesės, būkime budrūs, kantrūs, ištvermingi ir vieningi, nepasiduokime jokioms provokacijoms. Mūsų vienybėje – galybė.

Tada tikrai ši raudonoji hidra nuo mūsų turės pasitraukti ir ateis laikas, kai ji pati gaus galą savame urve. Užtenka kraujo ir kančių! Tegyvuoja demokratinė nepriklausoma Lietuva!“

Šitą laišką parašė pensininkas. Jis savo santaupas – 1 000 rublių – skiria Lietuvos nepriklausomybės gynybos fondui. Jo pavardė – Vytautas Lekešius⁸⁴, – perduodamas pinigus kalbėjo J. Mačys.

Jis ir toliau Aukščiausiojoje Taryboje dirbo Agrarinės komisijos pirmininko pavaduotoju, toliau dalyvavo posėdžių metu vykusiose diskusijose. Neretai J. Mačys išreikšdavo Vyriausybės atstovams priekaištų, kad šie svarstydami tam tikrus įstatymų projektus nesikonsultuoja arba neatsižvelgia į jo atstovaujamos Agrarinės komisijos pasiūlymus. Pavyzdžiui, diskutuojant dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų pajamų mokesčio laikinojo įstatymo papildymo ir pakeitimo, jis ragino kolegas, nustatant, kokie apšildomų ir neapšildomų šiltnamių plotai bus apmokestinami, konsultuotis su Agrarine komisija. Jis taip pat pabrėžė, kad priimant Fizinių asmenų pajamų mokesčio įstatymą buvo padaryta didelė klaida ir tai labai nuvylė šalies daržininkus mėgėjus bei gėlininkus.

„Dabar taip išeina, kad jie, pagal anksčiau priimtą įstatymą, apmokestinami net tris kartus. Pirma – jiems reikia registruotis, gauti patentą arba užregistruoti asmeninę įmonę. Ir čia įvairiuose rajonuose imamos skirtingos sumos. Antrą kartą, kai jie realizuoja produkciją, iš jų atskaitomas mokestis nuo pelno. Pagaliau, pagal mūsų priimtą įstatymą, jiems trečią kartą reikia mokėti už auginamą produkciją. Žinoma, buvo susidariusi nepakenčiama padėtis. Kai lankiausi apygardoje ir Respublikoje susitikau su žemdirbiais, dėl to iš tikrųjų sulaukiau daug priekaištų. <...> Nenoriu sutikti su kai kurių mano kolegų išsakytomis mintimis, kad visi gėlininkai lyginami, matuojami pagal vieną kurpalį. Taip gaunasi, kad visi gėlininkai – turtuoliai. Prisiminkime, kiek gėlių išaugina

⁸⁴ 1991 m. vasario 1 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

mokytojai, pensininkai, kiti mažai apmokami tarnautojai, kad prisidurtų prie savo atlyginimo. Ir iš tikrųjų, jeigu mes paliksime tuos drakoniškus įstatymus, tai norėdami daug nieko negausime ir sužlugdysime iniciatyvą⁸⁵, – mintimis dalijosi J. Mačys.

Savo nuomonę deputatas išsakė ir tą pačią dieną vykusiose diskusijose dėl Žemės ūkio bendrovių įstatymo. Jis teigė, jog galima pasikliauti užsienio valstybių patirtimi, tačiau ragino kolegas priimti savus įstatymus, pritaikytus būtent mūsų valstybės žemės ūkio sistemai. Be to, šiame posėdyje J. Mačys išreiškė ir žemdirbių norą, kad šis ir kiti su žemės ūkiu susiję įstatymai būtų kuo greičiau priimti:

„Patirtis yra geras dalykas, ir mes, žinoma, turime ją pasinaudoti. Ypač kapitalistinių šalių patirtimi. Tačiau, kalbant apie konkretų atvejį, greičiausiai tokio patyrimo užsienyje nerasime, kadangi mūsų atvejis yra tikrai unikalus. Kapitalistai tikriausiai niekada nebuvo susidūrę, kad žemės ūkiui reikėtų transformuotis iš visuomeninės gamybos į privatinę. Pas juos tikriausiai procesai vyko priešingai. Todėl mums reikalingi savi įstatymai, kurie leistų transformuoti vienas gamybos formas žemės ūkyje į kitas gamybos formas su mažiausiais nuostoliais. Manau, kad dabar mums pateikiamas svarstyti ir balsuoti Žemės ūkio bendrovių įstatymas yra kaip tik toks, kurio mūsų kaimas laukė jau seniai. Jis iš tikrųjų pateisina lūkesčius.“⁸⁶

J. Mačys prisiminė, kaip vos tik pradėjus kalbėti apie žemės ūkio reformą kaime buvo paleisti gandai, kad kolūkiai bus sugriauti, sunaikinti, o vietoj jų bus kuriami fermerių ūkiai. Anot jo, kai kas tais gandais naudojosi, todėl tada tarp žmonių buvo kilęs didžiulis sumišimas, vyravo didelė nežinomybė.

„Tie, kurie bent šiek tiek išmanėme žemės ūkį, supratome, kad to negali būti, kad turi vykti palaipsnis procesas, kuo mažiau

⁸⁵ 1991 m. vasario 14 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

⁸⁶ Ten pat.

skausmingas, su kuo mažesniais nuostoliais. Ir dabar vėl girdima jau priešinga nuomonė. Kai kurie iškėlė abejonę, ar priimant šį įstatymą nebus išsaugoti kolūkiai. Anksčiau kalbėjome vienaip, šiandien kalbame jau kitaip. Norėčiau pasakyti, kad norint mušti šunį, lazda galima rasti.

Šis įstatymas seniai buvo svarstytas, diskutuotas, dėl jo buvo gauta daugybė pasiūlymų. Jie buvo apibendrinti, o pats įstatymas – tobulinamas. Suprantu, kad galbūt įstatymą galima tobulinti be galo. Vis bus naujų pasiūlymų, bet mes turime atsižvelgti į tai, kokia padėtis šiandien yra kaime ir ko iš mūsų laukia žmonės. Nežinau, kaip kituose rajonuose, bet man teko aplankyti daug ūkių, dalyvauti ataskaitiniuose susirinkimuose. Visur žemdirbiai prašė geičiau paruošti ir priimti naujus įstatymus, kad jie galėtų orientuotis ir žinoti, kas jų laukia ateityje, kad galėtume planuoti savo darbus.⁸⁷

Nepaisant to, kad J. Mačys aktyviai kovojo už ūkininkams palankius įstatymus, ragino ir kitus deputatus palaikyti žemės ūkį, šiame sektoriuje 1991 metais padėtis nebuvo pati geriausia. Buvo juntama gamybos mažėjimo tendencija. Be to, nuo 1991 m. sausio 13 d. Žemės ūkio ministerija buvo likusi be ministro. Naujuoju kandidatu buvo siūlomas Rimvydas Raimondas Survila. J. Mačys palaikė jo kandidatūrą, tą padaryti ragino ir kitus deputatus.

„Kas yra žemės ūkis Lietuvai, turbūt visiems aišku. Aišku ir tai, kad turbūt, įtvirtinant Lietuvos nepriklausomybę, pagrindinį žodį tars žemdirbiai. Jeigu būsime sotūs, gaminsime daug maisto produktų, būsime turtingi ir nepriklausomi. Visi puikiai žinome, kokioje sunkioje padėtyje dabar atsідūrė žemės ūkis. Čia priežasčių yra aibės. Tačiau viena iš pagrindinių būtų ta, kad vis dėlto žemės ūkis, lyginant su kitomis liaudies ūkio šakomis, buvo skriaudžiamas. Paskutiniu metu susidarė tokios sąlygos, jog žemės ūkiu iš viso nebuvo kam rūpintis. Norint bent stabilizuoti jį, reikia tokio

⁸⁷ 1991 m. vasario 14 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

žemės ūkio ministro, kuris kaip uola stovėtų už žemdirbių reikalus. Aš matau, kad tą darbą puikiai atliks pretendentas į ministro postą gerbiamasis Rimvydas Raimondas Survila⁸⁸, – savo nuomone pasidalijo deputatas.

Jo nuomone, dar viena priežastis, kodėl žemės ūkyje susidarė sunki padėtis, buvo ta, kad nebuvo pačių žemdirbių vienybės. Tuo metu veikė bent penkios visuomeninės organizacijos, kurios tarp savęs nelabai sutarė.

„Reikia tokio žmogaus, kuris sugebėtų sutelkti žemdirbius, konsoliduoti, kad vis dėlto tą padėtį būtų galima artimiausiu laiku stabilizuoti. Neblogai pažįstu gerbiamąjį pretendentą, tad galiu pasakyti, jog viena iš jam Dievo dovanotų savybių yra ta, kad jis greitai randa bendrą kalbą su žmonėmis, sugeba juos įtikinti ir nukreipti našiam darbui. Pažįstu gerbiamąjį Rimvydą Raimondą Survilą kaip gerą žemės ūkio specialistą bei gerą žmogų, kuris, dirbdamas sunkiomis gamybos sąlygomis, sugebėjo paruošti mokslinį darbą, apginti disertaciją ir įgyti žemės ūkio mokslų kandidato laipsnį.

Norėčiau išreikšti viltį, kad pretendentas į ministro postą turbūt pateisins žemdirbių lūkesčius ir artimiausiu laiku padėtis žemės ūkyje stabilizuosis. Tikiu, kad jis sudarys sąlygas žemdirbiams tinkamai pasiruošti artėjančiai žemės ūkio reformai ir ją bus galima sėkmingai įvykdyti⁸⁹, – gražių žodžių tuomet dar tik būsimam žemės ūkio ministrui R. R. Survilai negailėjo J. Mačys.

Net ir prabėgus ne vienam dešimtmečiui po šių žodžių, pats R. R. Survila asmeniniame pokalbyje taip pat prisiminė, kad J. Mačys palaikė jo kandidatūrą, kai R. R. Survila siekė tapti žemės ūkio ministru. J. Mačį R. R. Survila pavadino tuo žmogumi, kuriuo visada buvo galima pasitikėti.

„Negaliu sakyti, kad su Jonu mūsų keliai dažnai susitikdavo, tačiau tai buvo sąžiningas, besąlygiškai Lietuvai atsidavęs žmogus,

⁸⁸ 1991 m. vasario 26 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

⁸⁹ Ten pat.

kuris turėjo tvirtus nusistatymus. Jonas iš daugelio deputatų išsiskyrė savo suvalkietišku ūkiškumu, buvo labai patikimas ir doras žmogus. Kadangi buvome bendraminčiai, jis mane labai palaikė, kai išėjau dirbti į ministeriją. Mane visada žavėjo jo sugebėjimas ir siekis visus įtikinti, kad nepriklausomoje Lietuvoje galima save realizuoti, galima atrasti savo vietą. Jis mokė visus susikurti tvirtą gyvenimo viziją ir jos siekti. Dirbdamas Aukščiausiojoje Taryboje J. Mačys skyrė daug dėmesio žemės ūkio reformos klausimams. Tuo jis ir įeis į Lietuvos istoriją. Jo darbas buvo sunkus, svarbus ir atsakingas“, – sakė R. R. Survila.

1991 metų kovo pirmoje pusėje J. Mačys viešėjo Vengrijoje, o grįžęs iš komandiruotės ataskaitą apie kelionę pateikė Agrarinės komisijos posėdžio metu. Šios kelionės tikslas buvo susipažinti su Vengrijos parlamento darbu, įstatymais bei jų projektais. Iš viso J. Mačys šioje šalyje viešėjo keturias dienas, o grįžęs pabrėžė, kad tiek laiko įgyvendinti savo tikslus jam nepakako. Pristatytoje ataskaitoje deputatas pasakojo, kad jam teko dalyvauti posėdyje, kuriame buvo svarstomas klausimas dėl nekilnojamojo turto grąžinimo ir kompensacijų išmokėjimo. Susitikime su viceministru be portfelio Balašu Horvatu jis aptarė tolesnes Lietuvos ir Vengrijos valstybių ekonominio ir politinio bendradarbiavimo perspektyvas. Viešint Vengrijoje jam teko dalyvauti Socialinių reikalų bei Teisinių klausimų komisijų veikloje, susitikti su parlamento pirmininku Ivanu Sabata. Kaip itin naudingą patirtį J. Mačys įvardijo dalyvavimą Ekonomikos komisijos posėdyje, kuriame buvo diskutuojama Vengrijoje vykstančios agrarinės reformos klausimais. Jis taip pat savo kolegoms pristatė jos ypatumus, palygino juos su Lietuvoje prasidėjusia agrarine reforma. Kelionę į Vengriją J. Mačys apibūdino kaip įdomią bei turiningą ir teigė manantis, kad ateityje Agrarinės komisijos nariams reikėtų dažniau rengti pažintines keliones į kaimynines Vakarų šalis, kuriose vyksta pereinamieji procesai iš vienos ekonominės formacijos į kitą. Jo teigimu, šių šalių praktika turėjo padėti geriau pasirengti agrarinei reformai Lietuvoje.

1991 metų balandį, Aukščiausiojoje Taryboje pradėjus svarstyti įstatymo „Dėl valstybinio ir visuomeninio butų fondo pardavimo piliečiams“ projektą, dauguma deputatų kalbėjo apie tuos žmones, kurie gyvena valdiškuose butuose, apie kooperatininkus. J. Mačys siūlė atkreipti dėmesį, kad nei diskusijose, nei įstatyme nėra kalbama apie tuos asmenis, kurie namus pasistatė iš savų lėšų. Jis teigė girdėjęs nemažai kalbų ir nuomonių, kad tie žmonės, kurie statėsi namus, yra sukčiai ir vagys. J. Mačio nuomonė šiuo klausimu buvo kardinaliai priešinga. Savo kalboje jis pabrėžė, kad tie gyventojai dėjo paskutines santaupas, prarado sveikatą, kad tik turėtų namus. Deputatas svarstė, kad daugelis Respublikos žmonių ar tam tikrą jų dalis ėmė iš valstybės paskolas.

„Tos paskolos šiuo metu nėra padengtos. Kyla klausimas, kaip bus su jas ėmusiais žmonėmis, kas jiems pagelbės? Jau kalbėta, kad bus galima panaudoti investicinius čekius mokant už kooperatinius butus. Siūlyčiau, kad ir tiems žmonėms, kurie pasistatė nuosavus namus, būtų leista panaudoti investicinius čekius padengiant iš bankų paimtas valstybines paskolas. Kitai žmonių grupei, kuri neturi paskolų, o turi nuosavus namus, manau, padėti niekuo negalėsime“⁹⁰, – kalbėjo deputatas.

Toje pačioje kalboje jis išreiškė abejonių dėl tuo metu buvusių itin žemų butų kainų: „Butas, kurio kvadraturą yra gana nemaža, pagal dabar siūlomas kainas vidutiniškai kainuos 20 tūkstančių rublių, jeigu įvertinsime susidėvėjimą. Dar savivaldybėms suteikiama teisė daryti nuolaidą iki 20 procentų. Tai kiek butas kainuos? Mažiau negu 10 tūkstančių. Ką tai reiškia šiais pinigais? Žmogus, įsigijęs butą ir nespėjęs „apsirašyti“, po kiek laiko parduos jį penkis, šešis, o gal net dešimt kartų brangiau. Tokios bus realios kainos. Atsirastų tokių, kuriems bus naudingiau eiti į mažesnę gyvenamąją plotą. <...> Gali atsitikti ir taip, kad bus parduotas Respublikos butų fondas, o išdas bus tuščias. Tuomet tikrai neturėsime

⁹⁰ 1991 m. balandžio 11 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

iš ko padėti tiems žmonėms, kurie ilgai būtų laukę eilės, kurie tikrai neturi iš ko statyti gyvenamųjų būstų. Jiems nebėliks jokios vilties. <...> Taip pat yra duomenų, kad už butus surinkta 4,5 milijardo rublių. Aš tais skaičiais labai abejoju. Dar viena minima priežastis yra ta, kad mes sumažinsime spaudimą rinkai. Antai žmonės turi labai mažai pinigų. 96 procentai turi dideles sumas, o likusieji turi tik iki 10 tūkstančių. Aš abejoju, ar visi žmonės pinigų laiko taupomosiiose kasose. Kai kas po senovei turbūt laiko ir kojine. Man atrodo, kad jei ir brangiau bus, kurie norės įsigyti butus, pinigų tikrai suras. O kas nesuras, tai pasiskolins. Darydami tokias nuolaidas, vėl verčiame tuos, kurie gyvena valdiškuose butuose, kurie anksčiau nesirūpino bei buvo praradę šeiminingo jausmą, ir toliau nedirbti, užmušinėti laiką bei laukti, kad kažkas būtų veltui dovanojama. Mes darome klaidą. Vis dėlto einame į rinką, tad reikia stengtis, kad kiekvienas žmogus būtų *gaspadorius*, galvotų, kaip toliau jis gyvens, kaip gyvens jo vaikai. Jeigu neturi pinigų, gali pasiskolinti. Taip, kaip skolinosi tas žmogus, kuris statėsi nuosavą namą.⁹¹

1991 m. gegužės 28 d.–birželio 14 d. J. Mačys parlamento įpareigojimu buvo išvykęs į JAV. Kelionės tikslas – sutartys dėl Lietuvos žemės ūkio vystymo: Respublikos atstovybėje, Vašingtone, įsteigti žemės ūkio koordinatoriaus etatą, suteikti galimybę ūkininkams stažuotis, o jaunimui studijuoti JAV, gauti mokslinę ir materialinę paramą. Susitarti pavyko.

Grįžęs iš už Atlanto signataras davė išskirtinį interviu Vilkauskio rajone leistam „Dobilo“ laikraščiui. Jame jis papasakojo ne tik apie rezultatus, pasiektus JAV, bet ir atskleidė per metus pasikeitusį JAV gyvenančių lietuvių požiūrį į Lietuvą, dalijosi mintimis apie tuometinę Lietuvos žemės ūkio padėtį.

Deputatas pasakojo, kad praėjus kiek daugiau nei metams, kai buvo atkurta šalies Nepriklausomybė, JAV gyvenantys tautiečiai į

⁹¹ 1991 m. balandžio 11 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

viską ėmė žiūrėti daug reikliau. Jis pažėrė nemažai kritikos padaž-
nėjusiems lietuvių vizitams į Ameriką:

„Štai, sakykite, imi ir išgirsti: „Atrodo, kad jūs, atgimstančios Lietuvos gyventojai, tik šokti ir dainuoti temokate, o darbas beveik nerūpi.“ Tokią išvadą tautiečiai užjūryje daro todėl, kad mūsų meniniai kolektyvai labai jau pamėgo keliones per Atlantą, nes jos – apsimoka. Tačiau dažniausiai pamirštama, kad ir gardu radus reikia pamesti. Juk turėjome ir patys klausytis choro „Volungė“ iš Toronto, kurio dainuojamos lietuviškos dainos skamba ne blogiau nei dainininkų iš Lietuvos. Ir reikėtų nepamiršti, kad žodis „apsimoka“ maloniai skamba tik tau, o ten gyvenantiems jis irgi mielas bus tik tada, kai žadės į kišenę, o ne iš jos. Tik prašome nepagalvoti, kad tautiečiai mums atsuka nugarą. Ne! Bet jie nori, kad bendruomenės lėšos būtų panaudojamos Lietuvos ekonomikai – o tai svarbiausia! – kurti, valstybingumui įsitvirtinti.

Štai, kad ir mūsų atstovybė JAV. Be lėšų jos nebūtų. O lėšų ji jau neturi. Gerai, kad padėjo latviai. Bet šiandien ir jų resursai išseko. Tad štai kam reikalingi JAV lietuvių doleriai. Beje, mūsų atstovas ponas Stasys Lozoraitis net neturi tarnybinio automobilio.“⁹²

Nemažai kritikos strėlių iš J. Mačio teko ir kai kuriems į JAV vykstantiems bei Lietuvą reprezentuojantiems asmenims. Anot jo, kai kurie tautiečiai labai greitai išpuiko ir visiškai pamiršo skurdą bei nepriteklių:

„Daug kandžios pašaipos žodžių teko išklaudyti apie atkuriamosios Lietuvos buvusiąją vyriausybę. Tą, kuri vėl norėtų valdžią čiupti į savo rankas. Ir štai, girdi pasakojant (ir neturi, kur dėti akių iš gėdos), kaip Lietuvai atstovaujantis įtakingas asmuo (nesvarbu, kurios giminės) ima ir pareiškia nepasitenkinimą viešbučiu, kur para kainuoja tik 500 dolerių! Girdi, nereprezentatyvi patalpa! Ir nejausdamas jokių sąžinės priekaištų visa savo esybę reikalauja įkurdinti prabangesniame, kad už trijų parų gerbiamo ir save

⁹² „Dobilas“, 1991 m. rugpjūčio 7 d.

gerbiančio asmens paviešėjimą kažkas sumokėtų 3 000 dolerių. Taigi JAV lietuviai ne prieš paramą Lietuvai, bet prieš beprasmišką lėšų eikvojimą nereikalingiems vizitams apmokėti, prieš nenau dingus prielipus prie rimtų delegacijų ir t. t.⁹³ – nusivylimo ir nepasitenkinimo tąkart neslėpė deputatas.

Grįžęs iš Amerikos J. Mačys papasakojo apie tenykščių senatorių bei kongresmenų požiūrį į Lietuvą ir lietuvius. „Dobilo“ laikraštyje išspausdintame interviu deputatas pasakojo, kad tada didžioji dalis JAV senatorių ir kongresmenų reiškė didelį nepasitenkinimą tuometiniu Amerikos prezidentu Džordžu Bušu, jog šis rodė didžiulį palankumą TSRS. J. Mačys teigė, kad tada senatoriai ir kongresmenai svarstė apie dar didesnę pagalbą tiek Lietuvai, tiek kitoms Pabaltijo valstybėms.

„Tik jų, tų senatorių ir kongresmenų, rūpesčio dėka esame įtraukti į Žemės ūkio vystymo Rytų Europoje programą. O tai – labai svarbu. Nors ir ne visu plotu, bet daiktais vis labiau imame suaugti su kultūringu Vakarų pasauliu. Tai, be abejonės, didelis ir mūsų atstovo JAV Stasio Lozoraičio nuopelnas. <...> kuo stipriau suaugame su Vakaraais, tuo didesnė properša tarp mūsų ir SSRS“⁹⁴, – mintimis dalijosi J. Mačys.

Su „Dobilo“ skaitytojais signataras, aišku, pasidalijo ir mintimis apie pagrindinį savo vizito į JAV tikslą – aptartas priemones Lietuvos žemės ūkiui padėti. Jis teigė, jog JAV gyvenantys lietuviai labai stebėjosi, kad iki J. Mačio vizito pagalbos buvo prašoma viskam, tik ne žemės ūkiui.

„Todėl labai palankiai buvo pažvelgta į norą abipusiai koordinuoti konstruktyvią veiklą. Tuo tikslu JAV buvo įsteigtas koordinatoriaus žemės ūkio reikalams etatas. Ponas Kirvelaitis atstovaus mums Vašingtone, platins mūsų siunčiamą informaciją, taipogi informuos mus apie galimybes steigti užsienio (ir jungtines!)

⁹³ „Dobilas“, 1991 m. rugpjūčio 7 d.

⁹⁴ Ten pat.

firmas Lietuvoje, nurodys prekybinių sandėrių galimybes ir t. t... Tiesioginį ryšį su juo įpareigotas turėti Lietuvos žemės ūkio ministerijos atstovas ponas Plotnikovas ir aš, kaip parlamento narys. Toks centras JAV mums būtinas, nes visi žemės ūkio reikalai turi būti tvarkomi tik centralizuotai, be jokios saviveiklos.

Kaip minėjau, esame įtraukti į Žemės ūkiui vystyti Rytų Europoje programą. Programos modelius finansuos JAV. Tai bus milijoninės sumos⁹⁵, – tuomet džiaugėsi J. Mačys.

Jis papasakojo ir kaip ta programa bus įkūnijama Lietuvoje. Signataras tada atskleidė, kad jau užmegzti ryšiai su tarptautine JAV žemės ūkių kooperatyvų sąjunga.

„Tai – pasaulinio masto gamybinė organizacija, įgyvendinanti įvairias žemės ūkio programas. Deja, ne savo, o tos šalies, kuri įtraukta į programą, lėšomis. Taigi lėšos mūsų. Bet kur jų gauti? Laimei, Vakarai turtingi ir geranoriški. Pinigai bus imami iš lėšų Lietuvos ūkininkams kaupimo vajaus JAV. Taigi dar kartą įsitikinkite, kam reikalingi doleriai. Tos lėšos bus panaudotos technologijai pirkti. Numatoma statyti bendras su JAV gamyklas⁹⁶, – grįžęs iš JAV gauta informacija dalijosi signataras J. Mačys.

Jis taip pat išreiškė apgailestavimą, kad į užsienį – Daniją, Švediją ar JAV – važiuojantys neva pasimokyti žemdirbystės ir kitų ūkininkavimo šakų kraštiečiai ten stengiasi kuo greičiau gauti darbą, kad galėtų parvažiuoti „su dideliais klumšiais ir pluoštu konvertuojamos valiutos banknotų“. Anot J. Mačio, tokie „stažuotojai“ savo ekonominius reikalus pataiso, tačiau Lietuva iš to neturi jokios naudos. Deputatas pasakojo, kad daroma viskas, jog važiuoti galėtų tik potencialūs suvokti ir patirtį perteikti galintys žmonės. Kitaip tariant – mokantys anglų kalbą, dori bei kompetentingi. Tuomet jis prognozavo, kad masinio antplūdžio dėl keliamų reikalavimų nebus, todėl grįžusieji, pasinaudodami televizija, galės filmuota medžiaga iliustruoti, ką matė, skaitys paskaitas, padės patarimais.

⁹⁵ „Dobilas“, 1991 m. rugpjūčio 7 d.

⁹⁶ Ten pat.

J. Mačys tuomet pasakojo ir apie studentų mainų galimybes. Jo teigimu, apie JAV studentų norą gilinti žinias mūsų akademijoje negali būti net kalbos. O štai mūsų galimybės mokytis JAV daug kuo priklausys nuo Lietuvos aukštųjų mokyklų sutarčių su atitinkamais Amerikos koledžais ar universitetais.

„Kol kas numatoma suteikti galimybę tik 2–3. Važiuoti gali tik baigę aukštąją mokyklą. Iš JAV atvykusi komisija pati pasirinks tinkamiausius. Žinoma, mokančius anglų kalbą. Už mokslą teks mokėti, bet išvykusieji turės galimybę dirbti, taigi ir užsidirbs. Bus aprūpinti gyvenamuoju plotu. Labai įdomu, jog JAV specialistai kategoriškai reikalauja, kad per protekciją neprasmuktų nei viršininkų, nei šiaip daug galinčių vaikai. Taigi važiuos tik gabiausi ir doriausi. Kaip bus paskui, parodys laikas“⁹⁷, – 1991 metų rugpjūčio pradžioje pasakojo J. Mačys.

Kalbėdamas apie tuometinę žemės ūkio padėtį Lietuvoje, signataras ją pavadino „palaida bala“. Jis labiausiai nerimavo dėl to, kad tais metais ūkininkų pasigamintų pašarų pakako, tačiau jais nebuvo ko šerti.

„Štai ir Vilkaviškio rajone, ir apskritai visoje Respublikoje – tiesiog masiškas veršelių kritimas. Žinoma, kažkodėl krinta ir kiaulių peras. O ar priežastys kiek rimčiau tiriamos? Ne!

Arba vėl – raguočių kaimenių tirpimas. Kuo jį pateisinti? Gana mulkinti žmones sumažėjusiais kolūkinės žemės plotais. Turbūt reikėtų pasidairyti plačiau ir pamatyti, kad yra veikėjų, kuriems ši betvarkė prie širdies – juk jie nori įrodyti, kad ta nukaršusi senė – kolūkinė sistema – pati tikroji gintaro kasomis lietuvaite“⁹⁸, – vaizdingų palyginimų nevengė deputatas.

Vis dėlto jis teigė neprarandantis optimizmo ir vylėsi, kad šalies žemės ūkis išsikapanos iš ne pačios geriausios situacijos.

J. Mačiui grįžus iš JAV, Seime pradėtas svarstyti Žemės reformos įstatymas. Tai labai pradžiugino deputatą. Jis prisiminė, kad ši

⁹⁷ „Dobilas“, 1991 m. rugpjūčio 7 d.

⁹⁸ Ten pat.

įstatymą buvo iš pradžių planuota svarstyti dar gruodžio mėnesį. Vėliau tą daryti sutrukde nelaimingi sausio įvykiai, tad įstatymą svarstyti vis buvo atidėliojama. Iš pradžių jis buvo nukeltas į vasarį, vėliau į kovą, balandį, gegužę, kol galiausiai antroje 1991 metų birželio pusėje buvo pereita prie realių veiksmų.

J. Mačys tuomet išreiškė viltį, kad šis Žemės ūkio reformos įstatymas jau negali būti blogas, nes „jis buvo tiek kartų torpeduotas, tiek kartų nagrinėtas“⁹⁹. Šis įstatymas buvo daugybę kartų tobulintas, atsižvelgta net į menkiausias smulkmenas. Tuomet deputatas svarstė, kad pagaliau atėjo laikas, kada reikia šį įstatymą priimti ir pasakyti kaimo žmogui, kaip jis artimiausiu metu turi tvarkytis, kaip turi gyventi.

Daug pastabų dėl Žemės ūkio reformos įstatymo J. Mačys taip pat neturėjo:

„Tik norėčiau padaryti vieną pastabą, kuri dabar, kai dalyvauju susitikimuose, dažnai ir kaimo žmonių kartojama, ir kai kurie kalbėję kolegos sakė, kad vis dėlto žemė turėtų būti skiriama žmonėms, neatsižvelgiant, ar jie anksčiau turėjo žemės, ar ne. Kurie dirbo, sakykime, visą pokario laikotarpį kaime. Antai teigiama, kad vėl turėtų būti kažkokia bolševikinė lygybė. Jos būti neturėtų. Dauguma kaimo žmonių pripratę prie kolektyvinio darbo, tačiau, jeigu jiems visiems padalinus po penkis ar po šešis hektarus žemės, jie manys, kad tai yra savotiška bausmė. Jei bijosi rizikos, bijosi atsakomybės, ir žmogus niekada žemės neims. Aišku, jeigu jis pigiai gauna neuždirbtą daiktą, tai jo nevertina ir *gaspadoriaus* iš jo nebus. Todėl mes žemę turime duoti tiems, kam priklausė, kas nori ją dirbti ir įsigyti. Kita vertus, jeigu naudosime tokią lygybę, tai skatiname žmones neveiklumui. Jie nebus suinteresuoti geriau dirbti, daugiau uždirbti pinigų ir kažką įsigyti. Galvoju, kad padarėme vieną klaidą greitai privatizuodami butus už menką kainą. Mes jų nei pardavėme, nei atidavėme už dyką. Ir pasekmės, man

⁹⁹ 1991 m. birželio 18 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

atrodo, bus liūdnos. Todėl prašyčiau nedaryti antros lemtingos klaidos. Vis dėlto žemė turi būti perkama ir įsigyjama už dorai uždirbtus pinigus.“¹⁰⁰

Tolesnėje savo kalboje J. Mačys pabrėžė, kad kol dar nėra priimtas Žemės ūkio reformos įstatymas, kenčia daugybė kaimuose gyvenančių žmonių. Jo pateiktais duomenimis, tuo metu šalyje buvo maždaug 15 tūkstančių ūkininkų, kurie buvo padavę pareiškimus ir laukė eilėje negaudami žemės. Anot deputato, viena iš priežasčių, dėl ko ta žemė gyventojams nebuvo duodama – tuo metu galiojęs nurodymas, jog žemė būtų grąžinama tik teisėtiems paveldėtojams. Jis teigė, kad Žemės reformos įstatymo nebuvimas pykdo žmones, verčia nervintis ir net mažina jų pasitikėjimą valdžios atstovais. J. Mačys svarstė, kad tokie dalykai valstybei nėra naudingi.

„Yra ir dar viena priežastis, kodėl mums reikia skubėti. Kad ir kaip begalvosime, ūkiuose atliekamos revizijos bei patikrinimai rodo, kad ir toliau, bėgant laikui, yra grobstomas visuomeninis turtas, sukurtas žmonių, kurie dirbo už menką atlyginimą. Juo labiau delsime, tuo to turto mažės ir gali atsitikti taip, kad kai kuriuose ūkiuose nebeliks ką dalyti. Todėl tas faktas vėl bus demagogų panaudojamas, dėl to bus kalti deputatai ar bet kas kitas, tik ne tie ūkio vadovai, kurie sudarė sąlygas, jog turtas būtų išgrobstytas. Žinoma, tokių ūkių yra nedaug. Daugumoje ūkių yra tvarka, bet tokių faktų žinoma. Tai dar kartą rodo patikrinimų rezultatai.“¹⁰¹

Signataras savo kalboje taip pat tvirtino, kad užsieniečiai laukia atitinkamų lietuvių įstatymų ir žada jiems paramą. Vis dėlto, anot J. Mačio, kol nėra įstatymų, jie nieko konkretaus negali pasakyti. Deputatas ne pirmą kartą pasirėmė savo viešnağės Jungtinės Amerikos Valstijose pavyzdžiu.

„Ten teko susitikinėti su aukštais pareigūnais ir kai jiems pasakiau, kad svarstomas įstatymas, kuris artimiausiu metu bus

¹⁰⁰ 1991 m. birželio 18 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

¹⁰¹ Ten pat.

priimtas, jie labai susidomėjo, žadėjo atvažiuoti pas mus, siūlė mums mokslinę techninę paramą. Mes ją turime būtinai išnaudoti.

Žemės ūkio reformos klausimu labai susidomėję ir mūsų tautiečiai, kurie yra gana senyvo amžiaus, turi sukaupę dideles pinigų sumas, kurios tikrai praverstų Lietuvai. Kai bus priimtas šis įstatymas, jie su mielu noru žada važiuoti į Lietuvą padėti savo giminėms ir, jeigu bus galimybės, čia patys norėtų įsikurti, investuoti savo turimus pinigus. Tai Lietuvai būtų labai naudinga¹⁰², – svars-
tant Žemės ūkio reformos įstatymą Seime kalbėjo J. Mačys.

Skaitant Seimo posėdžių stenogramas matyti, kad J. Mačiui labai rūpėjo su žemės ūkiu susijusios reformos, jis ne kartą ragino kolegas į visa tai pažiūrėti labai rimtai. Pavyzdžiui, 1991 m. liepos 25 d. vykusiame rytiniame posėdyje deputatas ragino visus kolegas pagalvoti apie kvorumo reikalus. Būtent tą dieną, tik šiek tiek vėliau, ir buvo priimtas Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymas, apie kurį savo nuomonę deputatas buvo ne kartą išsakęs anksčiau. Šis įstatymas reglamentavo žemės nuosavybės santykius ir žemės reformos tvarką. Pagrindiniai jo tikslai – įgyvendinti Lietuvos piliečių teisę į žemės nuosavybę, įstatymų nustatyta tvarka ir sąlygomis grąžinant nusavintą žemę ir perkant ją: sudaryti teisinės, organizacinės ir ekonominės prielaidas plėtoti žemės ūkio gamybai laisvai pasirenkant ūkininkavimo formas. J. Mačys ne kartą buvo pasisakęs, jog šį įstatymą būtina priimti kuo skubiau, todėl prieš balsavimą jis baiminosi, kad dėl atsainaus kai kurių kolegų požiūrio gali paprasčiausiai neužtekti balsų:

„Jeigu bus tokia padėtis kaip iki šiol, kad mes net negalime balsuoti, amžinai trūksta kvorumo, tai posėdžius galime pratęsti dar dviem ar keturioms dienoms, ar net savaitei ir vis tiek nieko nepadarysime. Kalbant apie tuos pačius žemės ūkio reformos įstatymus, dabar už juos reikia balsuoti, tačiau dar nežinia, kaip šiandien bus. Tikriausiai vėl nėra kvorumo. Galvoju, kad reikėtų

¹⁰² 1991 m. birželio 18 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

apriboti visus išvažiavimus, palikti tik būtiniausius, jog neatsitiktų taip, kaip buvo iki šio laiko.“¹⁰³

Panašiai J. Mačys kalbėjo ir beveik po trijų mėnesių vykusiame Seimo posėdyje:

„Šiandien per Vyriausybės valandą numatoma svarstyti pasiruošimą žemės ūkio reformai. Tai yra labai svarbus klausimas, kurio lauks visi Lietuvos žmonės. Ir mes, kaip paprastai, šį klausimą kaip visiškai nereikšmingą nukėlėme į patį darbotvarkės galą, kai visi jau pavargę, kai deputatai išsiskirstę. Jei norime gerai pasiruošti agrarinei reformai ir siekiame sužinoti tikrąją padėtį, neturėtume taip elgtis.“¹⁰⁴

Žemdirbiams aktualius klausimus deputatas sprendė ir apie juos kalbėjo ir vėlesniuose Seimo posėdžiuose. Štai 1991 m. liepos 18 d. jis pasisakė už fizinių asmenų mokesčio lengvatas, skirtas grūdinių kultūrų bei cukrinių runkelių nuėmimo kombainininkams.

„Mes žinome, kokia šiuo metu nestabili padėtis kaime ir kokią reikšmę mūsų nepriklausomybės įtvirtinimui turės sėkminga javapjūtė. Man važinėjant po kaimus žmonės labai domisi, kaip bus išskaičiuojamas pajamų mokestis kombainininkams. Kaip žinome, tai yra sezoninis darbas. Šie žmonės dirba labai ilgą darbo dieną, dirba sezonais – mėnesį ar pusantro. Per tą laiką jie uždirba dideles pinigų sumas. Jeigu mes nepadarysime pataisos, jiems taip pat bus išskaitomos didelės pajamų mokesčio sumos. Tarp žemdirbių tai kelia didelį nepasitenkinimą ir susirūpinimą. Norėčiau, kad būtų padarytos pataisos ir šioje srityje. Siūlytume taip: tos pinigų sumos, kurios yra uždirbamos derliaus nuėmimo metu, būtų jiems išskaičiuojamos, sudedamos su to mėnesio atlyginimu, kaip buvo iki šio laiko, ir atskaičiuojama, tačiau išdėstomos per visus metus – išdalijama dvylikos mėnesių laikotarpiui“¹⁰⁵, – su savo pasiūlymu į Aukščiausiosios Tarybos deputatus kreipėsi J. Mačys.

¹⁰³ 1991 m. liepos 25 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

¹⁰⁴ 1991 m. spalio 24 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

¹⁰⁵ 1991 m. liepos 18 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

Seime vykstant diskusijai dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės pasirengimo agrarinei reformai, J. Mačys taip pat turėjo ką pasakyti. Jis tuomet teigė, kad žemės reforma daug priklauso nuo to, kaip kaimo žmonės išmanys reformos įstatymus. Jam važinėjant po Lietuvą, lankantis apylinkėse, agrarinės reformos tarnybose, susidarė įspūdis, kad tautiečiai dar nebuvo gerai susipažinę su būsimos žemės ūkio reformos įstatymais, dar nebuvo gerai susipažinę. Deputato nuomone, nebuvo pakankamo viešumo.

„Būtų pusė bėdos, jeigu šių tarnybų darbuotojai savo darbo spragas stengtųsi ištaisyti, išsiaiškinti įstatymus. Bet jie dažnai išvis vengia žmonėms ką nors paaiškinti. Sakyčiau, kad tai labai trukdo dabar, o ir ateityje trukdys pačiai reformai. Šią spragą artimiausiu metu turi užpildyti kvalifikuoti darbuotojai, kurie teisingai išaiškintų žmonėms dabar esančius įstatymus“¹⁰⁶, – kalbėjo J. Mačys.

Savo kalboje jis taip pat išskyrė dar vieną problemą. Deputatas teigė pastebėjęs, kad įvairios politinės ar kitokios grupuotės savo norimus tikslus kaimo žmonėms perduoda taip, tarsi taip būtų įstatyme parašyta.

„Pavyzdžiui, dėl žemės disponavimo apribojimo penkiems metams. Įstatyme pasakyta, kad penkis metus žemės nebus galima parduoti, įkeisti, dovanoti, išnuomoti ir t. t. Taip paprasčiausiai skatinama, kad visi buvę žemės savininkai arba dauguma jų rašytų pareiškimus, imtų žemę ir, taip sakant, elgtųsi su ja kaip nori. Žmonės suklaidinti taip ir daro. Manau, čia iškils kita bėda, kadangi neturėsime tikslios statistikos. Žmonių, kurie dabar teikia pareiškimus atsiimti savo turėtą žemę, skaičius faktiškai bus daug didesnis, kai bus susumuoti rezultatai. Ir mes negalėsime tiksliai žinoti, kiek Lietuvoje bus realiai ūkininkaujančiųjų. Manau, kad jų bus gerokai mažiau, nei dabar paduodama pareiškimų. Ir tai reikėtų turėti omeny. Tad dar kartą kartoju, kad

¹⁰⁶ 1991 m. spalio 29 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

įstatymus turėtų aiškinti tie žmonės, kurie yra paruošti, kurie juos išmano“¹⁰⁷, – dar sykį apie kompetentingų specialistų būtinumą pabrėžė deputatas.

Vėliau J. Mačys kalbėjo apie įvairių įstatymų netobulumus. Jis pateikė ir konkrečių pavyzdžių:

„Įstatyme „Dėl išlikusio nekilnojamojo turto grąžinimo“ yra tam tikrų, sakyčiau, nevysiškai pagrįstų apribojimų. <...> Čia pasakyta, kad buvusiems savininkams žemė grąžinama tik tada, kai jie yra realiai pasiruošę ūkininkauti. O ką reiškia tas „realus pasiruošimas ūkininkauti“? Šio įstatymo ketvirtame straipsnyje yra išaiškinta: „Realus pasirengimas ūkininkauti tai yra apsigyvenimas arba kūrimasis kaimo vietovėje.“ Aš įsivaizduoju, jog šis apribojimas daugelį žmonių tikrai sustabdo nuo žemės ėmimo ir ėjimo ūkininkauti. Juk mes turime daugelį pavyzdžių Čekoslovakijoje ar Vokietijoje, kai žmonės gyvena miestuose ir puikiausiai sugeba tvarkyti savo ūkius. Tikrai galima tvarkytis, ir visai nebūtina gyventi vietoje. O šis apribojimas, galvoju, tikrai yra nepagrįstas“¹⁰⁸, – savo nuomone pasidalijo J. Mačys.

Po to deputatas išsakė ir dar kelias savo pastabas:

„Pavyzdžiui, senyvo amžiaus žmogus nenori ir negali eiti ūkininkauti. Jis norėtų vietoje turėtos dalies žemės paimti kompensaciją, arba, pavyzdžiui, mieste gauti dvidešimt ar trisdešimt arų sklypą. Ir kodėl jam tokios teisės nesuteikti? O jei jis norėtų, tarkime, visą žemę atiduoti valstybei, gauti kompensaciją ir pasilikti tiktai kolektyvinį sodą? Arba, tarkime, jis nori pasilikti tris hektarus iš turėto žemės ploto. Dabar pasimato šiek tiek nevykusių apribojimų, kurių mes anksčiau nepastebėjome. Kažkaip sutarus reikėtų tuos dalykus pataisyti. Tada tie įstatymai būtų daug lankstesni, o tai jau būtų didelis mūsų indėlis į sėkmingą žemės ūkio reformą.“¹⁰⁹

¹⁰⁷ 1991 m. spalio 29 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

¹⁰⁸ Ten pat.

¹⁰⁹ Ten pat.

Savo kalboje J. Mačys stebėjosi, kad reformos palietė žemės ūkio gamybą, tačiau perdirbimo pramonėje ir toliau lieka monopoliai, o apie jų reformą niekas nekalba:

„Man vis dėlto nesuprantama, kodėl žemės ūkio produkciją perdirbančioji pramonė visiškai nesirengia reformai, nors mes jau turime įstatymus dėl žemės ūkio, agrarinės reformos, dėl žemės ūkio gamybos reformos. Nesuprantu, juk žemės apdirbimo pramonė ir žemės ūkio mokslas turi būti kartu reformuojama. O dabar matosi susiskaldymas. Mes reformuojame gamybą, o pramonėje liko monopoliai, niekas jų nesiruošia reformuoti, jie toliau diktuoja sąlygas žemdirbiams. Ką jie nori, tą daro. Šiandien matome, kad mėsos kombinatuose, priduodant gyvulius, susidaro didžiulės eilės. Jie visiškai nesistengia tenkinti žemdirbių poreikių. Taip pat jie naudoja supirktą produkciją, ją parduoda ir į užsienį, gauna ir valiutinių įplaukų, kurios nepasiekia žemdirbių. Vistik reforma turėtų apimti ir maisto perdirbimo pramonę, ir žemės ūkio mokslą. Apie tai Vyriausybei reikia pagalvoti ir artimiausiu metu šią klaidą ištaisyti. Jeigu to nebus padaryta, tai stabdys žemės ūkio reformą.“¹¹⁰

Kiek daugiau nei po mėnesio, 1991 m. gruodžio 4 d., Seime svarstant Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ papildymo ir pakeitimo“ projektą, J. Mačys pasiūlė maksimalų grąžinamos žemės plotą didinti iki 80 hektarų ir kategoriškai priešinosi siūlomai pataisai, kad būtų leista grąžinamą žemę išnuomoti. Jis teigė, kad įvairių šalių patirtis rodo, jog nuomininkai stengiasi žemę kuo daugiau nualinti, išspausti iš jos viską, ką gali, ir tokią palikti. Kreipdamasis į kolegas deputatus jis teigė, kad Lietuvos žemė jau yra gana nualinta, joje pripilta pakankamai cheminių medžiagų, perpildyta mineralinių trąšų, tad būtina atkurti žemės derlingumą. Kol to nebus padaryta, J. Mačys siūlė neleisti nuomoti grąžinamos žemės.

¹¹⁰ 1991 m. spalio 29 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

Jis taip pat siūlė, kad įstatyme „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą“ būtų išbrauktas punktas, kuriame rašoma, jog „Pagal šį įstatymą dirbančiais žemę laikomi nuolatiniai valstybinių ūkių darbuotojai ar kolūkiečiai. Jiems prilyginami kiti nuolat kaimo vietovėse gyvenantys ir dirbantys asmenys.“

„Žmogus gali gyventi kur nori, kad ir mieste, tačiau mums svarbu, kad žemė būtų apdirbta, būtų nuimtas derlius, kuris duotų naudą. Todėl manyčiau, kad ši pastraipa nereikalinga. Be to, dar siūlyčiau, kad buvę žemės savininkai, jeigu norės, savo žeme, kurią jie atgauna, galėtų užsimokėti, kai jiems reikės išsipirkti sodybinį sklypą, kolektyvinį sodą ar imamą sklypą mieste namo statybai“¹¹¹, – ne pirmą kartą panašiais siūlymais dalijosi deputatas.

Tų pačių metų gruodį J. Mačys davė interviu ir Vilkaviškio krašto laikraščiui „Santaka“. Leidinyje su kraštiečiais deputatas pasidalijo savo mintimis apie politinę ir ekonominę situaciją Lietuvoje. Jo nuomone, tuometinė padėtis buvo gana sudėtinga. Viena iš to priežasčių – suaktyvėjusios Rusijos „juodosios jėgos“, kurios turėjo nemažos įtakos ir Lietuvai, ypač ekonomikos srityje. J. Mačys tuomet įžvelgė nemažai sabotažo elementų: daug ką buvo galima padaryti geriau, tačiau specialiai nebuvo daroma. Jo teigimu, tai erzino žmones, o visas jų pyktis buvo nukreipiamas prieš Aukščiausiąją Tarybą bei prieš Vyriausybę. Taip pat – ir prieš Sąjūdį, nes Sąjūdis buvo nepriklausomybės lopšys.

J. Mačys tada apgailestavo, kad ekonomikos reforma nevyksta taip, kaip norėtusi, tempai buvo per maži.

„Ypač mane jaudina žemės ūkio reforma. Iki pavasario ji jau turėtų būti baigta – įvykdyta privatizacija. Bet tempai – labai lėti. Jeigu nebus padarytos išvados, pritrūks laiko, gali likti neapsėtų laukų. Tuomet Lietuvai gręstų badas. Tačiau tikiu, kad privatizacija paspartės. Ateinančių metų pradžioje vyks žmonių, dirbančių

¹¹¹ 1991 m. gruodžio 4 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

agrarinėse tarnybose, atestacija. Tikslas – patikrinti, kokios kvalifikacijos žmonės dirba jose, ar išmano įstatymus. Į mane kreipiasi daug rajono gyventojų, kurie lankėsi minėtose tarnybose ir negavo teisingų atsakymų į rūpimus klausimus. Dažnai žmonės dezinformuojami. O turėtų būti atvirkščiai. Agrarinė tarnyba – tai tas punktas, kur žmonės turi gauti visus teisingus atsakymus apie agrarinės reformos įstatymus“¹¹², – mintimis su vilkaviškiečiais vietiniame laikraštyje tada dalijosi J. Mačys.

Jis tame pačiame interviu trumpai pasidalijo ir apie kasdienius parlamento darbus. Deputatas papasakojo apie Pilietybės įstatymo priėmimą bei Piliiečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo įstatymo korekcijų svarstymus.

„Praeita savaitė buvo gan darbinga. Priimtas Pilietybės įstatymas. Jūs žinote, kad vien tik Vilkaviškio rajone 17 procentų žmonių dar nebuvo pasiėmę pilietybės pažymėjimų. Buvo labai neaiški jų padėtis, jie negalėjo dalyvauti privatizacijoje. Priėmus šį įstatymą, situacija iš esmės pasikeitė.

Dabar svarstomi ir įstatymo „Dėl piliiečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ papildymai. Diskusijose teko ir man dalyvauti. Priėmus šiuos papildymus, žmonėms atsiras kai kurių palengvinimų, susigražinant turtą, tačiau pagrindiniai momentai įstatyme išlieka. Pavyzdžiui, kai į žemę neturi teisės pretenduoti visi anūkai, kaip dabar siūloma. Taip pat buvo siūloma panaikinti disponavimo žeme suvaržymus. Nuostata, kad penkis metus žemės negalima parduoti bei išnuomoti išlieka. Juk visi žemdirbiai yra Lietuvos vaikai, vieni žemę dirbo anksčiau, kiti dabar. Lietuvai svarbu, kad mes turėtume ką valgyti.“¹¹³

Tame pačiame interviu signataras pasidalijo mintimis ir apie didžiausias, jo nuomone, Vilkaviškio krašto problemas. Jis svarstė,

¹¹² „Santaka“, 1991 m. gruodžio 11 d.

¹¹³ Ten pat.

kad šiame rajone viena iš opiausių problemų tuo metu buvo dėmesio žmogui stoka. Jis pasakojo, kad į jį kreipėsi daug žmonių, kurie nuolat skųsdavosi, jog įvairiose įstaigose su paprastais piliečiais nesiskaitoma, jiems nepaaiškinama, jie neatjaučiami. Visa tai gyventojams keldavo nemažą pasipiktinimą.

„Dabar žmones jaudina, kaip peržiemoti. Kai kas neapsirūpino kuru. O juk pavasarį visa tai padaryti galėjo – kuro buvo pakankamai. Rajono vadovai sprendžia ir šią problemą – gaunama papildomai anglių. Bet pagrindinė mūsų bėda ir rūpestis turėtų būti tai, kad neužmirštume dirbti. Dabar dažniausiai tik reikalaujama, skaičiuojamos bėdos, dejuojama ir užmirštama, kad reikia dorai, sąžiningai dirbti“¹¹⁴, – svarbiausius dalykus gyvenime įvardijo J. Mačys.

1991-ieji buvo pilni neramumų metai. Kruvinai išpuoliai buvo vykdomi ne tik Vilniuje. Pučas buvo surengtas ir Maskvoje. 1991 m. rugpjūčio 19–22 d. čia vyko nesėkmingas Tarybų Sąjungos valdžios elementų bandymas perimti valdžią iš TSRS prezidento ir generalinio sekretoriaus Michailo Gorbačiovo. Jau prabėgus nemažai metų po šio įvykio, J. Mačys pasakojo, kad per Maskvos pučą buvo išsigandęs net labiau nei per Lietuvos sostinėje vykusius įvykius.

„Sausio įvykių metu už mūsų stovėjo visa Lietuva, o 1991 m. rugpjūtį žmonės jau nuo mūsų buvo nusigręžę dėl tų visų ginčų Aukščiausiojoje Taryboje. Pamenu sausio įvykių metu dar bent radijas veikė iš pagrindžio, o kai prasidėjo rugpjūčio pučas, aš buvau grįžęs namo į Vilkaviškį. Kai mane iškviatė atgal į Vilnių, pakeliui dar veikė viena radijo stotis, tačiau, priartėjus prie sostinės, jos transliacija jau buvo nutraukta. Atvažiavus į Aukščiausiąją Tarybą jau ir telefonai buvo atjungti, neveikė. Laimei, kad tada viskas gerai baigėsi. Pamenu, tada jau ir žmonių prie Aukščiausiosios Tarybos buvo labai mažai“¹¹⁵, – prisiminimais dalijosi deputatas.

¹¹⁴ „Santaka“, 1991 m. gruodžio 11 d.

¹¹⁵ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

1992 metai

Šiais metais Aukščiausiosios Tarybos deputatai galėjo daugiau dėmesio skirti valstybės vidaus reikalams spręsti. Tarp aktualiausių reikalų buvo ekonomikos reforma, privatizavimas, savų pinigų įsivedimas. Vis dėlto pagrindiniu šio parlamento tikslu turėjo tapti Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimas. Būtent šis dokumentas yra valstybės pamatas.

J. Mačys ir toliau dalyvavo Seimo posėdžiuose bei, kaip ir ankstesniais metais, dažniausiai kalbėjo dėl su žemės ūkiu susijusių klausimų. Jis ir toliau aktyvus buvo toje srityje, kurią geriausiai išmanė.

1992 m. vasario 27 d. vykusiam rytiniam Seimo posėdyje jis susirinkusiems kolegoms deputatams perskaitė pareiškimą, kuriame apžvelgė vykstančią agrarinę reformą, kritikavo kai kuriuos Vyriausybės veiksmus, dėl ko valstybės žemės ūkyje susidarė kritinė padėtis. Išvakarėse panašaus pobūdžio pareiškimą jis buvo perskaitęs ir per Agrarinės komisijos posėdį, tačiau tada buvo nuspręsta pareiškimo komisijos vardu neteikti. Vis dėlto J. Mačys, ieškodamas išeičių iš susidariusios nepavydėtinos situacijos žemės ūkyje, kreipėsi į Vyriausybės atstovus ir pateikė šiems reikalavimų sąrašą.

J. Mačio teigimu, Lietuvos kaime vykstanti agrarinė reforma reikalauja ypatingo Vyriausybės dėmesio. Kreipdamasis į Vyriausybės narius, deputatas priminė šiems, kad praėjusiais metais šalyje smarkiai sumažėjo pieno ir mėsos gamyba, pablogėjo kaimo žmonių ekonominė bei finansinė padėtis. Jis prognozavo, jog artėja laikas, kai Lietuva nepajėgs apsirūpinti savos gamybos maisto produktais.

„Vyriausybė atkakliai priešinasi žemdirbių norams įsigyti maisto perdirbimo pramonės ir žemės ūkio infrastruktūros objektų kontrolinį akcijų paketą. Nevykdomi Aukščiausiosios Tarybos nutarimai, sužlugdytas žemės ūkio privatizavimo

eksperimentas. Neleistinai suvėlinus poįstatyminių aktų parengimą, stengiamasi skubiai forsuoti žemės ūkio įmonių privatizavimą. Nustatyti nerealiūs žemdirbių turto įsmeninimo terminai. Kai kuriais atvejais vykdoma spaudimo ir prievartavimo politika, o tai pažeidžia Aukščiausiosios Tarybos priimtą agrarinės reformos įstatymų ir nutarimų dvasią. Žemdirbiams nepakankamai išaiškinti reformos įstatymai bei poįstatyminiai aktai, taip pat naujos ūkininkavimo formos. Sėkmingam žemės ūkio įmonių turto privatizavimui ir tolesnei veiklai trūksta kooperavimo ir antimonopolinio bankroto įstatymo. 1991 metais atliktas žemės ūkio įmonių privatizuojamo turto įkainojimas bei indeksavimas neatitinka šių dienų realių kainų. Ypač tai pasakytina apie gamybinius fondus, apie produkciją duodančius pagrindinės bandos ir darbo gyvulius. Kai kuriais atvejais privatizuojamo turto kainos yra kelis kartus mažesnės už valstybines supirkimo kainas, o tai sudaro sąlygas piktnaudžiauti.

Gali atsitikti taip, kad tuoj po privatizavimo daugybė fermų bus tuščios. Vyriausybė visiškai nesirūpina veislinių gyvulių ir veislininkystės išsaugojimu Respublikoje. Nepakankamai pasiruošus žemės ūkio įmonių turto privatizavimui, kaime didėja įtampa tarp pretendentų. Įsigali korupcija.

Skubiai ir neapgalvotai ardomi nusistovėję ryšiai. Šiuo metu, kai čia pat pavasario sėja, labai neatsakinga visą dėmesį sukonzentruoti tik į reformą, paliekant pasiruošimą sėjai ir gyvulininkystės produktų gamybą savieigai¹¹⁶, – perskaitytame pareiškime teigė J. Mačys.

Jis teigė, kad pagrindinis žemdirbių tikslas tuo metu buvo pasirengti pavasario sėjai. Tarp Vyriausybei pateiktų reikalavimų jis pageidavo iki 1992 m. kovo 20 d. Aukščiausiosios Tarybos plenariniame posėdyje išklausti Vyriausybės atstovą, žemės ūkio, materialinių išteklių ir energetikos ministrų ataskaitas apie

¹¹⁶ 1992 m. vasario 27 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

pasirengimą pavasario sėjai ir apie šių ministerijų žemdirbiams teikiamą pagalbą. Deputatas taip pat teigė, kad Vyriausybė privalo laikytis Aukščiausiosios Tarybos priimtų agrarinės reformos įstatymų ir nutarimų, o agrarinė reforma turi būti vykdoma atsižvelgiant į realiai susiklosčiusias sąlygas žemės ūkyje, išiklausant į žemdirbių pageidavimus. Jis taip pat pabrėžė, kad Vyriausybė artimiausiu metu privalo padaryti viešą pareiškimą dėl tolesnės agrarinės reformos eigos. Turi būti numatyti realūs žemės ūkio įmonių turto privatizavimo terminai. J. Mačys teigė, kad reforma turi vykti evoliucijos keliu, pirmiausia įsmeninti turtą blogai besitvarkančiuose bei ekonomiškai silpnuose ūkiuose.

Tarp reikalavimų jis taip pat įvardijo būtinybę kuo skubiau sudaryti sąlygas iki viso turto privatizavimo išpirkti gyvenamuosius namus ir butus kaime, leisti žemdirbiams už privatizuojamą žemės ūkio įmonių turtą penkių procentų mokėjimą grynais pinigais išdėstyti ilgesniam laikui, nedelsiant imtis priemonių, kad privatizuotos fermos ir jose esantys gyvuliai nevirstų spekuliacijos objektais, griežtai bausti įstatymų pažeidėjus, vykdančius agrarinę reformą, artimiausioje Aukščiausiosios Tarybos sesijoje priimti kooperacijos, antimonopolinį, bankroto bei gyvulininkystės įstatymus, panaikinti valstybės monopolį nustatant žemės ūkio produktų supirkimo kainas ir sudaryti palankias sąlygas žemdirbiams įsigyti pageidaujamos žemės ūkio infrastruktūros ir maisto perdavimo pramonės įmonių kontrolinį akcijų paketą.

Šį pareiškimą be J. Mačio taip pat pasirašė dar du Agrarinės komisijos nariai – Petras Poškus ir Mykolas Arlauskas.

Nors Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymas buvo priimtas dar 1991 m. liepos 25 d., praėjus kiek daugiau nei aštuoniems mėnesiams, Seime imta svarstyti apie galimas jo pataisas. J. Mačys taip pat teigė, kad norint, jog agrarinė reforma sėkmingai veiktų toliau, būtina atlikti tam tikras korekcijas. 1992 m. balandžio 16 d. įvykusiame vakariniame posėdyje jis pasisakė dėl disponavimo žeme apribojimų panaikinimo. Jis taip pat ne pirmą kartą

išreiškė nuomonę, kad dėl nualintos Lietuvos žemės dar nereikėtų įteisinti jos nuomos galimybių.

„Manau, jog žemė galėtų būti įkeičiama ir užstatoma, tačiau dar bent dvejus metus nereikėtų leisti laisvai jos pirkti ir parduoti. <...> Man atrodo, kad dar nereikėtų įteisinti ir žemės nuomos, kadangi mūsų žemė per tą kolūkinį laikotarpį buvo gerokai išsvarginta, nualinta, prisodrinta trąšų, chemikalų. Jeigu mes ją pradėsime masiškai be jokių apribojimų nuomoti, ji gali būti dar labiau nualinta. Reikėtų gerai pagalvoti, prieš priimant šią pataisą. Kalbant dėl pataisos, kur yra minimas žemės privatizavimas dviejų–trijų hektarų zonoje, norėčiau pritarti pirmai alternatyvai, kur sakoma, kad prie kaimo gyvenviečių asmeniniam ūkiui grąžinama žemė, sklypai natūra arba ekvivalente natūra. Tik manau, kad nutarime, kuris bus priimtas, prie pataisų, reikėtų nurodyti, jog šie pakeitimai turi būti pradėti jau rudenį, kad netrukdytų reformai. Tarkime, nuo spalio 1 dienos, kai bus galima privatizuoti žemę.

Pritariu Žemės ūkio įmonių turto privatizavimo įstatyme padarytai pataisai. Sutinku, jog dabar yra pirmasis privatizavimo etapas. Antrame etape likęs turtas turėtų būti išdalijamas, duodamas įsisavinti tiems žmonėms, kurie dėl įvairių priežasčių negalėjo išdirbti ūkiuose iki 1991 metų spalio 1 dienos. Tai padėtų sutaikyti įvairias kaimo žmonių grupes“¹¹⁷, – kalbėjo deputatas.

Jis taip pat pridūrė, kad šios pataisos yra labai reikalingos, tačiau pabrėžė, kad kartu reikia rūpintis ir bendra žemės ūkio padėtimi. J. Mačio teigimu, jeigu tai nebus daroma, tai ir priimtos pataisos neduos jokios naudos.

„Žemės ūkio reforma reikalinga kaip operacija, be kurios išsiversti negalima. Aišku, žinome ir tai, kad po operacijos ligoniui reikalingi geri vaistai bei tinkamos sąlygos sveikti. O dabar žemės ūkyje tokių sąlygų neturime. Vis dėlto reikėtų pradėti galvoti, parengti programas, padedančias apsirūpinti savais grūdais, kad

¹¹⁷ 1992 m. balandžio 16 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

vėliau nereikėtų ieškoti ir užsienyje prašinėti grūdų, už juos brangiai mokėti, o savo produkciją parduoti pigiai. Vadinas, žemdirbiams reikia pakankamai ir technikos, ir kreditų, ir, svarbiausia, trąšų bei kitų mineralinių išteklių¹¹⁸, – pridūrė J. Mačys.

1992 m. balandžio 22 d. vykusiame Agrarinės komisijos posėdyje deputatas ragino kolegas atkreipti dėmesį į dar vieną žemės ūkio problemą – sumažėjusius sėklininkystei skirtus žemės plotus. Apžvelgęs nepavydėtiną situaciją jis pažymėjo, kad Lietuvoje iškilo rimtas pavojus ir dėl to gali būti sunku išsaugoti pagrindinius sėklininkystės objektus. Apibendrinamas ne tik savo, bet ir kitų pasisakiusiųjų šiuo klausimu mintis, J. Mačys pabrėžė, kad būtina rengti numatytus įstatymus, atkurti sėklininkystei skirtus žemės plotus ir įvesti palaikomąsias kainas.

Tų pačių metų vasarą Lietuvos ūkininkus ištiko stichinė nelaimė – sausra, kuri žemės ūkiui pridarė nemažų nuostolių. J. Mačys ragino tiek parlamentarus, tiek Vyriausybės, tiek savivaldybių, tiek įvairių bendrovių atstovus daryti viską, kad jos padariniai būtų kuo mažesni.

„Netrukus Respublikoje prasidės derliaus nuėmimas. Pirmieji turbūt bus nuimami žiemkenčiai. Dar yra kelios dienos, tad reikia tinkamai šiems procesams pasiruošti. Svarbu ne tik surinkti visus grūdus, kurie užaugo ir išliko, bet taip pat būtina tinkamai surinkti ir išsaugoti šiaudus, kuriais galime papildyti stambųjų pašarų rezervus. Reikia juos tinkamai sukrauti ir sunaudoti, nes jie iš tikrųjų šiais metais turės aukso vertę. O tam, kad tinkamai būtų pasiruošta šiems darbams, žemdirbiams būtina padėti materialiai. Visų pirma, reikia kad jie turėtų, už ką nusipirkti atsarginių dalių, kad jie būtų apsirūpinę ir tepalais, ir degalais, galėtų sau leisti kitas išlaidas. Tam tuoj pat reikia skirti kreditų! Nekalbu jau apie tai, kad jiems dar reikia grąžinti skolas. Kreditai turėtų būti beprocentiniai, ne tokie, kokie yra šiuo metu. Žmonės negauna nuosavų pinigų ne

¹¹⁸ 1992 m. balandžio 16 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

dėl savo kaltės. Pavyzdžiui, Vilkaviškio rajonas šiuo metu yra paėmęs keturis milijonus trumpalaikių paskolų. Savo pinigų jie turi apie šimtą milijonų, tačiau valstybė jų neišmoka, todėl jiems už trumpalaikes paskolas reikia mokėti labai dideles palūkanas. Taip atsitiko dėl visų mūsų kaltės. Reikia padaryti viską, kad ta padėtis jau šiomis dienomis pagerėtų.

<...> Buvo minėta parama iš vietinių resursų. Bet visgi tos paskolos, kuri bus gaunama iš užsienio, žemės ūkiui reikėtų skirti ne 10 procentų, kaip anksčiau buvo minėta, o ne mažiau kaip pusę. Tai būtų tikrai rimta ir juntama pagalba¹¹⁹, – svarstė J. Mačys.

Savo kalboje jis taip pat pasidžiaugė, kad į Maskvą produktai nevežami be išankstinio apmokėjimo garantijų ir tai vadino didele pažanga. Jis taip pat siūlė tiems produktams, kurie atlieka nuo Respublikos reikmių, ieškoti naujų rinkų pasaulyje ir parduoti juos ne tik į Rytų šalis, bet galbūt net ir į Afrikos valstybes. Deputatas svarstė, kad gautą valiutą galima būtų panaudoti žemės ūkio reikmėms.

Jis pabrėžė, kad parama žemės ūkiui tikrai bus ir jos visiškai pakaks. Tiesa, J. Mačys teigė, kad jei bus nepasirengta ir reikiamai nekontroliuojama, kaip naudojamos tos lėšos, tuomet gali nutikti panaši situacija kaip 1991 metais, kai ūkininkams buvo skiriama nemaža dotacija, o tie pinigai nuplaukė ne ten, kur reikėjo.

„Lietuva pergyveno daug nelaimių. Tai buvo ir sausros, ir šlapio metai, buvo ir maras, ir badas. Lietuva išgyveno, išgyvens ir dabar, tik reikia nepasimesti, viską gerai apskaičiuoti ir nuostolius sumažinti iki minimumo¹²⁰, – pabrėžė J. Mačys.

Po kelių savaitių deputatas dar kartą ragino kolegas atkreipti dėmesį į blogėjančią situaciją žemės ūkyje. Liepos 30 dienos rytiniame Seimo posėdyje jis kalbėjo apie kritišką padėtį dėl galvijų realizavimo. Jis ragino į darbotvarkę įtraukti klausimą dėl nuostolių išvengimo realizuojant galvijus.

¹¹⁹ 1992 m. liepos 10 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

¹²⁰ Ten pat.

„Kaip žinome – sausra, pašarų nėra, gyvuliai nupenėti, laukia išvežimo, krinta svoris, patiriami didžiuliai nuostoliai. Žmonės galvijų negali išvežti, nes mėsos kombinatai jų nepriima. Vien tik Vilkaviškio rajone reikia realizuoti 2 300 leukozinių ir 1 800 penimų karvių, 3 000 nupenėtų bulių, iš viso — 6 000 vienetų mėsos gyvojo svorio“¹²¹, – kalbėjo J. Mačys.

Nepaisant visų tiek J. Mačio, tiek kitų deputatų pastangų, situacija žemės ūkyje negerėjo. Tiesa, 1992 metų antroje pusėje ji buvo prasta ir daugelyje kitų sričių. Ekonominė šalies padėtis buvo gana sunki. Tą pripažindamas J. Mačys vis tiek ragino imtis kokių nors priemonių, kad bent jau būtų atsiskaitoma su kaimo žmonėmis už jų parduotą pieną bei mėsą.

Rytiniame 1992 m. rugsėjo 23 d. Seimo posėdyje kalbėjęs deputatas teigė, kad, jo žiniomis, už parduotą ūkininkų produkciją pinigai nėra mokami ir pervedimai nedaromi nuo rugpjūčio pradžios. Jis taip pat atkreipė dėmesį, kad žemdirbiai kai kuriais atvejais uždirba 10–15 kartų mažiau negu gyventojai, dirbantys pramonėje, atlyginimai vienuose ūkiuose nemokėti kelis mėnesius, o kituose – net ir pusmetį.

Savo kalboje deputatas pabrėžė, kad žmonėms reikia pavalgyti ir apsirengti, todėl būtina suprasti jų sunkią padėtį. Jis netgi ėmė garsiai svarstyti, kad jeigu situacija ir toliau nesikeis, gali kilti ir nemalonių politinių pasekmių.

Kalbėdamas jis taip pat ne pirmą sykį kritikavo kai kuriuos Vyriausybės sprendimus:

„Pažvelkime į kitas sritis, ne vien atlyginimų mokėjimą. Pavyzdžiui, kredito nutraukimas žemės ūkio įmonėms. Juk tai buvo vienintelė viltis, kad dar paėmus kreditą galima kažkaip judėti į priekį: galima pirkti kuro, trąšų, technikos. Dabar ir pati paskutinė viltis užgesinta. Vyriausybės nutarimu kreditai yra nutraukti. Ant kracho slenksčio pakibo gyvulininkystės, kiaulių ir kiti kompleksai,

¹²¹ 1992 m. liepos 30 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

kurie, neturėdami kreditų, neturi ir pašarų... Galima sakyti, jų dienos suskaičiuotos. Manau, kad Vyriausybė turėtų ieškoti galimybių kuo greičiau atnaujinti kreditavimą.

Kalbant apie delspinigius, sakoma, kad neva mes negalime nieko keisti. Bet taip negali būti. Ūkininkai produkciją pardavė prieš kelis mėnesius ir iki pat dabar jiems dar išmokėti pinigai, o infliacijos tempai didžiuliai. Nuostolius patiria tiek ūkiai, tiek gyventojai, kuriems mokama tik 0,4 procento delspinigių. Tuo tarpu, kaip žinome, labai pabrango elektra ir vien tik elektros įmonė už nesumokėtas sumas per dieną priskaičiuoja po 0,5 procento delspinigių. O kur dar delspinigiai už laiku nesugrąžintus kreditus? Taigi žemės ūkis visiškai brenda į finansinį chaosą ir eina prie galutinės krizės¹²², – svarstymais pasidalijo deputatas.

Savo kalboje jis siūlė rasti galimybių ir atnaujinti žemės ūkio kreditavimą. Politikas svarstė, kad reikėtų už paimitus kreditus sumažinti palūkanas iki minimumo ir galbūt atidėti jų mokėjimą. Jis taip pat išreiškė nuomonę, kad reikėtų peržiūrėti Vyriausybės priimtą nutarimą dėl žemės produktų perdirbimo įmonių privatizavimo. Paskutiniame Vyriausybės nutarime buvo numatyta žemės ūkiui leisti privatizuoti 49 procentus, o 51 jų procentą palikti privatiems asmenims. J. Mačio teigimu, tai žemdirbių netenkino, todėl jis siūlė kontrolinį akcijų paketą leisti įsigyti žemdirbiams. Deputatas svarstė, kad tokiu atveju būtų galima reguliuoti kainas ir pelnas metų gale grįžtų atgal į ūkius. Be to, tai palengvintų finansinę žemės ūkio padėtį.

1992 m. rugsėjo 24 d. įvykusiame vakariniame Seimo posėdyje buvo svarstomas nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimo „Dėl valstybės paramos žemės ūkiui ir miškų ūkiui, nukentėjusiems nuo sausros“ vykdymo ir finansinių atsiskaitymų žemės ūkyje“ projektas. Išvakarėse įvyko išplėstinis Agrarinės komisijos posėdis, kuriame dalyvavo Žemės ūkio

¹²² 1992 m. rugsėjo 23 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

ministerijos, Finansų ministerijos ir Žemės ūkio banko atstovai. Minėtas nutarimas buvo priimtas visų bendromis pastangomis. Jį pristatyti kolegoms deputatams buvo paskirtas J. Mačys.

Perskaitytame pranešime deputatas pabrėžė, kad Vyriausybė nepatenkinamai vykdo Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimą „Dėl valstybės paramos žemės ūkiui ir miškų ūkiui, nukentėjusiems nuo sausros“, nesuformuotas specialus paramos žemės ūkiui ir miškų ūkiui fondas. Aukščiausiai Tarybai pateikti ne visi nutarimai, minimų dokumentų projektai, pavėluotai įgyvendinamos ir kitos numatytos priemonės.

Pranešime buvo siūloma pavesti Lietuvos Respublikos Vyriausybei ir Lietuvos bankui iki 1992 m. spalio 1 d. pervesti į specialųjį finansinės paramos žemės ūkiui ir miškų ūkiui fondą 6 milijardus rublių iš kredito emisijos, kas mėnesį pervesti į specialųjį finansinės paramos žemės ūkiui ir miškų ūkiui fondą penkiasdešimt procentų iš kredito emisijos gautų palūkanų ir nedelsiant likviduoti susidariusį išskolinimą, skubiai atnaujinti kreditų teikimą žemės ūkiui ir žemės ūkio produkciją superkančioms įmonėms bei ūkininkams, išnagrinėti galimybes atidėti žemės ūkio įmonėms ir ūkininkams ilgalaikių kreditų grąžinimą iki 1993 m. spalio 31 d., didinti palūkanas ne daugiau kaip dešimt punktų už laiku negrąžintus kreditus žemės ūkiui ir žemės ūkio produkciją superkančioms įmonėms bei ūkininkams, atleisti nuo bendrojo akcizo mokesčio žemės ūkio įmones ir ūkininkus už gamybinių ir socialinių objektų statybai išigijamas statybines medžiagas ir įrengimus, neapmokestinti žemės ūkio perdirbimo pramonės ir agroserviso įmonių pelno dalies, skirtos kapitalinėms investicijoms, leisti žemės ūkio perdirbimo pramonės ir agroserviso įmonėms parduoti nereikalingas pagrindines priemones siekiant papildyti apyvartinį kapitalą, nustatyti žemės ūkio produkcijos, pirmiausia augalininkystės, gamybos išlaidų avansavimo tvarką ir sąlygas žemės ūkio produkciją perdirbančių įmonių sąskaita, papildyti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. liepos 22 d. nutarimą

Nr. 584 „Dėl žemės ūkio aptarnavimo ir žemės ūkio produkciją perdirbančių įmonių privatizavimo tvarkos ir sąlygų“, užtikrinant žemės ūkio įmonėms ir ūkininkams kontrolinį šių įmonių akcijų paketą, ir įtraukti į žemės ūkio aptarnavimo įmonių, kurių akcijas lengvatinėmis sąlygomis gali įsigyti žemės ūkio produkcijos gamintojai, sąrašą žemės ūkio techninio remonto bei aptarnavimo sistemos įmones ir rekomenduoti aukštesniosios pakopos savivaldybėms sumažinti arba atleisti nuo žemės mokesčio, žemės nuomos mokesčio už žemės ūkio paskirties žemę žemės ūkio įmones bei ūkininkus.

Tęsdamas pranešimą, J. Mačys Agrarinės komisijos vardu išreiškė palaikymą tam tikriems Centrinės privatizavimo komisijos pakeitimams:

„Esame labai dėkingi, kad šie pakeitimai padaryti. Tą reikėjo atlikti jau seniai, nes komisija, kiek pastebėjome, buvo neveikli ir nekompetentinga. Joje dirbę asmenys jai neatstovavo, ypač žemės ūkiui. Palaikome tuos kandidatus, kurie dabar naujai siūlomi į Centrinę privatizavimo komisiją. Tai – Vaclovas Lapė, pirmasis žemės ūkio ministro pavaduotojas, ir Virgilijus Skulskis, Žemės ūkio ministerijos Privatizavimo departamento direktorius. Taip pat norime, kad prie šių pakeitimų būtų priimtas atskiras protokolinis nutarimas, kuriame būtų pakeista Agrarinės reformos komisijos personalinė sudėtis ir funkcijos. To reikia, kad ši komisija būtų veikli ir iš tikrųjų galėtų spręsti agrarinės reformos problemas.

Taip pat norėčiau pridurti, kad Centrinėje privatizavimo komisijoje skyriaus vedėju dirba S. Vaitkevičius, kuris savo poįstatyminiais aktais, jų parengimu ir aprobavimu yra padaręs nemažą žalą agrarinei reformai. Siūlyčiau, kad gerbiamasis S. Vaitkevičius, Privatizavimo komisijos vadovas, būtų nušalintas nuo agrarinės reformos vykdymo¹²³, – siūlymą pateikė J. Mačys.

¹²³ 1992 m. rugsėjo 24 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

Vėliau jis įvardijo priežastis, kodėl, jo nuomone, S. Vaitkevičius neturėtų vykdyti agrarinės reformos. Pagrindinė priežastis – nekompetencija.

„S. Vaitkevičius nėra žemės ūkio specialistas ir dėl to padarė daug klaidų. Pirma, buvo pažeistas Žemės ūkio įmonių privatizavimo įstatymas, ir tai buvo puikiai žinoma. Prievarta buvo nurodyta (priimti poįstatyminiai aktai) skaldyti ūkius į atskirus kompleksus. Kuo ūkis buvo daugiau suskaldytas, tuo, neva, buvo geriau padaryta. Dabar mes dėl to turime daug bėdų. Nors mūsų įstatyme buvo pasakyta, kad visų pirma žemės ūkio įmonių turtas yra privatizuojamas gamybiniais technologiniais komplektais, atsižvelgiant į žmonių pageidavimus, tačiau niekas to nežiūrėjo, buvo daromas didelis spaudimas. S. Vaitkevičius naudojosi buvusio premjero palankumu ir todėl tai turėjo daug neigiamos įtakos... Dar ir dabar turime tokias liūdnas pasekmes. Čia buvo įneštas neigiamas jo indėlis.

<...> Jeigu imsime S. Vaitkevičiaus aprobuotus išaiškinimus dėl žiemkenčių... Žinome, koks karas vyko Respublikoje, kai žiemkenčiai buvo dalijami tiems žmonėms, kurie nebuvo pretendentai į kolūkinį turtą. Vėliau, žinoma, tas reikalas buvo pataisytas, bet žmonės buvo sukiršinti. Manau, kad šioje situacijoje taip pat trūko kompetencijos¹²⁴, – savo nuomonę išreiškė signataras.

Jis taip pat svarstė, kad kartais Vyriausybės nariai koncentruojasi ne į tuos dalykus, į kuriuos jiems derėtų, neretai pamiršdami daug svarbesnius darbus.

„Paminėsiu ir vieną faktą dėl kompleksų sujungimo. Kai buvo spaudžiama daryti kompleksus, atsitiko taip, kad Respublikoje vieniems kompleksams buvo priskirta žemė, o kitiems atiteko gyvulininkystės fermos. Ir dabar, artėjant rudeniiui, šie komplektai neturi pašarų, jie negali išgyventi. Mums reiktų ištaisyti šias Vyriausybės klaidas. Reikia kompleksus sujungti. Dabar padėtis tokia, kaip

¹²⁴ 1992 m. rugsėjo 24 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

a. a. Petro Griškevičiaus laikais, kai tvirtinant ūkio vadovus kiekvienas vadovas turėjo atvažiuoti į Vilnių paspausti jam rankos. Juk ir dabartinė mūsų Vyriausybė imasi šio darbo – ji sprendžia, ar leisti komplektams susijungti, ar neleisti. Nors tai turėtų būti sprendžiama rajonų viduje, jie geriausiai žino tikrąją padėtį. Jeigu žmonės negali kitaip išgyventi, nėra galimybių, reikėtų leisti susijungti. Manau, jog svarbiausia, kad jie išgyventų, o ar ten bus vienas komplektas, ar du, tai – jau jų reikalas. Vyriausybė turi rimtesnių reikalų ir galėtų geriau juos spręsti, o ne tiek daug laiko skirti tokiam mažam dalykui.

<...> Buvo Vyriausybės nutarimas, priimtas vasario 27 d., Nr. 420. Ten numatyta, kad sėklininkystei reikia palikti tam tikrus plotus. Ten buvo numatyta Rumokų eksperimentiniame ūkyje palikti 600 ha žemės. Sutarta daryti akcinę bendrovę. Kiek aš kartų beldžiausi į gerbiamojo S. Vaitkevičiaus ar Žemės ūkio ministerijos darbuotojų duris, buvo galutinai nutarta, kad reikia viską privatizuoti. Nors pirmą kartą buvo surinkta per 250 žmonių parašų, antrą kartą – tiek pat. Vėl daromas spaudimas, o Suvalkijoje nelieka nė vieno hektaro sėklinių pasėlių.

Manau, kad S. Vaitkevičius kaip specialistas gali dirbti Centrinėje privatizavimo komisijoje, bet jis neturėtų dalyvauti vykdamant agrarinę reformą, rengiant poįstatyminius aktus ir juos aprobuojant¹²⁵, – svarstė J. Mačys.

Po poros savaitių, spalio 7 dieną, vakariniame Seimo posėdyje vyko nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimo „Dėl valstybės paramos žemės ūkiui ir miškų ūkiui, nukentėjusiems nuo sausros“ vykdymo“ projekto svarstymas ir priėmimas. J. Mačys dar kartą kreipėsi į kolegas deputatus ir pristatė šiems antrą šio nutarimo projektą. Jis papasakojo, kas jame pakeista, lyginant su prieš porą savaitių pristatytu pirmuoju projektu. Tuomet svarstymo metu buvo pateikta pasiūlymų, į kuriuos buvo atsižvelgta ir pagal tai padaryta tam tikrų pataisymų. Taip

¹²⁵ 1992 m. rugsėjo 24 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

pat buvo susitikta su Finansų ministerijos atstovais ir išklaustų jų pastabos. Į kai kurias taip pat sureaguota. Antrajame projekte šiek tiek sumažinta ir pakeista preambulės konstatuojamoji dalis. Ji perredaguota. Sename projekte buvo pasiūlymas „pavesti Lietuvos Respublikos Vyriausybei ir Lietuvos bankui“, antrajame projekte išskirta ir sukonkretizuota, kas pavedama vykdyti Lietuvos bankui, o kas Vyriausybei.

Perskaitytame pranešime teigiama, kad „Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, išnagrinėjusi ir įvertinusi valstybinės paramos teikimo žemės ūkiui bei miškų ūkiui būklę bei siekdama paspartinti Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. liepos 21 d. nutarimo Nr. I2 771 „Dėl valstybinės paramos žemės ūkiui ir miškų ūkiui, nukentėjusiems nuo sausros“ įgyvendinimą bei bandydama pagerinti žemės ūkio ekonominę ir socialinę padėtį, nutaria pavesti Lietuvos bankui nedelsiant pervesti į specialųjį žemės ūkiui ir miškų ūkiui fondą 6 milijardus talonų iš kreditų emisijos, kas mėnesį pervesti į specialųjį finansinės paramos žemės ūkiui ir miškų ūkiui fondą penkiasdešimt procentų iš kreditų emisijos gautų palūkanų, o palūkanas už laiku negrąžintus kreditus žemės ūkio įmonėms ir ūkininkams bei žemės ūkio produkciją superkančioms įmonėms didinti ne daugiau kaip 10 punktų.

Tuo tarpu Lietuvos Respublikos Vyriausybei nuspręsta pavesti kartu su Lietuvos banku išnagrinėti galimybes atnaujinti kreditų tiekimą žemės ūkio įmonėms ir ūkininkams bei žemės ūkio produkciją superkančioms įmonėms ir atidėti ilgalaikių kreditų grąžinimą iki 1993 m. spalio 31 d. žemės ūkio įmonėms bei ūkininkams, skirti subsidijas žemės ūkio įmonėms ir ūkininkams padengti bendrajam akcizui už statyboms įsigijamas statybines medžiagas ir įrengimus, leisti valstybinėms žemės ūkio, perdirbimo pramonės, agroserviso įmonėms parduoti nereikalingas pagrindines priemones, kad būtų papildytas apyvartinis kapitalas, taip pat papildyti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. liepos 22 d. nutarimą Nr. 584 „Dėl žemės ūkio aptarnavimo ir žemės ūkio produkcijos

perdirbimo įmonių privatizavimo tvarkos ir sąlygų“ – garantuoti žemės ūkio įmonėms ir ūkininkams kontrolinį šių įmonių akcijų paketą ir įtraukti į žemės ūkio aptarnavimo įmonių, kurių akcijas lengvatinėmis sąlygomis gali įsigyti žemės ūkio produkcijos gamintojai, sąrašą žemės ūkio technikos, remonto ir techninio aptarnavimo įmones.

Taip pat nuspręsta rekomenduoti savivaldybėms sumažinti žemės ūkio įmonėms ir ūkininkams žemės nuomos mokesčių už žemės ūkio paskirties žemę arba nuo jo visai atleisti, taip pat pavesti Lietuvos Respublikos Vyriausybei ir Lietuvos bankui apie šio nutarimo vykdymą informuoti Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Tarybą iki 1992 m. spalio 31 d.

Po šio pranešimo deputatas Mečislovas Treinys pripažino, kad Agrarinėje komisijoje buvo rimtai padirbėta, teigė, jog visi anksčiau ginčytini klausimai suderinti su ministerijomis. Konkrečiai – su Finansų ministerija, kuri ir turėjo būti daugumos punktų vykdytoja, bei su Žemės ūkio ministerija. M. Treinys išreiškė nuomonę, kad ginčytinų klausimų jau nebelikę, todėl siūlė nebenagrinėti kiekvieno punkto atskirai, o balsuoti už visą nutarimą iš karto.

Vėliau diskusijose dar buvo iškilusių abejonių, ar, priėmus šį nutarimą, Vyriausybė jį vykdys, o pats J. Mačys dar kartą paragino kolegas balsuoti ir priimti šį nutarimą, nes, anot jo, jis iš tikrųjų pagerins finansinius atsiskaitymus ir visą ekonominę žemės ūkio padėtį. J. Mačys taip pat pabrėžė, kad priimtas nutarimas privalės būti vykdomas Vyriausybės.

Tai buvo paskutinės diskusijos, kuriose Aukščiausiojoje Taryboje dalyvavo deputatas J. Mačys. Paskutinis Atkuriamojo Seimo posėdis įvyko 1992 m. lapkričio 19 d., tačiau dar gerokai anksčiau, tų pačių metų liepos 9 dieną, krizę išgyvenusi Aukščiausioji Taryba buvo priėmusi sprendimą pasileisti. Iki tol parlamento darbas gerą pusmetį buvo kone paralyžuotas.

Tą pačią liepos 9 dieną buvo priimtas ir sprendimas dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų 1992 m. spalio 25 d. Sprendimą

paleisti Aukščiausiąją Tarybą ir rengti naujus Seimo rinkimus parėmė 98 parlamentarai, 2 buvo prieš, 5 susilaikė. J. Mačys iš pradžių bandė prieštarauti tokiai įvykių eigai, tačiau galiausiai, įtikintas kolegos Leono Apšegos, kaip ir dauguma kitų parlamentarų balsavo už tai, kad Aukščiausioji Taryba būtų paleista ir būtų rengiami nauji rinkimai į Seimą. Pats parlamentaras vėliau ne kartą buvo prisipažinęs, kad norėjo tęsti pradėtus darbus, tačiau privėlėjo pasielgti garbingai ir balsuoti taip, kaip reikalavo visuomenė – už naujus Seimo rinkimus.

Spalio 29 dieną įvykusiame viename iš paskutinių Seimo posėdžių pasakyta emocinga Vytauto Landsbergio kalba turbūt geriausiai apibūdino visą Aukščiausiosios Tarybos veiklą ir parodė, kokią indėlį jos darbas įnešė į Lietuvos istoriją:

„Kad ir koks būtų peikiamas kartais gražbyliaujantis, kartais piktas ir ne itin darbingas mūsų parlamentas, jis padarė nepaprastai daug ir buvo pagrindinis visų permainų Lietuvoje iniciatorius, variklis ir apgynėjas. Atkūrėme teisinę nepriklausomą valstybę. O dar turėsime pasiekti, kad ir teismai joje būtų nepriklausomi. Dar turime pasiekti ekonominės nepriklausomybės, tiksliau pasakius, Rytų ir Vakarų ekonominių ryšių pusiausvyros. Dar turėsime siekti dvasinės nepriklausomybės, laisvų piliečių atviros visuomenės. Tam yra padėti pagrindai. Ir visus teisinius pagrindus dėjome mes šitoje salėje.

Čia buvo paskelbtas Nepriklausomybės Atkūrimo Aktas ir Lietuvos Respublikos tęstinumas. Čia 1990 metų kovo 11-ąją priimtas Laikinasis Pagrindinis Įstatymas ir po pustrėčių metų aprobuota nauja Lietuvos Respublikos Konstitucija, kurią 1992 m. spalio 25 dienos referendume priėmė Lietuvos piliečiai. Čia, šioje salėje, buvo įstatymais kuriama mūsų valstybė, keičiama ir taisoma sovietmečiu iškraipyta visuomenės sankloda.

Lietuvos Aukščiausioji Taryba buvo ir kovojantis parlamentas. Jau tada, 1990 metų kovo mėnesį, laukėme smurtinių represijų. Ir dabar žinome, kad jos buvo rengiamos. Gynėmės politiškai,

pabrėždami puolimų neteisėtumą, užpuoliko neteisumą. Solidariai rėmėme kitas tautas, kylančias prieš totalitarizmą. Gynėmės moraliai, laikydamiesi daugelio mūsų čia esančių nuostatos, kad nėra aukos, kuri būtų per didelė už Tėvynę, už jos laisvę ir nepriklausomybę.

Taip atlaikėme terorą, blokadą, supriešinimus ir provokacijas, patyčias ir žudynes. Išėjome iš nelaisvės namų, pasiekėme tarptautinio pripažinimo, sugrįžome į vienas ir įstojome į kitas tarptautines organizacijas.

Aukščiausioji Taryba buvo Lietuvos gynybos centras ir net šitas pastatas savo išvaizda daugelio tautų ir žmonių atmintyje liks kaip kovos už laisvę simbolis. <...> Aukščiausioji Taryba skelbė nuostatas, pavesdavo darbus, tvirtino padarytus darbus. Gerbiamasis Aukščiausiosios Tarybos Sekretorius L. Sabutis parengė įdomią, gražią statistiką, ką mes esame padarę: priėmę per tūkstantį dokumentų, 322 įstatymus čia svarstėme, diskutavome ir už juos balsavome. Kažin ar daugelio šalių parlamentai galėtų taip susumuoti savo darbo derlių. Priimta vos ne tūkstantis nutarimų, apie šimtą pareiškimų, kreipimųsi ir deklaracijų. Žinoma, ir tie pagrindiniai aktai, kuriais buvo atkurta ir įtvirtinta Lietuvos nepriklausoma valstybė.

<...> Neatskiriama Aukščiausiosios Tarybos, Lietuvos parlamento, dalis buvo Prezidiumas, kuris dirbo reguliariai, daug, posėdžiai būdavo ilgi, turiningi, konstruktyvūs. <...> vien Prezidiumas per tuos dvejus su puse metų priėmė 1 735 nutarimus, reguliuojančius ir mūsų pačių institucijos veiklą, ir talkinančius Aukščiausiajai Tarybai, ir atsiliepiančius į tarptautinius įvykius, kai reikėjo atsiliepti greitai, nelaukiant, kol tai padarys tą dieną neposėdžiaujanti Aukščiausioji Taryba. Tvirtinome teisėjus, tvirtinome ambasadorius, visa tai, kas buvo pavesta daryti Prezidiumui Laikinojo Pagrindinio Įstatymo. Ir įnešėme savo indėlį į Lietuvos valstybės kūrimą. <...> Aš noriu padėkoti visiems jums, gerbiamieji kolegos, kurie čia esate. Padėkoti už nepakartojamą atmosferą ir istoriją,

kurioje dalyvavome, pagal išgales ją kūrėme¹²⁶, – apibendrinamas Aukščiausiosios Tarybos darbus kalbėjo V. Landsbergis.

Tiesa, J. Mačio asmenine nuomone, būtent V. Landsbergis ir kai kuri jo neapgalvota veikla iš dalies ir prisidėjo prie Aukščiausiosios Tarybos paleidimo. Savo atsiminimuose Vilkaviškio rajono deputatas yra pasakojęs, jog, V. Landsbergiui sugalvojus tapti Lietuvos prezidentu ir sumąščius surengti referendumą, Aukščiausiojoje Taryboje įvyko skilimas. Iki tol dešinieji turėjo daugumą, tačiau kai V. Landsbergis su savo šalininkais sugalvojo surengti referendumą, iki tol dešiniųjų pusėje buvusi kauniečių grupė, vadovaujama R. Paulausko, A. Ambrazevičiaus ir kitų, pareiškė, kad jei V. Landsbergis sieks tapti Lietuvos prezidentu, jie pereis į kairiųjų pusę. Jie tą vėliau ir padarė. Persvara perėjo į kairiųjų pusę ir Aukščiausiojoje Taryboje įvyko suskilimas. Dešinieji posėdžiaudavome antrame aukšte, o kairieji – posėdžių salėje.

„Būtent tada ir prasidėjo blogi dalykai, neradome bendros kalbos“¹²⁷, – vieną iš kertinių darbo pabaigos Aukščiausiojoje Taryboje priežasčių įvardijo deputatas.

Būnant deputatu, tiek J. Mačiui, tiek jo kolegoms nuolat teko spręsti ekonomines problemas, įvairiais įstatymais bandyti gerinti padėtį šalyje. Savo prisiminimuose jis yra pripažinęs, kad ne visi įstatymai buvo tokie, kokių reikėjo Lietuvos žmonėms.

„Aukščiausiojoje Taryboje buvo labai daug padaryta, priimta gerų įstatymų, bet priimta ir blogų. Blogai, kad Vyriausybės priimti įstatymai nebuvo vykdomi. Pavyzdžiui, kalbant apie turto grąžinimo įstatymą, Lietuva prisiėmė per didelius išsipareigojimus visiems grąžinti nusavintą turtą, tiek nekilnojamą, tiek išmokant kompensacijas. Visa tai reikėjo padaryti, bet nuostolius turėjo padengti Sovietų Sąjunga, atsilygindama už okupacinius nuostolius. Jaunai valstybei tai buvo didelė našta. Kita didelė

¹²⁶ 1992 m. spalio 29 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

¹²⁷ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

klaida – pradėtas privatizavimas buvo vykdomas vien tik už investicinius čekius. Manau, kad privatizavimą reikėjo vykdyti taip, kaip ir kitos valstybės tai daro: ir už investicinius čekius, ir dalį mokėti grynais pinigais. Neabejoju, kad tada turtas nebūtų taip privatizuotas ir perėjęs į mafijos bei kitų struktūrų rankas¹²⁸, – svarstymais dalijosi J. Mačys.

Jau prabėgus keleriems metams, baigus darbą Aukščiausiojoje Taryboje, J. Mačys duodamas interviu „Santakos“ laikraščiu pasidžiaugė, kad jam tokiu svarbiu momentu teko dirbti institucijoje, vykdytąsioje Lietuvos valstybingumo atkūrimo ir kitas aukščiausios valdžios funkcijas. Jis džiaugėsi, kad turėjo galimybę prisidėti prie Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo proceso. Jo teigimu, darbas Aukščiausiojoje Taryboje buvo daugiau patriotinis, įtemptas, sėdimas ir monotoniškas.

„Visi žinome to meto įvykius, [darbas] buvo ir rizikingesnis. Turiu omenyje – gyvybės požiūriu“¹²⁹, – 1996 metais prisiminimais dalijosi J. Mačys.

Jau prasidėjus naujam tūkstantmečiui ir deputatui pasitraukus iš aktyvios politinės veiklos, jis, lankydamasis Vilkaviškio rajone, Ožkabalių kaime, tautos patriarcho Jono Basanavičiaus giminėje, kurioje dar 1988 metais buvo pradėtas sodinti Lietuvos Tautinio Atgimimo Ažuolynas, prisiminė savo darbą Aukščiausiojoje Taryboje. Ir šiandien iš Lietuvos Respublikos Seimo archyvuose saugomo garso įrašo girdėti, kaip tuo metu Šiaulių banko Vilkaviškio klientų aptarnavimo skyriaus viršininku dirbęs J. Mačys 1990 m. kovo 11 d. dar sykį pavadino pačiu didžiausiu ir išpūdingiausiu įvykiu savo gyvenime. Tuomet jis tvirtino tikėjęs, kad paskelbtas Nepriklausomybės Atkūrimo Aktas ir yra tikroji pradžia. Tai, anot jo, buvo matyti iš M. Gorbačiovo vadovavimo stiliaus, nes viskas ėjo laisvėjimo kryptimi. Vis dėlto signataras pripažino, kad tiek jis,

¹²⁸ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

¹²⁹ „Santaka“, 1996 m. sausio 17 d.

tie kiti deputatai buvo pasiruošę bet kokiems scenarijams. Lai-
mei, jų neprireikė ir viskas baigėsi laimingai.

Apibendrindamas savo darbą Aukščiausiojoje Taryboje jis
neslėpė džiaugsmo, kad turėjo galimybę prisidėti prie istorinio
Lietuvai laikotarpio.

„Jaučiuosi kaip ir visi dori lietuviai, atlikę savo pilietinę pareigą.
Man teko didelė laimė, kad buvau išrinktas į Aukščiausiąją Tarybą,
kad teko dalyvauti tuose įvykiuose. Manau, kad kiekvienas doras
lietuvis elgtųsi taip, kaip aš pasielgiau“¹³⁰, – yra sakęs J. Mačys.

Jis taip pat pasidalijo savo mintimis apie Lietuvos vienybę. Jau
prabėgus daugiau nei dešimtmečiui po darbo Aukščiausioje Tary-
boje, dvidešimt pirmo amžiaus pradžioje signataras svarstė, kad
Lietuvai labiausiai ir reikia būtent vienybės.

„Aš puikiai prisimenu tuos įvykius. Jei pas mus Aukščiausio-
joje Taryboje iš pradžių būtų buvusi vienybė, mes būtume padarę
daug didelių ir gerų darbų Lietuvai. Padėtis šalyje šiandien tikriaus-
iai būtų buvusi kitokia. Deja, ambicijos, pasiskirstymas įtakos sfe-
romis lėmė tai, kad taip neįvyko ir mes neužbaigėme savo kaden-
cijos. Mes pasielgėme labai garbingai ir turėjome išdirbę pusę laiko
išsiskirstyti“¹³¹, – apgailestavo signataras.

Istorinė klaida Aukščiausiosios Tarybos paleidimą J. Mačys
savo prisiminimuose yra pavadinęs ir Seimo archyvuose saugomoje
vaizdo medžiagoje. Jis svarstė, kad ir kaip skirtingai visuomenėje
yra vertinama, tačiau didelė dalis Aukščiausiojoje Taryboje dirbu-
sių deputatų buvo patriotai, kurie tikrai buvo suinteresuoti dirbti ne
savo, o Lietuvos labui. Jis teigė manantis, kad jeigu jie būtų išbuvę
visą kadenciją, tokių dalykų, kurie vėliau atsitiko Lietuvoje – bankų
grobstymas, turto iššvaistymas, privatizavimas – nebūtų buvę.

„Atmintin įstrigo, kai visi džiūgavo, jog rugpjūčio mėnesį
Maskvoje įvyko pučas. Tada situacija jau buvo pasikeitusi ir

¹³⁰ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

¹³¹ Ten pat.

žmonės buvo dalinai nusivylę. Net neįmanoma palyginti su ta situacija, kuomet 1991 m. sausio mėnesį buvo puolama Aukščiausioji Taryba, o žmonės ją buvo apsupę ir gynė taip, jog niekas nedrįso jos pulti. Čia situacija buvo priešinga. Aukščiausiojoje Taryboje įvyko susiskaldymas ir mes nebaigėme kadencijos. Kai buvo paruošta Lietuvos Respublikos Konstitucija, mes nutarėme baigti kadenciją anksčiau laiko, nors buvome išrinkti penkiems metams. Nesinorėjo pykdyti žmonių. Sudarėme galimybes išrinkti naujus žmones, jog šie dirbtų geriau už mus Lietuvos labui. Deja, galvoju, kad tai buvo didelė klaida ir to nereikėjo daryti¹³², – prabėgus daugiau nei dešimtmečiui po darbo Aukščiausiojoje Taryboje kalbėjo J. Mačys.

Dirbdamas Aukščiausiojoje Taryboje J. Mačys turėjo keturis padėjėjus: Gintautą Sakalauską, Kęstutį Naudžiūną, Rytį Matuliaską bei Algimantą Mackevičių. Pats deputatas yra prisipažinęs, kad daugiausiai pagalbos sulaukė būtent iš pastarojo.

„Jis dirbo nuoširdžiai, gerai, daug man padėjo. Jei jo nebūčiau turėjęs, nebūčiau nuveikęs tiek darbų. Per 2,5 metų namie priėmiau kelis tūkstančius interesantų. Vienas tiek žmonių nebūčiau priėmęs. Su Algimantu kartu sprendėme daugumą klausimų¹³³, – pasakojo J. Mačys.

A. Mackevičius daugiausiai laiko dirbo Vilkaviškio rajone, kuriame, kaip J. Mačys pasakojo savo atsiminimuose, kai jo nebūdavo, visos strėlės buvo nukreiptos būtent į A. Mackevičių. Jis priėmė rinkėjus, sprendė jų klausimus. J. Mačio teigimu, tiek jis, tiek Algimantas dirbo taip, kaip ir pridera dirbti išrinktiems žmonėms – atstovavo žmonių interesams, nežiūrėdami asmeninių reikalų.

Prisimindamas darbą Aukščiausiojoje Taryboje, deputatas džiaugėsi, kad visą tą laiką jautė didelį žmonos Romos palaikymą.

¹³² Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

¹³³ Ten pat.

Ši jam niekada nepriekaištavo, kad jo beveik nebūna namuose, viena juose šeimininkavo.

„Tuo metu dar ūkininkavau, tad ūkyje liko viena žmona. Be to, ji dar dirbo ir mokytoja. Buvo tokia situacija, kuri puikiai parodo, iki kokio lygio buvo nusigyventa. Grįžęs iš Vilniausėjau į vonią. Dariau duris, o jos liko mano rankoje. Jau tiek viskas išklėrę buvo, o aš vis neturėjau laiko tai sutvarkyti. Žmona viską toleravo. Grįžus namo prie jų laukdavo eilės žmonių. Aš negalėjau jų neišklausti. Buvo labai rimtų klausimų. Vienas iš rimčiausių – prašymai paaiškinti situaciją su kolūkiais. Dauguma žmonių buvo įbauginti kolūkių pirmininkų. Jie gąsdino, kad iki šiol žmones veždavo į Sibirą, o dabar visi eis pėsti. Aš sakydavau, kad kas pirmas išeis iš kolūkio, tas laimės. Taip ir atsitiko. Tuo tarpu kas klausė tarybų valdžios, tas ir šiandien nieko neturi“¹³⁴, – prisiminimais dalijosi J. Mačys.

Jis taip pat teigė, kad kai jis dirbo Aukščiausiojoje Taryboje, Vilkaviškio rajone buvo skleidžiama daug neteisingos informacijos apie jį, į viešumą buvo leidžiami niekuo nepagrįsti gandai. Vienas iš jų skelbė tai, kad prie Kybartų statoma benzino kolonėlė priklausė būtent J. Mačiui.

„Buvo sakoma, kad nespėjau nueiti į Aukščiausiąją Tarybą, o jau kiek prisivogiau. Žmonės tokie iš piršto laužti gandai labai veikia, jie tuo tiki. Buvo ir daugiau panašių atvejų. O kiek aš esu gobšus įrodo, kad turiu vos tris hektarus nuosavos žemės, kuriuos iš tikro atsikėliau iš tėviškės“¹³⁵, – yra pasakojęs deputatas.

Vienas aktyviausių Vilkaviškio Sąjūdžio dalyvių K. Janulaitis taip pat yra pripažinęs, kad J. Mačiui rajone teko išsirebti daug propagandos, tačiau jis puikiai su tuo susitvarkė.

¹³⁴ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

¹³⁵ Ten pat.

Rūpestis Lietuvos kaimo likimu

Aukščiausiosios Tarybos Akto „Dėl Lietuvos Nepriklausomos valstybės atstatymo“ signataro Zigmo Vaišvilos prisiminimai

Jonas Mačys Lietuvos Aukščiausiojoje Taryboje, visų pirma, buvo žemdirbių atstovas. Gyvenimo kelias jį susiejo su žemės ūkiu, todėl būdamas deputatu jis negalėjo negyventi šių žmonių rūpesčiais. Atsakinga ir sudėtinga buvo ne tik laimėti istorinius rinkimus ir paskelbti Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimą, bet ir įgyvendinti tai. Žmonių lūkesčiai buvo dideli. J. Mačys, dirbdamas Aukščiausiosios Tarybos Agrarinės komisijos pirmininko pavaduotoju, nuolat susitiko ne tik su jo rinkėjais, bet ir visos Lietuvos žemės ūkio darbuotojais, specialistais. Agrarinės reformos, pereinant iš centralizuoto ūkio valdymo į laisvos rinkos ekonomiką, visiems buvo naujas ir visų gyvenime pirmą kartą kuriamas ir įgyvendinamas procesas.

J. Mačys tuo gyveno labai skausmingai, nes matė šios reformos sudėtingumą ir nepasiruošimą jai. Jei Sąjūdžio iškelto Aukščiausiosios Tarybos deputato ir Sąjūdžio Seimo tarybos nario Kazimiero Antanavičiaus suburta ekonomistų ir teisininkų darbo grupė dar iki 1990 m. vasario 24 d. rinkimų į Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą paruošė ekonomikos reformos pradmenis ir pagrindinių įstatymų projektus, tai esminis pasiruošimas žemės ūkio reformai prasidėjo ir vyko jau pačioje Aukščiausiojoje Taryboje, t. y. po rinkimų į ją. Padėtį sunkino ir tai, kad bendroji ekonominė reforma buvo įgyvendinama, o žemės ūkio reformavimas po 1992 metais įvykusių rinkimų į pirmąjį Seimą dar ilgai vyko chaotiškai. Po Kovo 11-osios Akto paskelbimo TSRS pradėjo ekonominę Lietuvos

blokada, Lietuvos Aukščiausioji Taryba dėl derybų su TSRS pradėjimo buvo priversta priimti ir sąlyginį Nepriklausomybės Atkūrimo Akto moratoriumą. 1990 metais, faktiškai jau prasidėjus TSRS ekonominei ir politinei griūčiai, buvo susidurta su iki tol neregėta infliacija.

Knygoje visi šie įvykiai atsispindi per šio sudėtingo laikotarpio Jono Mačio gyvenimo puslapius. Jis matė ne tik grėsmingai artėjančią suirutę žemės ūkyje, bet ir to pasekmes. Padėtį sukomplikavo ir kruvinieji 1991 metų sausio įvykiai. Tai ir buvo tos aplinkybės, kuriomis buvo kuriami agrarinės reformos pagrindiniai įstatymų projektai. Pati reforma iš esmės buvo pradėta įgyvendinti, veiklą pradėjus 1991 m. sausio 13-osios naktį Ministru Pirminku išrinkto Gedimino Vagnoriaus vadovaujamai Vyriausybei, apriimus karinei padėčiai. Darbas vyko drauge su Aukščiausiąja Taryba, jos Agrarinė komisija. Vėlavimas ir visapusiškai sudėtinga padėtis procesą darė sunkiai valdomą, prasidėjus suirutei kaime buvo grobstomas turtas, o šis procesas truko per visą sovietinės okupacijos laikotarpį.

Pateikiami Aukščiausiosios Tarybos Agrarinės komisijos pirmininko Eimanto Grakausko atsiminimai apie Joną Mačį ir paaiškinimai padės skaitytojui susivokti, kas tuo metu vyko, kokie sprendimai ir kodėl buvo priimami.

Aukščiausiosios Tarybos Agrarinės komisijos pirmininko Eimanto Grakausko prisiminimai apie J. Mačio darbą minėtoje komisijoje

Iškilaus Suvalkijos sūnaus Jono Mačio politinius pagrindus keliui į Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo darbus padėjo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis. Išrinktas Vilkaviškio rajono Sąjūdžio pirmininku, jis kartu sėkmingai darbavosi Lietuvos Žemdirbių Sąjūdžio (LŽS) veikloje. Pirmame LŽS suvažiavime – 1989 m. vasario 25–26 d. – Jonas buvo išrinktas į LŽS Tarybos narius.

Aktyviai dalyvavęs rengiant pirmąją LŽS programą, J. Mačys toliau nuosekliai dirbo realizuodamas šios programos nuostatus. Praktiškai tai prasidėjo ir buvo dirbama jau po 1990 m. kovo 11 d. atkurtos, nepriklausomos valstybės parlamente – Lietuvos Respublikos Aukščiausiojoje taryboje (LR AT).

Į šalies parlamentą, vėliau Tautos pavadintą Lietuvos širdimi, buvo išrinkta 10 LŽS tarybos narių, tarp jų ir sūduvis J. Mačys. Šeši iš jų – aš, J. Mačys, Leonas Milčius, Algirdas Ražauskas, Rimvydas Survila ir Mečislovas Treinys – pasirinkome savo veiklos kelią LR AT vienoje iš trylikos nuolatinių komisijų – Agrarinėje komisijoje (AK). J. Mačys palaikė deputato Gedimino Vagnoriaus pasiūlymą nuolatinės AT komisijas sudaryti iš deputatų profesionalų – nuolatos, kasdien dirbančių. Balsavus AK nariams, aš buvau išrinktas komisijos pirmininku, o J. Mačys – vienu iš mano pavaduotojų.

Vienas iš mūsų pirmųjų ir neatidėliotinų sprendimų buvo pirmosios Nepriklausomos Lietuvos Vyriausybės formavimas. 1990 m. kovo 16 d. gautas keturių agrarinės veiklos savaveiksmių visuomeninių organizacijų (SVO) – LŽS, Ūkininkų sąjungos, Lietuvos žemdirbių tarybos ir Kolūkių tarybos – atstovų kreipimasis dėl žemės ūkio ministro (ŽŪM) kandidatūros. Išreikštas pasiūlymas ir parama palaikyti dar į paskutinės okupacinės tarybų valdžios vyriausybės (V. Sakalausko) ŽŪM ministrus deleguoto LŽS tarybos prezidiumo nario dr. Vytauto Knašio kandidatūrą. 1990 m. kovo 21 d. įvykusiame pirmajame oficialiame AK posėdyje, dalyvaujant nurodytų keturių SVO atstovams, deputatai pritarė V. Knašio kandidatūrai į LR pirmosios Vyriausybės (K. Prunskienės) ŽŪM ministrus ir pateikė ją LR AT svarstyti. Taip prasidėjo AK deputatų oficiali politinė veikla, darbas atkuriamo Lietuvos valstybingumo labui, trukęs beveik trejus metus.

J. Mačys šioje politinėje veikloje buvo vienas iš vadovų, vienas iš aktyviausių lyderių, tikras sąjūdininkas, savo krašto patriotas, nuosekliai, nenuilstančiai, tvirtai vykdęs savo pareigas ir įsipareigojimus rinkėjams, su pasiaukojimu atlikęs savo ir visų Lietuvos

Sąjūdžio pašauktų deputatų patriotų misiją atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę ir padėti jos teisinius bei ekonominius pagrindus.

Po 1990 m. kovo 11 d. Lietuva atsidūrė tarptautinės politikos smaigalyje. Per visas tuometines TSRS sovietines respublikas nuvilnijo solidarumo su Lietuva banga. Tačiau tuo pat metu ryškėjo padėties Lietuvoje destabilizavimo, ekonominės destruktijos eskalavimo ir šliaužiančios naujos okupacijos priemonių vykdymas. Lietuvai sugrąžinti į TSRS juridinį narvą Maskvos komunistinė valdžia panaudojo tarptautinio barbarizmo aktą – paskelbė Lietuvos ekonominę blokadą. Deja, ekonominės ir fizinės galios santykis buvo ne mūsų naudai. Vis dėlto, kiek galėjome, tiek priešinės visai tai TSRS administracinės, ekonominės ir karinės galios sistemai bei vykdomai Lietuvos ekonominei blokada. Laikydamiesi principo „kompromisams – taip, o kapituliacijai – ne“, LR AT deputatų dauguma dirbo ieškodami priemonių konfrontacijai su Maskva mažinti.

Deputatas R. Gudaitis LR AT 1990 m. gegužės 4 d. posėdyje išreiškė moratoriumo poreikį dėl LR AT 1990 m. kovo 11 d. nutarimo vykdymo. AT posėdžiuose įvyko išsamūs moratoriumo galimybės svarstymai. Pasisakė didžioji dauguma deputatų. Kalbos buvo karštos, skausmingai stiprios, bet pasvertos, giliai analizuojančios politinę padėtį ir ateities prognozes. J. Mačys pareiškė, kad jis yra už derybas, už judėjimą, bet prieš tokį moratoriumą, kurį pasiūlė Vyriausybė.

Už LR AT pareiškimą dėl 100 dienų moratoriumo iš 106 dalyvavusių deputatų balsavo 69, prieš – 35, susilaikė – 2. Galiausiai pareiškimas dėl moratoriumo buvo priimtas. Tai tapo politine priemone ir būdu deryboms su silpstančia TSRS valdžios viršūne. Politinė įtampa šiek tiek atslūgo.

Dar 1990 m. gegužės 11 d. LR AT posėdyje AK pateikė parlamentui pranešimą dėl agrarinės reformos (AR) politinio ir ekonominio būtinumo. Tų pačių metų birželio 10 dieną AK deputatai jau svarstė Lietuvos agrarinės politikos pagrindų įstatymo

projektą. Deputatai su didžiule atsakomybe dėl Lietuvos kaimo ateities diskutavo kiekvieną svarbesnę projekto nuostatą. Ypač karštai buvo parenkami, apsvarstomi ir vertinami bendrieji AR principai. 1990 m. liepos 3 d. LR AT posėdyje jiems buvo pri-tarta atskiru nutarimu. Jų pagrindu pradėti rengti AR įstatymų projektai.

J. Mačys, aktyviai dalyvaudamas formuojant nacionalinės agra-rinės politikos nuostatus, net asmeninio poilsio sąskaita rūpinosi ir aktualiomis iškylančiomis, atskiromis šalies agrarinio ūkio pro-blemomis. Jonas kartu su deputatu P. Aksomaičiu išanalizavo ir pateikė AK posėdžiui penkių melioracijos ir vandens ūkio tuome-tinių organizacijų parengtą tolesnio Lietuvos žemių melioravimo koncepcijos projektą.

J. Mačys daugiausia laiko skyrė, kad svarbiausi reikalai būtų sprendžiami vietose. Kiekvieną laisvą nuo posėdžių laiką jis skyrė parlamentinei kontrolei, išvykoms į Lietuvos rajonus, žemės ūkio įmones ir organizacijas, susitikimams su žmonėmis. Matydamas ir betarpiškai gaudamas informaciją apie pradėjusią augti žemės ūkio įmonių turto švaistymo bei grobstymo bangą, ir siekdamas atkreipti tuometinių teisėsaugos struktūrų dėmesį, Jonas surinko visą informaciją su pavyzdžiais apie savavališkus žemės ūkio įmo-nių „reorganizavimus“ į akcines bendroves, parengė atitinkamas išvadas ir pasiūlymus. Tai buvo apsvarstyta 1990 m. rugpjūčio 8 d. AK posėdyje ir priimtas konkretus nutarimas su kreipimusi į teisė-saugos institucijas, kad būtų priimtose būtinos priemonės.

1990 m. spalio 12–13 d. Vilniuje, Sporto rūmuose, organi-zuotas vadinamasis tariamas „visų kaimo žmonių suvažiavimas“. Jo metu buvo sudaryta nauja kolūkių bei tarybinių ūkių vadovų daugumos – Lietuvos žemdirbių – Sąjunga. Tai tarsi pakaitalas prieš metus tais pačiais tikslais sudarytai Lietuvos žemdirbių tary-bai. Ši nauja Sąjunga tapo LKP (pakeitusios pavadinimą į LDDP) konfrontacinės politikos prieš Sąjūdžio valdžios vykdomas refor-mas forpostu Lietuvos kaime. Lietuvos žemdirbių sąjunga vykdė

nuolatinės priešpriešos, ardomosios veiklos, žmonių supriešinimo ir Sąjūdžio sutelktos visuomenės vienybės ardymo akcijas.

J. Mačio pateiktos AK rašytinės informacijos duomenimis, premjerės K. Prunskienės verčiamas, net ministras V. Knašys turėjo nurodymą padėti vesti šios Lietuvos žemdirbių sąjungos steigiamąjį suvažiavimą. LR AT atsakas į pradėtą komunistų konfrontaciją buvo AK, ŽŪM ir Žemdirbių Sąjūdžio dalyvių sutelktos pastangos bei kaimo žmonių SVO darbas greičiau pradėti rengti įstatymais grįstą AR.

Per beveik trejų metų LR AT šalies valdymo ir reformavimo periodą AK buvo analizuota ir spręsta ir dėl tokių atskirų agrarinės veiklos sričių kaip Gyvulių veislininkystės įstatymo projekto ekspertizė, veislininkystės sistemos tobulinimas, ūkininkų ūkio steigimas ir šios veiklos išplėtimas Šalčininkų rajone, veiklos pertvarkymas ir jų valdymo reformavimas. AK narių iniciatyvų pagrindu dauguma AK posėdžių buvo organizuojami ir vyko dalyvaujant įvairių SVO ir žemės ūkio įmonių atstovams. J. Mačys šiai demokratinei savivaldos ir savarankiškumo ugdymo formai skyrė ypatingą dėmesį. Jo iniciatyva buvo parengtas ir vyko AK 1990 m. spalio 10 d. posėdis dėl AR pagrindinių projektinių sąlygų aptarimo ir vertinimo dalyvaujant dviejų rajonų žemės ūkio įmonių ir šių rajonų savivaldybės darbuotojams: Biržų (7) ir Pasvalio (8) atstovams. Vyko kasketvirtiniai pasitarimai su AK iniciatyva suformuota ir aktyviai veikusia Žemės ūkio koordinacine taryba.

Savo žinias bei sugebėjimus Jonas panaudojo ir pagrindinių AR įstatymų, sudarančių jos šerdį bei stuburą, rengimo procese, ypač jiems atstovavo ir juos gynė, kai projektai buvo svarstomi Lietuvos rajonuose ir žemės ūkio įmonėse ir kai buvo priimami LR AT plenarinių posėdžių metu.

Daug pastangų Jonas padėjo valstiečių ūkių kūrimo plėtrai skatinti. Tuo metu kurti privačius ūkius stipriai trukdė tarybinių žemės ūkio įmonių vadovai, rajonų kompartijos komitetai ir savivaldos valdininkai.

Jono ir kai kurių kitų deputatų – signatarų dėka mūsų šalimi pradėjo domėtis Amerikos žemyno žemės ūkio produkcijos prekybos verslo atstovai.

AK pastangomis, 1991 m. liepos 17 d. Danijoje, Samsae saloje, atidarytas Lietuvos–Danijos ūkininkų centras: organizuoti jaunųjų ūkininkų mokymai, parengta ir įgyvendinta materialinės paramos kaupimo ir siuntimo į Lietuvą programa ir kt. AK iniciatyva LR AT organizuotas ir įgyvendintas šalies 42 žemės ūkio įmonių (34 kolūkių ir 8 valstybinių ūkių) turto privatizavimo ir reorganizavimo eksperimentas. Įsigaliojus Žemės ūkio įmonių turto privatizavimo įstatymui, vadovaujantis šio eksperimento rezultatais, nuo 1991 metų pabaigos šalyje pradėtas bendras žemės ūkio privatizacijos procesas. Abiejų tuometinių AK pirmininko pavaduotojų – J. Mačio ir M. Treinio – iniciatyva 1992 m. vasario 28 d. buvo organizuota šio proceso eigos duomenų analizė, kurios išvados parodė, kad šalyje yra 216 nemokių ūkių, privatizuojamų natūra.

AK 1992 m. kovo 19 d. posėdyje pradėta diskusija dėl padėties žemės ūkyje. M. Treinys pateikė esamos padėties analizę ir septyniolikos punktų pasiūlymus. Diskusijoje norėjo pasisakyti per 30 deputatų. Kalbėjo tik 7. J. Mačys ir kiti liko neišklausyti, nutarus pereiti prie AR įstatymų pataisų – jas svarstyti ir priimti, todėl būtina buvo pateikti jo suformuluotus argumentus ir norėtą išreikšti poziciją. Ruošdamasis LR AT diskusijoms, AK posėdžiuose J.Mačys akcentavo, kad AR teisinėms normoms realizuoti žemės ūkio įmonėse, ypač kai vyko jų reformavimo procesas, ŽŪM įsakymuose yra nustatyti labai trumpi terminai. Anot jo, tai bloga praktika. Jis taip pat svarstė, kad kai kurios LR Vyriausybės nutarimų teisinės normos trukdo reformoms ir būtina jas atšaukti arba pakeisti. J. Mačys norėjo atkreipti dėmesį, kad einantys ūkininkauti gauna tik pliką žemę be jokio turto, kitaip tariant, jie paliekami likimo valiai, be valstybinės paramos. Jo nuomone, prokurorai ir valstybės kontrolieriai reikiamai ir adekvačiai nereaguoja į masiniu reiškiniu tapusius įmonių turto grobstymus. Dėl to

būtina išspręsti atsakomybės sugriežtinimo ne tik grobstytojų, bet ir neveiksnių valstybės pareigūnų atsakomybės reikalus. J. Mačys taip pat norėjo atkreipti dėmesį, kad nepasiruošta pavasario sėjai, daugelyje ūkių žemės ūkio technika neparuošta, ūkių vadovai – sabotuoja, žmonės – pasimetę, savarankiškai ir iniciatyviai tvarkytis nesugeba, o AR priešininkai naudojami rajonuose ir įmonėse daromomis klaidomis ir patys klaidina žmones, eskaluoja įtampą.

AR realizuojant sparčiausiai vyko žemės ūkio įmonių privatizacija ir restruktūrizacija. Didelis trukdis buvo, viena vertus – kairiųjų politinių jėgų organizuota priešprieša, kita vertus – pradėtas nepakankamai pagrįstų, populistiniais tikslais teikiamų ir daromų AR įstatymų pataisų procesas, kuris, deja, vėlesnių LR Seimų metais įgavo net masinį pobūdį.

Didžiulę žalą darė rajonuose ir centrinės valdžios institucijose tebedirbančių tarybinių valdininkų vykdoma dezinformacinė chaoso eskalavimo kampanija. Per visą LR AT darbo periodą AK deputatai vyko į rajonus ir įmones, vykdė aiškinamąjį, konsultacinį darbą, svarstė kitus agrarinės veiklos ir kaimo gyvenimo tvarkymo įstatymų projektus, dalyvavo kitų valstybės administracinio valdymo sričių teisinio norminimo procese.

Vien tik ūkinei ekonominei veiklai reglamentuoti LR AT priėmė 45 įstatymus ir 74 nutarimus. Didžiausias dėmesys buvo skiriamas LR Konstitucijos projektui parengti ir atiduoti Tautos referendumui.

1992 m. lapkričio 19 d. priimti paskutiniai LR AT teisės aktai, o 1992 m. lapkričio 24 d. – paskutiniai LR AT prezidiumo nutarimai. Tuo Lietuvos parlamentas – AT baigė savo darbą ir perdavė savo įgaliojimus pagal LR Konstituciją renkamam LR Seimui.

Signataras dr. Jonas Mačys buvo mano bendražygis ir draugas. Iki paskutinės LR AT darbo dienos jis nuoširdžiai ir atsakingai ėjo jam pavestas Tautos atstovo parlamente pareigas. Tebūna Amžina Jam Lietuvių Tautos pagarba.

Gyvenimo etapas, baigus darbą Aukščiausiojoje Taryboje: Vilkaviškio rajono meras

Aukščiausiajai Tarybai baigus savo darbą, 1992 m. spalio 25 d. šalyje vyko rinkimai į Lietuvos Respublikos Seimą. 70 Seimo narių buvo renkami daugiamandatėse apygardose pagal politinių partijų ir organizacijų ar jų koalicijų užregistruotus sąrašus ir atstovavo juos kandidatais pasiūliusioms partijoms, o 71 Seimo narys – atskirose teritorinėse Seimo rinkimų apygardose ir atstovavo savo apygardos rinkėjams. Teritorinėje apygardoje kandidatus galėjo kelti arba bet kuri partija ar organizacija, arba save pasiūlyti galėjo pats kandidatas. Būtent taip ir pasielgė J. Mačys. Jis savo kandidatūrą išsikėlė Vilkaviškio 68-ojoje rinkimų apygardoje.

Artėjant rinkimams kandidatai ne tik patys agitavo balsuoti už juos, bet tą darė ir paprasti rajono gyventojai. Štai kybartietis Kajetonas Eismontas 1992 m. rugsėjo 12 d. „Santakos“ laikraštyje išspausdintame straipsnyje kitus rajono žmones ragino savo balsus atiduoti būtent už J. Mačį, įvardydamas geriausias jo savybes:

„Jonas Mačys nesimėto iš vienos pusės į kitą, neieško gilesnių vandenų, skambesnių titulų ir aukštesnių postų. Jam rūpėjo ir rūpi, kad mes turėtume sočiai duonutės, kad būtume darbštūs, dori ir draugiški, kad žemdirbio neskriaustų visagaliai vadovai, valdovai ir kitokie perėjūnai. Jo pirmas rūpestis – parama ūkininkui, darbininkui, kad nebūtų prievarta draskoma žemė, kiršinami kaimynai. Jis išklauė kiekvieną, kuris į jį kreipėsi, ne tik Kybartų, bet ir viso Vilkaviškio rajono gyventoją.“¹³⁶

Spalio 25 dieną įvykusiame pirmajame rinkimų etape Vilkaviškio 68-ojoje rinkimų apygardoje iš viso varžėsi 9 kandidatai.

¹³⁶ „Santaka“, 1992 m. rugsėjo 12 d.

Nė vienam iš jų nepavyko iš karto patekti į Lietuvos Respublikos Seimą, tad lapkričio 15 dieną buvo surengtas antrasis rinkimų etapas. Į jį iš Vilkaviškio rajono pateko LDDP kandidatas Algimantas Antanas Greimas, už kurį savo balsus atidavė daugiau nei 12 tūkstančių vilkaviškiečių, ir perpus mažiau balsų surinkęs J. Mačys.

Tą pačią dieną vyko ir referendumas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos. Referendume dalyvavo daugiau nei 1,9 mln. gyventojų, (75,26 proc. visų balsavimo teisę turinčių gyventojų). Už referendumo nuostatą pasisakė 75,42 proc. dalyvavusių, tad jai buvo pritarta. Po daugiau nei dešimtmečio apie šį referendumą savo nuomonę išsakė ir J. Mačys:

„Rėmiau tokį projektą, dėl kurio ir vyko referendumas, kuris ir yra dabar priimtas. Galvoju, kad šis projektas buvo paruoštas neblogai. Tiesa, aš ne už tai, kad nebūtų galima daryti Konstitucijos pataisų. Ji – ne šventa karvė. Jei gyvenimas reikalauja, pataisas reikia daryti. Pavyzdžiui, Konstitucijoje įrašyta, kad mokslas ir gydymas Lietuvoje nemokamas. Tai kam mums reikia tokio įrašo, jei viskas mokama pasidarė?“¹³⁷

Prieš antrąjį rinkimų etapą „Santakoje“ išspausdintame straipsnyje „Klystkeliai į pražūtį veda“ J. Mačys teigė matantis tik vieną kelią: „O jis – tik į priekį: tai pradėtų reformų tąsa, laisvės ir nepriklausomybės įtvirtinimas. Pasuksi ne į tą pusę – ir gali nueiti į klystkelius, į pražūtį.“¹³⁸

Įvykusiuose pakartotiniuose rinkimuose į Lietuvos Respublikos Seimą Vilkaviškio 68-ojoje rinkimų apygardoje dalyvavo 26 440 rinkėjų. Tai 69,6 proc. bendro rinkėjų skaičiaus.

Nepaisant visų agitacijų, į Seimą J. Mačiui patekti nepavyko. Už jį balsavo 11 431 žmogus, arba 43,2 proc. visų rinkėjų. Tuo tarpu už A. A. Greimą savo balsus atidavė 14 446 vilkaviškiečiai. Dalis biuletenių buvo pripažinti negaliojančiais.

¹³⁷ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

¹³⁸ „Santaka“, 1992 m. lapkričio 10 d.

Patyręs nesėkmę 1992 metų rinkimuose į Lietuvos Respublikos Seimą, J. Mačys grįžo dirbti į Rumokų bandymų stotį vyriausiuoju moksliniu darbuotoju. Nors ir toliau priklausė Lietuvos Tautininkų sąjungai, kurios frakcijai priklausė ir dirbdamas Aukščiausiojoje Taryboje, tačiau rajono politiniame gyvenime J. Mačys keletą metų beveik nesirodė. Į aktyvią politiką jis vėl grįžo 1995 metais. Tuomet jis į rajono tarybą kandidatavo su tuo pačiu tautininkų sąrašu, buvo šios partijos pirmininkas Vilkaviškio rajone.

1995 metų kovo mėnesį duotame interviu „Santakos“ laikraščiu jis įvardijo pagrindines nuostatas, su kuriomis ėjo į šiuos rinkimus: „Pirmu numeriu įrašyta tai, ko pasigendame – tvarkos. Kas iš to, kad Seimas per metus priėmęs 300 įstatymų. Bet jų niekas nevykdo, nėra kontrolės. Kol nesuprasime, kad įstatymą reikia gerbti, prieš jį visi lygūs – nieko gero nebus. Kitas reikalas – paprastą žmogų reikia apginti nuo visų valdininkų savivalės. Bet viskas priklauso nuo žmonių, ką išsirinks, tą ir turės. O per tuos penkerius metus galėjo atskirti kalbas nuo darbų.“¹³⁹

Po kelių dienų išspausdintame dar viename „Santakos“ laikraščio straipsnyje J. Mačys dar kartą pasidalijo mintimis apie tuometinę situaciją Lietuvoje, apie buvusius žmonių lūkesčius ir realią padėtį, prisiminė, kaip buvo kuriama valstybė: „Jau penkeri metai, kai Lietuva atstatė savo Nepriklausomybę. Nors ir sunkiomis sąlygomis, bet su viltimis pradėjome valstybės kūrimą. Tikėjome, kad nepriklausoma valstybė pasirūpins savo piliečių gerove, sudarys palankias sąlygas visų iniciatyvai ir kūrybai.

Tačiau žingsniai į laisvąją rinką, kurios mes visi taip troškome, pavirto valstybės turto grobstymu ir naikinimu, sąžiningai dirbančio žmogaus išnaudojimu. Vietoje laukto teisingumo vis labiau įsigali prievarta, korupcija ir valdininkų savivalė. Atvykstančiuosius į Lietuvą stebina netvarka ir kyšininkavimas pasienyje ir visiškai priblaigia sostinės valstybinių įstaigų biurokratizmas.

¹³⁹ „Santaka“, 1995 m. kovo 11 d.

<...> Valstybės institucijos neatlieka savo būtiniausių priedermių – nesirūpina, kad kiekvienas darbingas žmogus galėtų iš savo darbo pragyventi, išlaikyti šeimą. Žmogus liko apvogtas, apgautas ir vienišas kovoja už savo šeimos būvį.¹⁴⁰

Rinkimai į Vilkaviškio rajono savivaldybės tarybą įvyko 1995 m. kovo 25 d. Į savivaldybės deputatų mandatus tuomet pretendavo septynios partijos ir judėjimai. Tai buvo apskritai pirmieji rinkimai Lietuvoje, kai savivaldybių tarybų atstovai buvo renkami pagal politinių partijų ir politinių organizacijų kandidatų sąrašus. Todėl ir mandatai buvo nustatomi kitaip, nei balsuojant už asmenis.

J. Mačio atstovaujama Lietuvos tautininkų sąjunga surinko 1 048 rinkėjų balsus (6,23 proc. visų rinkėjų balsų) ir gavo 2 iš 27 tarybos mandatų. Kaip buvo skelbiama 1995 m. kovo 28 d. „Santakos“ laikraštyje, tautininkai daugiausiai balsų iš visų partijų surinko Gudkaimyje (17,94 proc. – 61 rinkėjas) bei Klausučiuose (21,43 proc. – 75 rinkėjai).

Nepaisant tik dviejų partijos gautų mandatų, jos atstovams pavyko susitarti dėl valdančiosios koalicijos. Kartu su tautininkais koaliciją sudarė Tėvynės Sąjungos (Lietuvos konservatorių) bei Krikščionių demokratų partijų, taip pat Politinių kalinių ir tremtinių sąjungos nariai. 1995 m. balandžio 13 d. įvyko pirmasis Vilkaviškio rajono savivaldybės tarybos posėdis, kurį vedė, kaip ir numatė Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas, rinkimų apygardos komisijos pirmininkė Dalytė Šileikienė. Šio posėdžio darbotvarkėje buvo vienas klausimas – rajono savivaldybės mero rinkimai. Šiai pozicijai užimti buvo pasiūlyta vienintelė valdančiosios koalicijos kandidatūra – Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro, agrarinių mokslų daktaro, tautininko J. Mačio.

Dėstydamas savo programą J. Mačys prisistatė papasakodamas apie savo vaikystę, išsilavinimą, šeimos narius. Savo kalboje

¹⁴⁰ „Santaka“, 1995 m. kovo 25 d.

jis teigė, jog jei bus išrinktas meru, darbą pradės nuo tvarkos įvedimo rajone. Tuomet jis tvirtino, kad tarnautojai, pažeidę darbo drausmę, turėtų apieisti darbo vietas.

Jis taip pat pabrėžė, kad, reorganizuojant savivaldybę, parenkant darbuotojus, pagrindiniu kriterijumi reikėtų laikyti moralę, sąžinę, išprusimą, neskirstant jų nei į kairiuosius, nei į dešiniuosius. Tuomet dar tik būsimas Vilkaviškio rajono meras pasakojo, kad jei būtų paskirtas į šias pareigas, jis pasinaudotų kiekviena galimybe mažinti biudžetinių darbuotojų skaičių, o parenkant žemesniosios pakopos (miestų, apylinkių) vadovus, lemtų ten gyvenančių žmonių nuomonę.

Jis teigė, kad žemės ūkis turi būti pavaldus ne apskrities valdžiai, o rajono savivaldybei, antraip problemų išspręsti bus neįmanoma.

Savo kalboje J. Mačys svarstė, kad reikėtų sugriežtinti kovą su nusikalstamumu, teisėsaugos institucijų darbą. Kaip vieną iš opiausių rajono problemų tuomet jis įvardijo nedarbą, kad tai spręsti reikėtų organizuojant viešuosius darbus, skatinant užsienio investicijas. J. Mačys taip pat pabrėžė, kad svarbu gerinti gyventojų medicininį aptarnavimą, labiau rūpintis pensinio amžiaus žmonėmis, spręsti globos ir rūpybos, gamtos apsaugos problemas.

Jis taip pat žadėjo, kad jei būtų išrinktas meru, konstruktyviai bendradarbiautų su opozicija.¹⁴¹

Po įvykusio slapto balsavimo paaiškėjo, kad už J. Mačį savo balsą atidavė 17 tarybos narių, prieš buvo 9. Vienas Tarybos narys posėdyje nedalyvavo, nes tuo metu viešėjo Vokietijoje. Taigi, Vilkaviškio rajono meru buvo išrinktas J. Mačys.

Naujai išrinktą rajono tarybą ir merą tąkart sveikino ir sėkmingo bei turiningo darbo linkėjo valstybės atstovas Marijampolės regione E. Žemaitaitis, Marijampolės apskrities valdytojas A. Rimas bei senosios rajono valdžios vadovai. Savo žodį tarė ir

¹⁴¹ „Santaka“, 1995 m. balandžio 15 d.

rajono dekanato dekanas Vytautas Gustaitis, naujosios tarybos nariams, sprendžiant žmonių reikalus, palinkėjęs vadovautis meile, kantrybe, supratimu, pagarba, užmiršti visa, kas bloga. Tuo tarpu išrinktam merui dekanas linkėjo neužmiršti žvilgtelėti į Šventąjį Raštą, kurį jam ir įteikė.¹⁴²

Kai J. Mačys tapo Vilkaviškio rajono meru, jau kitą dieną, 1995 m. balandžio 14 d., įvyko antrasis savivaldybės tarybos narių posėdis. Jo metu mero pavaduotoju buvo išrinktas Jonas Šuliauskas, o savivaldybės administratoriumi paskirtas Artūras Simanavičius.

Jau būdamas Vilkaviškio rajono meras, J. Mačys 1996 metais dar kartą bandė patekti į Lietuvos Respublikos Seimą. Deja, ir vėl nesėkmingai. Dar prieš rinkimus tuometinis AB „Vilkaviškio melioracija“ generalinis direktorius Juozas Bartišius ragino Vilkaviškio krašto žmones savo balsą atiduoti būtent už J. Mačį: „Mūsų rajoną vadiname žemdirbišku, nes daugelis ir miestų gyventojų vienaip ar kitaip susieti su kaimu. Taigi mūsų žemdirbiškam rajonui, kad kas ir ką bekalbėtų, mano giliu įsitikinimu, gali Seime atstovauti tikrai vienas dabartinis kandidatas į Seimo narius – rajono meras Jonas Mačys. Teigiu tai kategoriškai todėl, kad jis puikiai pažįsta žemės ūkį. Praeitais ilgais keliais nuo agronomo – gamybininko iki mokslinio darbuotojo žemės ūkio srityje, gerb. Jonui Mačiui suteiktas agrarinių mokslo daktaro laipsnis. Politikoje pasireiškė Sąjūdžio laikais. Jau vien tai daug ką pasako, jog jis – pirmas rajono Sąjūdžio pirmininkas, pirmasis mūsų rajono nepriklausomos Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos deputatas, Nepriklausomybės Akto signataras. Jis puikiai atstovavo mūsų rajono interesams, bendraudamas ne tik su savo rajono apygardos žmonėmis. Ir man pačiam teko asmeniškai konsultuotis mūsų įmonės privatizacijos klausimais. J. Mačio šaknys čia, mūsų žemėje, Suvalkijoje. <...> Kiekvieną žmogų charakterizuoja jo atlikti darbai. Būdamas rajono meru gerb. J. Mačys pasireiškė kaip gabus organizatorius

¹⁴² „Santaka“, 1995 m. balandžio 15 d.

ir kitose srityse, besirūpindamas naujomis statybomis rajone. Jo rūpesčiu atlikta darbų per nepilnus dvejus metus žymiai daugiau, negu ankstesni rajono vadovai padarė per ketverius metus.

Man arčiau teko pažinti gerb. merą Joną Mačį šiais metais. Teko daug bendrauti įrengiant pagrindinės mokyklos vandentiekio ir kanalizacijos įrenginius bei naująsias Vilkaviškio miesto kapines. Visuomet be ilgų diskusijų rasdavome bendrus sprendimus. Paprasčiausia, malonu su tokiu žmogumi bendrauti.¹⁴³

Tuo tarpu tuometinis „Santakos“ laikraščio žurnalistas Algimantas Gudaitis, apžvelgdamas visus kandidatus prieš pat rinkimus, apie J. Mačį rašė: „Jis, kaip ir mes visi, yra tik žmogus: vieniems patinkantis, kitiems ne, vieniems teisingas, kitiems klystantis. Renkant Seimo deputatą vertėtų peržengti simpatijų ir antipatijų ratą, nors tai nėra taip paprasta. Vertėtų pamąstyti ne tik, ką galėtų nuveikti kitas, bet ir ką jis iš viso yra nuveikęs.“

1996 m. spalio 20 d. įvykusiųose rinkimuose į Lietuvos Respublikos Seimą Vilkaviškio vienmandatėje rinkimų apygardoje nė vienas iš dešimties kandidatų per pirmąją balsavimą nesurinko reikalingos balsų daugumos ir Seimo nariu netapo. Į antrąją etapą pateko tautininkas rajono meras J. Mačys (surinko 3 412 rinkėjų balsų) bei socialdemokratas, tuo metu AB „Vilkasta“ rinkodaros direktoriaus pareigas ėjęs Algirdas Butkevičius (3 196 balsai).

Pakartotiniai rinkimai įvyko kiek daugiau nei už poros savaitių – lapkričio 10 dieną. Deja, J. Mačiui jie nebuvo tokie sėkmingi. Už jį savo balsą atidavė 7 341 rinkėjas, o už jo konkurentą A. Butkevičių – 8 568 žmonės. Būtent pastarasis ir buvo išrinktas į Seimą, o J. Mačys turėjo toliau koncentruotis į Vilkaviškio rajono mero darbus.

Iš viso šiame poste jis išbuvo dvi kadencijas – iki 2000 metų. Jo vadovavimo laikotarpiu rajone buvo investuojama į naujas statybas, remontą, pastatų rekonstrukciją, infrastruktūros gerinimą. Daugiausiai investicijų teko Vilkaviškio ir Kybartų miestams.

¹⁴³ „Santaka“, 1996 m. lapkričio 7 d.

Per šiuos penkerius metus Vilkaviškyje duris atvėrė naujas modernus paštas, Gudkaimio globos namai, kuriuose apsigyveno 75 seneliai bei negalią turintys asmenys, atvestas dujotiekis, iš pagrindų suremontuotos gatvės ir šaligatviai, pastatyti nauji valymo įrenginiai, suremontuoti mokyklų ir gydymo įstaigų stogai, rajono mokyklose įrengti šiuolaikiški tualetai, suremontuoti daugelis rajoninės reikšmės kelių, beveik visuose rajono gyvenvietėse įrengtas apšvietimas, netoli Vilkaviškio atidarytos naujos kapinės.

Vis dėlto bene visi vilkaviškiečiai J. Mačį prisimena kaip šiandien mieste stovinčių Jono Basanavičiaus ir Vinco Kudirkos paminklų statytoją. Apie tai savo atsiminimuose rašė ir Elena Rupeikienė: „Mero rūpesčiu Vilkaviškyje pastatyti paminklai ir dabar stovi, džiugindami miestiečių ir svečių akis, primindami krašto didžiavyrius. Daugelis nežino paminklų autorių ir statytojų pavardžių, bet dažnai galima išgirsti: „Juos statė meras Mačys.“ Tai atmintis ir įvertinimas.“¹⁴⁴

J. Mačys apie savo mero kadencijos pradžią yra kalbėjęs, kad pagrindinis jo administracijos tikslas buvo dirbti demokratiškais pagrindais, dirbti žmonėms, jiems padėti tvarkant įvairius reikalus.

„O tuo metu reikalų buvo gana daug: ir žemės ūkio reforma, ir kiti reikalai, žmonės buvo pasimetę. Teko gerokai paplušėti, kad žmonės žinotų, kas vyksta Lietuvoje, kaip reikia elgtis, kokie čia įstatymai, reikėjo ginti jų interesus“¹⁴⁵, – savo prisiminimuose, saugomuose Seimo archyvuose, pasakojo J. Mačys.

Jis taip pat prisipažino, kad vienas iš pagrindinių jo ir jo vadovaujamos administracijos tikslų buvo jau minėtų paminklų J. Basanavičiui bei V. Kudirkai statymas.

„Vilkaviškis – lietuviškai nusiteikęs rajonas. Juk čia gimė ir J. Basanavičius, ir V. Kudirka. Bet Vilkaviškio rajonas, dar sovietiniais laikais, kai griovė kaimus, buvo paskelbtas eksperimentiniu

¹⁴⁴ Žr. Elenos Rupeikienės atsiminimus apie J. Mačį.

¹⁴⁵ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

rajonu. Čia buvo pirmasis Lietuvoje rajonas, kuris sukėlė gyventojus iš kaimų, vyko melioravimo darbai, dauguma sodybų buvo sunaikintos. Kas persikėlė į gyvenvietes, į kitus Lietuvos miestus, tad didelė čiabuvių dalis apskritai išsikėlė iš rajono. Į laisvas darbo vietas pradėjo plūsti visokie perėjūnai, kurie neturėjo tvirtų nuostatų ir čia įsikūrė. <...> Mūsų uždavinys buvo kaip nors pagerbti tuos tautos ažuolus – V. Kudirką ir J. Basanavičių – ir tas idėjas skleisti žmonių, ypač jaunimo tarpe, kad Vilkauskio rajonas vėl būtų tautinis. Mes tą ir darėme. J. Basanavičiaus paminklas buvo nutartas pastatyti dar Sąjūdžio laikotarpiu, bet iki 1995 m. tie reikalai nelabai pajudėjo, nes tuometinei valdžiai tai mažai rūpėjo, jie buvo nesuinteresuoti. <...> Man pradėjus vadovauti rajonui teko tuos klausimus spręsti. Mes per metus su trupučiu tuos klausimus išsprendėme, kadangi aš pats visa tai kuravau¹⁴⁶, – prisiminimais dalijosi J. Mačys.

Paminklas J. Basanavičiui Vilkauskio miesto centre buvo pastatytas 1996 m. rugsėjo 21 d. Jį atidengti buvo patikėta poetui Justinui Marcinkevičiui bei Vilkauskio rajono merui J. Mačiui. Monumentą pašventino Vilkauskio dekanas Vytautas Gustaitis.

Iškilmingoje ceremonijoje J. Mačys pasidžiaugė, kad pagaliau įgyvendinta idėja, kuri gimė dar 1988 metais, priminė J. Basanavičiaus vaidmenį Lietuvos atgimimo istorijoje, paminėjo, kad ir šis paminklas primins, koks sunkus kelias vedė į Nepriklausomybę. Po savo kalbos J. Mačys įteikė padėkos raštus visiems žmonėms, prisidėjusiems prie paminklo statybų, tarp jų – ir skulptoriui Antanui Žukauskui.

Pats A. Žukauskas tuomet prisipažino, kad jam dirbant prie J. Basanavičiaus paminklo krūtinę slėgė atsakingumas, kad tik nenuvertintų šios iškilios asmenybės.¹⁴⁷

Paminklo atidarymo ceremonijoje taip pat dalyvavo tuometinis Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkas Česlovas Juršėnas,

¹⁴⁶ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

¹⁴⁷ „Santaka“, 1996 m. rugsėjo 24 d.

buvęs Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis, poetas Kazys Bradūnas ir kt.

Pirmą kartą idėja pastatyti J. Basanavičiui paminklą Vilkaviškio centre iškelta dar 1988 m. rugpjūčio 27 d. vykusiam mitinge, kurį organizavo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinė grupė. Tų pačių metų rugsėjo 21 dieną taupomojoje kasoje atidaryta sąskaita Stasės Dambravienės vardu ir pradėtos rinkti žmonių aukojamos lėšos paminklui statyti. Kurį laiką virė diskusijos dėl paminklo statymo vietos. Partijos ir valdžios atstovai siūlė paminklą statyti prie Vilkaviškio kultūros rūmų, žmonės – centrinėje Vilkaviškio miesto aikštėje.

Vienas iš Vilkaviškio rajono Sąjūdžio iniciatyvinės grupės pradininkų Kostas Janulaitis apie paminklo statybas taip pat pasidalijo savo prisiminimais:

„Kai rinkome vietą, buvo įvairių variantų. Pavyzdžiui, katedros šventoriuje. Nors nebuvo bedievis, bet ten J. Basanavičiui nelabai būtų tinkama vieta. Taip pat buvo siūlymų statyti prie kultūros namų ar ties senąja Vilkaviškio bažnyčia, nors ten – labai maža erdvė. Galiausiai buvo leista statyti Vilkaviškio centre.“¹⁴⁸

1988 m. lapkričio 6 d. Vilkaviškio centrinėje aikštėje atidengtas paminklinis akmuo, žymintis, kad šioje vietoje bus pastatytas paminklas J. Basanavičiui. 1990 m. sausio 14 d. tuometiniame Vilkaviškio „Suvalkijos“ kino teatre su gyventojais susitiko pirmasis ėmęsis sukurti paminklą J. Basanavičiui skulptorius Rimantas Daugintis. Buvo pateikti du paminklo maketai. Deja, jau tų pačių metų gegužės 19 dieną buvo pranešta apie tragišką R. Dauginčio žūtį.

1990 metų spalio pabaigoje vilkaviškiečiai buvo supažindinti su naujuoju J. Basanavičiaus paminklo skulptoriumi A. Žukausku, buvo pristatytas paminklo projektas, prasidėjo diskusijos, skelbtos vietinėje spaudoje.

¹⁴⁸ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

1992 m. rugpjūčio 20 d. Vilkaviškio miesto tarybos deputatai savo sesijoje svarstė jau kurį laiką rajone užmirštą klausimą dėl J. Basanavičiaus paminklo statybos. Buvo pakviesti partijų, judėjimų ir visuomenės atstovai. Paaiškėjo, kad paminklo statyba neužkonservuota, bet trūksta lėšų, kyla neaiškumų dėl granito gavimo. Akmuo J. Basanavičiaus paminklui buvo surastas 1993 metų vasarį Ukrainoje. Tai rausvas, kaip numatyta projekte, osmalino akmuo, sveriantis maždaug 39 tonas.

1993 m. rugpjūčio 26 d. chuliganai sudaužė Vilkaviškio centrinėje aikštėje stovėjusį akmenį, žymintį, kad čia bus pastatytas paminklas J. Basanavičiui. Šis akmuo buvo atstatytas 1994 metų vasarį, tačiau keletą kartų vėl buvo nuverstas.

1995 metų lapkritį rajono taryba ir meras J. Mačys posėdyje galutinai nusprendė rasti galimybių ir skirti lėšų J. Basanavičiaus paminklui. Vilniaus dirbtuvėse iš granito paminklas pradėtas kalti jau tų pačių metų gruodį. Darbų procesui vadovavo skulptorius A. Žukauskas, o daugiausiai dirbo meistras Vladas Stankevičius. Į Vilkaviškį paminklas po penkias valandas kelionės tralu iš Vilniaus atgabentas 1996 m. rugsėjo 20 d. Netrukus po paminklo atidengimo ceremonijos, 1996 m. rugsėjo 22 d., buvo nuspręsta, kad tuo metu Atgimimo aikštės pavadinimą turėjusi centrinė Vilkaviškio miesto aikštė bus pavadinta Jono Basanavičiaus vardu.

Pasiekęs vieną iš pagrindinių savo tikslų pastatyti paminklą J. Basanavičiui, J. Mačys siekė įamžinti ir kito tautos didvyrio – V. Kudirkos atminimą. Jo paminklinis biustas prie Vilkaviškio rajono savivaldybės pastato atidengtas 1998 m. gruodžio 18 d. Paminklinį ansamblį sukūrė tas pats architektas, kuris rūpinosi ir J. Basanavičiaus monumentu – A. Žukauskas. V. Kudirkos biustas į Vilkaviškį atvežtas ir sumontuotas iš Vilniaus menininkų dirbtuvių.

„Triūsė statybininkai. Savo kūriniiui paskutines „kosmetines“ korekcijas atliko ir rūpinosi, kad viskas iki galo būtų padaryta taip, kaip reikiant, jį atlydėjęs skulptorius Antanas Žukauskas. Vienas

pirmųjų pasikalbėti su kūrėju ir pasidžiaugti įkūnyta idėja atėjo rajono meras Jonas Mačys.¹⁴⁹

Dar prieš paminklo V. Kudirkai statybas tuometinėje Vilkaviškio vidurinėje „Aušros“ mokykloje leidžiamame moksleivių mėnraštyje „Žibintas“ (1998 m. 7-asis nr.) buvo išspausdintas interviu su J. Mačiu apie minėto paminklo statybą. Su moksleiviais tuometinis rajono meras pasidalijo savo mintimis, kad paminklas statomas, siekiant paminėti net dvi progas – būtent 1998 metais sukako 140 metų pačiam V. Kudirkai, o „Tautiškai giesmei“ – 100 metų.

„Mes turime tokius žmones kaip J. Basanavičius, V. Kudirka ir kt., ir jei ne šie žmonės – mes net nebūtume laisva tauta, todėl ir turime juos įamžinti ateinančioms kartoms“¹⁵⁰, – tuomet kalbėjo J. Mačys.

Tame pačiame interviu tuometinis rajono meras papasakojo ir kaip turėtų atrodyti būsimas paminklas. Jis teigė, kad tai bus 30 metrų diametro ir pusės metro aukščio apskritimo pakilimas su laipteliais, o ant 1,5 metro aukščio pjedestalo bronzinis V. Kudirkos biustas, už jo – dvi akmeninės plokštės, ant kurių iškaltas Lietuvos himnas. Virš jų – varpas su nuleistais spinduliais. Aplinkui išklota plytelėmis, vasaromis prisodinta daug gėlių, įrengtas tinkamas apšvietimas.

J. Mačys paaiškino ir kodėl paminklui statyti pasirinkta būtų vieta prie Vilkaviškio rajono savivaldybės:

„Apie šią vietą jau galvota po J. Basanavičiaus paminklo atidengimo. Nors ir buvo sakoma, kad V. Kudirka su Vilkaviškiu neturi nieko bendro, paminklas stovės čia, Vilkaviškyje. Juk tai yra didžiausia nesąmonė. Vien V. Kudirkos gimtinė yra Paežeriuose, o tai juk Vilkaviškio rajonas.

Be pasirinktos vietos buvo siūloma dar keletas. Pirmoji – prie senosios pirties, dabar jau neveikiančio fontano vietoje. Bet čia

¹⁴⁹ „Santaka“, 1998 m. gruodžio 19 d.

¹⁵⁰ Vilkaviškio „Aušros“ vidurinės mokyklos mėnraštis „Žibintas“ (toliau – „Žibintas“), Nr. 7, 1998 m.

yra rengiamas vienas didžiausių Vilkaviškyje prekybos centrų, todėl šis pasiūlymas buvo atmestas. Tikriausiai ir patys suprantate, jog paminklas ir prekybos centras ne kaip dera. Antroji vieta buvo siūloma prie kultūros namų, bet ten jau yra ąžuoliniai stulpai, ištisa pasaka apie Eglę žalčių karalienę. Trečioji – prie „Aušros“ vidurinės mokyklos. Bet manau, kad tai visiškai nieko bendro neturi. Todėl ir buvo pasirinkta ši vieta. Čia – apleistas kampas. Ateityje jis visas bus rekonstruotas. Bus praplatinta gatvė, įrengta mašinų stovėjimo aikštelė, padaryti gražūs takai, susodinti nauji medžiai, pratęstas šaligatvis, kuris prie J. Basanavičiaus aikštės jau sutvarkytas. Šis šaligatvis eis nuo aikštės, pro miesto 300 metų atmintinį paminklą, pro V. Kudirkos paminklą tolyn vėl iki J. Basanavičiaus aikštės. Tai bus savotiškas paminklų išbaigimas, formuosis ir gražus miesto centras.

Čia viskas įeis į istoriją. Galėsite ir jūs savo vaikams papasakoti, kad buvo toksai miesto meras J. Mačys, kuris mėgo paminklus statyti. Bet esmė tokia: gaunam lėšų, tačiau visas jas pravalgome, prakuriame, pašalpom išdaliname, todėl šiuos pinigus ir skyrėme miesto gražinimui, puošimui ir, žinoma, istorijai¹⁵¹, – 1998 metais kalbėjo J. Mačys.

Tame pačiame „Žibinte“ išspausdintame interviu tuometinis rajono meras ne pirmą sykį pakartojo, kad tiek V. Kudirka, tiek J. Basanavičius yra tie žmonės, be kurių Lietuva nebūtų laisva. Jis V. Kudirką pavadino visų lietuvių kelrode žvaigžde.

„Mes žinome jo gyvenimo istoriją, kaip jis buvo sulenkėjęs, o po to vėl atsivertė. Į gyvenimo pabaigą, jau gulėdamas ligos patale, viską darė, kad padėtų Lietuvai“¹⁵², – apie V. Kudirką kalbėjo J. Mačys.

Apie tautos didvyrių įprasminimą Vilkaviškio rajone J. Mačys pasisakė ir jau baigęs mero kadenciją – įrašė atsiminimus, kurie dabar saugomi Seimo archyvuose. Tuomet jis kalbėjo:

¹⁵¹ „Žibintas“, Nr. 7, 1998 m.

¹⁵² Ten pat.

„Mūsų uždavinys buvo kaip nors pagerbti tuos tautos ažuolus – V. Kudirką ir J. Basanavičių, ir tas idėjas skleisti žmonių, ypač jaunimo tarpe. Norėjosi, kad Vilkaviškio rajonas vėl būtų tautinis. Mes tą ir darėme. <...> Didelį dėmesį skyrėme ir Basanavičynės sutvarkymui. Deja, per tuos 5 metus buvo lėšų trūkumas, tad visų darbų neįstengėme padaryti.

Dar spėjome 1999 m., kai buvo V. Kudirkos jubiliejus, pastatyti jam bareljefą ir iškalti Lietuvos himno žodžius. Labai tuo džiaugiuosi, nes vis dar pas mus yra žmonių, kurie ne visi juos moka, tad eidami pro paminklą jie gali juos pasiskaityti. Tai – savotiškas auklėjimas. Reikalavau, kad būtų atitinkamai gerbiama Lietuvos trispalvė, jog švenčių metu ji būtų iškeliama, kad minėjimai praeitų be jokios prievartos. Dėl to buvau nemažai puolamas. Puolimas buvo ne vien iš nomenklatūrininkų pusės.

Kai liberalų pasiūlymu Seime buvo priimtas įstatymas, jog mūsų valstybės vėliavos neprivaloma kelti švenčių metu – kas nori iškelia, o kas nenori, gali nekelti – tai man būna didelė gėda ir kaktu, kai švenčių metu važiuoju per Vilkaviškį ir matau neiškeltas vėliavas.“¹⁵³

Prisiminimuose apie J. Mačį ir jo iniciatyva statytus paminklus Vilkaviškio rajono Šeimenos seniūnas Gintas Bakūnas rašė: „Turbūt nesuklysiu sakydamas, kad tik J. Mačio dėka Vilkaviškio rajone šiandien stovi paminklai, skirti mūsų krašto didžiavyriams Jonui Basanavičiui ir Vincui Kudirkai. Tai – jo palikimas kraštiečiams. Puikiai prisimenu, kiek tada visuomenėje buvo kilę nepasitenkinimo dėl šių paminklų statybos, tačiau J. Mačys šiuo klausimu išliko tvirtas ir nepalaužiamas.“¹⁵⁴

Vienas iš didžiausių J. Mačio pasiekimų, būnant Vilkaviškio rajono meru – Gudkaimio globos namų atidarymas. Ši įstaiga duris atvėrė 1995 m. gruodžio 29 d. Pats J. Mačys rūpinosi jų

¹⁵³ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

¹⁵⁴ Žr. Ginto Bakūno atsiminimus apie J. Mačį.

įrengimo darbai, ieškojo tinkamiausių patalpų. Nors Vilkaviškio rajone buvo apžiūrėtas ne vienas potencialus globos namams tinkamas pastatas, geriausios pasirodė buvusios Gudkaimio žemės ūkio bendrovės bendrabučio patalpos. Vos įkūrus šią įstaigą, joje iškart apsigyveno apie 20 senelių, buvo sukurta 20 naujų darbo vietų. Iš viso šiuose globos namuose vienu metu gali glaustis iki 90 gyventojų. Kaip prisipažino nuo pat pradžios įstaigos direktoriumi dirbantis Rimas Murinas, čia beveik niekada nebūna laisvų vietų. J. Mačiui Gudkaimio globos namai visada buvo svarbūs, jis dažnai juose lankydavosi, bendraudavo su vietiniais gyventojais, rūpinosi, kad šiems nieko netrūktų.

Šių globos namų direktorius R. Murinas savo atsiminimuose apie J. Mačį rašė: „Jo iš seniau su vokiečiais užmegzti kontaktai ir ryšiai daug pasitarnavo, kad mūsų įstaiga sėkmingai gyvuotų. Juk pačioje pradžioje mes nieko neturėjome, reikėjo iš kažkur gauti ir įrangos, ir paprasčiausių buityje reikalingų smulkmenų! J. Mačio dėka į mūsų įstaigą iš Vokietijos buvo atvežta kone viskas, kas buvo tada reikalinga: nuo šaukšto iki lovos.“¹⁵⁵

Vilkaviškio rajono meru J. Mačys išbuvo dvi kadencijas. Antrą kartą į rajono tarybą jis su Lietuvos tautininkų sąjunga kandidavo 1997 m. kovo 23 d. įvykusiuose rinkimuose. Tuomet iš 27 savivaldybės tarybos narių mandatų, surinkusi 2 632 rinkėjų balsus (16,97 proc. visų rinkėjų), Tautininkų sąjunga gavo 5. Apie šią situaciją netrukus po rinkimų „Santakos“ laikraštis rašė: „Kaip niekur kitur Vilkaiviškio rajone sublizgėjo tautininkai ir socialdemokratai. Po penkias vietas rajonų tarybose gavo tik Akmenės ir Vilkaiviškio rajonų Tautininkų partijos skyriai. Keturiasdešimt aštuoniose Respublikos miestų ir rajonų tarybose tautininkai negavo nė vienos „kėdės“, kitur – po 1–2 vietas, Ukmergės rajone – 4 vietas.“¹⁵⁶

¹⁵⁵ Žr. Rimo Murino atsiminimus apie J. Mačį.

¹⁵⁶ „Santaka“, 1997 m. balandžio 5 d.

Akivaizdu, kad tokia tautininkų sėkmė neatsiejama nuo didžiulio J. Mačio įdirbio rajone ir jo užsitarnautos rajono gyven-tojų pagarbos.

Šiuose rinkimuose tautininkai daugiausia balsų surinko net devyniose iš 44 Vilkaviškio rinkimų apylinkių. Daugiausia balsų tautininkams rinkėjai atidavė Keturvalakių (61 balas), Gudkaimio (87), Matlaukio (58), Šiaudiniškių (78), Vilkupių (94), Klausučių (67), Karalių (120), Serdokų (40) bei Gudelių (113) rinkimų apy-linkėse.

Į rajono tarybą be J. Mačio taip pat pateko jo bendrapartie-čiai Saulius Čepas, Vidas Venckevičius, Romualdas Žvirblis bei Gintas Bakūnas. Balandžio pradžioje įvykusiame pirmajame tarybos narių posėdyje Tautininkų sąjungos vardu R. Žvirblis į mero postą pasiūlė rinkti J. Mačį. Daugiau pasiūlytų kandidatų nebuvo.

Kaip skelbė 1997 m. balandžio 12 d. išėjęs „Santakos“ lai-kraštis, J. Mačys tuomet savo programinėje kalboje paminėjo, jog „sėkmingo darbo laidas – pilnos demokratijos įgyvendi-nimas – kad taryba tarnautų žmonėms“. J. Mačys tuomet tvir-tino, kad taip stengtasi daryti ir praėjusios kadencijos metu. Jis taip pat paašikino, kad Vilkaviškio rajono savivaldybėje, kaip ir visoje Lietuvoje, didžiausia bėda – pinigų trūkumas, tad reikės pirmiausia spręsti tuos klausimus, kurie duoda didžiausią eko-nominį efektą – reikės įgyvendinti svarbiausius pradėtus objek-tus, „kuriuose jau yra įdirbis“. Jis kalbėjo, kad būtina užbaigti Vilkaviškio valymo įrenginių rekonstrukciją, vystyti projektą dėl geoterminių vandenų, spartinti Vilkaviškio gamtinių dujų tinklų tiesimą, kaimo katilinių rekonstravimą, rūpintis kelių tiesimu, ypač Pavištyčio kryptimi, daugiau dėmesio skirti Kybartams, ypač mokyklos statybai. J. Mačys tada paminėjo ir kitus uždavi-nius bei siekius, kuriuos įgyvendinat reikės darnumo, išvalgumo ir apsukrumo. Atsakęs į įvairius klausimus jis taip pat pakvietė vilkaviškiečius būti patriotais ir kelti klausimą dėl Vilkaviškio

apskrities įkūrimo, dar pridūrė, jog naujojoje taryboje šis klausimas bus sprendžiamas.¹⁵⁷

Po slapto balsavimo už J. Mačio kandidatūrą iš 27 tarybos narių pasisakė 22, prieš buvo 5. Antrai kadencijai perrinktas meras tuomet padėkojo už pasitikėjimą ir pasiūlė pratęsti posėdį – išrinkti ir vicemerą. Jis pasiūlė savo pavaduotoju skirti Joną Šuliauską. J. Mačys taip pat pridūrė, kad per porą darbo metų J. Šuliauską pažino kaip gerą specialistą, uolų darbuotoją, su kuriuo norėtų dirbti ir toliau. Po slapto balsavimo už J. Šuliauską balsavo 17 tarybos narių, 10 buvo prieš, tad jis ir buvo perrinktas savivaldybės vicemeru. Posėdžio pabaigoje J. Mačys pabrėžė, kad visoms partijoms darbo užteks, nes yra daug neišspręstų reikalų, ir visiems palinkėjo sveikatos.¹⁵⁸

Perrinktas antrai kadencijai J. Mačys ir toliau tęsė savo darbus, vykdė rinkimų pažadus. Vienas iš jų – siekis įkurti Vilkaviškio apskritį. 1998 m. kovo 17 d. jo iniciatyva Seime buvo surengta spaudos konferencija apie apskričių problemas. Konferencijoje kalbėjęs Seimo pirmininko pavaduotojas Romualdas Ozolas paminėjo, kad gvildenant šią temą reikia pamąstyti apie apskričių tikslingumą, perspektyvą ir valdymo pagrindą. J. Mačys ir tuometinis Seimo Centro frakcijos narys K. Vaitukaitis teigė manantys, kad tikslinga yra kurti ne tik Vilkaviškio, bet ir Trakų apskritis.¹⁵⁹

Kaip rašė „Santakos“ laikraštis, tame posėdyje J. Mačys konferencijų salėje ant stalo padėjo atsivežtus beveik 21 tūkstantį gyventojų parašų (iš 36 tūkstančių turinčių balsavimo teisę) ir pažymėjo, jog Vilkaviškio rajone savotiškas referendumas įvyko: šio rajono gyventojai pasisakė už Vilkaviškio apskrities atkūrimą.

Lietuvoje Vilkaviškio apskritis 1867 metais buvo sudaryta, o 1950 m. birželio 20 d. – panaikinta. Įvykus pertvarkai 22 apskrityse, buvusios apylinkės paliktos Vilkaviškio rajonui, 2 apylinkės

¹⁵⁷ „Santaka“, 1997 m. balandžio 12 d.

¹⁵⁸ Ten pat.

¹⁵⁹ „Santaka“, 1998 m. kovo 19 d.

perduotos Kazlų Rūdos rajonui, 17 – Kybartų rajonui ir 7 – Nau-
miesčio rajonui.

Seime vykusiame posėdyje J. Mačys teigė manantis, kad dešimt
šalies apskričių tikrai netenkina Lietuvos gyventojų poreikių, nes
jos yra per didelės, žmonėms nuvykti iki jų centrų yra per toli. Jis
teigė, kad dabartinės apskritys yra tik valstybės lėšų švaistymas.
Tai pagrindė skaičiais ir faktais. Pabrėžė, jog patvirtintas daugu-
mos savivaldybių deficitinis biudžetas. Anot jo, kad ir kur merai
kreiptųsi, niekas savivaldybių problemų nesprendžia, tačiau aps-
kritys gauna pakankamai lėšų ir yra nevykęs tarpininkas, už nieką
neatsako, neatsiskaito ir dar trukdo dirbti.¹⁶⁰

Tąkart panašias mintis apie neigiamą santykį ir finansavimą
su apskritimis išsakė ir posėdyje dalyvavęs tuometinis Varėnos
raiono meras V. Mikalauskas.

J. Mačys teigė manantis, kad labiausiai žmonių poreikius
patenkintų tokios apskritys, kiek apima savivaldybės. Jis sakė, kad
rajonus galima vadinti apskritimis.

Nepaisant aktyvios J. Mačio kovos už Vilkaviškio apskrities
atkūrimą, jam šio tikslo taip ir nepavyko pasiekti. Prie didžiausių
savo neužbaigtų darbų J. Mačys ne kartą yra priskyręs ir geotermi-
nių vandenų projektą, kuris buvo pradėtas, bet pasikeitus valdžiai
taip ir liko nepadarytas.

Buvo planuojama, kad Vilkaviškio miestas turėtų geoterminius
vandenis. Norėta Vilkaviškyje įrengti gydyklas, mat toks vanduo
naudingas sveikatai.

„Šis projektas būtų atsipirkęs per dvidešimt metų, suklestėtų
miesto ekonomika“¹⁶¹, – 2008 metais prisiminęs praeitį kalbėjo
J. Mačys.

Tuomet jis teigė, kad visos sąlygos, reikalingos projektui įgy-
vendinti, buvo sukurtos, vokiečiai į jį jau buvo investavę 100 tūks-
tančių markių [18].

¹⁶⁰ „Santaka“, 1998 m. kovo 19 d.

¹⁶¹ „Vilkaviškio kraštas“, 2008 m. gegužės 13 d.

„Pasikeitus valdžiai nuspręsta, jog toks projektas yra nieko vertas. Miestas liko be geoterminių vandenų, investicijos nuplaukė kitur, Vilkažiškis liko dideliu sodžiumi, neturinčiu jokios ateities“¹⁶², – apgailestavo J. Mačys.

Pirmas kalbas apie geoterminės jėgainės statybą bei tokio vandens panaudojimą gydymui bei šildymo tikslams J. Mačys inicijavo vos tapęs Vilkažiškio rajono meru. Vos tik sužinojęs, kad Vilkažiškis stovi ant karštų vandenų, J. Mačys ėmė svarstyti, kaip tą dar neataušusį vandenį ištraukti iš žemės gelmių ir priversti jį tarnauti žmonėms. 1998 metais kartu su tuometiniu specialiosios paskirties UAB „Vilkažiškio vandenys“ direktoriumi Virginijumi Skumanu jis lankėsi Jugoslavijos Federacinėje Respublikoje [19]. Šioje šalyje stovėjo nemažai efektyvių jėgainių, skirtų vandeniui šildyti ir tiekti. Vizito metu J. Mačys bei V. Skumanas susitiko su tokias jėgaines projektuojančios ir gaminančios įmonės „Proniel“ prezidentu bei šios įmonės atstovais, iš arti apžiūrėjo vieną iš veikiančių tokio tipo jėgainių. Jugoslavija kartu su austrais jau tada buvo sukūrusi technologiją, kai, palyginti su nedidelėmis energijos sąnaudomis, pasiekama aukšta vandens temperatūra. Pagal šią technologiją jėgainių statyba turėjo atsipirkti maždaug per 5 metus.

„Jėgainė yra visų būsimų darbų ir projektų, susietų su geoterminių vandenų panaudojimu, pagrindas. Jos statyba ir įrengimas atsietų apie 11 milijonų dolerių“, – grįžęs iš Jugoslavijos tuomet kalbėjo J. Mačys.¹⁶³

Besidomėdamas geoterminių vandenų jėgainių statybomis, jis lankėsi ne vien Jugoslavijoje. Su panašiais vizitais per savo kadenciją Vilkažiškio rajono meras viešėjo ir Lenkijoje bei Vokietijoje. Su pastarosios šalies atstovais jis net buvo sutaręs dėl dalinio projekto finansavimo:

¹⁶² „Vilkažiškio kraštas“, 2008 m. gegužės 13 d.

¹⁶³ „Santaka“, 1996 m. balandžio 23 d.

„Kur jūs girdėjote, kad vokiečiai mėtytų daiktus ir pinigus? – Na, atiduoda veltui padėvėtus rūbus, nukleiptus batus, dar nuleidžia kelis tūkstančius markių už suklerusį automobilį, bet kad mestų šimtus tūkstančių markių nerealiai projektui – neįtikėtina. O Vilkaviškio šiltiems vandenims jie jau išleido netoli šimto tūkstančio markių. <...> Vilkaviškio požeminių šiltų vandenų panaudojimo galimybės jau ne svajonė, o beveik apčiuopiama tikrovė“¹⁶⁴, – optimistiškai 1996 metais kalbėjo J. Mačys.

Geoterminiai vandenys Vilkaviškio apylinkėse slūgso apie 1 200 m. gylyje. Jų temperatūra – 47 laipsniai. J. Mačys ketino ne tik šiuos vandenis panaudoti rajono butams bei namams šildyti, bet ir medicininės terapijos tikslams. Giluminiai Vilkaviškio vandenys turi didelį druskų kiekį, todėl yra tinkami naudoti kaip gydymosi druskos balneologinėse gydyklose. Šie vandenys taip pat tinka įvairioms ligoms gydyti (pvz., odos), taip pat termovonoms (pramoginėms) ir t. t.

1998 metų pradžioje duotame interviu „Santakos“ laikraščiu J. Mačys svarstė, kad jeigu pavyktų įgyvendinti geoterminių vandenų projektą, tai būtų amžiaus projektas Vilkaviškyje, jis iš pagrindų pakeistų miesto įvaizdį.

„Tai didžiulės perspektyvos Vilkaviškiui. Tam yra daug palankių prielaidų: esame pirmi Respublikoje, turime geležinkelį, gamtines dujas, esame prie „VIA Baltica“ kelio [20], turime poilsio zoną (ežerą prie pat miesto), turistams įdomų Paežerių dvarą ir t. t. Tik viską reikia sutvarkyti, sudėlioti į tam tikras vietas. Sukurtume modernų, puikų kurortą su sanatorijomis, gražiai sutvarkyta aplinka, pagyvėjusiu visuomeniniu gyvenimu. Tai reikštų pinigus, naujas darbo vietas, gyventojų užimtumą, pagaliau – geresnį žmonių gyvenimą. Aš manau, jeigu nestrigtų finansavimas, visa tai įgyvendinti įmanoma maždaug per dešimt metų. Tai nėra juokai. Šiuo projektu susidomėję netgi japonai, kai kurie stambūs bankai,

¹⁶⁴ „Santaka“, 1996 m. spalio 15 d.

manau, savo žodį tars ir verslininkai, norėsiantys investuoti savo pinigus į šį projektą. Bet kas panorėjęs galės tapti akcininku, nes visų pinigai bus labai reikalingi“¹⁶⁵, – apie geoterminių vandenų projektą 1998 metų pradžioje kalbėjo J. Mačys.

Deja, gražūs sumanymai taip ir liko neįgyvendinti. Novatorišką požiūrį turėjęs tuometinis Vilkaviškio rajono meras paprasčiausiai per kelerių metų savo kadenciją nespėjo to padaryti. Rajone pasikeitus valdžios atstovams šis projektas taip ir liko nugramzdintas užmarštin. Prisiminęs šią situaciją ilgametis J. Mačio bendražygis Gintautas Sakalauskas savo atsiminimuose rašė, kad jei geoterminių vandenų projektas būtų buvęs įgyvendintas, šiandien Vilkaviškis būtų ne paprastas provincijos miestelis, o nemažas kurortas su sanatorijomis bei gydyklomis.¹⁶⁶

Dar dirbdamas Vilkaviškio meru, 1997 metais, J. Mačys „Santakos“ laikraščio skaitytojų buvo išrinktas rajono Metų žmogumi. Po šio pripažinimo minėtame leidinyje buvo rašoma:

„Jeigu iš šalies išvyksta Prezidentas, apie tai sužinoma iš Jo Ekscelencijos vėliavos – ji nuleista. Jeigu savivaldybėje yra meras J. Mačys – jo priimamasis pilnas žmonių. Mero nėra – ir eilės už jo kabineto durų nėra. Doras, nuoširdus, sąžiningas, tolerantiškas, laikosi duoto žodžio, neišpuikęs – tokiais epitetais buvo palydima Jono Mačio, Vilkaviškio savivaldybės mero, pavardė, skambinant į redakciją ir siūlant jį populiariausio rajono žmogaus titului.“¹⁶⁷

Pats J. Mačys tuomet džiaugėsi rajono gyventojų jam parodytu pasitikėjimu, teigė, kad visa tai – jo darbo įvertinimas, keliantis tam tikrą malonų susijaudinimą. Duotame interviu „Santakos“ laikraščiui tuometinis Vilkaviškio rajono meras pasidžiaugė jau nuveiktais darbais:

„Pajudėjome į priekį, atlikome nemažai visiems reikalingų darbų. Tai ir gamtinės dujos miestui, ir kanalizacijos bei

¹⁶⁵ „Santaka“, 1998 m. sausio 17 d.

¹⁶⁶ Žr. Gintauto Sakalausko atsiminimus apie J. Mačį.

¹⁶⁷ „Santaka“, 1997 m. gruodžio 31 d.

vandentiekio magistralės atvedimas į Žalumynų kvartalą [Vilka-
viškis]. Poliklinikos Kybartuose užbaigimas, Pavištyčio kelio ati-
darymas – amžiaus svajonės įgyvendinimas. Nemerdi rajonas.
Žmonės, supratau, įvertina tokius darbus ir pradeda matyti viltį.
Smagu, kad radome galimybę suteikti stipendijas dešimčiai stu-
dentų – našlaičių, kurie mokosi įvairiose aukštosiose mokyklose.
Ateinančiais metais esame numatę skirti dar dešimt stipendijų.
Tikiu, kad šie jaunuoliai, kurių gyvenimui įžiebėme vilties, bus
tokie pat geranoriški, kaip ir pirmojo Lietuvos Nepriklausomy-
bės laikotarpio žmonės, tokie pat iškilę iki dabar¹⁶⁸, – apie savo
nuveiktus darbus kalbėjo J. Mačys.

Vėliau jis papasakojo, kad į namus stengiasi niekuomet neparsi-
nešti darbo rūpesčių, o į darbą eina pamiršęs visus namų reikalus.
Tuomet J. Mačys svarstė, kad galbūt būtent dėl to darbuotojai nie-
kuomet nemato jo nei užsnūdusio, nei verkiančio, nei šaukiančio.

„Niekas nesako, kad lengva. Neateina pas mane žmonės pasa-
kyti ačiū. Dažniausiai kreipiasi su savo problemomis, neretai ir
pikti, įtūžę. Tenka visus išklaudyti, nuraminti. Kartais prisieina ne
tik kitus, bet ir save tramdyti, kivirčius gesinti. Toks darbas – neturi
nervų, neik, nedirbk“¹⁶⁹, – tuomet mintimis apie savo mero parei-
gas kalbėjo J. Mačys.

Kitame interviu jis yra pasakojęs, kad valdininko darbas – ten-
kinti žmonių poreikius, kurių yra pačių įvairiausių. Jis prisipažino,
kad dažniausiai tenka spręsti nemalonus dalykus, tenka pabūti ir
„dvasios tėvu“, ir mokytoju, ir „masažistu“, kuris turi kai ką pastū-
mėti, paraginti.

„Kartais tenka ir nuolankiai patylėti, kai, pavyzdžiui, nuva-
žiuoji į Vilnių ir gauni kritikos. Bet neretai, pasibaigus kantrybei,
reikia... šviesiai tiesiai pasakyti – kad ir premjerui – visą teisybę
apie rajoną, išdėstyti savo reikalavimus. Darbas iš tiesų nelengvas,

¹⁶⁸ „Santaka“, 1997 m. gruodžio 31 d.

¹⁶⁹ Ten pat.

reikalaujantis kantrybės. Kai išrinko meru, pirmą naktį prabudau ir pagalvojau: „Velnias mane nešė!.. Ką dabar reikės daryti. Šitokio darbo tai nedirbęs...“ Na, bet užsispyrimas įveikia viską. <...> Atidus išklausymas neretai suveikia kaip vaistas. Jeigu žmogus ateina nuliūdęs, susijaudinęs, o išeina šypsodamasis, reiškia, įkvėpiau jam pasitikėjimo, vilties. Tegul ir ne konkrečiu darbu, bet nuoširdžiu žodžiu ar galbūt geru patarimu.

Ir savo darbuotojams nesu koks diktatorius. Aš iš tų vadų, kurie leidžia specialistams savarankiškai dirbti. Nenoriu stumdyti, nurodinėti, kaip reikia ką daryti. Man svarbu – rezultatas. <...> Mero darbas – ūkinis, kūrybinis. Čia jau reikia suderinti visas savybes, kad pasiektum rezultatą. O svarbiausia sąlyga – diplomatija, kurios mums, lietuviams, labai trūksta. Diplomacija – tai sugebėjimas rasti kompromisą. Be šio meno – nė žingsnio. Kur nėra diplomatijos, ten – kivirčiai. Argi verta jiems aukoti kūrybines jėgas?“¹⁷⁰ – pasakodamas apie savo darbo niuansus kalbėjo J. Mačys.

Dirbdamas Vilkaviškio meru J. Mačys 1998 m. balandžio 25 d. į savo rajoną buvo sukvietęs Kovo 11-osios Akto signatarus. Tokia šventė tada Vilkaviškyje vyko pirmą kartą. Į ją atvyko 75 signatarai, kai kurie iš jų į Suvalkiją atkeliavo su savo šeimos nariais. Tada J. Mačys ypač džiaugėsi galįs svečius priimti ir pasveikinti Vilkaviškio Jono Basanavičiaus aikštėje, tapusioje miesto žmonių, švenčių ir susibūrimų vieta. Vieta, kurion suėjus, anot tuometinio rajono mero, visada pajuntama vienybė ir santarvė.

Savo sveikinimo kalboje J. Mačys tąsyk priminė, kad Kovo 11-osios Akto signatarų posėdis vyksta tarsi tautos patriarcho J. Basanavičiaus akivaizdoje, neatitvertas nuo Lietuvos mūro sienomis ir politinėmis ambicijomis. J. Mačys kvietė visus susitelkus eiti į žmonių širdis, tuomet neliks nepadorumo, pykčio, neapykantos. Tuometinė posėdžio darbotvarkė, J. Mačio teigimu, buvo išskirtinė, todėl jis kvietė visus balsuoti kitaip: rankas su

¹⁷⁰ „Santaka“, 1998 m. sausio 17 d.

ąžuoliukais nuleidžiant į Ožkabalių žemę – be ginčų, be apgaulės, kad signatarų pasodinti medeliai išaugtų be piktžolių ir kairėje, ir dešinėje, ir per vidurį...

Būtent tą balandžio 25 dieną Ožkabaliuose buvo pasodinta Kovo 11-osios Nepriklausomybės Akto signatarų giraitė. Tuomet ąžuolus į žemę pasodino arba patys atvykę signatarai, arba už jau Anapilin išėjusiuosius tai padarė jų šeimos nariai. Tą pačią dieną Jono Basanavičiaus gimtinėje buvo pasodinta ir Lietuvos Prezidentų giraitė, taip pat Vasario 16-osios Nepriklausomybės Akto signatarų giraitė.

Sėkmės ir santarvės netradiciniame Kovo 11-osios Akto signatarų posėdyje tąkart linkėjo signatarai Vytenis Andriukaitis, Romualdas Ozolas, Zigmas Vaišvila ir kt. Visi susirinkę svečiai įsiamžino prie J. Basanavičiaus paminklo, vyko į tolesnes iškiles Ožkabaliuose, aplankė Paežerių dvaro rūmuose įkurtą muziejų.¹⁷¹

„Tą balandžio 25-ąją pasodinome 75 vardinius signatarų ąžuolus ir 9 vardinius ąžuolus Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatų giraitėje. Taip pat tą dieną pasodinome Vasario 16-osios signatarų giraitę ir ąžuolą, skirtą dešimtosioms Lietuvos Sąjūdžio metinėms paminėti. Vėliau visi kartu dalyvavome Vilkaviškio kultūros namuose vykusioje gražioje signatarų sueigoje. Būdamas meru J. Mačys nuolat iš širdies rūpinosi Basanavičynės reikalais. Pavyzdžiui, 1997 m. jis Basanavičynėje organizavo medžio drožėjų plenerą, o 1998 m. balandžio pradžioje čia buvo pastatytas stogastulpis, ąžuolyno vartai, signatarų giraitės pavadinimas ir vartai prie kitų giraičių. Jonas taip pat organizavo ir kitą plenerą, kuriame buvo išdrožta vaikų žaidimų aikštelė J. Basanavičiaus pasakų motyvais“, – pasakojo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubo vadovė Birutė Valionytė.

Anot jos, būtent J. Mačys buvo pagrindinis Kovo 11-osios Nepriklausomybės Akto signatarų giraitės iniciatorius ir sumanytojas.

¹⁷¹ „Santaka“, 1998 m. balandžio 28 d.

„1998-aisiais buvau Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubo kanclere. Pamenu, kaip tų metų vasario pabaigoje pas mane atvyko Jonas Mačys ir pasiūlė Ožkabaliuose pasodinti Kovo 11-osios Nepriklausomybės Akto signatarų giraitę. Jis norėjo, jog visi signatarai susitiktų ir giraitėje pasodintų 124 ąžuolus – tiek, kiek balsavo už Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktą. Pasiūliau Jonui šiek tiek išplėsti jo idėją ir kiekvienam signatarui pasodinti po savo asmeninį ąžuolą, su prie jo pritvirtintais signatarų vardais ir pavardėmis. Parengiau Signatarų giraitės projektą. Mano žiniomis, tokios giraitės nėra niekur kitur pasaulyje. Mes šiuo atveju esame unikalūs!“ – pabrėžė B. Valionytė.

Ji prisiminė, kad buvo kilę nemažai diskusijų, renkantis vietą, kur turėtų būti sodinama Kovo 11-osios Nepriklausomybės Akto signatarų giraitė. Vienas iš Lietuvos Tautinio Atgimimo ąžuolyno iniciatyvinės grupės narių Vitalius Stepulis siūlė signatarams ąžuoliukus sodinti ne vienoje vietoje, o išsklaidyti juos po visą ąžuolyno teritoriją – taip, kaip patys signatarai buvo pasklidę po visą Lietuvą. Vis dėlto galiausiai buvo nuspręsta, kad visi vardiniai signatarų ąžuoliukai turi būti vienoje vietoje.

Basanavičynėje esantis Lietuvos Tautinio Atgimimo ąžuolynas, kuriuo taip rūpinosi J. Mačys, jau seniai yra tapęs unikaliu mūsų valstybės bei tautos istorijos ir gamtos paminklu. Jo užuomazgas galima rasti dar 1988 metų rudenį. Būtent tada Lietuvos sostinėje susitikę vilniečiai – Projektavimo instituto inžinierius Vitalius Stepulis, Vilniaus pedagoginio instituto docentas Algimantas Kepežėnas ir Vilniaus universiteto docentas Vygantas Čaplikas – svarstė, kaip įprasminti visuotinį tautos pakilimą. Buvo nuspręsta sodinti ąžuolyną, nes ąžuolas nuo senovės lietuviui yra kaip vienybės ir dvasios stiprybės simbolis. ąžuolynui sodinti ėmė burtis iniciatyvinė grupė, pradėta ieškoti jam tinkamos vietos.

Tų pačių metų lapkričio 4 dieną Kauno gamybinio susivienijimo „Drobė“ savaitraštyje pasirodė Rimos Lipšienės raginimas atgaivinti Lietuvos tautinio atgimimo tėvo Jono Basanavičiaus

gimtąją sodybą, o lapkričio 23-iąją Ožkabaliuose buvo viešai paminėta patriarcho gimimo diena. Šios dvi iniciatyvos turėjo lemiamos įtakos galutiniam apsisprendimui Lietuvos Tautinio Atgimimo Ažuolyną sodinti Ožkabaliuose. Idėją sodinti ažuolyną būtent Ožkabaliuose iškėlė geografą, mokslininką, keliautoją prof. Rimantas Krupickas.

Pritarus šiam pasiūlymui, ažuolyno sodinimo iniciatyvinė grupė – Vitalius Stepulis, Algimantas Kepežėnas, Vygantas Čaplikas, taip pat Kęstutis Labanauskas, Rimantas Krupickas, Vladas Markauskas ir Romualdas Survila – ėmėsi žygių, kad ažuolynas būtų sodinamas Vilkaviškio rajone, Bartninkų apylinkėse, Ožkabaliuose. 1989 m. sausio 9 d. vieta buvo galutinai patvirtinta.

Kovo 29-ąją į Ožkabalius atvykę trys iniciatyvinės grupės nariai paruošė vietą talkai: pažymėjo kelius, giraičių ribas, pasodino pirmuosius ažuoliukus. Kovo 31 dieną medelių sodinimą tęsė vilkaviškiečiai. Ažuolynas buvo pasodintas per tris savaitgalius – 1989 metų balandžio 1, 8 ir 15 dienomis. Tuomet atrodė, kad sodinti Tautinio Atgimimo Ažuolyno suplaukė visa Lietuva: į talkas buvo susirinkę apie 3 500 sodintojų iš visų šalies kampelių.

Pradėjus sodinti Ažuolyną buvo imtasi ir pačios Jono Basanavičiaus sodybos atstatymo darbų. Projektą parengti ėmėsi sodybų restauravimo architektė Živilė Mačionienė, darbams pradėti Kauno gamybinis susivienijimas „Drobė“ paaugojo 100 tūkst. rublių. 1991 metais, minint J. Basanavičiaus 140-ąją gimtadienį, buvo atstatytas gyvenamasis namas ir klėtis, parengta patriarcho gyvenimą ir veiklą atspindinti ekspozicija. Vėliau atkurta karvidė, sodybos kluonas su pelude, rūsys ir kiaulidė.

Ažuolynas kasmet ne tik augo, bet ir didėjo. Prabėgus trisdešimčiai metų nuo jo pasodinimo pradžios, vietoj planuotų 27 hektarų Ažuolynas išplito į 40 hektarų plotą. Įvairūs medeliai ir krūmai Ažuolyne susodinti giraitėmis – jų yra keturiolika. 1990 m. kovo 11 d. atkurtai Lietuvos Nepriklausomybei ant aukščiausios apylinkės kalvos buvo pasodinta 11 ažuoliukų.

Represijų aukų giraitė mena po pasaulį išblaškytus, Lietuvoje ir Sibiro platybėse kalintus bei nukankintus tautiečius. Lietuvos Tautinio Atgimimo Ažuolyne 1991-ųjų pavasarį pasodinta 13 ažuoliukų ir viena liepaitė Sausio 13-osios aukoms atminti. Rudenį pasodinti medeliai ir žuvusiesiems Medininkuose. Tautos atminties giraitėje auga ažuoliukai mūsų tautą žadinusiems ir ją garsinusiems žmonėms, Lietuvos prezidentams. Ošia Pasaulio lietuvių, Knygnešių, Tautos vienybės, Baltų, Jaunimo, Vilkaviškiečių giraitės. Pietinėje Ažuolyno dalyje beržų žiedas simboliuoja tautinio atgimimo Sąjūdį.

1995 metais buvo pradėti sodinti ir tebesodinami medeliai Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos laureatams. 1998 metais pasodintos Vasario 16-osios Valstybės Atkūrimo ir Kovo 11-osios Nepriklausomybės Atkūrimo Aktų signatarų giraitės. 2014 metais švenčiant Lietuvos Tautinio Atgimimo Ažuolyno 25-ąsias metines atsirado pirmas ažuolų guotas Atkurtos Lietuvos valstybės šimtmečiui paminėti. Per keturias pavasarinės talkas buvo pasodinti Sūduvos, Aukštaitijos, Mažosios Lietuvos, Žemaitijos ir Dzūkijos guotai. Šalia ažuolų atsirado kitų medžių ir krūmų, nes ažuolams reikalinga įvairių augalų draugija. Per 2017 metų pavasarinę talką, užbaigus sodinti Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo šimtmečio giraitę, Tautos Atgimimo Ažuolynas galutinai baigtas sodinti.

Išaugęs ir suvešėjęs Ažuolynas šiandien yra gražus gamtos prieglobstis. Ne veltui dar 1998 m. gegužės 19 d. Lietuvos Vyriausybės nutarimu Nr. 612 jam suteiktas kultūros paminklo statusas.¹⁷²

2020 metais, minint 30-ąsias Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo metines, J. Basanavičiaus gimtinėje planuojama pastatyti atminimo ženklą, kuriame bus įrašytos visos Vasario 16-osios bei Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktų signatarų pavardės. Tai turėtų būti unikalus paminklas, skirtas nepriklausomos Lietuvos valstybei įprasminėti.

¹⁷² Interneto nuoroda: <http://www.santaka.info/?sidx=52818>

Būdamas meras J. Mačys rūpinosi ne vien Lietuvos Tautinio Atgimimo Ažuolynu. Jam nuoširdžiai rūpėjo viso rajono reikalai. Jis taip pat neapleido ir darbų namuose. J. Mačys kartu ir ūkininkavo – dirbo daugiau nei 40 hektarų žemės plotą. Čia rajono vadovas augino linus, kviečius, miežius bei cukrinius runkelius. Meras namuose kurį laiką laikė ir kelias melžiamas karves, porą telyčių bei kiaulių. Net ir eidamas rajono vadovo pareigas jis pats keldavosi anksti ryte prieš darbą ir eidavo į tvartą melžti karvių, o vakare šias pareigas jau perimdavo jo žmona Roma.

„Meras laiko dvi melžiamas karves. Iš abiejų kasdien primelžia 25 litrus pieno. Gal ir ne ypatingai daug, tačiau pienas riebus – 4–4,3 proc. <...> Rajono mero šeimoje vasarą labai populiarius maistas – pieniški produktai: varškė, rūgpienis ir kt. Todėl ne visą pieną parduoda, pasilieka ir sau.

Savo šeimos reikmėms Mačiai nuolatos augina dvi kiaules. Pasak mero, prastas tas ūkininkas, kurio namuose nėra lašinių.“¹⁷³

Ūkyje J. Mačiui dirbti patiko. Ne veltui net jo profesija susijusi su žemės ūkiu. Šios srities jis neapleisdavo netgi per atostogas.

„Nors per atostogas reikia atlikti daug įvairių ūkiškų darbų, meras randa laiko visoms rajono, Respublikos ir pasaulio naujienoms. Rytais skusdamasis paklauso radijo. Ypač laikraščių apžvalgos. Todėl nebūtina skaityti visų laikraščių. <...> Vakarais per televiziją būtinai pažiūri „Panoramą“.

– Žmonės į mano kabinetą rajono savivaldybėje ateina ne pasigirti, kad viskas gerai, o tik su bėdomis. Tokia ta kasdieninė rutina – tik bėdos ir bėdos. Todėl išėjus atostogų didžiausias mano noras būna nors dviem savaitėms atitrūkti nuo tų problemų, pakeisti galvosena.

<...> Per dvi atostogų savaites J. Mačys, nudurbęs pagrindinius ūkio darbus, 3–4 dienom bandys ištrūkti į pajūrį. Sakė, daugiau nei dešimtį metų prie jūros nepoilsiaęs.“¹⁷⁴

¹⁷³ „Santaka“, 1997 m. rugpjūčio 26 d.

¹⁷⁴ Ten pat.

Apie mero kadenciją J. Mačys taip pat yra išdėstęs savo prisiminimus, saugomus Seimo archyvuose. Čia politikas ne pirmą kartą teigė, kad visada stengėsi dirbti dorai, sąžiningai, nekreipdamas dėmesio į išorines pagundas:

„Aš niekada nekeičiau savo nuostatų. Turiu savus įsitikinimus, savas tiesas. Manau, kad Lietuvos valstybei reikia tarnauti sąžiningai ir dorai. Galiu paminėti, kad būnant meru aš gavau įvairių viliojančių pasiūlymų. Galėjau pasiimti ir dvarą su 100 hektarų žemės, kuris niekam nepriklausė, galėjau paimti ir didelius kyšius. Pavyzdžiui, man būnant meru, į Vilkaviškį skverbėsi „Maxima“, bet žinojau, kad jei ji ateis, smulkiajam verslui bus krachas. Man sąžinė neleido tų dalykų spręsti. Tada susikvietėme Vilkaviškio rajono verslininkus ir jų klausėme, ką daryti. Jie neleido, tad ir mes neleidome. Kai tik baigiau eiti mero pareigas, „Maxima“ tuoj pat čia įkėlė koją, pastatė parduotuvę. Gal tai ir nebūtų blogiausia, bet kaip atrodo parduotuvės pastatas? Vilkaviškio miesto centre dabar stovi kažkoks kluonas.

Dirbdamas meru dar turėjau ir ūkį. Kartais karvės kentėdavo, kad per pietus negalėdavau jų parvažiuoti pagirdyti ar pašerti, nes jei savivaldybėje būdavo nors vienas žmogus, kuris laukdavo pas mane, aš jį priimdavau net pietų sąskaita.“¹⁷⁵

¹⁷⁵ Seimo archyvuose saugoma vaizdo medžiaga su J. Mačio prisiminimais.

Paskutinis gyvenimo etapas

Vilkaviškio rajono meru J. Mačys išbuvo iki 2000 metų. Tais metais kovo 19 dieną vykusiuose rinkimuose į Vilkaviškio rajono tarybą didžiąją dalį rinkėjų balsų (6 003) surinko Lietuvos socialdemokratų partija, kuri gavo 10 mandatų, bei tuo metu dar gyvavusi Lietuvos demokratinė darbo partija (2 265 balsai, 4 mandatai). J. Mačio vadovaujama Lietuvos tautininkų sąjunga gavo 1 914 balsus (12 proc. visų rinkėjų balsų) ir laimėjo tris mandatus rajono taryboje. Šiai partijai teko pasitraukti į opoziciją, o pačiam J. Mačiui – užleisti mero postą socialdemokratui Algirdui Bagušinskiui.

Prabėgus dešimtmečiui po J. Mačio vadovavimo Vilkaviškio rajonui, buvęs ilgametis Marijampolės apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos Vilkaviškio skyriaus vedėjas Kostas Petrulevičius prisiminė, kad su šiuo meru dirbti buvo itin lengva: „Išskirčiau tris rajono vadovus, kurie daugiausiai rūpinosi žmonių gerove. Tai Edmundas Žemaitaitis, Jonas Mačys ir Algirdas Bagušinskas, su kuriais daug dirbome ir pasiekėme puikių rezultatų.“¹⁷⁶

Pats J. Mačys apibendrindamas savo vadovavimo Vilkaviškio rajonui etapą kalbėjo:

„Nuo pirmų darbo dienų buvo laikomasi nuostatos, kad rajono biudžetas nebūtų skirtas tik pravalgyti ir šildytis. Gerokai pasipaudus, dalis lėšų buvo investuojama į naujas statybas, remontus, pastatų rekonstrukciją, infrastruktūros gerinimą. Daugiausiai investicijų teko Vilkaviškio ir Kybartų miestams.

Darbo sėkmę dažnai lemia asmeniniai vadovo sugebėjimai. Neužtenka būti vien eruditu: šiame darbe reikalingas didžiulis ne tik teorinių, bet ir praktinių žinių bagažas. Čia turi būti tikras

¹⁷⁶ „Santaka“, 2010 m. gegužės 14 d.

gaspadorius: numatyti, kur paveržti, kur atleisti, kam pagelbėti, o kam atsakyti. Neapsieisi ir be diplomatijos, juk tenka bendrauti su įvairių pažiūrų bei įsitikinimų žmonėmis. Dažnai gelbėjo kompromisai.

<...> Manau, kad eita teisingu keliu. Niekada žmonių neskirsčiau į juodus ar baltus, priklausomai nuo to, kokiai partijai ar ideologijai jie priklausė. Kiekvienas žmogus buvo vertinamas pagal atliktą darbą.

Daug pavyko nuveikti todėl, kad taryboje ir valdyboje buvo užkirstas kelias politikavimui. Po rinkimų visi buvome ūkiniai darbuotojai ir sutartinai sprendėme iškilusias problemas, nors dirbti teko tikrai nelengvomis sąlygomis. Savivaldybę spaudė centrinė valdžia, primesdama vykdyti vis naujas funkcijas, kurioms įgyvendinti neskyrė papildomų lėšų. Kiekviena Vyriausybės krikatika sulaukdavo vis naujų kontrolierių.

Esu laimingas, kad tos nepopuliarios priemonės, kurių rajono valdžiai (tarybai ir valdybai) teko imtis, gyventojų teisingai suprantos, buvo apsieita be nereikalingo triukšmo, piketų ir kitokių dalykų, kurių pasitaikė kituose šalies rajonuose. Ne iš gero gyvenimo turėjome didinti vandens, keleivinio transporto bei kitokių paslaugų tarifus, ir dauguma žmonių tai suprato.¹⁷⁷

Iš karto, pasibaigus 2000 metų rinkimams, jau žinodamas, kad teks apleisti Vilkaviškio rajono mero postą, J. Mačys davė interviu „Santakos“ laikraščiui. Pokalbyje jis teigė, kad būdamas opozicijoje jis stengsis bendrauti kultūringai, dirbti kūrybingai. Apibendrinamas prabėgusius penkerius metus rajono vadovo kėdėje J. Mačys teigė, kad šis laikas buvo darbingas, vaisingas ir paliko malonų prisiminimą.

„Darbas su žmonėmis yra labai sunkus, bet aš, manyčiau, turiu gyslelę ir bendrauti man sekėsi. Tai buvo tikras kūrybinis darbas, nors kartais reikalaujantis ir labai didelės rizikos. Džiaugiuosi, kad

¹⁷⁷ „Santaka“, 2000 m. vasario 29 d.

daugeliu atvejų rizika, kurios aš nevengiau, pasiteisino. <...> Mes pirmieji Respublikoje įsteigėme stipendijas našlaičiams. Jeigu ne savivaldybės parama, šie gabūs vaikai būtų pasmerkti, nes neturėtų galimybės mokytis. Jie nebūtų pasiekę to, ką dabar galės pasiekti. Turime 25 įvairių specialybių stipendininkus. Aš tikiu, kad šie žmonės įvertins savivaldybės pagalbą ir bus tikri Vilkaviškio patriotai.

Kitas momentas – automašinų registracijos grupės įsteigimas Vilkaviškyje. Atrodo, menkas darbas, bet žmonėms labai reikalingas. Ne paslaptis, kad anksčiau vilkaviškiečiai, nuvykę į Marijampolę registruoti savo mašinų, turėdavo laukti ilgose eilėse, buvo stumdomi ir žeminami. Dabar mašinos registruojamos Vilkaviškyje, žmonės kultūringai aptarnaujami.

<...> Mums vadovaujant buvo tikra vakarietiška demokratija. Savivaldybės žmonės dirbo laisvai, kūrybingai. Žinoma, tie, kurie sugebėjo. Kai kuriuos visgi teko pastumti, vedžioti už rankutės. Bet visiems buvo keliamas vienas reikalavimas: tarnauti žmonėms, rinkėjams¹⁷⁸, – savo darbo metus būnant Vilkaviškio rajono meru apibendrino J. Mačys.

Jau prabėgus aštuoneriems metams, kai buvo pasibaigusi mero kadencija, bendraudamas su žurnalistais jis prisiminė dar vieną atmintin įstrigusią istoriją. Politikas pasakojo, kaip kartą į jo kabinetą atėjo našlaitis vaikinys ir pravirko.

„Pamenu, kaip jis pasakė, jog nenori daugiau būti šuniu ir graužti kaulus. Vaikino tėvai buvo žuvę avarijoje, jis mokėsi Konservatorijoje, neturėdamas pinigų našlaitis galėjo nusipirkti tik duonos ir kaulų.“¹⁷⁹

Skaudi istorija J. Mačį privertė ieškoti kelių, kaip padėti tokiems vargšams studentams, norintiems siekti mokslo aukštumų. Iš Finansų ministerijos pavyko gauti stipendijas – po 500 litų kiekvienam.

¹⁷⁸ „Santaka“, 2000 m. balandžio 8 d.

¹⁷⁹ „Vilkaviškio kraštas“, 2008 m. gegužės 13 d.

„Studentai labai džiaugėsi, daugelis jų baigė mokslus ir šiuo metu užima svarbius postus, dar ir šiandien kai kuriuos sutinku Vilniuje, ir jie dėkoja. Deja, pasikeitus valdžiai stipendijų nebeliko, jos buvo sumažintos. Jaunimas priverstas vykti į užsienį. Svajoju tokį fondą įkurti ir padėti tokiems žmonėms“¹⁸⁰, – jau prabėgus nemažai laiko, kai jis buvo meras, kalbėjo J. Mačys.

Po ne itin sėkmingai susiklosčiusių 2000 metų rinkimų į Vilkaviškio rajono tarybą J. Mačys pasitraukė į opoziciją. Tiesa, jis nedramatizavo šios padėties ir teigė, kad tai dėsningas procesas.

„Mūsų komanda išdirbo nemažai, dvi kadencijas – penkerius metus. Rajonui padarėme nemažai gero. Per tiek laiko gal kiek ir energijos, kūrybiškumo praradome. Manau, pasikeitimas reikalingas. Į valdžią atėjo subrendę, mąstantys, išsilavinę, kultūringi žmonės su patirtimi. Aš tikiu, kad jie padarys ne mažiau už mus, ir iš visos širdies linkiu jiems tik gero. Mes, žinoma, būsimė opozicijoje, bet stengsimės bendrauti kultūringai, dirbti kūrybingai. Jei kritikuosime, tai be pykčio, su šypsena ir dėl reikalo. Nežadame daryti tuščių pareiškimų ar kabinėtis prie smulkmenų. Bandysime teikti naudingus pasiūlymus, bendradarbiauti“¹⁸¹, – tuomet žadėjo J. Mačys.

Praėjus keliems mėnesiams po rinkimų, pasitarti rinkosi opozicinių partijų pirmininkai bei jų atstovai Vilkaviškio rajono savivaldybės taryboje. Tarp jų – ir J. Mačys. Susitikime buvo kalbama apie bendrus rajono reikalus, situaciją savivaldybėje. Tačiau svarbiausias pasitarimo tikslas – suburti opozicines jėgas ir išrinkti vadovą. Juo tapo būtent J. Mačys, o jo pavaduotoju paskirtas rajono konservatorių lyderis Rimvydas Žiemys. Po opozicijos vėliava tąkart susibūrė ne tik J. Mačio vadovaujami tautininkai bei R. Žiemiaus atstovaujami konservatoriai, bet ir krikščionys demokratai, liberalai, Centro sąjunga, Politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.

¹⁸⁰ „Vilkaviškio kraštas“, 2008 m. gegužės 13 d.

¹⁸¹ „Santaka“, 2000 m. balandžio 8 d.

„Iki šiol nebuvo subūrę opozicijos, nes laikėmės nerašyto principo: naujai valdžiai leisti laisvai dirbti šimtą dienų ir nekritikuoti, – tas laikas jau praėjo. Stebėsime, kaip dirbama, sakysime apie daromas klaidas. Mes, žinoma, skirsimės nuo buvusios opozicijos. Nelaidysime gerklių, o ramiai, dalykiškai išsakysime savo mintis. Norime, kad mūsų kritika būtų konstruktyvi, valdančiuosius kreiptų produktyviam darbui ir duotų rezultatų“¹⁸², – tuomet kalbėjo buvęs rajono meras.

2000 metai J. Mačiui buvo permainingi, kupini naujų gyvenimo iššūkių bei nusivylimų, naujų atradimų metai. Baigęs eiti rajono mero pareigas jis netrukus perėjo dirbti į AB Šiaulių banko Vilkaviškio klientų aptarnavimo skyrių, tapo jo vadovu. Tais pačiais metais J. Mačys dar kartą bandė patekti į Seimą ir dalyvavo rinkimuose į jį. Kalbėdamas apie tuometinę situaciją Lietuvoje, ją pavadino nelengva: „Žmonės praranda viltį ir pasitikėjimą valstybe ir pradeda tikėti stebuklais bei stebukladariais. Per nepriklausomybės dešimtmetį galbūt nesijutome tokie niekam nereikalingi, tokie maži ir neverti dėmesio. Gal į tokią dvasinę būseną mus stumia sudėtinga valstybės ūkio padėtis, o galgi patys per greitai patikėjome, jog viskas jau padaryta ir rankas sudėję galime mėgautis būsimų nepriklausomybės vaisių gardėsiu. Deja, dar ne viską padarėme, dar kiekvieno iš mūsų laukia aibės darbų: vienam savivaldybėje, kitam ūkyje, įmonėje, įstaigoje, ar kur kitur.“¹⁸³

Siekdamas tapti Seimo nariu J. Mačys teigė, kad pagrindinis jo politinis tikslas – sustabdyti šalies ūkio krizę ir skurdo augimą, padidinti realias gyventojų pajamas, kurti pilietinę visuomenę. Tuomet jis tvirtino, kad į priekį jį veda ne pažadai, o būtinumas išspręsti akivaizdžias problemas, tariantis su rajono visuomene, įmonėmis, įstaigomis ir organizacijomis. Jis teigė, kad darbas Seime būtų tarsi savivaldybės mero darbo tęsia. Pagrindiniais savo

¹⁸² „Santaka“, 2000 m. liepos 20 d.

¹⁸³ Ten pat, 2000 m. rugsėjo 19 d.

uždaviniais J. Mačys įvardijo politiką iš supriešinančios padaryti kuriančiąją, atgaivinti ekonomiką, diegti darbo vietų kūrimo programas, stiprinti švietimą, mokslą, sveikatos ir socialinę apsaugą, kultūrą, palaikyti kaimo žmones, padedant jiems prisitaikyti prie naujų sąlygų.

Nepaisant gražių siekių, rinkėjai nepatikėjo J. Mačiui vietos Seime. Jau pirmajame etape Vilkaviškio vienmandatėje rinkimų apygardoje nugalėjo Algirdas Butkevičius, surinkęs 11 656 rinkėjų balsus (61,22 proc. visų balsavusiųjų). J. Mačys rinkimuose taip pat nusileido Jonui Ščeponiui bei Sigitui Plečkaičiui ir užėmė ketvirtą vietą tarp septynių kandidatų. Už jį savo balsą atidavė 1 662 rajono rinkėjai (8,83 proc.).

Tų pačių 2000 m. liepos 6 d., minint Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo dešimtmetį, J. Mačys kartu su kitais Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo deputatais, tarp jų ir Lietuvos Nepriklausomos Valstybės Atkūrimo Akto signatarais, Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu. Šis įvertinimas skiriamas asmenims už nuopelnus atkuriant ir įtvirtinant Lietuvos nepriklausomą valstybę.

Užleidęs mero postą Algirdui Bagušinskiui J. Mačys dar kurį laiką tęsė savo politinę karjerą. 2001 m. kovo 31 d. įvykusiame Lietuvos tautininkų sąjungos suvažiavime jis buvo išrinktas šios partijos pirmininko Gedimino Rapolo Sakalniko pavaduotoju. Kartu su juo šios pareigos patikėtos ir Algirdui Augustinui Intui. Identiška situacija pasikartojo ir 2003 m. kovo 29 d. įvykusiame Lietuvos tautininkų sąjungos suvažiavime. Tada jau trečiai kadencijai iš eilės pirmininku buvo išrinktas G. R. Sakalnikas, o vicepirmininkais perrinkti A. A. Intas bei J. Mačys.

Dar kurį laiką J. Mačys tęsė darbą ir Vilkaviškio rajono taryboje. Į ją jis pateko ir per 2002 m. gruodžio 22 d. įvykusius rinkimus. Tuomet jis vėl kandidavo su Lietuvos tautininkų sąjunga, o rinkėjai parodė nemažą pasitikėjimą buvusiu savo meru – skyrė

jam daugiau nei tūkstantį pirmumo balsų. Apskritai už Lietuvos tautininkų sąjungą savo balsą atidavė 2 095 žmonės, tad Vilkaviškio rajono taryboje ši partija gavo tris mandatus. Be J. Mačio į tarybą taip pat pateko jo bendražygiai Romualdas Žvirblis bei Saulius Čepas.

Praėjus kiek daugiau nei pusmečiui po šių rinkimų, 2003 metų vasarą, J. Mačys paliko AB Šiaulių banko Vilkaviškio klientų aptarnavimo skyriaus vadovo pareigas. Tokį žingsnį jis motyvavo noru daugiau dėmesio skirti savo ūkiui bei politiniam darbui. Jis ir toliau dirbo Vilkaviškio rajono tarybos opozicijoje, buvo jos lyderis. Palikdamas darbą banke J. Mačys džiaugėsi, kad jam darbuojantis vienintelis lietuviško kapitalo bankas sugebėjo išsikovoti vietą po Suvalkijos saule, dirbo pelningai.

Išėjęs iš Šiaulių banko buvęs Vilkaviškio rajono meras žadėjo savo ūkyje ir toliau auginti kviečius, cukrinius runkelius bei kmy-nus, taip pat pabandyti auginti kokią nors kitą kultūrą, kurios neaugina kiti ūkininkai. Politikos jis taip pat nenorėjo palikti nuošalyje, nes į ją tuo metu jau buvo įsivėlęs penkiolika metų, todėl puikiai išmanė visus procesus.

„Politikos daugelis žmonių šalinasi, bet kažkam reikia tuo užsi-
imti. Kadangi aš jau pripratęs, tai reikia vežti iki galo. Be to, manau,
kad rajono savivaldybėje reikalai klostosi ne taip, kaip turėtų: nesi-
laikoma konstitucinių nuorodų, įstatymų, Vyriausybės nutarimų,
yra piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi, tenka kalbėti ir apie ele-
mentarų žmogaus teisių pažeidinėjimą. Tuos reikalus reikia taisyti,
taigi veiklos dirva plati“¹⁸⁴, – tuo metu kalbėjo J. Mačys.

Buvęs rajono meras savo mintis išsakė ir apie tai, dėl ko jam labiausiai skaudėjo širdį. Jis nerimavo, kad Vilkaviškio rajono savi-
valdybės biudžeto niekada nebuvo tokia bloga padėtis kaip tais
2003 metais. Savivaldybė buvo visiškai prasiskolinusi, o jos skola
siekė maždaug 16 mln. litų. J. Mačio mero kadencijos pabaigoje

¹⁸⁴ „Santaka“, 2003 m. liepos 19 d.

savivaldybė turėjo apie 8 mln. litų skolų: 4 mln. litų paskolų ir 4 mln. litų kreditorinių įsiskolinimų. Jis apgailestavo, kad, turėdama milžinišką skolą, savivaldybė nieko nedaro, kad ją nors kiek sumažintų, o vien palūkanų už paskolas kasmet tekdavo mokėti po 0,8 mln. litų. J. Mačio nuomone, tokie pinigai mažai savivaldybei – per dideli.

„Blogybė ta, kad savivaldybės vadovai visiškai nepanaudoja Europos struktūrinių fondų lėšų. O, pavyzdžiui, kaimyninė Marijampolės savivaldybė per paskutinius metus iš šių fondų įvairioms reikmėms gavo apie tris milijonus eurų. Įsivaizduokite, kiek tai naujų darbo vietų. O kai žmonės dirba, mokami mokesčiai, pildomas biudžetas. Pasinaudojant Europos fondais tarp Suvalkijos savivaldybių mūsų užima paskutinę vietą“¹⁸⁵, – būdamas opozicijoje tuometinę valdžią kritikavo J. Mačys.

Likusius metus būdamas rajono taryboje buvęs meras dažnai reikšdavo priekaištus valdžios atstovams. Jam nepatiko, kad valdžia pirmiausiai gerinasi sau sąlygas (pavyzdžiui, buvo remontuojama Vilkaviškio rajono savivaldybės vidaus patalpos), o tik po to žiūrima į paprastus žmones. Nemažai kritikos strėlių valdžios atstovams teko ir dėl uždaromų mokyklų, perdėto rūpinimosi partijos reikalais, įstatymų pažeidimo, piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi, net susidorojimo su oponentais.

Nors J. Mačys, dirbdamas tarybos opozicijoje, niekada nevengė aštriai kalbėti ir pasisakyti, nuolat akcentavo, jo nuomone, neigiamus dalykus, bet neturėjo daugumos palaikymo, todėl didelių pokyčių nepasiekė.

Paskutinį kartą į Vilkaviškio rajono tarybą J. Mačys bandė patekti per 2007 m. vasario 25 d. vykusius rinkimus. Tuomet jis jau buvo palikęs Lietuvos tautininkų sąjungos gretas ir prisidėjęs prie Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio. Deja, rinkimai nesuklostė sėkmingai – Liberalų sąjūdis surinko vos 642 balsus ir

¹⁸⁵ „Santaka“, 2003 m. liepos 19 d.

rajonu taryboje gavo tik vieną mandatą. Jis atiteko tuometiniam J. Mačio bendrapartiečiui Gintautui Plečkaičiui.

Jau besibaigiant tarybos nario kadencijai, 2006 metų pabaigoje, J. Mačys pradėjo kaimo turizmo verslą. Žirgėnų kaime, 1 km nuo Vištyčio ežero, duris atvėrė sodyba su 50 vietų banketų sale, penkiais kambariais, 15 miegamųjų vietų, pirtimi, židiniu, laužaviete ir kai kuriais kitais privalumais. Po kurio laiko signataras šią sodybą perleido sūnui Dainiui, atsisakė ir tuo metu turėjo ekologinio ūkio.

J. Mačys gyvenimo saulėlydį norėjo praleisti Vilniuje. Sostinėse pakraštyje įsigytame sklype buvo pradėjęs įsirengti namą. Deja, lemtingą 2012 m. spalio 10 d., pakirstas ūmaus sepsio, neįstengė pasipriešinti infekcijai ir iškeliavo Anapus. Staigi mirtis sužlugdė daugybę jo planų. Amžinojo poilsio signataras atgulė Vilniuje, Antakalnio kapinėse, Signatarų kalnelyje.

Jis ne kartą galvojo rašyti memuarus. Kartą apie tai netgi buvo prisipažinęs Vilkaviškio žurnalistams: „Galbūt „lipdysiu“ memuarus, savo prisiminimus papasakosiu ir užrašysiu knygos puslapiuose, nes papasakoti yra daug ką...“¹⁸⁶ J. Mačio žmona Roma taip pat patvirtino, kad jos vyras ketino rašyti atsiminimus ir juos suguldyti į knygą. Deja, nespėjo...

Jau po mirties, 2013 metais, J. Mačiui buvo suteiktas Vilkaviškio rajono garbės piliečio vardas. Šis pripažinimas suteikiamas už ypatingus nuopelnus Vilkaviškio rajonui ir Lietuvos Respublikai ugdamą tautinę savimonę ir patriotiškumą, už pagalbą stichinių nelaimių metu, labdarinę veiklą, švietimo, mokslo, kultūros, meno puoselėjimą ir t. t.

¹⁸⁶ „Vilkaviškio kraštas“, 2008 m. gegužės 13 d.

Paskutinieji žodžiai, signatarui iškeliavus į amžinybę

*Sužinoję apie J. Mačio mirtį, užuojautą nedelsdami pareiškė
tuometiniai valdžios atstovai. Pateikiame keletą iš jų.*

Šviesaus atminimo Jonas Mačys priklausė tai Lietuvos žmonių kartai, kurių profesinės, asmeninės ir visuomeninės pastangos vedė į tautinį atgimimą ir valstybės atkūrimą. Vedamas įsipareigojimo Lietuvai ir lydimas žmonių pasitikėjimo, Velionis aktyviai dalyvavo Sąjūdyje, vadovavo jo skyriui Vilkaviškyje, dirbo Lietuvos Aukščiausiojoje Taryboje-Atkuriamajame Seime, aktyviai dalyvavo Lietuvos tautininkų sąjungos veikloje, dirbo Vilkaviškio rajono savivaldybės taryboje, buvo rajono meras. Ir visuose savo darbuose Jonas Mačys sąžiningai vykdavo Jam patikėtus uždavinius, sąžiningai stengėsi vardan savojo krašto ir visos Lietuvos gerovės ir pažangos. Už visa tai, už gražų ir vertingą indėlį į naujųjų laikų Lietuvos istoriją nuoširdi pagarba ir dėkingumas telydi Signataro Jono Mačio vardą ir atminimą.

Irena DEGUTIENĖ, tuometinė Seimo Pirmininkė

Netekome sąžiningo ir doro Lietuvos patrioto J. Mačio. Šis žmogus daugelį metų buvo susitelkęs ties svarbiausiu Tėvynės tikslu – jos laisvės ir nepriklausomybės stiprinimu, gimtojo krašto puoselėjimu. J. Mačys aktyviai skleidė kilnias idėjas dalyvaudamas Sąjūdžio veikloje, nuosekliai rūpinosi Vilkaviškio krašto ir jo žmonių gerove. Reiškiu gilią užuojautą Velionio šeimai, artimiesiems ir bičiuliams. Esu tikras, kad šviesus J. Mačio atminimas išliks jį pažinojusiųjų širdyse.

Andrius KUBILIUS, tuometinis Ministras Pirmininkas

Vadovaudamas rajonui Jonas Mačys savo veiklą grindė aukštais moraliniais principais: buvo sąžiningas, rūpestingas, atsakingas vadovas. Kraštiečių prisiminimuose Jonas Mačys visada išliks kaip šviesus ir taurus žmogus, nuoširdžiai bei su meile tarnavęs Vilkaviškio rajono gyventojams. Jo pėdsakas pasiliks Vilkaviškio rajono ir Lietuvos istorijoje.

Dėl Jono Mačio mirties nuoširdžiai užjaučiame velionio artimuosius, draugus, buvusių kolegas ir visus, kurių širdyse jo atminimas išliks amžiams.

Vilkaviškio rajono savivaldybės taryba ir administracija

Petro Auštrevičiaus kalba, skirta signatarui Jonui
Mačiui atminti, skambėjusi Seimo posėdžių
salėje, minint 75-ąsias jo gimimo metines:
signataras Jonas Mačys rodė doros ir
atsidavimo valstybei pavyzdį

Norėčiau prisiminti citatą iš Jono Mačio rašytos autobiografijos: „Mano kelias į Kovo 11-ąją, kaip ir daugelio patriotiškai nusiteikusių lietuvių, buvo ilgas ir sudėtingas.

Gera pamenu sunkų pokario gyvenimą, kada likome 6 vaikai su motina ir teko viską pradėti iš naujo.

Patys neturėdami ką valgyti, turėjome dažnai maitinti neprašytus svečius iš valsčiaus su sribukų palyda. Kai jie pavalgę išeidavo, šokdavome laižyti maisto likučius. Teko regėti tremiamus į Sibirą, tyčiojimąsi iš žuvusių laisvės gynėjų. Štai tada gimė neapykanta okupantams, pradėjau galvoti, kodėl Lietuvą valdo svetimi, kodėl mes negalime būti laisvi. Dar būdamas vaikas pradėjau domėtis Lietuvos praeitimi, žavėjausi kiekvienu partizanų išpuoliu prieš okupantus. Didelę įtaką formuojantis mano pasaulėžiūrai turėjo užsienio radijo laidos, transliuojamos okupuotai Lietuvai. Kiekvienais metais nekantriai laukdavau Vasario 16-osios Nepriklausomybės dienos minėjimo, kuris buvo transliuojamas iš Vašingtono. Išgirdus giedant Lietuvos himną, negalėdavau sulaikyti ašarų. 1990-ųjų kovo 11-oji – laimingiausia diena mano gyvenime. Niekada nepamiršiu to didžiulio pakilimo, didžiulio džiugesio ir laimės ašarų, sulaukus Kovo 11-osios.“

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras J. Mačys gimė 1938 m. balandžio 18 d. Marijampolėje, ūkininkų šeimoje. Šeima gyveno Igliskėlių kaime. Kartu su Jonu šeimoje augo dar penki

vaikai – keturi broliai ir sesuo. Mačių šeimos likimą nulėmė prasidėjusi sovietinė okupacija ir Antrasis pasaulinis karas. J. Mačio tėvas, tarpukariu buvęs Igliškėlių seniūnu, pasitraukė į Vakarus, o viena likusi motina Ona Mačienė užaugino visą didelę šeimyną. Jono Mačio tėvo – emigranto likimas, motinos Onos Mačienės – partizanų ryšininkės pavyzdys sovietinėje Lietuvoje daugeliu atvejų lėmė ir būsimojo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro biografijos ir karjeros vingius, jo kritišką požiūrį į to meto santvarką ir tvirtą moralinį apsisprendimą.

J. Mačys mokėsi Igliškėlių septynmetėje mokykloje, vėliau – Kauno sodininkystės ir daržininkystės technikume, studijas tęsė Lietuvos žemės ūkio akademijos Ekonomikos fakultete neakivaizdiniu būdu. Studijavo ir dirbo Marijampolės rajono kolūkiuose, vėliau dėstė Aukštadvario žemės ūkio technikume, dirbo ir administracinį darbą – buvo šio technikumio mokomosios dalies vedėjas.

Tik nedaugelis dabar žino, kad sovietmečiu, dar 1973 metais, J. Mačys platino pagrindinę literatūrą, „Katalikų bažnyčios kroniką“, kad jį nesėkmingai verbavo KGB. Už atsisakymą bendradarbiauti su KGB iš Vilkaviškio rajono kolūkio pirmininko pavaduotojo pareigų buvo atleistas, tačiau vėliau pradėjo dirbti Rumokų bandymų stotyje.

1988 metais nuo pat pradžios įsitraukė į Sąjūdžio veiklą, buvo išrinktas Vilkaviškio rajono Sąjūdžio tarybos pirmininku. 1988–1990 metais deleguotas į Lietuvos Žemdirbių Sąjūdžio tarybą, buvo Vilkaviškio rajono Žemdirbių Sąjūdžio pirmininkas.

Galima sakyti, kad tokie žmonės kaip J. Mačys sudarė Sąjūdžio branduolį, nes jie atstovavo vietos bendruomenei ir telkė ją. 1990 metais J. Mačys buvo išrinktas į Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Tarybą. Tapo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataru. Dirbo Aukščiausiosios Tarybos Agrarinės komisijos nariu, komisijos pirmininko pavaduotoju. Puikiai išmanė žemės ūkio reikalus, buvo aktyviu komisijos nariu.

Grįžęs į Vilkaviškį, beveik 11 metų J. Mačys buvo aktyvus Vilkaviškio rajono savivaldos veikėjas, o 1995–2000 metais ėjo Vilkaviškio rajono savivaldybės mero pareigas. Aktyvus Sąjūdžio dalyvis J. Mačys priklausė Lietuvos tautininkų sąjungai, o 2006 metais tapo Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio steigėju. Vėliau nuo aktyvios politikos nutolo.

J. Mačys žmonių buvo vertinamas kaip sąžiningas, kuklus, bet supratingas ir atsakingas vadovas, patikimas žmogus. Tokie žmonės kaip J. Mačys, valstybininkai ir politikai, dirba tyliai, toliau nuo sostinės, tačiau keičia vietos gyvenimą ir šalies veidą. Jie nenori žibėti, bet jie šviečia.

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Jono Mačio – atsidavusio savo valstybei politiko ir doro žmogaus – atminimas išliks jį pažinojusių žmonių širdyse.¹⁸⁷

¹⁸⁷ Interneto nuoroda: <http://www.utenosliberalai.lt/index.php/naujienos/partijos-naujienos/2515-p-autrevius-signataras-jonas-mays-rod-doros-ir-atsidavimo-valstybei-pavyzd>

Artimųjų, draugų ir bendražygių prisiminimai

Roma Mačienė, žmona

Su Jonu susipažinome bendradarbių ir draugų pobūvyje. Man jis patiko: buvo aukštas, gražus, išsilavinęs, paprastas. Nevartojo alkoholio ir nerūkė. Tuo metu jis gyveno Šakiuose, dirbo Žemės ūkio valdyboje, o aš tame rajone mokytojavau. Tikriausiai tada abu atkreipėme dėmesį vienas į kitą, nes po kelių savaičių draugystės gavau pasiūlymą susituokti ir su tuo sutikau. Jau netrukus mudu nunešėme pareiškimus ir iškėlėme kuklias vestuves.

Kad galėtume kartu gyventi, abu buvome priversti keisti darbo vietas. Vyras susirado darbą Aukštadvario žemės ūkio techniku, o man surado darbą vietinėje mokykloje.

Technikume vyras dirbo dėstytoju, vėliau – mokymo dalies vedėju. Buvo išrinktas profsąjungos pirmininku. Jis visada gynė paprastų žmonių teises, todėl nelabai patiko tuometiniams vadovams.

J. Mačys buvo labai paprastas žmogus, greitai su visais rasdavo bendrą kalbą. Buvo komunikabilus, linksmas. Dažnai būdavo kviečiamas į vestuves būti piršliu.

Kiek pats yra pasakojęs, vaikystėje jis buvo šiek tiek nenuoramus. Nenorėjo mokytis. Baigęs Igliškėlių septynmetę mokyklą, norėjo ūkyje dirbti traktorininku, tačiau mama norėjo, kad mokytųsi toliau. Tuomet jis, kaip visada užsispyręs, pasakė, kad daugiau nesimokys! Teko įsikišti ir vyresniam broliui – jis Joną laikė, o mama diržu jį auklėjo tol, kol šis sutiko mokytis.

Išvažiavęs į Kauną Jonas baigė Žemės ūkio technikumą. Vėliau neakivaizdiniu būdu Kauno žemės ūkio akademijoje įgijo agronomo ekonomisto specialybę.

J. Mačys visą savo gyvenimą, net tarybų valdžios metais, išliko kovotoju. Nors ir buvo kviečiamas, nestojo į komunistų partiją. Kartą pirtyje atsistojęs sugiedojo „Tautišką giesmę“. Nors joje tuo metu buvo ir atstovas iš rajono valdžios, niekas tada jo neįskundė.

Kai iš Amerikos į svečius buvo grįžęs tėvas, per giminių susijimą jis labai sukritikavo tarybų valdžią. Tada buvo įskųstas KGB ir netrukus buvo atleistas iš tuometinio savo darbo kolūkyje „Į komunizmą“, kuriame ėjo pirmininko pavaduotojo pareigas. Netrukus tuometinis Rumokų bandymų stoties direktorius M. Šalčius jį pakvietė dirbti į šią įstaigą. M. Šalčius, kaip ir J. Mačys, taip pat buvo didelis Lietuvos patriotas.

Kai Jonas parašė disertaciją ir ruošėsi ją ginti, jį pasikvietė už šią procedūrą atsakingas asmuo ir parodė gautą skundą, kuriame mano vyras buvo labai juodinamas. Ten Jonas buvo vadinamas liaudies priešu ir buvo siūloma neleisti ginti tos disertacijos. Mano vyrą pasikvietęs asmuo prie jo akių suplėšė skundą, įmetė į šiukšlių dėžę, o disertacijos gynimą netgi paankstino. Taip Jonas sėkmingai apsigynė šį mokslinį darbą. Ši situacija puikiai iliustruoja, kad J. Mačys turėjo ir jį slapta palaikančių Lietuvos patriotų.

Prisimenu ir dar vieną istoriją. Kai dar dirbo Šakių rajone veikusiam „Aušros“ kolūkyje, mano vyras kartu su rajono delegacija buvo išvykęs į Gruziją. Ten restorane, bėpietaujant, vienas gruzinas pakėlė taurę už savo žemietį mylimą Josifą Visarionovičių Staliną. Aišku, J. Mačys neišlaikė. Jis demonstratyviai atsistojo, atsisakė kelti taurę ir, žinoma, išrėžė kalbą apie tai, kokias kančias patyrė lietuviai Stalino valdymo laikais. Po šių žodžių visi, kurie jau buvo pakėlę taures, jas padėjo atgal ant stalo, o grupės vadovė paprašė daugiau šios temos neeskaluoti.

Šakių rajone vyras dirbo vyr. agronomu, tačiau turėjo ir dalį ekonomisto etato. Ten dirbdamas jis pasiekė labai gerų gamybos rodiklių, todėl Žemės ūkio pasiekimų parodoje, vykusioje Maskvoje, buvo apdovanotas aukso, sidabro ir bronzos medaliais.

Aš pati ne visada palaikiau aktyvų J. Mačio priešinimąsi tarybų valdžiai. Tik vėliau sužinojau, kad Jonas platino slaptą literatūrą, nes jis tai nuo manęs slėpė.

Namuose vyras buvo ramus ir labai darbštus žmogus. Vaikų auklėjimą jis patikėjo man. Jis tik kartais, kai sūnus buvo paauglys, patikrindavo jo išmoktas pamokas ar nueidavo į mokykloje vykusius tėvų susirinkimus. Kai būdavau ilgesniam laikui išvykusi, jis vaikams ir valgyti padarydavo, ir nesikratė visų namų ruošos darbų.

J. Mačys buvo labai dėmesingas. Iš tolimų kelionių namo niekada negrįždavo be lauktuvių. Jis visada prisimindavo gimimo ir kitas įžymesnes datas, pasveikindavo jų progą. Vyras gėlių man įteikdavo ne tik per šventes. Kartais tam nereikėdavo jokios progos.

Jonas niekada nemedžiojo ir nežvejojo. Jis per daug mylėjo gyvūnus, kad galėtų ką nors nužudyti. Kai sodyboje surasdavo paliktus šuniukus, jis parsiveždavo juos į namus ir surasdavo jiems šeimininus. Kartą į gyvenvietę kažkas buvo atvežęs ir paleidęs šunį. Jonas tada pagailėjo to valkataujančio gyvūno, jį pašerdavo. Nepaisant to, kad mes jau turėjome du šunis, jis ir šiam keturkojui pastatė būdą, kad jis turėtų kur prisiglausti. Vėliau sužinojome, kad ten buvo kalytė, ir dar vaikinga! Ji mums atvedė dar keturis šuniukus. Deja, netrukus šių šunyčių mamą suvažinėjo automobilis, tačiau Jonas likusiais gyvūnėliais rūpinosi, juos užaugino ir vėliau išdalijo žmonėms.

J. Mačio pagrindinis pomėgis buvo medžių sodinimas. Dar būdamas vaikas jis dažnai eidavo į mišką ir parsinešdavo už save didesnę medelį. Iš tolo šį vaizdą matydama mama net juokaudavo, kad „pareina medelis“.

Jau suaugęs Jonas, kur tik gyveno, visur atrasdavo nors menkiausią žemės lopinėlį, kurį stengdavosi apsodinti medžiais. Kai jau aplink namus buvo apsodintas nemažas plotas medžiais, jis nusipirko sodybą Pavištytyje ir aplink ją apsodino daugybę eglių ir pušų.

Pavištytyje jis įkūrė kaimo turizmo sodybą. Bet ne dėl to, kad siektų kokio nors pelno! Tai buvo jo užsiėmimas ir pagrindinis pomėgis. Ten Jonas laikė bites, sodino medžius, važiuodavo juos laistyti, kad šie prigytų. Kartais į tą sodybą susirinkdavome visi: vaikai, draugai, giminės, kartu švėsdavome šventes.

J. Mačys turėjo ir dar vieną pomėgį – kolekcionavo arklius. Buvo surinkęs per 200 šių gyvūnų statulėlių.

Abu su Jonu dalyvavome Baltijos kelyje. Didžiulį įspūdį paliko vienybė, gausybė mašinų ir žmonių, stovinčių vardan bendro tikslo. Važiuojant buvo susidariusios didelės spūstys. Daug automobilių su užkaitusiais varikliais stovėjo pakelėse. Nepaisant varginančios kelionės, mes vis tiek pasiekėme savo tikslą – Baltijos kelią. Sunku aprašyti tuos įspūdžius. Atrodo, nesibaigianti grandinė žmonių susikibome už rankų, dainavome patriotines dainas. Virš galvų skraidė lėktuvai. Namo grįžome vėlai vakare. Nepaisydami varginančios kelionės, buvome labai laimingi.

Gyvenimui artėjant į finišo tiesiąją, Jonas atsisakė nuomojamos žemės, kurioje turėjo ekologinį ūkį, sodybą Pavištytyje padovanojo sūnui Dainiui ir ketino visą save atiduoti memuarų rašymui. Deja, netikėta mirtis viską užbaigė ir neleido įgyvendinti turėtų gražių sumanymų...

Dainius Mačys, sūnus

Tėtis labai nemėgo gimtadienių, švėsdavo tik vardo dieną. Jis labai rūpinosi, kad per šventes susirinktų visa šeima, stengėsi kurti gerą nuotaiką. Pavyzdžiui, per šv. Kalėdas dažniausiai pats apsirengdavo Kalėdų senio kostiumą ir džiugindavo mus dovanomis.

Prisimenu vieną tėčio silpnybę. Jis negalėjo atsisipirti saldumynams ir desertams. Jo nuomone, vaisės be desertų – ne vaisės.

Jis labai rūpinosi savo išvaizda, nekenė tamsių rūbų, mėgo šviesius ir ryškius. Iš visų minioje stengėsi išsiskirti savo ryškiais

apdarais, dažnai nešiodavo kepures. Namus taip pat įrenginėjo ne tradicinių nuosaičių spalvų, o ryškių.

Tėtis labai prisžiūrėjo kūną, sportavo. Labai mylėjo savo mamą, mano močiutę, rūpinosi ja. Močiutė gyveno Vilniuje, tad jis kiekvieną savaitę, kai ji jau gulėjo patale, važiuodavo ją išmaudyti, pabendrauti. Tik tėčio iniciatyva ir pastangomis tiek močiutė, tiek senelis gyvenimo pabaigą sutiko ne Amerikoje, kurioje leido savo senatvę, o Lietuvoje. Čia jie ir palaidoti. Daugeliui jis buvo reiklus ir kritiškas, tačiau labai mylėjo savo šeimą, nors jausmų atvirai niekada nedemonstravo. Tik išėjęs į pensiją pasikeitė, tuomet iš jo ėmėme sulaukti vis daugiau šiltų žodžių ir komplimentų. Nors sovietmečiu daugelyje šeimų buvo populiarius auklėjimas diržu, jis smerkė šį būdą. Nors pats auklėtas griežtai, bet jo pažiūros buvo liberalios: mes, vaikai, turėjome visišką laisvę dėl išsilavinimo ir gyvenimo kelio pasirinkimo.

Visada prisiminsiu tai, kad tėtis niekada dėl nieko nedejavo. Net kai jam būdavo sunku, jis visada primindavo, kad po karo neturėjo ką valgyti, ir kartodavo, kad sunku buvo tada, o ne dabar.

Įsiminė ir tėčio meilė gamtai, jo noras viską įprasminti per medžius. Būtent jo iniciatyva Ožkabaliuose atsirado signatarų giraitė, o Giedrių kaime jo įkurtame parkelyje jis kiekvienam savo anūkui pasodino po medį. Mylėjo ir gyvūnus, o šunims suteikdavo gana originalius vardus. Pavyzdžiui, Tešlė, Šeškius ir kt.

Labai mėgo vairuoti. Net kai vieną koją jam suparalyžiuavo, užsispyrė ir neatsisakė vairavimo. Nors technikos nelabai mėgo. Nepaisant to, vairuodavo atsargiai, niekada nebuvo sukėlęs jokių eismo įvykių.

Jokie susijėjimai neapsieidavo be tėčio dainų ir šokių, bet kartu niekada nemačiau jo girta. Jis visada mokėjo linksmintis saikingai.

Vienas iš daugiausiai pagarbos vertų jo bruožų – nepasiturinčių žmonių atjauta. Jis ne kartą suteikė vargšams prieglobstį ir pastogę. Žinau, kad tėtis rėmė vieno jaunuolio studijas, bet pats

apie tai niekada mums nesigyrė. Būdamas Atkuriamojo Seimo Agrarinės komisijos pirmininko pavaduotoju, tėtis inicijavo įstatymą, pagal kurį kaime gyvenantiems žmonėms būtų skirta po 3 ha žemės vienam, kad, griūnant kolūkiams, žmonės turėtų iš ko pragyventi. Jis niekada nepritarė beatodairiškam kolūkių griovimui, sakė, kad viskas vyksta per daug skubotai.

Deja, vieno iš savo planų taip ir nepajėgė įgyvendinti. Vilkaviškio rajone buvo inicijavęs giluminio vandens tyrimus, labai džiaugėsi, kai sužinojo, jog po Vilkaviškio glūdi geoterminio vandens šaltiniai. Jis siekė Vilkaviškį paversti kurortu, tokiu, koks dabar yra Birštonas. Gaila, bet pasikeitus valdžios atstovams iš šios idėjos buvo pasijuokta ir ji paprasčiausiai numarinta.

Tėtis visada pasižymėjo užsispyrimu. Pavyzdžiui, savarankiškai išmoko anglų kalbą. Jis teigėdavo, kad pailsi dirbdamas fizinę darbą. Visur buvo pristatęs sofų, kad pailsus būtų galima pagulėti, tačiau pats jose niekada negulėdavo.

Mėgo keliauti. Paskutinius septynerius gyvenimo metus kiekvieną vasarą bent po porą savaitių keliaudavome visi kartu su šeima. Kelionių metu jis stengdavosi viską įamžinti nuotraukose. Apskritai fotografavimas ir filmavimas buvo jo aistra, stengėsi daug kadru išsaugoti ateities kartoms.

Tėtis buvo puikus oratorius, galėjo iš anksto nepasiruošęs sakyti šaunias kalbas. Dėl to buvo populiarius piršlys, piršliavo ne vienoje dešimtyje vestuvių. Jis iš aplinkinių išsiskyrė ir puikiu humoro jausmu.

Turėjo silpnybę pirkiniams. Ypač jį traukė antikvariniai daiktai, pamatęs juos neaplenkdavo nė vienos parduotuvės.

Mano tėtis labai mėgo bendrauti su jaunimu, turėjo puikią gyvenimo išvalgą, sugebėjo laiku ir taikliai patarti, pamokyti, o jei reikėdavo, galėjo vieną kitą žodį ir griežčiau pasakyti. Vienas klasės draugas per paskutinį klasės susitikimą pasakojo, kad po griežto pokalbio su mano tėčiu atsisakė alkoholio ir visiškai pakeitė savo gyvenimą.

Sovietmečiu tėtis mėgo žiūrėti ledo rutulį, tačiau visada sirgo prieš Sovietų Sąjungos rinktinę. Ilgai nebuvo aišku, kodėl jis taip elgiasi, bet praėjus daug metų viską supratau. Likus penkeriems metams iki Sovietų imperijos griūties, jis man davė perskaityti A. Šapokos „Lietuvos istoriją“. Būtent tada pasikeitė ir mano pasaulio supratimas.

Prisimenu, kaip tėtis kone kiekvieną vakarą praleisdavo klausydamas Amerikos ar Vatikano radijų. Manau, kad tai taip pat iš dalies formavo jo pasaulio supratimą. Jis buvo žmogiškas ir gailėstingas, galėjo atleisti net didžiausiam priešui. Vis dėlto jam už viską labiau rūpėjo teisybė, negalėjo pakęsti veidmainiškumo. Turėjo tėtis ir vieną blogą ydą – jis buvo patiklus, pasitikėjo visais žmonėmis, kurie neretai tuo naudojosi.

Gyvenimui einant į pabaigą jis įkūrė sodybą Vištyčio regioniniame parke. Iš apgriuvusios trobos atstatė visą kompleksą, apso-dino jį medžiais, iškasė tvenkinius. Paskutiniaisiais gyvenimo metais daug laiko praleisdavo joje. 2018 metais sodyboje atidengė memorialinę jo atminimo lentą.

Tėtis labai mylėjo gyvenimą, iš paskutiniųjų kabinosi į jį.

Aušra Mačytė, duktė

Tėtį prisimenu kartu su saulės šviesa ankstų vasaros rytą, žvirblių čirškėjimu vijokliuose ir akmenimis grįsta Giedrių kaime esančia Upelio gatve, kurioje stovėjo mūsų namas. Vaikystėje dažnai susimąstydavau, kodėl visi gatvės namai yra vienodi – mūriniai, tik mūsų – spalvotas medinis, prapuolęs vijoklių krūmuose. Man jis patiko. Didžiavausi išskirtiniu namu!

Tėtis visada pabusdavo pirmas, dideliais žingsniais eidavo praustis, po to dingdavo už lauko durų. Būdavo galima dar pamiegoti. Po to išdygdavo tarpduryje ir sukomanduodavo: „Mergiščios, keltis!“ Mane vadino „Lape“, sesė buvo „Cipkė“.

Tėtis buvo tvirtas, gražiai sudėtas, visada pasitempęs. Turėjo dideles, plačias plaštakas, į kurias buvo galima bet kada įsitverti.

Jos buvo ypatingos – ilgi stambūs pirštai, didelės gyslos. Pačios rankos buvo raumeningos, visada iki pusės įdegusios. Pėdos dydis – keturiasdešimt penktas. Prisimenu šį skaičių, nes pats tėtis dažnai juokais jį minėjo. Prisimenu, kai namuose prie lauko durų buvo surikiuoti didžiuliai batai. Tėtis mėgo rengtis gražiai. Mėgo keisti rūbus, pritaikydamas juos kiekvienai progai. Jis visada kvepėjo odekolonu arba tiesiog tėčiu...

Gatvės kaimynai tėtį labai mėgo, sveikindavosi su juo iš tolo. Neprisimenu jo sėdint be darbo. Parvažiuodavo iš darbo vakare, persirengdavo, pavalgydavo ir eidavo laukan rūpintis ūkiu ir gyvuliais. Grįždavo į kambarį tik temstant arba jau sutemus. Visada vieną po kitos žiūrėdavo žinių laidas. Vienu metu, pamenu, reguliariai klausydavo Amerikos radijo. „Kalba Amerikos balsas iš Vašingtono“, – sugriaudėdavo virtuvėje. Kai ateidavo laikas vakaro filmui, liepdavo mums eiti miegoti. Tačiau ypatingomis progomis, po ilgų prašymų, leisdavo pasilikti. Po kurio laiko atsigręžę pamatydavome tėtį snaudžiantį savo supamajame krėslė. Pabusdavo, kai tik baigdavosi filmas, ir tyliai nueidavo miegoti.

Šeštadieniai buvo tėčio dienos! Nuo pat ankstyvo ryto mes su sese ir tėčiu „apsiginkluodavome“ kibirais, šluotomis, pašluostėmis ir valikliais. Tvarkydavome namus. Pamenu, jog tėčio dalis buvo sutvarkyti verandą.

Tėtis mėgo kviesti talkas didesniems ūkio darbams. Po jų visi talkininkai sugužėdavo į namus, susėsdavo prie padengto stalo ir ilgai vakarodavo su liaudies dainomis. Kažkodėl visi prašydavo tėčio užvesti kokią nors dainą. Sakydavo, kad jis turi gražų balsą. Jei svečiai keldavo taurę alkoholinio gėrimo, tėtis kartodavo, kad yra blaivininkas, prijauciantis Valančiaus blaivybės draugijai, ir negerdavo. Apskritai visi, kas užeidavo, o užeidavo dažnokai, būdavo sodinami už stalo ir vaišinami arbata.

Pamenu, vieną žiemos dieną (rodos, buvo Vasario šešioliktoji). Pas mus atsirado didelis medžio inkrustacijos paveikslas su geležiniu vilku ir Gedimino pilimi. Jis buvo pakabintas ant sienos

tarp karaliaus Mindaugo ir kunigaikščio Gedimino bareljefų. Tą vakarą, dar kartą paklausęs „Amerikos balso“, tėtis mus su sese pasikvietė ir paklausė, ar mes žinome, kas paveiksle pavaizduota. Nepamenu, ar žinojome. Tada tėtis mums papasakojo, kad Lietuva kadaise buvo laisva ir Tarybų Sąjungoje atsidūrė ne savo noru. Papasakojo apie Molotovo–Ribentropo paktą, karą ir partizanų kovas. Po to pasakė, kad rytoj mūsų laukia kelionė į Kauną ir siurprizas. Atsikėlėme labai anksti. Dar buvo tamsu. Papusryčiavome. Mama mus šiltai aprenė. Į Kauną važiuavome traukiniu. Siurprizas, kuris mūsų laukė, – Kauno karo muziejus. Jaučiausi svarbi ir išdidi. Tėtis visą kelionę mumis labai rūpinosi.

Tėtis dažnokai mus vesdavosi į laukus, kartais važiuodavome pas jį į darbą Rumokų bandymų stotyje, kur jis dirbo moksliniu bendradarbiu. Kartais reikėdavo tėčio palaukti, kol jis baigs visus darbus. Jei ne kartu dirbę linksmi dėdės ir tetos, mums, vaikams, būtų buvę labai neįdomu. Vis galvojau, kodėl tėtis dirba tokiose „laukinėse“ vietose, o ne kokiame jaukiame šiltame kabinete. Visur, kur su juo važiuodavome, kvėpėdavo žeme, chemikalais, runkeliais ir garstukais. Ten jis jautėsi gerai.

Bėgant laikui visi mūsų namai prisipildė paveikslų su jūros motyvais ir žirgų figūrėlėmis. Jie tiksliausiai apibūdina tėčio charakterį. Tiesmukas ir užsispyręs. Visada turintis, kaip mums atrodė, keistų didelio masto idėjų. Jei tėtis užsispyrdavo, niekas negalėdavo jo perkalbėti. Aišku, išskyrus mamą. Matydavome, kiek jėgų ir laiko jai tai kainuoja.

Kaimynus tėtis stebino savo aistra sodinti medžius. Už mūsų ūkinio pastato žaliavo nei didelė, nei maža medžių oazė. Juos susodino ir prižiūrėjo pats tėtis. Parkelį visi vėliau vadino Mačio parku. Jame aplink tvenkinį tėtis išmynė bėgimo taką. Pasakojo, kasdien ten nubėgantis dešimt kilometrų. Sakė, tiek reikia, kad širdis būtų sveika.

Negaliu pasakyti, kad su tėčiu buvome labai artimi, bet visada jaučiau jo meilę ir rūpestį. Jis buvo šalia tarsi tvirta siena. Tarsi

užuovėja, kur bet kada galėjai sugrįžti ir būti suprastas. Jis mokėjo atjausti net visai svetimus žmones. Ne kartą girdėjau, kad jiems daug padėdavo patarimais, pinigais, o kartais net darbus jiems surasdavo.

Ilgiuosi tėčio ir labai didžiuojuosi juo. Jis buvo paprastas, bet ypatingas žmogus.

Rasa Mačytė, duktė

„Sunkūs laikai pagimdo stiprius žmones, stiprūs žmonės sukuria vaikams gerus laikus, geri laikai pagimdo silpnus žmones, silpni žmonės sukuria vaikams sunkius laikus.“

Tėtis augo sunkiais laikais ir buvo stiprus žmogus. Buvo ne tik stiprios sveikatos ir fiziškai galingas, bet, svarbiausia, turėjo stiprias vertybes.

Dar net nėjau į mokyklą, o Tėtis jau pratino kiekvieną šeštadienį tvarkyti namus. Prisimenu, kaip paėmęs drėgną šluostę mokė mane išvalyti kiekvieną kampą, o, mano vaikiškomis akimis, jo pirštai buvo per stambūs jiems iki galo pasiekti.

Tėtis buvo be galo energingas ir darbštus. Visuomet kupinas sumanymų ir reikalų, visuomet užsiėmęs – jaučiausi nejaukiai šalia, jei nieko neveikiau.

Buvau visiškai maža, bet vieną epizodą labai gerai prisimenu. Pasibaigus ryto pamaldoms, sėdėjome kartu bažnyčioje, o saulės šviesa krito ant jo gyslotų rankų, ir aš į jas pabaksnojusi savo mažais vaikiškais pirščiukais paklausiau – iš kur atsirado tokios didelės gyslos? Tėtis kiek nustebo nuo netikėto klausimo, o po to atsakė – nuo darbo. Darbas ir jis buvo neatsiejami: net išėjusį į pensiją jį būdavo sunku prikalbinti kur nors ilgiau išvažiuoti – bijojo palikti neužbaigtus darbus.

Po darbų sėsdavo į savo krėslą ir įsijungdavo žinias. Vaikystėje kiekvieną savaitgalį girdėdavau „Amerikos balsą“ – radijo balsą su keistu akcentu. Kadangi seneliai buvo emigravę į JAV, daug Tėčio klausinėju apie šalį, kurią mums buvo uždrausta matyti ar

aplankyti. Taip sužinojau apie melą, kuriame gyvename, taip greičiausiai ir gimė mano pirmoji svajonė – tapti stiuardese, išmokti užsienio kalbų, pamatyti kitokį pasaulį. Tėtis vakarais atsisėdavo rašyti laiškus seneliams, skatindavo ir mus, vaikus. Beje, rašyti iki mokyklos mane išmokė Tėtis, pirmąją anglišką knygą irgi nupirko Tėtis. Pats skaitė angliškai, kelionėse traukiniu visuomet turėdavo su savimi pasiėmęs savo iš žodyno išsirašytų nežinomų žodžių lapus. Prenumeruodavo „The Moscow News“, iš senelių gaudavome (dėl cenzūros ne visuomet visus) „The National Geographic“ numerius. Taip jis praplėtė mūsų akiratį, taip skatino domėtis pasauliu.

Vaikystėje dažnai girdėdavau, kaip suaugusieji sakydavo: „Tėčio mergaitė.“ Nelabai suprasdavau, ką tai reiškėdavo, o dabar, kai Tėčio nebėra, prisimenu, kiek iš tikrųjų laiko jis praleido su manimi – supynės ant jo kojų, dienos praleistos jo darbe, ekskursijos į muziejus, išvykos į mišką, medžių sodinimas.

Labai mylėjo gamtą ir didžiavosi gyvendamas tokioje gražioje žalyjoje šalyje. Vis pasidžiaugdavo važiuodamas pro laukus: „Va, pažiūrėkite, kaip gražu, ko jums ne Šveicarija?“ Mašinoje visuomet klausydavosi liaudiškos muzikos.

Turėdamas laisvą žemės plotą būtinai jį užsodindavo. Kelionėse su mama nuolat apžiūrinėjo keistas augalų rūšis, aptarė, o progai pasitaikius, stengėsi parsivežti daigų ir juos prijaukinti savo sode.

Meilė gamtai neatsiejama nuo globos ir meilės žmonėms. Tėtis buvo labai jautrus ir atjaučiantis žmogus. Nuoširdžiai stengėsi visiems padėti ir visus išklausyti. Ne kartą yra kilę nesusipratimų, kai namuose jis nakvynę prašė paruošti pašaliečiams, o kai Tėtis tapo Aukščiausiosios Tarybos deputatu, mūsų namai virto jo priimamuoju – kiekvieną savaitgalį turėdavo po kelis susitikimus. Dėl savo nuoširdumo ne kartą yra kentėjęs nuo žmonių, kurie juo tiesiog pasinaudojo, arba nuo namiškių, nes jis buvo per daug atviras ir pasitikėjo kitais.

Bet Tėtis buvo nepataisomas optimistas – visuomet kovojo už teisybę, visuomet tikėjo, kad situaciją galima pakeisti, blogiui

pasipriešinti, gėrį apginti. Visuomet buvo priešakyje, nebijojo rėžti nepatogios teisybės pašnekovui tiesiai į akis, bet dažnai tai darė su gera humoro doze.

Tėtis niekada neieškojo žodžio kišenėje. Dėl savo taiklių pastabų ir itin gero humoro jausmo dažnai buvo kompanijos siela. Buvo labai populiarius piršlys, visi kvietė, bet tai jam buvo gana sunki misija, nes alkoholio jis beveik nevartojo.

Tėtis buvo labai stiprios valios, užsispyręs – jei ką nusprendavo, buvo sunku atkalbėti. Nebijojo būti originalus, išsiskirti iš kitų, apie tai tikriausiai mažiausiai ir galvojo – tiesiog ėmė ir darė, jei jam tai atrodė teisinga. Jo idėja buvo padaryti gyvenvietėje parką, ten pat savo rankomis supylė bėgiojimo takelį, visi kaimo vaikai vasarą susirinkdavo maudytis į „Mačio prūdą“. Atsimenu dar, kai jis neužėmė jokio valdžios posto, organizavo, kad Giedrių gyvenvietė būtų apšviesta, o Upelio gatvė išasfaltuota.

Mums, vaikams, visi Tėčio poelgiai mūsų ar aplinkinių gerovei atrodė tokie natūralūs ir savaime suprantami... Tik kur kas vėliau supratau, kokia man didžiulė laimė ir garbė teko augti šalia tokio žmogaus – stipraus žmogaus, kuris sukūrė gerus laikus!

Martynas Mačys, anūkas

Apie senelį galvoje sukasi daug prisiminimų. Visi jie susipina į vieną ryškų jo bruožą – drąsą. Visą laiką žinojau, kad senelis buvo labai drąsus vyras! Net savo draugams tą dažnai kartojau. Visi pripažįstame, kad reikėjo nepaprasto vyriškumo, pasišventimo ir drąsos ne tik griauti, bet ir sugriauti Sovietų Sąjungą. Net ir dabar kartais nedrąsiai pasvarstome, kaip reikėtų gyventi, jei Lietuva nebūtų laisva... Apie tai pagalvojus kūną nukrato šiurpai! Senelis buvo vienas iš tų, kurie drąsiai kovojo už laisvą Lietuvą!

Jis mano gyvenime paliko ryškų įspaudą. Prisimenu, kaip jis manimi pasitikėjo. Pavyzdžiui, kartais leisdavo man, vaikui, kuriam vos galva kyšodavo virš vairo, pervaryti mašiną iš vienos

kiemo vietos į kitą. Atrodo, tai maži, bet visam laikui įstrigę malonūs prisiminimai.

Prisimenu, kai senelis Jonas nusprendė įsigyti Vištyčio sodybą, daug kas iš šeimos narių į tai žiūrėjo skeptiškai. Ko gero, visi, išskyrus mano tėtį Dainių. Plynas laukas, artilerijos sviedinių sugriautas tvartas ir nė vieno kaimyno aplink – visa tai nė iš tolo nežadėjo jaukių vakarų ar vakarėlių iki aušros. Bet, pasirodo, senelis geriau už visus žinojo, ką daro. Ėjo laikas, senelis užsispyręs važiavo į sodybą, nekreipė dėmesio į šeimos komentarus, nuosekliai dirbo, kad sodybą paverstų vieta, kurioje norėtusi visiems leisti laiką. Ir jam pavyko! Aišku, ne iš karto, bet kuo toliau, tuo daugiau švenčių persikėlė į senelio sodybą. Vis daugėjo ir praleistų ten savaitgalių.

Laikui einant sodyba tapo populiari ir mėgstama ne tik šeimos, bet ir draugų. Jau niekas nebekėlė klausimo, ar buvo verta. Visi tik džiaugėmės, kad senelis su močiute gali leisti laiką puoselėdami savo sodybą, o mes turime vietą, kur galime atvažiuoti ir pailsėti. Sodyboje senelis praleisdavo marias laiko. Dabar kaskart ten nuvykęs susimąstau apie tai, kiek užsispyrimo, kantrybės ir drąsos reikėjo tokiam sprendimui. Sodybos idėja nebuvo populiari kelerius metus, o seneliui vis reikėjo ją ginti net tarp pačių artimiausiųjų ir puoselėti. Nesakau, kad niekas jo nepalaikė, bet pernelyg didelio entuziazmo dėl šio sprendimo rodoma nebuvo.

Bėgant metams seneliui rūpintis sodyba vis daugiau padėjo mano tėtis. Tada jau mano mama kiek skeptiškai žiūrėjo į vis dažnesnius Vištyčio planus, nes, nepaisant puikių ten praleistų akimirkų, sodybos priežiūra reikalavo žvėriškų darbo ir laiko sąnaudų. Savaimė suprantama, savaitgalių sąskaita. Tėtis nė kiek neabejojo ir iki šiol neabejoja tuo, ką daro. Manau, jį į priekį ir veda senelio pavyzdys. Reikia tik kantrybės ir geri darbai bus įvertinti. Tai viena ilga, bet svarbi pamoka, kurią išmokau iš senelio.

Taip pat labai gerai atsimenu šv. Kalėdas senelių namuose, Vilkaviškio rajone. Kasmet Kūčias švęsdavome su Vilniaus seneliais, o Kalėdas važiuodavome sutikti į Suvalkiją. Čia susirinkdavo pilnas

namas žmonių. Šnekėjome, šventėme, džiaugėmės galėdami būti vieni su kitais. Kasmet viskas vykdavo labai panašiai: senelis Jonas įpusėjęs vakarienei tyliai kažkur dingdavo. Po kiek laiko visi išgirdavome, kaip kažkas beldžia į langą. Tada ateidavo Kalėdų senelis. Senelis Jonas, persirengęs raudonais rūbais ir užsidėjęs dirbtinę barzdą, su pilnu dovanų maišu pro terasos duris užeidavo į vidų. Jis daug juokavo, dalino dovanas, pasakojo istorijas – elgėsi kaip tikras Kalėdų senelis! Jis ir pats akivaizdžiai mėgavosi tokiomis akimirkomis.

Užtekdamo vos kelių minučių, kelių juokelių, dovanų ar pakelto tosto, ir visi buvę kambaryje – Kalėdų senelis, mano močiutė, tėvai ir tetos su dėde – juokdavosi iki ašarų. Tuo tarpu mažesni pusbrolis su pussesere dar nesuprato, kad raudonais rūbais apsirengęs dėdė iš tikrųjų yra mūsų senelis Jonas. Aš, jau būdamas paauglys, tą supratau, tačiau visada stebėjausi, iš kur senelis turi tiek drąsos prieš visus juokauti ir vaidinti Kalėdų Senelį. Galbūt viskas ir vyko kiek nerangiai, tačiau labai paprastai ir nuoširdžiai. Tik laikui bėgant ėmiau suvokti, kad tokios akimirkos ir buvo laukiamiausia Kalėdų dalis. Dabar per Kalėdas visada prisimenu tą paprastą, bet drąsų ir nuoširdų Kalėdų senelį, savo senelį.

Elena Rupeikienė, istorikė, Vilkaviškio krašto muziejaus muziejininkė

Signataras, o vėliau meras Jonas Mačys pradėjo Vilkaviškyje kitokio – tikro demokratinio vadovavimo stilių. Anksčiau net sunku būdavo įsivaizduoti, kad laisvai galima prieiti prie pareigūno ar vadovo, su juo pakalbėti, kad vadovas prieis prie paprasto žmogaus, pasisveikins, pakalbina, paklaus, kaip tau sekasi. Sovietiniais laikais vadovus ir eilinius piliečius skyrė barjeras: jie – išrinktieji, o likusieji – „masės“, „darbo jėga“. Buvo susiformavęs išskirtinis luomas – „valdžiažmogiai“, kurių nebuvo galima kritikuoti, jie naudojosi įvairiomis privilegijomis, jiems buvo statomi išskirtiniai

namai, kaip ir dabar „Kremliumi“ vadinamas penkiaaukštis Vilkaviškyje. Nors vykdavo rinkimai, tačiau vadovais tapdavo centrinės valdžios statytiniai, „palaimintieji“, žmonių pravardžiuojami „carais“. O ir elgėsi jie kaip vienvaldžiai diktatoriai, aristokratai. Jų nuomonė buvo svarbiausia, nesvarstyta, nekritikuota. Pas tokį vadovą eilinis pilietis eidavo nusižeminęs, nes nuo jo sprendimo priklausė viskas – nubaus ar išteisins, padės ar pasmerks. 1990 metais su Nepriklausomybe atėjo kiti vadovavimo metodai, žmogiškas, draugiškas bendravimas. Jau vykstant rinkimams į Aukščiausiąją Tarybą, J. Mačys rajono gyventojų buvo išrinktas kaip mūsų visų atstovas, savas, mūsų krašto žmogus. Jis gyveno šalia, žinojo rajono savitumus, žmonių bėdas ir lūkesčius. Gyventojų iškeltas ir išrinktas vadovas galėjo reikšti žmonių valią, padėti spręsti problemas. Šį pasitikėjimą mūsų deputatas suprato, niekada nenuvylė rinkėjų savo sprendimais. Gal ne viską, ko žmonės tikėjosi, padarė, gal kažką ne taip, tačiau visuomet stengėsi, kad rajonas vystytųsi pažangos keliu, kad keistųsi požiūris į žmogų, jo gyvenimo kokybę.

Nuo rajono vadovų priklauso visas rajono gyvenimas – ekonomikos vystymo kryptys, požiūris į kultūros dalykus, socialinio gyvenimo tendencijos. Visoms sritims turi būti skiriamas reikiamas dėmesys. Jei rūpinsis tik ekonomika, kentės kultūra ir žmonių gyvenimo kokybė. Eiliniai rajono gyventojai su rajono vadovais tiesiogiai susiduria rečiau (nebent prireikia jų pagalbos), tačiau stebi ir vertina jų veiklą. Įstaigų darbuotojai su valdžios pareigūnais daugiausia susiduria per savo veiklą.

Muziejininkai stebi visuomeninį gyvenimą, fiksuoja jo pasikeitimus, bendrauja su įvairiais žmonėmis, renka krašto pokyčius iliustruojančią medžiagą. Muziejuje dirbu daugiau nei ketvirtį amžiaus, todėl per tiek laiko organizuojant renginius teko pažinti penkis rajono merus, pamatyti jų darbo stilių. 1990 metų Nepriklausomybės Akto signataras, buvęs rajono meras J. Mačys atminityje išliko kaip demokratiškas, kultūra besirūpinantis vadovas.

Muziejus nuo 1963 metų glaudėsi kultūros namų (buvusio kino teatro „Giedra“) keliuose kambarėliuose. Daugybė eksponatų netilpo ankštosiose patalpose, įranga buvo primityvi, pačių pasigaminta ar susirinkta iš įvairių įstaigų, ekspozicijos buvo kuklios. Rajono vadovai paskyrė muziejui šias patalpas, du darbuotojų etatus jiems tvarkyti ir paliko tuometinei direktorei Gabrielei Karalienei rūpintis muziejine veikla. Peržiūrint ankstesnius muziejaus dokumentus neteko matyti, kad sovietiniais laikais vadovai lankytųsi muziejaus renginiuose, atsivestų rajono svečių. Muziejus egzistavo kaip istorinių šaltinių kaupėjas, daugiausia bendradarbiaujantis su mokyklomis, kultūrinėmis įstaigomis. Vadovaujant merui J. Mačiui požiūris į krašto istoriją ir muziejų pasikeitė.

Atgavus nepriklausomybę visuomeninis gyvenimas buvo labai aktyvus, besikeičiantis, todėl muziejininkai neliko nuošalyje, abejingi pokyčiams. Direktorė G. Karalienė pradėjo burti knygnešių artimuosius, buvusius tremtinius, muziejaus bičiulius. Laisve besidžiaugiantys žmonės dalijosi savo prisiminimais, dalyvavo renginiuose, pradėjo daugiau domėtis savo krašto istorija, todėl prirėkė keisti ekspozicijas, organizuoti daugiau istorinių renginių, o tam reikėjo lėšų. G. Karalienė su naujais muziejaus poreikiais supažindino kultūros skyrių, rajono merą, kurie visuomet išklausydavo, pagal galimybes padėdavo. Į muziejų dažniau užsukdavo rajono svečiai, svarbesniuose renginiuose dalyvaudavo vadovai. Vadovų dalyvavimas parodo jų požiūrį į istorinius relikthus ir įstaigos veiklą. Mes supratome, kad rajono vadovai turi daug darbo ir negali suspėti į visus renginius, todėl labai džiaugėmės, kai jie atvykdavo. Istorinių įvykių dalyviai ir liudininkai – tremtiniai, rezistentų, knygnešių, kraštui nusipelnusių žmonių artimieji – buvo dėkingi už pareigūnų supratingumą ir jiems parodytą dėmesį.

Meras J. Mačys vertino muziejininkų pastangas, matė muziejaus skurdą, todėl pradėjo ieškoti naujų patalpų. Kartu su muziejininkais buvo aptarti keli variantai, kol atsirado sprendimas perkelti muziejų į be šeimininkų likusį Paežerių dvarą. Meras ne kartą

pabrėžė, kad dvaras labiausiai tinka muziejinei veiklai, kad jis bus išpūdingiausias rajono reprezentacinis objektas. Vėliau, iškilus muziejaus prijungimo prie Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centro idėjai, J. Mačys palaikė atskiro ir savarankiško muziejaus gyvavimą.

Muziejus pateisino krašto istorijos puoselėtojų ir rajono vadovų pasitikėjimą: organizavo daug prasmingų renginių, suaktyvino kraštotyrinį darbą, sukaupė daug vertingos istorinės medžiagos ir tapo pirmos kategorijos muziejumi (tokių Respublikoje pagal savi-valdybių pavaldumo kategoriją yra tik keli). Nors naujai sandėliavimo ir ekspozicinei įrangai pinigų nesurado, bet kasmet skirdavo lėšų spaudiniams ir eksponatams įsigyti (ko anksčiau nebuvo).

Mero J. Mačio vadovavimo laikais muziejus galėjo užsisakyti bent aštuonis žiniasklaidos leidinius, nusipirkti krašto istorijai svarbių knygų, tautodailininkų darbų. Buvo pradėta formuoti Atgimimo filatelijos kolekcija, įsigyta proginų monetų ir medalių. Savivaldybės taryba skyrė pinigus figūriniams šachmatams „Žalgirio mūšis“, gyvūnų iškamšoms, poetės Salomėjos Nėries archyvui, vieno virbaliečio kolekcininko eksponatams nusipirkti. Šie eksponatai ir dabar puošia muziejaus ekspozicijas. Vadovai ne tik skyrė lėšų eksponatams, bet ir patys praturtino muziejų savo perduotais daiktais.

Meras J. Mačys kasmet muziejui atiduodavo proginis sveikinius, iš rajono svečių gautas dovanas, kasmetinę „Mero ataskaitą“, metraščius. Mero perduotas simbolinis dujų fakelas, jo gautas 1997 metais gamtinių dujų įvedimo darbų užbaigimo proga, primena Vilkaviškio energetinio aprūpinimo pasikeitimus. Saugome daugybę nuotraukų, leidinių ir dokumentus, liudijančius J. Mačio didžiąją svajonę – Vilkaviškio šildymui panaudoti geoterminius vandenis. Šią svajonę įgyvendinti sutrukdė patirtas pralaimėjimas rinkimuose. Kitam merui geoterminiai vandenys neatrodė tokie naudingi ir planas nebuvo įgyvendintas. Pritrūko supratimo ir valios užtikrinti darbų tęstinumą. Taigi, demokratija kartais sutrukdė ir įgyvendinti naudingus planus.

2005 metais signatarą J. Mačį pakviečiau į Kovo 11-osios minėjimą Alvito pagrindinėje mokykloje. Jį kvietimas nustebino ir nudžiugino, prisipažino, kad į mokyklas nedažnai kviečiamas, jaučiasi kiek primirštas. Susitikime su moksleiviais jis prisiminė Sąjūdžio laikus, išgyvenimus 1990 metais, būdamas gyventojų atstovu, džiaugėsi sparčiai besikeičiančiu Lietuvos ir Vilkaviškio krašto gyvenimu. Jis taip pat prisiminė, kiek daug priekaištų susilaukė, kai buvo statomi paminklai Jonui Basanavičiui bei Vincui Kudirkai. Ypač daug kas priekaištavo dėl palapinės ir žemės šildymo, ruošiant V. Kudirkos paminklo pamatus, tvarkant aplinką. Pikti kaltintojai teigė, kad reikia statyti namus, kelti gyventojų gerovę, o ne leisti lėšas paminklams. Vargstančiųjų buvo ir dabar nesumažėjo, o mero rūpesčiu Vilkaviškyje pastatyti paminklai ir šiandien stovi, džiugindami miestiečių ir svečių akis, primindami krašto didžiavyrius. Daugelis nežino paminklų autorių ir statytojų pavardžių, bet dažnai galima išgirsti: „Juos statė meras Mačys.“ Tai atmintis ir įvertinimas.

Mero J. Mačio požiūrį į muziejų, kaip istorijos šaltinių saugotoją, perėmė ir kiti vadovai. Vicemeras Jonas Šuliauskas padovanojo savo artimųjų iš tarpukario išsaugotų daiktų, savivaldybės darbuotojai kasmet papildė kalendorių kolekciją, geranoriškai padeda muziejininkams atlikti tiriamąjį darbą. Mero pozicija, geras pavyzdys padėjo muziejui sutvirtėti, tapti lankytojų vertinamu krašto istorijos saugotoju, reprezentaciniu objektu. Dabar jau nieko nenustebina rajono mero buvimas renginiuose, greičiau būna pastebėta, jei nedalyvauja.

Taigi meras J. Mačys buvo demokratinio vadovavimo rajone pradininkas, dabartiniai vadovai – tradicijų tęsėjai. Kad ir kiek praeitų laiko, atminimas apie žmones, lėmusius krašto istoriją, visuomeninio gyvenimo pokyčius, išliks jų geruose darbuose, gyventojų prisiminimuose. Sąjūdininką, signatarą, rajono merą J. Mačį gyventojai prisimins kiekvieną Kovo 11-ąją, jį primins Vilkaviškyje stovintys paminklai ir muziejuje saugoma istorinė medžiaga.

Antanas Žilinskas, istorikas, muziejininkas

Su Atgimimo banga į krašto politinį gyvenimą atėjęs J. Mačys paliko ryškų pėdsaką puoselėjant ir saugant rajono kultūros ir istorinio paveldą.

Asmeniškai Joną pažinojau dar tuomet, kai jis dirbo Rumokų bandymų stotyje moksliniu darbuotoju. Susitikdavome „Žinijos“ draugijos renginiuose. Čia jis kėlė aktualius gamtos apsaugos problematikos ir krašto kultūros išsaugojimo klausimus. Jam rūpėjo ne tik žemdirbystė, ekologija, bet ir lietuviybės, tautos istorijos, valstybingumo atgaja.

Prasiveržus Atgimimo bangai, J. Mačys įsiliejo į Žemdirbių Sąjūdžio veiklą. Pamenu, 1988 metų rudenį „Aušros“ gimnazijos patalpose vyko Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės sušauktas visų rajone įsikūrusių Sąjūdžio grupių atstovų susirinkimas. Pradėjus rinkti atstovus į Sąjūdžio Koordinacinę tarybą, pasiūliau J. Mačį. Nesiveržė jis į valdžią, o dirbo tyliai, bet kryptingai.

Prasidėjus 1990 metų rinkimams į LTSR Aukščiausiąją Tarybą, jis buvo iškeltas kandidatu Kybartų rinkimų apygardoje. Susitikimuose su rinkėjais įtaigiai, argumentuotai iškeldavo žemdirbių problemas, palaikė idėją pastatyti paminklą Tautos Atgimimo patriarchui dr. J. Basanavičiui, pasisakė už Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimą, žemės ūkio dekolektyvizaciją.

J. Mačys – pirmasis laisvos Nepriklausomos Lietuvos Vilkaviškio savivaldybės meras. Kiek pamenu, aktyvus Tautininkų partijos dalyvis ir jos kūrėjas. Gaila, kad jo indėlis į krašto tautinio paveldo puoselėjimą dar neįvertintas. Tai jo rūpesčiu išpuoselėta dr. J. Basanavičiaus gimtinė, išsaugota dr. V. Kudirkos klėtelė-muziejus, padėti pagrindai Vilkaviškio krašto muziejui įkurti.

Rajono biudžetas Atgimimo pradžioje stokojo lėšų kultūrinei veiklai finansuoti. Tuo metu savivaldybei buvo perduotas Paežerių dvaro ansamblis. Kadaisė puošnūs rūmai pamažu virto

vaiduokliu – be langų, kiauru stogu, be šeimnininko. J. Mačys surado bendrą kalbą su Lietuvos dailės muziejaus direktoriumi Romualdu Budriu. Perdavus dvaro rūmus į Dailės muziejaus rankas, čia įkurama Suvalkijos dailės galerija, atlikti pirmieji dvaro rūmų avarinės būklės likvidavimo darbai. Tuomet iškilo ir kitas pavojus: dvaro ansamblį panoro susigražinti Vasario 16-osios Akto signataro Jono Vailokaičio dukros. J. Mačys yra man pasakojęs, kad jo darbo kabinete įvyko karštas pokalbis su paveldėtojomis. J. Mačys buvo tos nuomonės, kad Paežerių dvaras turi tarnauti visuomenės poreikiams. Ginčai dėl dvaro rūmų užtruko gerą dešimtmetį. Šiandien restauruoti dvaro rūmai yra vienas lankomiausių turistinių maršrutų sąraše, čia vyksta parodos, renginiai, klasikinės muzikos festivaliai, muziejinės edukacijos.

1997 metais iš Vilkaviškio parapijos salės į Paežerių dvaro oficiną buvo perkeltas G. Karalienės įkurtas krašto muziejus. Meras J. Mačys ir jo pavaduotojas Jonas Šuliauskas tapo kuriamo Paežerių dvare muziejaus bičiuliais ir globėjais. Perdavė istorinių nuotraukų, daiktų, rėmė renginius. Dalyvavo muziejaus renginiuose, rūpinosi muziejininkų pareigybių kūrimu, darbo užmokesčio kėlimu.

Nežiūrėdamas į kai kurios visuomenės atstovų kritiką, atkakliai įgyvendino savo siekius. Tad jo dėka Vilkaviškyje iškilo paminklai ir dr. V. Kudirkai, ir dr. J. Basanavičiui. Atgimimo šauklis, kultūros puoselėtojas, tautos didvyrių įamžintojas – toks mano atmintyje išliks Kovo 11-osios signataras J. Mačys.

Gintautas Sakalauskas, ilgametis bendražygis, patarėjas Aukščiausiojoje Taryboje

Su J. Mačiu pažįstami buvome beveik 40 metų – nuo 1970 metų iki pat jo mirties. Būtent 1970-aisiais aš pradėjau dirbti augalų apsaugos agronomu Šakių „Aušros“ kolūkyje, kuriame Jonas jau dirbo kelerius metus. Ten kartu išdirbome septynerius

metus. Jonas vėliau išėjo į Vilkaviškio rajoną, tačiau mūsų bendradarbiavimas taip niekada ir nebuvo nutrūkęs. Visą gyvenimą buvome labai artimi. Jis visada manimi pasitikėjo, o aš jį laikiau savo mokytoju.

Tais laikais toks žodis kaip „patriotizmas“ nebuvo plačiai eskluojamas, tačiau J. Mačys jau tada buvo tikras Tėvynės patriotas. Iš jo daug sužinojau apie tikrąją Lietuvos praeitį, o ne tą, kuri buvo skelbiama viešai.

Tuo metu viską itin akylai stebėjo saugumas, tačiau J. Mačys nebuvo labai atsargus, jis savo nuomonę reiškė prie visų ir niekada jos neišsigynė. Galbūt žodžiais jis tiltų ir nesprogdino, tačiau bendraudamas su žmonėmis nevengė skleisti savo pažiūrų, skelbti lietuviybės, viešinti melo, kurio tuometinė aplinka buvo tiesiog perpildyta. Dėl to jam net teko nukentėti – buvo atleistas iš Vilkaviškio rajone veikusio kolūkio „Į komunizmą“ pirmininko pavaduotojo pareigų.

Kiek žinau, dar tada, kai jis dirbo Šakiuose, jį norėta perkelti į Paveliuonio tarybinio ūkio direktoriaus pareigas, tačiau, matyt, išgirdus jo nuomonę apie tarybinę valdžią, šios minties buvo atsisakyta.

Kai mudu su Jonu dar dirbome Šakiuose, tarp atskirų kolūkių vyko vadinamosios „soc. lenktynės“. Pagrindiniai mūsų konkurentai buvo kolūkis „Į komunizmą“. Kai jo vadovu buvo paskirtas iš Prienų rajono atkeliavęs Antanas Marcinkevičius, būtent jis ir pasikvietė J. Mačį dirbti pas save. Tuometinis Šakių „Aušros“ pirmininkas Romualdas Višinskas didelio palankumo Jonui nerodė, nevertino jo nuopelnų, tad jis ir nusprendė pereiti dirbti į Vilkaviškio rajoną. Nepaisant to, kad buvo puikus specialistas, per savo darbo laiką Šakiuose J. Mačys negavo nei didelių apdovanojimų, nei kitokių palankumo ženklų. Nors jis kaip niekas kitas buvo to vertas! Tik iš Maskvoje vykusių žemės ūkio pasiekimų parodų jis yra parsivežęs, rodos, visus įmanomus apdovanojimus: ir aukso, ir sidabro, ir bronzos medalius.

Būtent Jonas per dešimtmetį prieš tai atsilikusį „Aušros“ kolūki sugebėjo kilstelėti į tokį lygį, kad jis išsiveržė į visos TSRS lyderių gretas.

Puikiai prisimenu vieną dabar jau smagią, tačiau tada ne pačią maloniausią istoriją, kuri mums su Jonu nutiko 1973 metais Maskvoje vykusioje jau minėtoje žemės ūkio pasiekimų parodoje. Mes su J. Mačiu tokiose parodose jau buvome buvę gal 3 ar 4 kartus. Tąkart po šios parodos jau sutemus susistabdėme taksi automobilį. Važiavome per Maskvą. Kai taksistas paklausė, iš kur mes, atsakėme, kad iš Lietuvos. Greičiausiai vairuotojas buvo nacionalistas, nes pradėjo aiškinti, kad mes, pabaltijiečiai, nekenčiame rusų, o jie tiek daug gero mums yra padarę. Jis teigė, kad rusai mums net laisvę iškovojo. Jonas neapsikentė klausydamasis tokių taksisto kalbų ir ėmė jo klausinėti, ar šis žino, kiek rusai išžudė nekaltų lietuvių. Liepė jam pirmiau pasidomėti tikrais faktais, o tik po to reikšti savo nuomonę. Taip pat Jonas priekaištavo, kad rusai okupavę lietuvių pajūrį, kad iš mūsų vežasi mėsą, kuria maitinasi visa Rusija... Ginčas išėjo gana karštas. Taksistas net grasino nuvežti mus į „Liubianką“ – pastatą Maskvoje, 1920–1991 metais buvusį TSRS specialiųjų tarnybų centrinių kalėjimą. Kaip tik tuo metu važiavome per Raudonąją aikštę, tad iki „Liubiankos“ nebūtų buvę toli. Aišku, jis to nepadarė, bet baimės tuomet šiek tiek buvo.

Šis nutikimas puikiai iliustruoja dar jaunystėje išsiugdytą J. Mačio užsispyrimą, principingumą ir laisvės suvokimą. Ne kiekvienas vidurnaktį su rusu Maskvos centre išdrįstų ginčytis tokio- mis temomis. Tam reikėjo ypatingos drąsos.

To paties vizito metu, pasinaudodamas proga, Jonas vežė į ambasadą dokumentus, kad jo mama galėtų išvykti pas tėvą į JAV. Aš irgi ėjau kartu su juo, bet manęs, aišku, niekas neįleido. Tik buvo paimtas iš manęs pasas ir šis įvykis užregistruotas.

Mums grįžus, už kokio mėnesio, Šakiuose buvau pakviestas dėl to pasiaiškinti saugumiečiams. Iš tikrųjų net buvo kilę minčių, kad gali imti klausinėti ir ko nors apie nutikimą su taksistu, tačiau,

matyt, apie tai niekas nesužinojo. Tąkart manęs klausinėjo, kodėl su J. Mačiu lankėmės ambasadoje, ką ten veikėme, kokių tikslų turėjome. Šis tardymas nebuvo pats maloniausias dalykas, nutikęs mano gyvenime. Laimei, dėl to rimčiau nukentėti neteko.

Kai Jonas išėjo iš Šakių, būtent aš tikėjausi tapti vyriausioju agronomu. Deja, Jono paragintas nestojau į komunistų partiją, todėl šių pareigų negavau. Tada galėjai būti baigęs nors ir tris klases, bet jei buvai komunistų partijos narys, galėjai aukštai kilti. Po kurio laiko išėjau dirbti į Vilkaviškio rajono Šapalų tarybinį ūkį – arčiau J. Mačio. Po metų praleistų ten mane pasikvietė „Į komunizmą“ kolūkio vadovas A. Marcinkevičius. Jonas jau tuo metu buvo išėjęs dirbti į Rumokus, tad aš gavau vyriausiojo agronomo pareigas.

Su J. Mačiu teko išgyventi ir Sąjūdžio laikotarpį. Tuomet jis daug važinėjo ne tik po visą Vilkaviškio rajoną, bet ir po Šakių bei Marijampolės kraštus, būrė žmones, daug kalbėjo skleisdamas lietuviybę. Jis organizavo ir mitingus. Vilkaviškyje Jonas buvo vienas iš pagrindinių Sąjūdžio dalyvių. Aišku, buvo ir kitų, bet tik jo dėka buvo skleidžiama vienybė. Be to, nė vienas sąjūdininkas nebuvo taip arti žmonių kaip J. Mačys. Jis kaip niekas kitas mokėjo sakyti ugningas kalbas pačioms plačiausioms masėms.

Kai dar tik buvo pirminė Sąjūdžio stadija, mudu su Jonu važinėjome po visą rajoną. Niekas mums už benziną nemokėjo, važiavome už savas lėšas, savo noru. Dažnai jį vežiau savo mašina, kartais važiavome ir jo automobiliu. Jis retai norėdavo vairuoti. Aplankėme daugybę kaimų, kaimelių, miestų ir miestelių skleisdami tikrąsias lietuviškas idėjas.

Jau atkūrus Nepriklausomybę J. Mačys labai norėjo, kad Lietuvoje būtų tvarka, tad jis pasirinko Tautininkų partiją. Tai buvo tarpukario Lietuvoje ne itin mėgstama partija. Kodėl Jonas ją pasirinko, mes taip ir neišsikalbėjome, bet jis prie šios partijos buvo labai prisirišęs. Aš irgi kurį laiką jai priklausiau. Puikiai pamenu vieną situaciją. Jonas buvo išvykęs į JAV, o aš buvau likęs Lietuvoje.

Kaip tik tuo metu Vilkaviškyje partijos viduje kilo sujudimas, daug kas norėjo Joną nuversti iš partijos vadovo posto. Aš jam paskambinau į JAV. Tuo metu ten buvo rytas. Iš pradžių atsiliepė jo mama, kuri greitai perdavė ragelį Jonui. Jis į mano praneštas žinias apie rengiamą perversmą reagavo gana ramiai. Liepė tiesiog toliau daryti savo darbus. Tuo metu partijoje buvau atsakingas už pini-ginius dalykus ir viename iš mūsų susirinkimų griežtai užprotes-tavau J. Mačio nuvertimo galimybę. Pagrasinau, kad kartu išeisiu ir aš. Galiausiai neramumai partijos viduje nurimo ir Jonas buvo paliktas jos pirmininku.

Blogiausia, kad tada tarp perversmą organizavusių asmenų buvo ir kai kurie artimiausi jo bendražygiai. Jonui apskritai nepa-sisekė, kad jis niekada neturėjo aukštesnio rango bendražygių, o kai kurie šalia buvę žmonės jam labai pavydėjo. Be to, jis turėjo vieną silpnybę – tikėjo ir pasitikėjo žmonėmis.

Reikia pasakyti, kad partijos viduje prieš Joną buvo surengtas ne vienas maištas. Jų buvo ir vėliau.

J. Mačys buvo labai laimingas, jog buvo išrinktas į Aukščiau-siąją Tarybą ir galėjo prisidėti prie Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo. Tik gaila, kad dirbant Aukščiausiojoje Taryboje dėl tam tikrų kai kurių politikų ambicijų ir veiksmų Jonas neatskleidė viso savo potencialo. Daug kas kalbėjo, kad jis galėjo ir netgi turėjo tapti žemės ūkio ministru. Net kolega signataras Vladas Terleckas vienoje iš savo knygų yra parašęs, kad J. Mačį reikėjo nesiblaškant rinkti Aukščiausiosios Tarybos pirmininku. Manau, jog ši išreikšta nuomonė parodo, kokio lygio asmuo jis buvo.

Baigęs darbą Aukščiausiojoje Taryboje, J. Mačys dar bandė kandidatuoti į Seimą, tačiau nesėkmingai. Manau, jog žmonės tada pasirinko neteisingai.

Vėliau jis tapo Vilkaviškio rajono meru. Eidamas šias pareigas J. Mačys visada daug bendravo su žmonėmis, o pats rajonas buvo sutelktas, tarp verslininkų jautėsi pakilimas. Jis labai tiko šiam darbui.

Jonas visada išsiskyrė savo novatorišku požiūriu, jam niekada nestigo idėjų. Kartais tų idėjų buvo netgi per daug.

Nors būdamas meru jis nuveikė daug gražių darbų, didžiulio projekto jam taip ir nepavyko įgyvendinti – jis brandino geoterminių vandenų idėją. Kiek žinau, jai net finansavimas jau buvo surastas. Deja, vėliau į valdžią atėję kiti žmonės šį projektą nugramzdino užmarštin. Jei jis būtų įgyvendintas, šiandien Vilkaviškis būtų ne eilinis provincijos miestelis, o nemažas kurortas su sanatorijomis bei gydyklomis.

Iš Jono daug ko išmokau ir visada žavėjausi jo atsidavimu Lietuvai. Iš jo gavau ne tik patriotinių minčių, bet ir labai daug profesinių žinių. Galima sakyti, jis mane padarė tikru agronomu, nes pats buvo labai geras žemės ūkio specialistas.

Mano gyvenimui J. Mačys padarė didelę įtaką. Ne tik man. Manau, jog visiems žmonėms, su kuriais jis bendravo. Jis mokėjo kalbėti labai įtaigiai ir įtikinamai, konkrečiai ir aiškiai. Visada J. Mačį prisiminsiu kaip gabų, nuoseklų, principingą, užsibrėžtų tikslų tvirtai besilaikantį ir į kompromisus beveik nesileidžiantį žmogų. Jis visada elgėsi labai apgalvotai, visuomet viską pasverdavo. Taip pat jį prisiminsiu kaip labai protingą žmogų, nebijantį sakyti tiesos kitiems į akis.

Algimantas Mackevičius, buvęs padėjėjas-sekretorius Aukščiausiojoje Taryboje

Su Jonu dirbome visą jo kadenciją Aukščiausiojoje Taryboje. Jis buvo labai paprastas žmogus, nuoširdžiai atsidavęs Lietuvai. Bendrauti ir dirbti su juo buvo lengva. Jo paprastumą įrodo tai, kad, net grįžęs iš sostinės po darbų Aukščiausiojoje Taryboje į Vilkaviškio rajoną ir turėdamas asmeninių reikalų namų ūkyje, jis niekada neatsisakydavo priimti pas jį atėjusių žmonių, juos išklausti. Kadangi J. Mačys dar šiek tiek ir ūkininkavo, jis, metęs visus darbus, pas jį atėjusius įdomius galėdavo priimti paprastais

rūbais, kartais net nepersirengęs. Į visus žmones jis įsiklausė, stengėsi kiek įmanoma jiems padėti. Netgi aš, kai atvykdavau pas jį į namus aptarti kokio nors su darbu susijusio klausimo, neretai turėjau laukti eilėje, nes norinčiųjų su juo pasimatyti beveik niekada netrūko. Žmonės ėjo pas jį virtinėmis.

Dar ir šiandien turiu išsaugojęs Aukščiausiosios Tarybos deputato rinkimų pažymėjimą, kuriame puikuojasi ir J. Mačio palinkėjimas su autografu. Kitoje šio dokumento pusėje parašyta: „Nuoširdžiai dėkoju už didžiulę paramą. Už Sąjūdį – už Lietuvą. 1990. 02. 23.“ Taip pat turiu išsaugojęs ir Aukščiausiosios Tarybos pažymėjimą, kuriame parašyta, jog aš – deputato J. Mačio (apyg. Nr. 135) padėjėjas-sekretorius. Man tai – svarbūs prisiminimai.

Kartu su J. Mačiu man teko dalyvauti įvairiuose posėdžiuose, mačiau visą Aukščiausiosios Tarybos virtuvę iš vidaus.

Puikiai atmintyje įstrigę sausio 13 dienos įvykiai, kai vyko TSRS karinė agresija prieš Lietuvos valstybę. Tada Aukščiausioji Taryba dirbo, vyko posėdžiai, balsavimai. Dar prieš pučą Vilniuje ėmė kilti tam tikri neramumai. „Jedinstvos“ mitingo metu suorganizuota žmonių minia daužė Aukščiausiosios Tarybos langus, buvo galima nujauti, kad artėja kažkas daug baisesnio. Visa tai mačiau ir aš. Pačią sausio 13-ąją buvau grįžęs į gimtuosius Kybartus. Išgirdę apie įvykius sostinėje, nedelsdami sušaukėme pasitarimą, parašėme Kybartų miesto deklaraciją, turgavietėje padarėme mitingą. Nusprendėme suburti grupę žmonių, su kuria dviem autobusais iš Kybartų bei Vilkaviškio vykome į sostinę budėti prie Aukščiausiosios Tarybos. Ten su iš savo rajono atvykusiais žmonėmis bendravo ir J. Mačys, ir kiti deputatai. Visi kartu jie gėrė arbatą, sėdėjo prie laužų... Tada visi buvome savi, buvome vieningi. Visi deputatai tuo metu buvo kaip broliai, niekas nežiūrėjo partinių reikalų. Vargu ar dabar būtų įmanoma pakartoti tą situaciją. Atmosfera ir aplinka tuo laiku buvo nepakartojama, sunku ją net žodžiais apsaityti.

Dar būdamas Aukščiausiosios Tarybos deputatas, J. Mačys buvo sukvietęs visus Vilkaviškio rajono kolūkių pirmininkus, kurie,

niekam ne paslaptis, tada buvo partiniai ir išrėžė jiems ugningą kalbą. Kreipdamasis į susirinkusiuosius Jonas pabrėžė, kad visai nesvarbu, kas buvo praeityje, svarbu, kad dabar Lietuva – laisva ir reikia dirbti jos labui. Jis pažadėjo nė vieno asmens neignoruoti, nes visi, anot jo, esame lietuviai. Nors iki tol į Joną ne vienas pirminkas žiūrėjo iš aukšto, kartais net nevengė pasišaipyti, tačiau po to pokalbio su juo ėmė bendradarbiauti, labiau pasitikėti.

Darbas Aukščiausiojoje Taryboje nebuvo lengvas. Kaip pasakojo pats J. Mačys, žmonės ten tiesiog kartais dirbo 24 valandas per parą, vietoje nusnūdami vos kelias akimirkas. Reikėjo aukoti savo laisvą laiką ir sveikatą Tėvynės labui. Dirbdamas Aukščiausiosios Tarybos deputatu Jonas nemažai informacijos parveždavo į savo rajoną, o mes stengėmės ją čia išplatinti.

Į Lietuvos istoriją J. Mačys įėjo ir kaip pirmasis deputatas, apsilankęs Amerikoje. Prisimenu, kaip jis į JAV per Maskvą išskrido vos tik patekęs į Aukščiausiąją Tarybą. Tuomet jis skrido aplankyti savo tėvo, bet nuveikė nemažai gražių darbų, stengdamasis užmegzti Lietuvos ir tam tikrų Amerikos organizacijų santykius. Grįžęs jis parvežė pluoštus palinkėjimų, įvairių laikraščių ir kitos informacijos.

Dirbdamas Aukščiausiojoje Taryboje J. Mačys gana dažnai organizuodavo susitikimus su žmonėmis Vilkaviškio rajone, kreipė nemažą dėmesį į verslo ir žemės ūkio atstovus, visada su aplinkiniais pasidalindavo turima informacija. Jis visada buvo nusiteikęs patriotiškai. Jonas buvo sąžiningas ir doras žmogus, negailintis savo laisvo laiko, nebijantis sunkaus darbo. Jis rasdavo bendrą kalbą ir su paprastu žmogumi, ir su aukštu valdininku.

Tarpininkaujant Jonui į Kybartus buvo atvykęs ir Vytautas Landsbergis, ir Kazimieras Motieka, ir dar keletas to meto politikų.

Su Jonu mus siejo ne tik darbas Aukščiausiojoje Taryboje, tačiau ir Sąjūdžio laikai. Galima sakyti, jog buvome vienoje komandoje. Kartu su mumis dirbo ir tokie Vilkaviškio kraštui daug nusipelnę asmenys kaip Algimantas Zeikus, Artūras Simanavičius ir kiti. Su

Sąjūdžiu buvo įkurta ir Kybartų grupė, kuriai aš ir priklausiau. Mes net savo laikraštuką „Sąjūdžio tribūna“ mėginome leisti. Jį dauginavome paprastu kopijavimo aparatu „Era“.

Mes savo mintis dėstėme „Sąjūdžio tribūnoje“, o Jonas kartais parašydavo į „Dobilo“ laikraštį. Jis buvo masyvesnis, pasiekdavo platesnę auditoriją.

Nežinau kodėl, bet kai kalbama apie Sąjūdį Vilkaviškio rajone, J. Mačys dažniausiai būna pamiršamas. Tai neteisinga! Jis buvo vienas iš aktyviausių Vilkaviškio Sąjūdžio dalyvių, net ėjo Sąjūdžio tarybos pirmininko pareigas. Tai buvo didžiulė atsakomybė. Be to, tam reikėjo ir nemažos drąsos, nes vis dar daugelis vadovų buvo partiniai, į Sąjūdžio atstovus žiūrėję įtariai.

Kažkodėl apie Joną šiuo laikotarpiu beveik viskas užmiršta, nėra išlikusios jokios informacijos. Nesuprantu, kodėl taip yra. Juk jis šitiek aukojosi, šitiek triūso įdėjo! Tame pačiame Sąjūdyje buvo skirtingų nuomonių, tačiau J. Mačys visada sugebėdavo tarp jų išlaviruoti, rasti kompromisą ir susitarti su visais.

J. Mačys visada stengėsi kitus suprasti, buvo atsidavęs Lietuvai, sąžiningas ir doras žmogus. Tai idėjinis asmuo. Jis niekada nesiekė asmeninės naudos ir tikrai dirbo Tėvynės labui. Galiu drąsiai teigti, kad jis neretai įstengdavo padaryti daugiau, nei buvo jo galiose.

Leonas Apšega, bendražygis Aukščiausiojoje Taryboje

Joną gerai pažinojau dar prieš Nepriklausomybę. Mes abu esame baigę tą pačią Žemės ūkio akademiją. Abu dirbome savo rajonų kolūkiuose. Aš – Kupiškio rajone, jis – Šakių. Mūsų krašte žemės – daug prastesnės nei Suvalkijoje, tad mus kartais veždavo semtis patirties į Marijampolę, tuometinį Kapsuką, į Šakius, į Vilkaviškį. Tad būtent tada ir susipažinome su Jonu, nemažai bendravome.

Kai visi buvome išrinkti į Aukščiausiąją Tarybą, norom nenurom ėmėme dairytis po salę pažįstamų veidų. Aš pažinojau tuos, kurie dirbo žemės ūkio srityje. Jonas buvo vienas iš jų. Prisimenu,

kaip pamatęs jį priėjau pasisveikinti. Jis iš karto atsiminė ir mane. Mus daug kur su Jonu vedė panašūs keliai: abu dirbome žemės ūkyje, Aukščiausiojoje Taryboje, abu buvome Agrarinės komisijos nariai, o vėliau abu buvome išrinkti savo rajonų merais. Be to, mes abu – pokario vaikai, išgyvenę sunkią vaikystę.

Agrarinėje komisijoje Jonas buvo vienas iš vadovų – pirminko pavaduotojas. Jis, kaip ir aš, bei dauguma komisijos narių buvome tikrieji žemės ūkio specialistai, o komisijos pirmininkas Eimantas Grakauskas – teisininkas. Dėl skirtingo supratimo kartais mūsų visų nuomonės išsiskirdavo, kildavo aštrių diskusijų. Su Jonu nepritarėme kolūkių griovimui. Sakėme, jog nereikia jų griauti, o paskui žiūrėti, kas iš to išeis. Deja, mūsų niekas nepaklausė. Buvo nemažai stiprių kolūkių, kurių turtas vėliau buvo išgrabstytas.

Seime dirbome juodą darbą. Posėdžiai trukdavo kone kasdien nuo ryto iki vakaro. Visi signatarai buvome kaip broliai ir seserys. Tada tarp mūsų nekildavo jokie priešiško ar nuoskaudų.

Tiek dirbdamas Aukščiausiojoje Taryboje, tiek vėlesniais laikais J. Mačys visada turėjo tvirtą nuomonę. Kaip sakoma, buvo su stuburu. Kartu jis buvo labai paprastas, artimas, bendraujantis, draugiškas, niekada ant nieko nelaikė pykčio. Jis buvo vienas iš tų, kurie prieštaravo Aukščiausiosios Tarybos paleidimui. Prisimenu kaip šiandien, kai Jonas atėjo pas mane ir pasiūlė nebalsuoti už Aukščiausiosios Tarybos paleidimą, aš jį nuraminau, pasakiau, kad jei to nepadarysime, sulauksime nemažai priekaištų. Galiausiai tiek jis, tiek aš balsavome už tai, kad Aukščiausioji Taryba būtų paleista.

Labai apgailestauju, kad buvome priversti kadenciją baigti anksčiau laiko. Jei mes būtume išdirbę visus penkerius metus, manau, būtume nuveikę dar daug svarbių istorinę reikšmę turinčių darbų. Nors ir taip buvome tie, kurie padėjo valstybei pagrindus. Mes ne tik balsavome už Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimą, bet ir pasirašėme Konstituciją, kuri ir šiandien puikiai funkcionuoja.

Labai svarbu, kad visi nepalūžome tą lemtingą sausio 13 dieną, buvome vieningi ir atsilaikėme prieš tautos priešus. Dirbant Aukščiausiojoje Taryboje mums visiems nerūpėjo asmeniniai interesai, tik norėjome padaryti kuo daugiau gero Lietuvai.

Dažnai teko su Jonu bendrauti ne tik dėl darbo reikalų, bet ir neformalioje aplinkoje. Yra žmonių, su kuriais jau po penkių minučių imi šnekėti apie orą, o su Jonu bendrų temų niekada netrūko, galėdavome kalbėti valandų valandas.

Būdami savo rajonų merais taip pat bendravome nemažai. Visada, kai važiuodavau į Ožkabalius pažiūrėti savo pasodinto ąžuoliuko, užsukdavau ir pas J. Mačį. Vieną kartą į Vilkaviškį važiauvau ir su oficialiu kvietimu – per Jono Basanavičiaus paminklo atidengimo ceremoniją. Buvome visi labai gražiai sutikti ir priimti.

Jonas pas mane irgi buvo atvažiavęs gal du ar tris kartus. Pamenu, kai pirmą kartą atvyko į Kupiškį, jis paprašė nuvežti jį į mišką ir paklausti ošiančių Kupiškio marių. Vilkaviškio bei Kupiškio kraštovaizdžiai skiriasi. Pas mus – daug miškų, o Suvalkijoje vyrauja lygumos. Jonui patiko būti gamtoje, jis nenorėjo eiti į jokias kavines. Vietoj to jam geriau buvo pasivaikščioti gryname ore. Būtent gamtoje mes ir aptardavome didžiąją dalį darbinių bei asmeninių reikalų. Jonas buvo vienas iš tų, su kuriais galėdavau pasitarti bet koku klausimu. Jis buvo vienas iš artimiausių mano gyvenimo bendražygių.

Gintas Bakūnas, Vilkaviškio rajono Šeimenos seniūnijos seniūnas

Pirma pažintis su J. Mačiu įvyko 1984 metais, baigus tuometinę Lietuvos žemės ūkio akademiją. Gavau paskyrimą dirbti tuometiniame Vilkaviškio rajono „Švyturio“ kolūkyje, kurio pirmininko pareigas ėjo Juozas Totoraitis. Kolūkis be kitų veiklų užsiėmė ir daugiamečių žolių sėklininkyste. Dėl šios priežasties nuolat teko

važiuoti semtis patirties į Rumokų bandymų stotį, kurioje moksliniu bendradarbiu tuo metu ir dirbo J. Mačys.

Maždaug 1988 metais pas mus „Švyturio“ kolūkyje vyriausiuoju energetiku pradėjo dirbti ir J. Mačio sūnus Dainius. Kaip tik tuo metu šalyje ir rajone pradėjo ryškėti Sąjūdžio užuomazgos. Dainius daug kalbėjo apie savo tėtį, pasakojo, kaip jis skleidė lietuviškos idėjas. Netrukus J. Mačys tapo Lietuvos tautininkų sąjungos Vilkaviškio skyriaus pirmininku, o prie šios partijos buvau pakviestas prisidėti ir aš. Kartu su Jonu rajono taryboje ir Tautininkų sąjungoje dirbome nuo 1997 metų iki 2000 metų. Būtent tuo laikotarpiu mūsų bendravimas buvo itin artimas.

1998 m. kovo 9 d. pradėjau dirbti Šeimenos seniūnu, tad kuri laiką šias pareigas teko eiti tuomet, kai rajono vadovo pareigas ėjo J. Mačys. Jis buvo ne tik puikus rajono meras, bet ir nepaprastai gerai išmanė savo tiesioginę profesiją – agronomo specialybę.

Jonas buvo profesionalus politikas, visuomenės veikėjas. Tuo laikotarpiu, kai kartu dirbome rajono taryboje, į ją buvo išrinkti įvairių partijų atstovai. Nors dešinieji ir buvo sudarę koaliciją (Tėvynės sąjunga (Lietuvos konservatoriai), tautininkai ir krikščionys demokratai), tačiau J. Mačys sugebėjo rasti bendrą kalbą ne tik su valdančiaisiais, bet ir su jiems oponuojančiais politikais. Tam, be abejo, pasitarnavo ir didelė jo darbo politikoje patirtis.

Turbūt nesuklysiu sakydamas, kad tik J. Mačio dėka Vilkaviškio rajone šiandien stovi paminklai, skirti mūsų krašto didžiavyriams Jonui Basanavičiui ir Vincui Kudirkai. Tai jo palikimas kraštiečiams. Puikiai prisimenu, kiek tada visuomenėje buvo kilę nepasitenkinimo dėl šių paminklų statybos, tačiau J. Mačys šiuo klausimu išliko tvirtas ir nepalaužiamas. Jis buvo labai sumanus ir ūkiškas meras, išmanė visus ūkinius dalykus, ne vien tik žemės ūkio reikalus.

Man bendrą kalbą su Jonu visada buvo lengva surasti. Jis iš aplinkinių išsiskyrė savo idėjomis bei charizma. Negaliu sakyti, kad dabartiniais politikams viso to trūksta, tačiau tada jis savo

įžvalgumu ir sumanumu tikrai išsiskyrė iš kitų. Kiekvienas laikas yra išskirtinis ir per kiekvieną iš jų sprendžiamos vis kitos problemos. Tuomet tiek Lietuva, tiek Vilkaviškio rajonas tik kūrėsi, visko trūko, todėl Jonas buvo puikus pasirinkimas būtent tuo laikotarpiu. Jis buvo paties aukščiausio lygio politikas.

Man J. Mačys taip pat visada atmintyje išliks kaip žmogus, kuris labai mylėjo savo Tėvynę bei jos žmones. Jo visi pasisakymai buvo idėjiniai, sklido iš jo širdies. Jis tikrai niekada prieš nieką neapsimetė, nesislapstė po priedanga, net būdamas neoficialioje aplinkoje jis laikėsi tvirtų politinių pažiūrų, iš visų išsiskyrė meile Lietuvai ir tą nuolat akcentavo.

Rimas Murinas, Gudkaimio globos namų direktorius

Joną Mačį teko pažinti ne vienus metus. Ne tik jį, bet ir jo šeimą. Jo žmona Roma buvo mano matematikos mokytoja Gedrių aštuonmetėje mokykloje, o su sūnumi Dainiumi mes buvome klasės draugai.

J. Mačys labai daug prisidėjo, kad atsirastų Gudkaimio globos namai, kuriems aš vadovauju nuo pat jų įkūrimo 1995 metais. Įsteigti šią įstaigą buvo vienas iš pagrindinių tuometinio Vilkaviškio rajono mero J. Mačio tikslų. Jis labai atsakingai dalyvavo visame įstaigos kūrimo procese – pats važinėjo po rajoną, ieškojo pastatų, kuriuose būtų galima vykdyti šią veiklą, žiūrėjo, kad tie statiniai būtų jai pritaikyti. Kiek pamenu, buvo renkamas iš pastatų Kybartuose, Keturvalakiuose ir Gudkaimyje. Tuometiniam merui šie globos namai buvo labai svarbūs. Net ir jiems pradėjus veiklą, jis dažnai atvažiuodavo pas mus, daug bendravo su vietiniais gyventojais, domėjosi mūsų darbais, teiravosi, kaip mums sekasi.

Apskritai su J. Mačiu daugiausiai ir teko bendrauti būtent dėl Gudkaimio globos namų reikalų. Jo kontaktai ir ryšiai daug pasitarnavo, kad mūsų įstaiga sėkmingai gyvuotų. Juk pačioje pradžioje

mes nieko neturėjome! J. Mačio dėka į mūsų įstaigą iš Vokietijos buvo atvežta kone viskas, kas buvo tada reikalinga: nuo šaukšto iki lovos. Pirmus kelis metus vertėmės pasitenkindami įvairių labdarinių organizacijų bei užsieniečių parama.

Tuo metu globos namų rajonui labai reikėjo. Ne mažiau nei jų reikia dabar. Jie visada buvo pilni. Įstaigos direktoriumi dirbu nuo pat jų įkūrimo, todėl galiu tvirtai pasakyti, kad nebuvo beveik nė vieno metų, kad turėtume laisvų vietų. Tą vos tapęs Vilkaviškio rajono meru suprato ir J. Mačys.

J. Mačys mano atmintyje visada išliks kaip šiltas, geras, supratingas asmuo, profesionalus politikas, puikus vadovas. Tai žmogus iš didžiosios raidės. Mes su juo visada labai gerai sutarėme.

Su Jonu kurį laiką teko priklausyti ir tai pačiai Lietuvos tautininkų sąjungai. Tuo metu tautininkai Vilkaviškyje klestėjo. Ne veltui jų pirmininkas J. Mačys dvi kadencijas buvo renkamas rajono meru. Su Jonu teko daug bendrauti ne tik per patį aktyviausią jo politinį laikotarpį, bet iki pat jo mirties. Visada palaikėme gerus santykius.

Priešingai nei kai kuriems kitiems, man kaip politikas J. Mačys nepasirodė labai griežtas. Aš asmeniškai niekada nesu jo matęs į stalą daužančio kumščiais. Atvirkščiai, prisimenu jį kaip daug besišypsantį žmogų. J. Mačys visada man atrodė kaip asmuo, kuris šiek tiek pralenkė laiką. Jis buvo daugiau europietiško ir vakarietiško pažiūrų bei būdo. Priešingai nei kiti politikai. Tais laikais mūsų šalies gyventojai mažai šypsojosi, dažnai buvo susiraukę. Jonas buvo kitoks. Jis net nemaloniausiose situacijose nevengė išspausti šypsnį. Be to, jis turėjo vieną išskirtinę savybę – buvo žodžio žmogus. Ką pažadėdavo, tą ir ištesėdavo.

Turbūt nesumeluosiu sakydamas, kad Jono širdyje didžiausią vietą užėmė Lietuva! Šis žodis dažniausiai ir skambėjo jo lūpose. Tais, Sąjūdžio, laikais ir šiek tiek vėlesniais metais mes visi apie Lietuvą galvojome, nešiojome Trispalves, tačiau J. Mačys iš visų išsiskyrė savo ugningumu ir išskirtiniu meilės rodymu tėvynei.

Jam visada rūpėjo paprasti žmonės, jų gerovė. Tik J. Mačio dėka šiandien Vilkaviškyje stovi du nepaprastai didelę išliekamąją vertę turintys tautos patriarchams skirti paminklai. O juk prieš juos statant ne vienas garsiai samprotavo, kad gal geriau tuos pinigų reikia pravalgyti... Dabar turbūt niekas neišdrįstų taip pasakyti, tačiau tada buvo daug tokiomis planais nepatenkintų žmonių.

Jonas mano atmintyje išliks kaip paprastas žmogus, kuriuo visada buvo galima pasitikėti. Priešingai nei daugumos kitų viršininkų, jo niekada nereikėjo bijoti. Turbūt nė vienas su juo bendravęs nejautė baimės jausmo, drįso eiti pas jį pasitarti, paklausti ko nors ar ko nors paprašyti. J. Mačys visus žmones išgirdavo, stengėsi ir dirbo dėl jų. Visada jį gerbiau ir gerbsiu!

Santrumpos ir paaiškinimai

- [1] Smetoniniai laikai – metas, kai Lietuvos prezidentu buvo Antanas Smetona.
- [2] TSRS – Tarybinių Socialistinių Respublikų Sąjunga, arba Tarybų Sąjunga (kai kuriose citatose vadinama Sovietų Sąjunga).
- [3] DŽDT – darbo žmonių deputatų taryba.
- [4] KGB – (rus. – *КГБ, Комитет Государственной Безопасности*), Valstybės saugumo komitetas (prie TSRS Ministrų Tarybos).
- [5] Herbicidas – cheminė medžiaga, skirta piktžolėms naikinti.
- [6] Lenacilas, piraminas, betanalas, fenazonas, goltiksas – dirviniai herbicidai.
- [7] Palivarkas – (iš lenk. *Folwark* ir iš vok. *Vorwerk*) – dvarui priklausantis ūkinis ir administracinis kompleksas.
- [8] *Perestroika* – (liet. Persitvarkymas.) – TSRS vadovo Michailo Gorbačiovo 1985 metais pradėtos vykdyti politinės ir ekonominės reformos.
- [9] Oficiozas – (lot. *officiosus* – paslaugus) – nevyriausybinis periodinės spaudos leidinys, reiškiantis Vyriausybės požiūrį.
- [10] Molotovo–Ribentropo paktas – Maskvoje 1939 m. rugpjūčio 23 d. pasirašytas nacistinės Vokietijos ir SSRS paktas – nepuolimo sutartis bei slapti Vidurio ir Rytų Europos padalijimo protokolai. Paktą pasirašė šalių užsienio reikalų ministrai – Joachimasis fon Ribentropas ir Viačeslavas Molotovas.
- [11] Rugpjūčio pučas – 1991 m. rugpjūčio 19–22 d. vykęs nesėkmingas dalies TSRS valdžios atstovų bandymas įvykdyti valstybės perversmą.

- [12] LKP – Lietuvos komunistų partija.
- [13] VLIK – Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas. Lietuvių organizacija, įkurta politinių partijų ir rezistencinių organizacijų atstovų steigiamajame susirinkime 1943 m. lapkričio 25 d. Kaune.
- [14] Moratoriumas – (lot. *moratorius* – sulaikantis, delsiantis) valstybės sprendimo, akto galiojimo sustabdymas.
- [15] „Atgimimo banga“ – anksčiau transliuota Lietuvos radijo ir televizijos laida.
- [16] „Jedinstvo“ (liet. vienybė) – 1988–1991 metais Lietuvoje veikusi posovietinė organizacija.
- [17] ČK, arba „čekistai“ (rus. ЧК, sutrumpinimas iš rus. *Всероссийская чрезвычайная комиссия по борьбе с контрреволюцией и саботажем при Совете народных комиссаров*) – Visos Rusijos Ypatingoji komisija kovai su kontrrevoliucija ir sabotažu prie Liaudies komisarų tarybos, įkurta Rusijoje 1917 m. gruodžio 20 d.
- [18] Markė – oficiali Vakarų Vokietijos (1948–1990 metų) ir Vokietijos (1990–2002 metų) valiuta.
- [19] Jugoslavija – Pietryčių Europos valstybė, kuri iš pradžių egzistavo kaip monarchija (1918–1941 metais), o vėliau – kaip socialistinė ir federacinė valstybė (1945–1991 metais). 1991 m. birželio 25 d. iš Jugoslavijos sudėties pasitraukė Slovėnija ir Kroatija, 1991 m. rugsėjo 5 d. – Makedonija, 1992 m. balandžio 5 d. – Bosnija ir Hercegovina. 1992 m. balandžio 28 d. žlugo Jugoslavijos Socialistinė Federacinė Respublika, susikūrė Jugoslavijos Federacinė Respublika. Ji egzistavo iki 2003 metų ir jungė dabartines Serbijos ir Juodkalnijos teritorijas.
- [20] „Via Baltica“ – kelio ruožas nuo Varšuvos iki Talino.

Svarbiausios gyvenimo ir veiklos datos

- 1938 m. balandžio 18 d.** gimė Igliskėlių kaime, Marijampolės apskrityje.
- 1946–1954 m.** mokėsi Igliskėlių septynmetėje mokykloje.
- 1954–1958 m.** mokėsi Kauno sodininkystės-daržininkystės techniku.
- 1958–1962 m.** dirbo Kapsuko (dabar – Marijampolės) rajono „Dovinės“ ir „Naujo gyvenimo“ kolūkiuose vyriausioju agronomu.
- 1959–1964 m.** neakivaizdiniu būdu studijavo Lietuvos žemės ūkio akademijos Ekonomikos fakultete, įgijo agronomo ekonomisto specialybę.
- 1963 m.** vedė Romą Daubaraitę.
- 1964–1967 m.** dirbo dėstytoju Aukštadvario žemės ūkio techniku.
- 1965 m.** gimė sūnus Dainius.
- 1967–1976 m.** dirbo Šakių rajono „Aušros“ kolūkyje vyriausioju agronomu.
- 1972 m.** gimė duktė Aušra.
- 1976 m.** gimė duktė Rasa.
- 1976–1978 m.** dirbo Vilkaviškio rajono kolūkio „Į komunizmą“ pirmininko pavaduotoju gamybai.
- 1978–1990 m.** dirbo Rumokų bandymų stotyje vyriausioju moksliniu bendradarbiu.
- 1980 m.** apgynė žemės ūkio mokslų kandidato disertaciją.
- 1988 m.** įsitraukė į Sąjūdžio veiklą, išrinktas Vilkaviškio rajono Sąjūdžio tarybos pirmininku.
- 1988–1990 m.** deleguotas į Lietuvos Žemdirbių Sąjūdžio tarybą, buvo Vilkaviškio rajono Žemdirbių Sąjūdžio pirmininkas.
- 1990 m. vasario 24 d.** 135-ojoje Kybartų rinkimų apygardoje triuškinančia persvara įveikė savo varžovus ir buvo išrinktas deputatu į Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą. Už J. Mačį balsavo 8 165 rinkėjai (63,1 proc.), prieš – 4 526.

- 1990–1992 m.** Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos deputatas, Agrarinės komisijos pirmininko pavaduotojas, Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataras.
- 1990 m. kovo 11 d.** vardinėje balsavimo kortelėje balsavo už ir pasirašė Aktą „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“.
- 1990 m.** pirmasis iš Lietuvos deputatų viešėjo JAV, kur ne tik lankė sunkiai susirgusį tėvą, bet ir kartu sprendė Lietuvai svarbius klausimus.
- 1990 m.** tapo Lietuvių tautininkų sąjungos nariu.
- 1992 m.** mirė tėvas.
- 1992–1995 m.** grįžo dirbti į Rumokų bandymų stotį.
- 1995–2000 m.** buvo Vilkaviškio rajono meras.
- 1998 m.** „Santakos“ laikraščio buvo išrinktas Vilkaviškio rajono Metų žmogumi.
- 2000 m.** už nuopelnus atkuriant ir įtvirtinant Lietuvos nepriklausomą valstybę apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.
- 2000–2003 m.** Šiaulių banko vadovas Vilkaviškio rajone.
- 2000–2007 m.** Vilkaviškio rajono savivaldybės tarybos narys.
- 2001 m.** išrinktas Lietuvių tautininkų sąjungos pirmininko pavaduotoju.
- 2003 m.** antrą kartą perrinktas Lietuvių tautininkų sąjungos pirmininko pavaduotoju.
- 2006 m.** pradėjo kaimo turizmo verslą Vilkaviškio rajone.
- 2010 m.** mirė motina.
- 2012 m. spalio 10 d.** pakirstas ūmaus sepsio mirė.
- 2012 m. spalio 12 d.** palaidotas Vilniuje, Antakalnio kapinėse, Signatarų kalnelyje.
- 2013 m.** jau po mirties jam suteiktas Vilkaviškio rajono garbės piliečio vardas.

Asmenvardžių rodyklė

A

Abramavičius Arūnas 48
Akanovičius Stanislavas 270
Aksomaitis Povilas 74, 156, 267,
269
Ambrazevičius Aleksandras
103, 147
Andriukaitis Vytenis Povilas 183
Andriulis Juozas 39
Andrukaitienė Irena 6, 104, 268
Antanaitis Vaidotas 278
Antanavičius Kazimieras 101,
152, 268
Apanavičienė Dangyra 249
Apšega Leonas 8, 14, 145, 230,
269
Arlauskas Mykolas 74, 133
Astrauskas Rimantas 269
Auštrevičius Petras 8, 200

B

Bačinskas V. 65
Bagdonas Zenonas 47
Bagušinskas Algirdas 44, 189,
194, 286
Bakaitienė Birutė 47
Bakūnas Gintas 9, 14, 173, 175,
232
Baltrušaitis J. 86
Barkauskas J. 65
Baršauskas Kazimieras 44, 49, 53
Bartišius Juozas 165, 249
Bartoševičius Leonas 91
Bartulis S. 41, 42

Basanavičius Jonas 12, 47, 50,
148, 167, 168, 169, 170, 171,
172, 173, 182, 183, 184, 185,
186, 220, 221, 222, 232,
233, 275

Beinortas Julius 269, 271
Belickas Alfonsas 48
Bielskis Algimantas 49
Bradūnas Kazys 169
Brazauskas Algirdas Mykolas
49, 69, 275
Brazdžionis Bernardas 67
Brežnev Leonid 60
Briliūtė Teresėlė 47
Bruzga Robertas 280
Būbnaitis A. 86
Budrys Romualdas 222
Burokevičius Mykolas 91
Bušas Džordžas 79, 118
Butkevičius Algirdas 166, 194
Butkevičius Audrius 104, 105
Butkevičius J. 65

Č

Čaplikas Vygantas 184, 185
Čeikauskas Vladas 40
Čelkevičius A. 66, 86
Čepaitis Virgilijus 268
Čepaitis Virgilijus Juozas 6, 46
Čepas Saulius 175, 195
Čėpla Romas 51
Čėplevičius Leonas 44, 45, 57
Čėplevičiūtė Valė 45
Čobotas Medardas 267

D

Dadurkevičius P. 44
Dambrava Stasys 49
Dambravienė Stasė 44, 50, 169
Dapševičius Raimondas 49
Daubaraitė Roma 29, 239
Daugintis Rimantas 169
Degutienė Irena 8, 198
Degutis Arūnas 103
Deltuvas R. 86
Dementij Nikolaj 106
Deveikytė Irena 39
Dringelis Juozas 266, 269

E

Eidukevičius Romas 49, 51, 63,
280, 281
Eismontas Kajetonas 48, 160, 248
Endriukaitis Algirdas 266, 269

F

Fotijev Vladimir 106

G

Gagas R. 86
Gajauskaitė Rūta 266, 268
Gajauskas Balys 75
Galinienė Z. 65
Genzelis Bronislovas 270
Gerasimovas 77, 78
Gerdaitytė Miglūtė 268
Giedraitis G. 31
Giniotas Petras 269
Gorbačiov Michail 87, 88, 89,
104, 108, 130, 148, 237
Grakauskas Eimantas 14, 73, 74,
153, 231, 268
Greimas Algimantas Antanas 161
Grygelaitis Andrius 5
Grinius Kęstutis 103, 270

Grinius Vytautas 49
Griškevičius Petras 142
Gudaitis Algimantas 166, 249
Gudaitis R. 155
Gulevičius Vladimiras 270
Gustaitis Vytautas 165, 168,
280, 284
Gustas Evaldas 266

H

Horvat Balaš 114

I

Iešmantas Gintautas 268
Ilgūnas Stanislovas Gediminas 268
Ingelis Ch. 31
Inta Klemas 103
Intas Algirdas Augustinas 194
Ivinskas G. 64

J

Jakštys V. 31
Jankauskas Kostas 274
Jankelevičius Leonas 270
Janonis J. 85
Janulaitis Kostas 42, 44, 45, 47,
49, 55, 57, 61, 62, 66, 151, 169
Januška Albinas 269
Jarmolenko Vladimiras 269
Jasukaitytė Vidmantė 66, 67,
270, 294
Jonukas (mamos Onos krikšto
sūnus) 27
Judickas Vytautas 62, 86
Juknevičius Jonas 266
Juknevičius Zenonas 271
Jurgelis Jurgis 266, 269, 270
Jurkynas Juozas 44, 46, 47, 49
Jurkynienė Genia 44
Juršėnas Česlovas 168

K

Kačinskas Virgilijus 268
Karalienė Gabrielė 218, 222
Karkienė Dalija Agota 48
Karvelis Juozas 269
Kašys S. 31
Kaunas Juozas 40
Kazlauskas Klemensas 66
Kepežėnas Algimantas 184, 185
Kilikevičius Pijus 43, 49
Kirvelaitis 118
Knašys Vytautas 85, 154, 157
Kolesnikovas Vytautas 103, 268
Kriaučeliūnas Leonas 287
Kropas Stasys 269
Krupickas Rimantas 185
Kubilius Andrius 8, 198
Kudaba Česlovas 270
Kudirka Vincas 12, 167, 168,
170, 171, 172, 173, 220, 221,
222, 233
Kuolelis Juozas 91
Kurmis Vaclovas 46, 47, 52
Kutra G. 31
Kuzmickas Bronislavas Juozas 6

L

Labanauskas Kęstutis 185
Landsbergis Vytautas 69, 70,
75, 88, 145, 147, 169, 229,
274, 275
Laniauskas Jonas 48
Lapė Vaclovas 140
Lapinskas Kęstutis 269
Laurinkus Mečys 47
Laurinskas Leonas 45
Lekešius Vytautas 110
Lesčinskas Arvydas Kostas 270
Leščinskas Arvydas Kostas 268
Liaučius Jonas 104, 268

Lipšienė Rima 184
Lozoraitis Stasys 69, 117, 118, 271
Lukoševičius Juozas 283, 287
Lupeika Anicetas 278

M

Maciejkianecas Ryšardas 270
Mackevičius Algimantas 8, 14,
66, 67, 150, 227
Mačienė Asta 282, 291
Mačienė Ona 15, 17, 18, 19,
21, 22, 26, 27, 34, 201, 261,
285, 291
Mačienė Roma 8, 14, 20, 29, 36,
74, 75, 108, 203, 251, 253,
254, 255, 257, 262, 263, 266,
277, 278, 288, 289, 290, 291,
292, 294
Mačionienė Živilė 185
Mačys Algis 16, 21, 293
Mačys Arvydas 16, 21, 26, 293
Mačys Dainius 8, 206, 251, 253,
258, 262, 263, 282, 291
Mačys Gediminas 21, 27
Mačys Jonas 261, 262
Mačys Martynas 8, 214, 282, 291
Mačys Vytas 16, 22
Mačytė Aušra 8, 209, 256, 257,
258, 262, 263, 264, 282, 290
Mačytė Rasa 8, 212, 258, 262,
263, 264, 282
Mačytė Regina 21
Maksvytienė Indrė 250
Malinauskas O. 31
Malkevičius Stasys 268
Marcinkevičius Antanas 35, 40,
223, 225
Marcinkevičius Justinas 168
Markauskas Vladas 185
Matieka Gintaras 48

Matonis S. 86
Matuliauskas Rytis 150
Melnikas Kęstutis 62
Mickevičius Vidas 42, 43, 57
Mickevičius Vidmantas 44, 45, 49
Mikalasauskas V. 177
Mikutėnas V. 86
Milčius Leonas 6, 74, 103, 154,
268, 283, 286, 287, 288
Milčiuvienė Simona 288
Miškinis Albertas 74
Molotov Viačeslav 237
Montvilienė Birutė 250
Motieka Kazimieras 229
Murinas Rimas 9, 14, 174, 234

N

Nasvytis Algimantas 47
Naudžiūnas Kęstutis 150
Navikas J. 65
Nedzinskienė Birutė 268
Nenėnienė Birutė 249, 250
Norvilas Algimantas 269

O

Oleinik Boris 105
Olekas Juozas 67
Ozolas Romualdas 42, 47, 176,
183

P

Paliūnas Vytautas 269
Pangonis Jonas 73, 270
Papovas Petras 74
Patackas Algirdas Vaclovas 268
Paulauskas Rolandas 103, 147
Pavloviene Birutė 43, 44, 62
Pečeliūnas Saulius 268, 288
Pečeliūnienė Lina 288
Peško Stanislavas 270

Petrosian Levon Ter 105
Petrovas Eugenijus 269
Petrulevičius Kostas 189
Piečiukaitis Valentinas 42, 44,
45, 49, 62
Pikturna Virginijus 269
Plečkaitis Gintautas 197
Plečkaitis Sigitas 194
Poškus Petras 74, 133, 268
Povilaitis Jurgis 39, 65
Prunskienė Kazimira Danutė
69, 80, 88, 107, 154, 157
Prūsaitytė Ona 15
Pumeris Alfonsas 248
Puplauskas Vytautas 268

R

Ramonas Gintaras 266
Rasimavičius Liudvikas
Narcizas 268
Rastauskienė (Juknevičienė)
Rasa 103, 268
Ražauskas Algirdas 74, 154
Reinikevičius J. 65
Ribentrop Joachim fon 237
Ridukonis G. 269
Rimas A. 164
Rimkus Kęstutis 74
Ryžkov Nikolaj 87, 88
Rožka Stasys 54
Rudys Audrius 270
Rudzevičius Antanas 259
Rudzys Romualdas 270
Rupeika Benediktas Vilmantas 270
Rupeikienė Elena 8, 14, 45, 61,
167, 216

S

Sabaliauskas Algirdas 267, 270
Sabata Ivan 114

Sabutis Liudvikas 146
 Saja Kazimieras 266
 Saja Kazys 268, 270
 Sakalauskas Gintautas 8, 14, 32,
 150, 180, 222, 266
 Sakalauskas V. 154
 Sakalauskienė Dalia 266
 Sakalnikas Gediminas Rapolas 194
 Salomėja Nėris 219
 Sarpalius Bill 81
 Sėjūnas Algimantas 103, 268
 Serneckas Arūnas 46, 248
 Simanavičius Artūras 43, 44, 47,
 49, 56, 57, 62, 65, 66, 67, 68,
 165, 229
 Simonaitis Albinas 48
 Simutis Liudvikas 268, 294
 Sinevičius A. 96
 Skaigirytė Asta 278
 Skučas Artūras 288
 Skulskis Virgilijus 140
 Skumanas Virginijus 178
 Smetona Antanas 237
 Sorbo Vilma 250
 Stalin Josif 204
 Stanaitis Pranas 276
 Staniulis Juozas 40
 Stankevičius Česlovas Vytautas 70
 Stankevičius Vladas 170
 Stepulis Vitalius 184, 185
 Stulginskis Aleksandras 31
 Survila Rimvydas Raimondas
 74, 107, 112, 113, 114, 154,
 270
 Survila Romas 185
 Sveikata Petras 50

Š
 Šalčiūnaitė R. 65
 Šalčius Bronius 50, 62, 86

Šalčius Mindaugas 37, 38, 40,
 204
 Šaltenis Saulius 269
 Šapoka A. 209
 Ščeponis Jonas 194
 Šepetys Lionginas 270
 Šileikienė Dalytė 49, 51, 163
 Šimėnas Albertas 267, 271
 Šimėnas Jonas 269
 Šimkūnas B. 31
 Šitkauskas Mantas 56, 57, 58
 Šuliauskas Jonas 165, 176, 220,
 222, 278, 282

T

Tamkevičius Sigitas 50
 Tamoševičius Romas 66
 Tamulis Jonas 269
 Taurantas Aurimas 269
 Teresevičienė V. 65
 Terleckas Antanas 104
 Terleckas Vladas 226
 Tėvelis Justinas 47, 49
 Tininis V. 42
 Tomaševičius Edvardas 270
 Totoraitis Juozas 86, 232
 Treinys Mečislovas 74, 103,
 144, 154, 158, 269, 283,
 287, 288
 Tupikas Pranciškus 268, 294

U

Ulba Vincas Algimantas 74, 104
 Uoka Kazimieras 266

V

Vabalas Saulius 43, 44, 49
 Vabalienė Laima 250
 Vagnorius Gediminas 101, 153,
 154

Vailokaitis Jonas 222
 Vaišvila Zigmas 6, 14, 152, 183
 Vaitiekūnas Petras 56
 Vaitkevičius S. 140, 141, 142
 Vaitukaitis K. 176
 Valatka Rimvydas 268
 Valentina Suboč 270
 Valionytė Birutė 14, 183, 184,
 266, 268, 283, 295, 296
 Varanauskas Povilas 103, 268
 Vazalinskas Vytautas 40
 Velioniškienė Asta 44
 Venckevičius Vidas 175
 Vincerževskis Gintas 282, 290
 Vincerževskis Ignas 282, 289,
 290, 294
 Vincerževskytė Ugnė 289, 290
 Visockis Albinas 43
 Višinskas Romualdas 223
 Vitkauskas V. 44, 51
 Vyzaitė Kristina 250
 Vyzaitė Monika 250

Z

Zeikus Algimantas 43, 44, 46,
 47, 49, 56, 58, 67, 79, 229, 248
 Zinkevičius Jonas 50, 86

Ž

Žalys Alfonsas 269
 Žardinskas Arvydas 47, 49
 Žebriūnas Arūnas 47
 Žemaitaitis Edmundas 46, 47,
 66, 164, 189
 Žemaitaitis Remigijus 50
 Žemaitis Romas 48
 Žemaitis Zigmas 248, 249
 Žiemelis Vidmantas 103
 Žiemys Rimvydas 192
 Žilinskas Antanas 8, 14, 43, 44,
 46, 47, 48, 49, 52, 221
 Žukauskas Antanas 168, 169, 170
 Žulienė Regina 40
 Žvirblis Romualdas 175, 195

Bibliografijos rodyklė

Pratarmė

Skyriuje pateikiama visa literatūra, kuria buvo naudojamosi rašant knygą. Tai straipsniai ir kitokio pobūdžio tekstai apie J. Mačį. Didžioji dalis šios literatūros saugoma Vilkaviškio rajono viešojoje bibliotekoje, taip pat Vilkaviškio rajono krašto muziejuje. Daugiausiai publikacijų, susijusių su J. Mačiu, išspausdinta Vilkaviškio krašto laikraščio „Santaka“ (buv. „Pergalė“), taip pat leidiniuose „Vilkaviškio žinios“, „Suvalkiečiai“ „Dobilas“ bei „Sąjūdžio balsas“.

Bibliografijos rodyklė apima 1989–2017 metų publikacijas. Ją sudaro du skyriai: „J. Mačys – straipsnių autorius“ bei „Publikacijos apie J. Mačį“. Straipsniai išdėstyti chronologine tvarka.

J. Mačys – straipsnių autorius

1. „Rajono žemdirbių sąjūdžio rėmėjų konferencija“ / J. Mačys/ „Pergalė“, 1989 m. vasario 9 d., p. 2.
2. „Stagnacijai – ne!“ / J. Mačys/ „Dobilas“, 1989 m. liepos 1 d., p. 2.
3. „Žalią šviesą Lietuvos ūkininkams“ / J. Mačys/ „Dobilas“, 1989 m. gegužės 19 d., p. 2.
4. „Rinkimams artėjant“ / J. Mačys/ „Sąjūdžio balsas“ Nr. 5., 1989 m., p. 1.
5. „Sunki ūkininkų pradžia“ / J. Mačys/ „Dobilas“, 1989 m. lapkričio 17 d., p. 4.
6. „Ačiū partijai už laimę“ / J. Mačys/ „Dobilas“, 1990 m. sausio 19 d., p. 3.
7. „Su Sąjūdžiu – už Lietuvą“ / J. Mačys/ „Pergalė“, 1990 m. vasario 20 d., p. 1.
8. „Atvirumo“ / J. Mačys/ „Dobilas“, 1990 m. rugsėjo 7 d., p. 2.

9. „Klystkeliai į pražūtį veda“/ J. Mačys/ „Santaka“, 1992 m. lapkričio 11 d., p. 3.
10. „Sąžinė ir padarumas – didžiausias deficitas“/ J. Mačys/ „Santaka“, 1995 m. kovo 21 d., p. 2.
11. „Miesto ateitis“/ J. Mačys/ „Dvižiedė lelija. Vilkaviškis 300“ – A. Serneckas, A. Zeikus. 1995 m., p. 90-91.
12. „Vertinkite ne pagal liežuvį, o pagal atliktus darbus“/ J. Mačys/ „Santaka“, 2000 m. vasario 29 d., p. 6.
13. „Svarbiausia – sustabdyti šalies ūkio krizę“/ J. Mačys/ „Santaka“, 2000 m. rugsėjo 21 d., p. 3.

Publikacijos apie J. Mačį

1. „Po žaidimo“/ Algimantas Zeikus/ „Dobilas“, 1990 m. kovo 15 d., p. 1.
2. „Klaida ar provokacija?“/ Alfonsas Pumeris/ „Santaka“, 1990 m. birželio 6 d., p. 1.
3. „Skambūs aidai iš JAV“/ Algimantas Zeikus/ „Dobilas“, 1990 m. birželio 8 d., p. 1.
4. „Situacija sudėtinga – ieškokime išeities“/ Zigmas Žemaitis/ „Santaka“, 1990 m. gruodžio 15 d., p. 1.
5. „Deputatas pas savus“/ „Dobilo korespondentas P. K./ 1991 m. gegužės 24 d., p. 2.
6. „Vėjai nuo Atlanto šilti“/ „Dobilas“ inf. – AT deputato J. Mačio interviu „Dobilui“/ 1991 m. rugpjūčio 7 d., p. 1.
7. „Nepamirškime dorai ir sąžiningai dirbti...“/ Zigmas Žemaitis/ „Santaka“, 1991 m. gruodžio 11 d., p. 1.
8. „O aš už mūsų deputatą“/ Kajetonas Eismontas/ „Santaka“, 1992 m. rugsėjo 12 d., p. 2.
9. „Būtinai reikia dalyvauti rinkimuose“/ Zigmas Žemaitis/ „Santaka“, 1992 m. spalio 14 d., p. 1.

10. „Nenoriu laukti, kad kiti padarytų tai, ką galiu ir aš padaryti“/ Zigmas Žemaitis/ „Santaka“, 1992 m. spalio 21 d., p. 2.

11. „Buvo nusiteikimas dirbti vieningai“/ „Santakos“ inf./ „Santaka“, 1995 m. kovo 11 d., p. 1.

12. „J. Mačys: Norint padaryti, reikia dirbti“/ Zigmas Žemaitis/ „Santaka“, 1995 m. rugsėjo 12 d., p. 1.

13. „Lapas su dešimčia pavardžių. Ką pasirinkti?“/ Algimantas Gudaitis/ „Santaka“, 1996 m. spalio 15 d., p. 1.

14. „Geoterminis vanduo: ir gydymui, ir apšildymui“/ „Santakos“ inf./ „Santaka“, 1996 m. lapkričio 7 d., p. 1.

15. „Drąsiai kviečiu, nes gerai pažįstu“/ Juozas Bartišius/ „Santaka“, 1996 m. lapkričio 7 d., p. 2.

16. „Nuo mero iki sargo. Politika baigiasi prie slenkščio“/ Dangyra Apanavičienė/ „Santaka“, 1997 m. gruodžio 30 d., p. 4.

17. „Koks velnias mane nešė!..“ – tuomet pagalvojo meras, dabar – džiaugiasi galįs padėti žmonėms“/ Dangyra Apanavičienė/ „Santaka“, 1998 m. sausio 17 d., p. 5.

18. „Kol kas be pažado, bet su viltimi, kad gyvensime Vilkaviškio apskrityje“/ Birutė Nenėnienė/ „Santaka“, 1998 m. kovo 19 d., p. 1.

19. „Tik lietaus vanduo nieko nekainuoja“/ Algimantas Gudaitis/ „Santaka“, 1998 m. balandžio 23 d., p. 2.

20. „Interviu su rajono meru J. Mačiu“/kalbėjosi Milda (11c), Lina (11a), Tadas (12c)/ Vilkaviškio „Aušros“ vidurinės mokyklos moksleivių mėnraštis „Žibintas“, 1998 m. Nr. 7., p. 3.

21. „Būdami opozicijoje stengsimės bendrauti kultūringai, dirbti kūrybingai“/ Dangyra Apanavičienė/ „Santaka“, 2000 m. balandžio 8 d., p. 1.

22. „Opozicijos lyderis – buvęs rajono meras Jonas Mačys“/ „Santakos“ inf./ „Santaka“, 2000 m. liepos 20 d., p. 2.

23. „Darbas Seime – savivaldybės mero darbo tąsa“/ Centro sąjungos atstovas spaudai/ „Santaka“, 2000 m. rugsėjo 19 d., p. 3.

24. „Vilkaviškyje atidarytas Šiaulių banko skyrius“/ Dangyra Apanavičienė/ „Santaka“, 2000 m. lapkričio 16 d., p. 1

25. „Opozicija stiprina savo veiklos pozicijas“/ Laima Vabalienė/ „Santaka“, 2003 m. liepos 19 d., p. 1.
26. „Vilkaviškio miestas pasmerktas sodžiaus likimui“/ Vilma Sorbo/ „Vilkaviškio žinios“, 2008 m. gegužės 13 d., p. 1.
27. „Po 20 metų Sąjūdis žmonių aktyvumo nesulaukė“/ Birutė Nenėnienė/ „Santaka“, 2008 m. gegužės 26 d., p. 1.
28. „Sąjūdžio pradžia Vilkaviškyje nebuvo lengva“/ Indrė Maksvytienė/ „Vilkaviškio žinios“, 2008 m. gegužės 27 d., p. 1.
29. „Susitikimas – istorijos pamoka“/ Kristina ir Monika Vyzaitės/ „Santaka“, 2009 m. gruodžio 22 d., p. 5.
30. „Signataro gyvenimą lydėjo įsipareigojimai Lietuvai“/ „Santakos inf.“/ 2012 m. spalio 11 d., p. 1.
31. „Signataras Jonas Mačys: „Norėjosi padaryti kiek galima daugiau“/ Birutė Montvilienė/ „Suvalkietis“, 2017 m. liepos 22 d., p. 5.

Roma ir Jonas Mačiai su pirmagimiu sūnumi Dainiumi. 1965 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

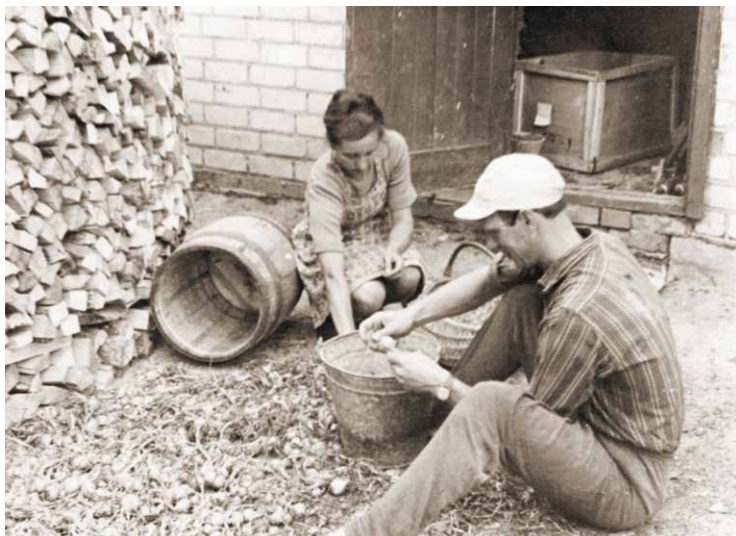
Visa šeima aplankė Aukštadvarį, kuriame gyveno 1964–1967 metais. Pirmas iš kairės – Jonas Mačys, dukros Rasa ir Aušra, žmona Roma Mačiūtė ir sūnus Dainius Mačys. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

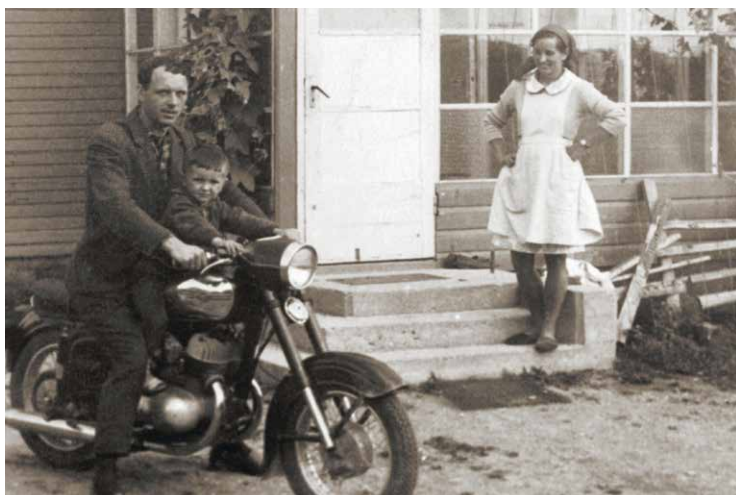
Jonas Mačys kalba Žemės ūkio technikumų susirinkime. Aukštadvaris, 1965 metai.

Jonas Mačys Aukštadvario tarybinio ūkio talkoje. 1966 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas ir Roma Mačiai prie savo namų tvarko nuimtą derlių, valo svogūnus. Aukštadvaris, 1967 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas Mačys su sūnumi Dainiumi. 1969 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Ekskursija Gruzijoje. Jonas Mačys – pirmas iš kairės. Tbilisis, 1971 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas ir Mačys su žmona Roma prie tėvo Amerikoje nupirkto mašinos. 1972 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas ir Roma Mačiai pri savo namų. Šakių rajonas, 1971 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jono Mačio dukra Aušra. 1972 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas ir Roma Mačiai su dukra Aušra. 1973 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas Mačys su savo vaikais. Ant rankų iš kairės – Rasa, iš dešinės – Aušra, už Jono Mačio – sūnus Dainius. 1976 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Dešinėje kolūkio „Į komunizmą“ pirmininko pavaduotojas gamybai Jonas Mačys su augalų apsaugos agronomu Antanu Rudzevičiumi pjauant kukurūzus. Vilkaviškio rajonas, 1976 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas Mačys su tėvu. 1978 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Didelė Mačių šeima. 1978 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jono Mačio tėvai Ona ir
Jonas Mačiai. Amerika,
Niuhavenas. 1978 m.
gruodžio 12 d. Nuotrauka iš
Jono Mačio šeimos archyvo.

Mačių šeima. Iš kairės – žmona Roma su dukra Rasa, sūnus Dainius, Jonas Mačys su dukra Aušra ant rankų. 1978 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Rumokų bandymų stoties cukrinių runkelių lauke su bendradarbiu. 1980 metai.
Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jono ir Romos Mačių šeima. Iš kairės – Roma Mačienė, dukros Aušra ir Rasa (sėdi ant kelių), Jonas Mačys, sūnus Dainius. Vilkaviškis, 1981 metai.
Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jono Mačio dukros. Iš kairės – Rasa ir Aušra prie savo namų. Vilkaviškis, 1982 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas Mačys moko dukrą Aušrą sodinti medelį. 1985 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Pasitarimas piktžolių kartografavimo klausimais. Penktoje eilėje pirmas iš dešinės – Jonas Mačys. Vokė, 1986 metų liepa. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Rumokų bandymų stoties 60-metis. Jonas Mačys – ketvirtas iš dešinės. 1987 m. gruodžio 11 d. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Sąjūdžio mitingas Vilniuje. Iš kairės – draugai Gintautas Sakalauskas, jo žmona Dalia ir Roma Mačiene su vyru Jonu Mačiu. 1989 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

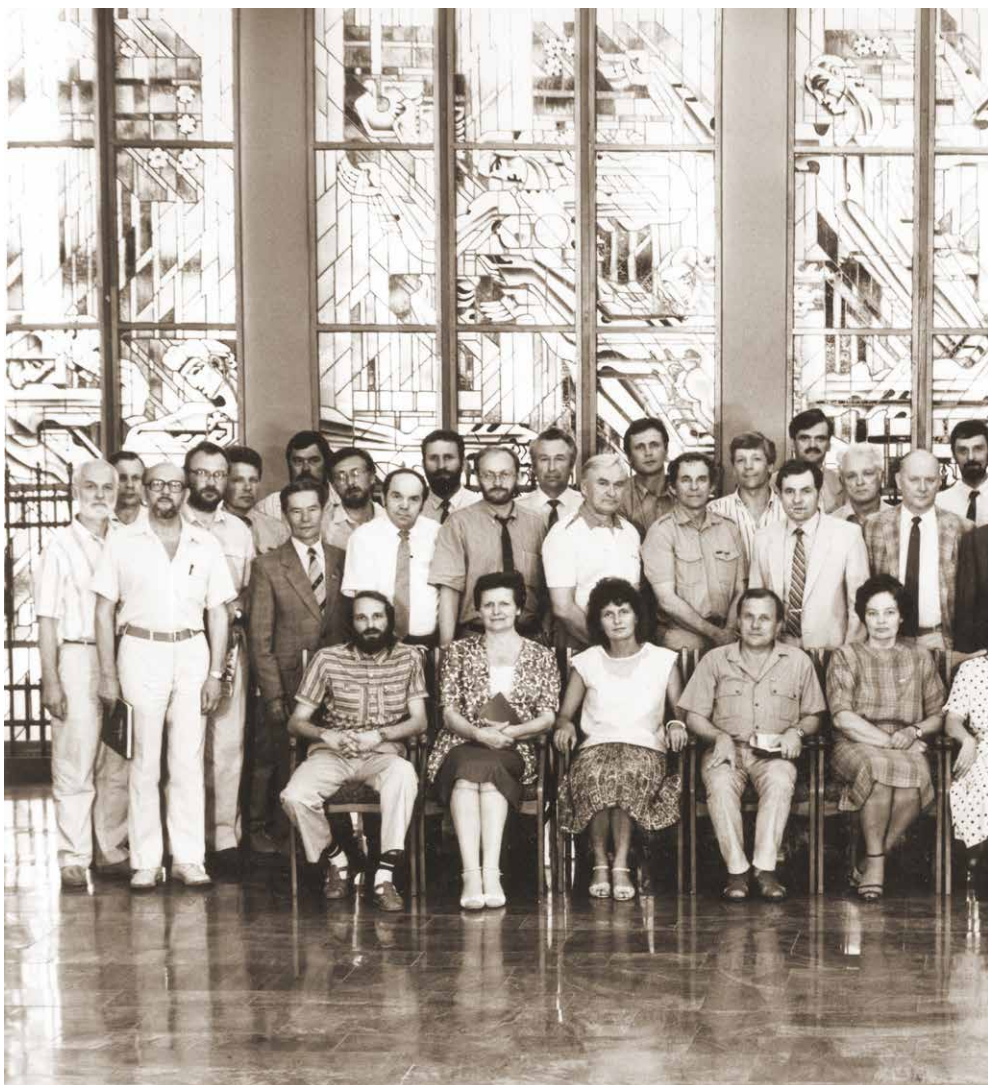
Lietuvos Sąjūdžio rinkimų į Aukščiausiąją Tarybą konferencija „Lietuvos kelias“ Vilniaus sporto rūmuose. Iš kairės – priekyje: Gintaras Ramonas, Jurgis Jurgelis, Rūta Gajauskaitė, Juozas Dringelis, Evaldas Gustas; antrame plane: Jonas Mačys, Algirdas Endriukaitis, Kazimieras Saja, Kazimieras Uoka, Birutė Valionytė ir kiti. Vilnius, 1990 m. vasario 3 d. Fotografas Jonas Juknevičius. Lietuvos centrinis valstybės archyvas.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatai Povilas Aksomaitis ir Jonas Mačys. Vilnius, 1990 metų kovas. Fotografas Vilius Jasinevičius. Lietuvos Respublikos Seimo archyvas.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatai. Iš dešinės – Albertas Šimėnas, Jonas Mačys, Medardas Čobotas. Vilnius, 1990 metai. Fotografas Algirdas Sabaliauskas. Algirdo Sabaliausko asmeninis archyvas.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatai parlamento rūmuose.
 Pirmoje eilėje iš kairės sėdi: Saulius Pečeliūnas, Rūta Gajauskaitė, Birutė Nedzinskienė, Povilas Varanauskas, Miglutė Gerdaitytė, Rasa Rastauskienė-Juknevičienė, Eimantas Grakauskas, Irena Andrukaitienė, Birutė Valionytė, Algirdas Vaclovas Patackas, Virgilijus Čepaitis.
 Antroje eilėje iš kairės: Stanislovas Gediminas Ilgūnas, Vytautas Puplauskas, Petras Poškus, Rimvydas Valatka, Stasys Malkevičius, Kazys Saja, Kazimieras Antanavičius, Liudvikas Narcizas Rasimavičius, Jonas Liaučius, Pranciškus Tupikas, Vytautas Kolesnikovas, Leonas Milčius, Gintautas Iešmantas, Liudvikas Simutis, Algimantas Sėjūnas, Arvydas Kostas Leščinskas, Virgilijus Kačinskas.

Trečioje eilėje iš kairės: Jurgis Jurgelis, Jonas Tamulis, Algimantas Norvilas, Petras Giniotas, Povilas Aksomaitis, Vladimiras Jarmolenko, Jonas Šimėnas, Leonas Apšega, Albinas Januška, Saulius Šaltenis, Stasys Kropas, Vytautas Paliūnas, Aurimas Taurantas, Juozas Karvelis, Algirdas Endriukaitis, Alfonsas Žalys, Mečislovas Treinys, Eugenijus Petrovas, Jonas Mačys, Rimantas Astrauskas, Juozas Dringelis, Kęstutis Lapinskas, Julius Beinortas, Virginijus Pikturna. Vilnius, 1992 m. vasara. Nuotrauka iš Liudviko Simučio asmeninio archyvo, nuotraukos autorius G. Ridukonis.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatai balsuoja už visuotinės Lietuvos gyventojų apklausos (plebiscito), vykusios 1991 m. vasario 9 d., rezultatų patvirtinimą. Iš dešinės – pirmoje eilėje: Stanislas Peško, Valentina Suboč; antroje eilėje: Stanislas Akanovičius, Edvardas Tomaševičius, Ryšardas Maciejkianecas; trečioje eilėje: Bronislovas Genzelis, Arvydas Kostas Lesčinskas, Jonas Mačys, Jonas Pangonis ir kiti. Vilnius, 1991 m. vasario 11 d. Fotografas Vladimiras Gulevičius. Lietuvos centrinis valstybės archyvas.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatai plenarinių posėdžių salėje posėdžio metu. Iš kairės – pirmoje eilėje: Česlovas Kudaba, Valentina Suboč, Leonas Jankelevičius, Stanislas Peško; antroje eilėje: Kazys Saja, Kęstutis Grinius, Benediktas Vilmantas Rupeika, Jurgis Jurgelis, Ryšardas Maciejkianecas, Edvardas Tomaševičius, Stanislas Akanovičius; trečioje eilėje: Audrius Rudys, Vidmantė Jasukaitytė, Jonas Mačys, Jonas Pangonis, Romualdas Rudzys, Lionginas Šepetys, Rimvydas Raimundas Survila ir kiti. Vilnius, 1990 m. kovo 11 d. Fotografas Algirdas Sabaliauskas. Lietuvos centrinis valstybės archyvas.

Aukščiausiosios Tarybos deputatas Jonas Mačys su Stasiu Lozoričiu Lietuvos Respublikos ambasadoje Jungtinėse Amerikos Valstijose. Vašingtonas, 1990 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos delegacija Vengrijoje. Budapeštas. Iš kairės – pirmas Albertas Šimėnas, neatpažintas asmuo, Zenonas Juknevičius, Jonas Mačys, Julius Beinortas, neatpažintas asmuo. 1991 metų vasaris. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas Mačys Budapešte. 1991 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas Mačys rytą pradėdavo sportu. 1993 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Vilkaviškio mero inauguracija. 1995 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Naujo pašto atidarymas Vilkaviškyje. Iš kairės – Marijampolės apskrities viršininkas Kostas Jankauskas. 1996 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko Vytauto Landsbergio apsilankymas Vilkaviškyje. 1996 metai. Iš kairės – Jonas Mačys, neatpažintas asmuo ir Vytautas Landsbergis. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jono Basanavičiaus paminklo Vilkaviškyje atidengimas. 1996 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Lietuvos Respublikos Prezidento Algirdo Mykolo Brazauskos vizitas į Vištyčio pasienio postą. Iš kairės – Algirdas Mykolas Brazauskas, Vilkaviškio meras Jonas Mačys ir pasienio užkardos vadovas. 1997 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Inžinieriaus Prano Stanaičio vardo suteikimas Slabadų tiltui per Šešupę. Antras iš kairės – Vilkaviškio meras Jonas Mačys. Slabadaai, 1997 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Vilkaviškio krašto muziejaus atidarymo iškilmės Paežeriuose. 1997 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jono Mačio tėvai prie savo namų Amerikoje. 1997 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Vilkaviškio 300 metų jubiliejus. Iš kairės – Jonas Mačys su žmona Roma Mačiene ir svečiais iš Vokietijos. 1997 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Susitikimas su tautininkų vadais Naujojoje Akmenėje. Iš kairės – Akmenės rajono savivaldybės meras Anicetas Lupeika, Vaidotas Antanaitis ir Jonas Mačys. 1997 m. spalio 15 d. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Minint Nepriklausomybės dieną Prancūzijoje. Iš kairės – mero pavaduotojas Jonas Šuliauskas, Roma Mačienė, ambasadorė Asta Skaisgirytė ir Jonas Mačys. 1998 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas Mačys prie savo ąžuoliuko Lietuvos Tautinio Atgimimo Ąžuolyne. Ožkabaliai, 1998 m. balandžio 28 d. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Vilkaviškio vyskupijos katedra. Prelatas Vytautas Gustaitis, Vilkaviškio meras Jonas Mačys ir kunigas Robertas Bruzga. 1998 m. rugpjūčio 7 d. Fotografas Romas Eidukevičius. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Vilkaviškio meras Jonas Mačys sveikina Vytautą Gustaitį tapus prelatu. Vilkaviškio katedra, 1998 metų rugpjūtis. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Vilkaviškio vyskupijos katedros konsekracija. Žmonių eiseną Vilkaviškio gatvėmis. 1998 m. rugpjūčio 7 d. Fotografas Romas Eidukevičius. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Prie namų Vilkaviškyje. Iš kairės – pirmoje eilėje: Jono Mačio anūkai Martynas Mačys ir Ignas Vincerževskis; antroje eilėje: Jono Mačio sūnus Dainius su žmona Asta, dukra Rasa, dukra Aušra su vyru Gintu Vincerževskiu. 1999 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Vilkaviškio rajono savivaldybės kolektyvas. Iš kairės – sėdi mero pavaduotojas Jonas Šuliauskas, iš dešinės – Vilkaviškio meras Jonas Mačys su savivaldybės darbuotojais. 2000 metų balandis. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Prie koplytstulpio Lietuvos Tautinio Atgimimo Ažuolyne. Iš kairės – Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos narys Mečislovas Treinys ir Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai Birutė Valionytė, Jonas Mačys ir Leonas Milčius. Ožkabaliai, Vilkaviškio rajonas, 2000 m. balandžio 15 d. Fotografas Juozas Lukoševičius. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Vilkaviškio miesto šventėje. Centre – Vilkaviškio rajono meras Jonas Mačys. Vilkaviškis, 2000 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Šiaulių banko atidarymas Vilkaviškyje. Vilkaviškio katedros dekanas Vytautas Gustaitis sveikina Šiaulių banko Vilkaviškio padalinio vadovą Joną Mačį. 2000 metų spalį. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas Mačys su mama Ona Mačienė. Žirgėnai, Vilkaviškio rajonas, 2000 metai.
Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Lietuvos Tautinio Atgimimo Ąžuolyne prie Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Leono Milčiaus ąžuoliuko. Iš dešinės – Leonas Milčius, Vilkaviškio rajono meras Algirdas Bagušinskas, Jonas Mačys. Ožkabaliai, Vilkaviškio rajonas, 2000 m. balandžio 15 d. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Iš kairės – Mečislovas Treinys, Jonas Mačys ir Leonas Milčius prie pasodinto
ąžuoliuko daktarui Leonui Kriaučeliūnui Tautinio Atgimimo Ažuolyne, Ožkabaliai,
2000 metai. Fotografas Juozas Lukoševičius. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas Mačys savo ūkio kmyną lauke. Gudeliai, Vilkaviškio rajonas, 2005 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Lietuvos Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dieną Lietuvos Respublikos prezidentūroje. Iš dešinės – Jonas Mačys, Roma Mačienė, Simona Milčiuvienė, Leonas Milčius (stovi), Mečislovas Treinys, Saulius Pečeliūnas, Artūras Skučas, Lina Pečeliūnienė. Vilnius, 2005 m. liepos 6 d. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Roma Mačienė ir Jonas Mačys savo namuose. Vilkaviškis, 2005 m. lapkričio 3 d.
Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Kalėdų senelis Jonas Mačys su anūkais Ugne ir Ignu Vincerževskiais. 2005 metai.
Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Mačio parke prie anūko Igno ąžuolo. Iš kairės – Roma Mačienė, Jonas Mačys, dukra Aušra, žentas Gintas Vincerževskis su savo vaikais Ignu ir Ugne. 2006 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Mačio parke prie anūko Martyno Mačio ąžuolo. Iš kairės – anūkas Martynas, Jonas Mačys, marti Asta, Dainius Mačys ir Roma Mačienė. 2006 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Su šeima. Iš kairės – sėdi: Jono mama Ona, sūnus Dainius; stovi: Jonas Mačys, Roma Mačienė ir marti Asta. Žirgėnai, 2006 metų vasara. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas Mačys su žmona Roma Tunise, 2006 metų ruduo. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jono Mačio sodyba Pavištytyje. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas Mačys labai mylėjo šunis, priglausdavo ir visus benamius. 2007 metai.
Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas Mačys su broliais Algiiu ir Arvydu per 70-mečio jubiliejų. 2008 metai.
Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Roma ir Jonas Mačiai su anūku Igneu. 2008 metai. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Basanavičynėje. Tradicinis signatarų susitikimas. Iš kairės – stovi: Liudvikas Simutis, Jonas Mačys; sėdi: Pranciškus Tupikas, neatpažintas asmuo ir Vidmantė Jasukaitytė. Ožkabaliai, 2012 m. balandžio 28 d. Nuotrauka iš Jono Mačio šeimos archyvo.

Jonas Mačys Lietuvos Tautinio Atgimimo Ažuolyne prie savo ąžuolo. Ožkabaliai, 2012 m. balandžio 28 d. Nuotraukos autorė Birutė Valionytė.

Jono Mačio ąžuolas, pasodintas 1998 m. balandžio 25 d. Lietuvos Tautinio Atgimimo Ažuolyne – Signatarų giraitėje. Ožkabaliai, 2017 metai. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarės Birutės Valionytės nuotrauka.